

ÜNNAK 2015

Elektronik Çağda İçerikten Mimariye Kütüphaneler

Hacettepe Üniversitesi - ANKARA
1 - 3 Ekim 2015

Bildiriler Kitabı

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği
Ankara, 2016

ÜNNAK 2015

Elektronik Çağda İçerikten Mimariye Kütüphaneler

1 – 3 Ekim 2015, Hacettepe Üniversitesi, Ankara

Bildiriler Kitabı

Editörler

Dr. Nermin Çakmak

Serhat Baytur

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği

Ankara, 2016

ÜNAK 2015: Elektronik Çağda İçerikten Mimariye Kütüphaneler
1 – 3 Ekim 2015, Hacettepe Üniversitesi, Ankara

<http://unak2015.unak.org.tr/>

ISBN: 978-605-66349-2-5

©2016, Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği.

Her hakkı saklıdır. Bu kitap içerisinde sunulan bilgilerin bir bölümü ya da tamamı kaynak gösterilmeden kullanılamaz, herhangi bir ortama kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.

Kapak tasarımı: Nurcan Özköklü

ÜNAK 2015: Elektronik Çağda İçerikten Mimariye Kütüphaneler (Ankara:2015)

ÜNAK 2015: Elektronik Çağda İçerikten Mimariye Kütüphaneler: Bildiriler, 1 – 3 Ekim 2015, Hacettepe Üniversitesi, Ankara; Editörler: Nermin Çakmak, Serhat Baytur. -- Ankara: Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği, 2016.

XIV s., 161 s.

ISBN: 978-605-66349-2-5

1. Kütüphane Bilimi – Türkiye – Kongreler. 2. Bilgi Yönetimi. 3. Kütüphane Mimarisi. I. Çakmak, Nermin. II. Baytur, Serhat.

Z672.5 Ü55 2016

020 Ü55 2016

Önsöz

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği (ÜNAK), 1991 yılından bu yana Türkiye’de Kütüphanecilik ve Bilgibilim ile ilgili güncel konuları çeşitli platformlarda gündeme getiren ve uygulamacıların farkındalıklarını artırmaya yönelik yıllık toplantılar (sempozyum, konferans vb.) düzenlemektedir. Belirlenen temalara yönelik olarak gönderilen bilimsel çalışmalar, konferans bilim kurulu tarafından titizlikle değerlendirilmekte ve inceleme sonucunda ana temaya uygun bulunan çalışmalar toplantı programına alınmaktadır.

Geleneksel olarak her yıl farklı üniversitede, resmi kurumlar ve sponsorların desteği ile gerçekleştirilen ÜNAK yıllık toplantısı, 2015 yılı toplantısı 1 – 3 Ekim tarihleri arasında Hacettepe Üniversitesi ev sahipliğinde Hacettepe Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı işbirliği ile gerçekleştirilmiştir.

Kütüphanecilik, Bilgibilim ve Kütüphane Mimarisi alanında çalışan akademisyenler, uygulamacılar, araştırmacılar, firma temsilcileri ile konuya ilgi duyan tüm bireylere açık olan ÜNAK Sempozyumunun 2015 yılı için ana teması, kütüphane koleksiyonlarında her gün daha geniş yer bulan e-kitapların derme geliştirme politikalarındaki önemi, yeni kataloglama kuralı RDA standartlarına uyumu ve daha az fiziki alana duyulan ihtiyacın yeni kütüphane mimarileri üzerindeki etkilerinden hareketle “Elektronik Çağda İçerikten Mimariye Kütüphaneler” olarak belirlenmiştir. Sempozyum, 23 bildiri, 2 grup öğrenci poster sunumu ve firma sunumlarından oluşmuştur. Sempozyumda “Elektronik Kitaplar”, “RDA” ve “Kütüphane Mimarisi” konuları derinlemesine ele alınmıştır.

Bu kitapta Sempozyumda sunulmuş ve tam metin olarak hazırlanmış bildiriler ve öğrenci poster sunumları yer almaktadır. Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği olarak ÜNAK 2015 Bildiriler Kitabı’nın kütüphanecilik, bilgibilim ve mimarlık alanına önemli bir katkı ve okuyucularına faydalı bilgiler sağlamasını diliyoruz.

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği

Yönetim Kurulu

Kasım 2016

İÇİNDEKİLER

Önsöz	III
İçindekiler	IV
Düzenleyenler	VI
Sponsorlar	VII
Komiteler	X
Program	XI
Açılış Konuşması	XIV
Bildiriler	
Kaynak Tanımlama ve Erişim Standardının (Resource Description and Access-RDA) Yazma Eserler İçin Uygulanabilirliğine Dair Bir Deneme ve MARC Alan Önerileri <i>Emine Hatun Gür, Sevgi Atıla Cünüş</i>	1
RDA: Sabancı Üniversitesi Geçiş Süreci <i>Elif Müge Beşir</i>	19
Türkiye'deki Üniversite Kütüphanelerinde RDA Algısı, Süreçler, Sorunlar ve Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi Örneği <i>Burcu Teoman, Özlem Efe</i>	34
IRCICA'da Sayısallaştırma Çalışmaları: Farabi Sayısal Kütüphanesi ve Osmanlıca OCR <i>Neslihan Sandal, Abdullah Topaloğlu</i>	49
FARABİ Entegre Kütüphane Programı <i>Nurcan Toprak, İsa Engiz</i>	56
Kültür ve Sanatta Türkiye'nin Sayısal Gündemi: Europeana Modeli Üzerinden Türkiye'deki Mevcut Durumun Değerlendirilmesi <i>Nermin Çakmak, Erdal Naneci</i>	61
Üniversite Kütüphanelerinin Mimari Açından Bir Değerlendirmesi: Erzurum İli Örneği <i>Malik Yılmaz, Hatice Baltacı</i>	71
Kütüphanelerin İç Mekân Tasarımına Yönelik Renk Etkileri <i>Leila Hashempour, Aysa Taghizadeh Sapchi</i>	79
Sürdürülebilir Mimarlık Yaklaşımıyla Kütüphane Binaları <i>Berrin Küçükcan</i>	87
Bilgi Çağında Kütüphanelerin Mekânsal Dönüşümü <i>Ahmet Altay, Can Demirel, Bülent Topbaşlı</i>	101
Okul Kütüphanesi Mimarisinden Beklentiler ve Uygulamalar <i>H. İnci Önal</i>	107

Afet Öncesi Zarar Azaltma Çalışmaları ve Kütüphaneler: İstanbul Halk Kütüphaneleri <i>Gül Yücel</i>	114
Konu Başlıkları ve Kullanıcı Etiketleri Üzerine Bir Değerlendirme: Hacettepe Üniversitesi Kütüphane Kataloğu ve LibraryThing Örneği <i>İpek Şencan</i>	121
Mekândan Bağımsız Rezerv Hizmeti: Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi <i>Burcu Muratoğlu, Deniz Han</i>	132
Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi'nde Yeni Nesil Kullanıcılara Yönelik Yapılan Çalışmalar, Yenilikler ve Yaşanan Deneyimler <i>M. Sina Mater</i>	138
Üniversitelerde Kütüphane - Kurum İmajı İlişkisi <i>Engül Demirdağ</i>	149
Öğrenci Poster Sunumları	
Gutenberg'den E-Kitaplara: 1450 - ... <i>İrem Demirel, Mine Acar, Mücella Sena Köksal, Zeynep Aslıhan İlhan</i>	160
Okumak için Engel 'siz' siniz <i>Begüm Zarif, Hatice Melike Talay, Rümeyza Gönüllü, Ayşenur Çeliker</i>	161

DÜZENLEYENLER

SPONSORLAR

Ana Sponsor

The advertisement features a dark blue header with the text "Güvenilir Kanıtlar Bilinçli Kararlar Daha Sağlıklı Olmak için!" and the Cochrane Library logo. The main content is divided into two sections: "Wiley eKitaplar" and "Wiley Online Library Yenilikler". The "Wiley eKitaplar" section highlights "Esnek Seçenekler" (Flexible Options) with a list of benefits and "18,000'den fazla eKitap" (Over 18,000 e-books). The "Wiley Online Library Yenilikler" section lists "Anywhere Article", "Altmetric", and "ReadCube" as new features. The website "www.wileyonlinelibrary.com" and the Wiley logo are also present.

Wiley eKitaplar

Güvenilir Kanıtlar
Bilinçli Kararlar
Daha Sağlıklı Olmak için!

Cochrane Library

18,000'
den fazla
eKitap

Esnek Seçenekler

- Tek tek kitap seçimi (Pick & Choose)
- Kullanıma dayalı satın alma
- Arşiv ve Güncel eKitap Konu Paketleri
- DRM kısıtlamaları yok
- Sınırsız kullanıcı
- Sınırsız çıktı alma ve indirme
- Detaylı kullanım raporları
- Keşif araçlarıyla uyumlu
- Ücretsiz OCLC MARC kayıtları

180+
eReferans
Kaynağı

**Wiley Online Library
Yenilikler**

Anywhere Article

Altmetric

ReadCube

www.wileyonlinelibrary.com

WILEY

FİRMA ADI: Wiley

Adres: Selenium Plaza Kat: 6, No: 10/C

Hakkı Yeten Cad 34349 Fulya

Besiktaş / İstanbul

Tel: +90 212 381 87 04

Fax:

E-mail: dpacali@wiley.com

URL: www.onlinelibrary.wiley.com | www.wiley.com

Wiley, akademik araştırma ve eğitim alanlarının yanı sıra, mesleki hayat içerisinde de daha iyi sonuçlara ulaşılmasını faaliyetlerinin merkezine almış içerik temelli çözümler sunan global bir yayıncıdır. Ana faaliyet konusu bilimsel, teknik, tıp ve akademik dergiler, referans kaynakları, kitaplar, database hizmetleri sunmaktır. Bununla beraber elektronik ya da basılı mesleki/akademik kitap, dergi gibi yayınlar, abonelik esaslı ile temin edilen ürünler, sertifikasyon eğitime yönelik hizmet ve ürün ile online uygulamalar sunmak; lisans ve yüksek lisans seviyesinde eğitim hayatını sürdüren öğrenciler ve hayat boyu öğrenmeyi amaç edinenler için entegre online eğitim ve öğretim kaynakları üretmektir.

<http://www.wiley.com>

Yakut Sponsor

The banner features a large, stylized tree on the left side, composed of various icons representing medical and educational fields: a heart rate monitor, a DNA helix, a classical building, a human skeleton, and a molecular structure. The tree is set against a background of colorful geometric shapes.

Elsevier Clinical & Education Solutions

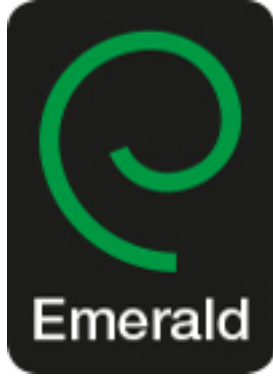
ClinicalKey®
klinik arama motoru

STATd&
radyologlar için teşhis karar destek sistemi

Elsevier eLibrary
tıp ve sağlık bilimleri alanında temel ders eKitapları
(textbooks)

ELSEVIER Empowering Knowledge

Elmas Sponsor

Altın Sponsor

Komiteler

Düzenleme Komitesi

M. Fatih Kumsel, Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi | ÜNAK (Düzenleme Komitesi Başkanı)

Nilüfer Saros, ÜNAK

H. Murat Yücel, Kırıkkale Üniversitesi | ÜNAK

Serhat Baytur, ÜNAK

Ömer Orhan, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi | ÜNAK

Nermin Çakmak, TMMOB Mimarlar Odası Kütüphanesi | ÜNAK

Yerel Komite

Eda Köse Uysal, Hacettepe Üniversitesi

İlknur Erşen, Hacettepe Üniversitesi

Pınar Çelik, Hacettepe Üniversitesi

Program

1 EKİM PERŞEMBE

- 08.45 – 09.30 KAYIT İŞLEMLERİ
- İSTİKLAL MARŞI SAYGI DURUŞU VE AÇILIŞ KONUŞMALARI
- 09.30 – 10.15 M. FATİH KUMSEL – ÜNAK DERNEĞİ BAŞKANI
- Prof. Dr. MURAT TUNCER – HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRÜ
- 10.15 – 10.45 Prof. Dr. Bülent Yılmaz, Prof. Dr. Özgür Külcü, Tolga Çakmak (Hacettepe Üniversitesi BBYB) Alev Ayaokur (Koç Üniversitesi VEKAM) – “Kültürel Mirasın Dijital Platformlarda Paylaşımı ve Bulut Uygulamalar: LoCloud Projesi-Koç Üniversitesi VEKAM Örneği”
- 10.45 – 11.00 KAHVE ARASI
- 11.00 – 11.25 Emre Hasan Akbayrak – ODTÜ. “Susadıysanız Kafe’ye Değil... Kütüphaneye Gidin... Modern Kiraathaneler Olma Yolunda: Kütüphaneler”
- 11.25 – 11.50 Hatice Baltacı, Malik Yılmaz – Atatürk Üniversitesi “Üniversite Kütüphanelerinin Mimari Açından Bir Değerlendirmesi: Erzurum İli Örneği”
- 11.50 – 12.20 Leila Hashempour, Aysa Taghisahed Sapchi – Hacettepe Üniversitesi. “Kütüphanelerin İç Mekan Tasarımına Yönelik Renk Etkileri”
- 12.30 – 13.45 YEMEK ARASI
- 13.45 – 14.10 Emine Hatun Gür, Sevgi Atıla Cünüş – Boğaziçi Üniversitesi. “Resource Description and Access (RDA) / Kaynak Tanımlama ve Erişim Standardının Yazma Eserler İçin Uygulanabilirliğine Dair Bir Deneme ve MARC Alan Önerileri “
- 14.10 – 14.35 İpek Şencan (Hacettepe Üniversitesi BBYB) Müge Akbulut (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi BBYB) “Ulusal Toplu Katalog’da (TO-KAT) Yer Alan Kayıtların Standardizasyonuna Yönelik Bir Değerlendirme”
- 14.35 – 15.00 WILEY – Duygu Paçalı -“Wiley Elektronik Kitapları: Dünya ve Türkiye’ye Bakış”
- 15.00 – 15.25 Elif Müge Beşir – Sabancı Üniversitesi. “RDA. Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi Geçiş Süreci”
- 15.30 – 15.45 KAHVE ARASI
- 15.45 – 16.10 GEMINI – Merve Naz Topçuoğlu (GEMINI), Sinan Kuşdoğan (SK Teknoloji). “FARABİ Bütünleşik Kütüphane Sistemi, Kütüphaneler İçin Gelişiyor”.
- 16.10 – 16.30 Burcu Teoman, Özlem Özdemir Efe – Özyeğin Üniversitesi. “Türkiye’deki Üniversite Kütüphanelerinde RDA Algısı, Süreçler, Sonuçlar ve Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi Örneği”

- 16.30 – 16.55 Nurcan Toprak (IRCICA), İsa Cengiz (SK Teknoloji). “Kütüphanecilik Uygulamalarında İlkler ve Farabi Entegre Kütüphane Sistemi ”
- 17.00 – 17.25 Neslihan Sandal, Abdullah Topaloğlu – IRCICA. “IRCICA’daki Sayısallaştırma Çalışmaları : IRCICA Farabi Sayısal Kütüphanesi ve Osmanlıca OCR”
- 18.00 – 19.30 AÇILIŞ KOKTEYLİ

2 EKİM CUMA

- 9.30 – 9.55 Burcu Muratoğlu, Deniz Han – Koç Üniversitesi. “Mekandan Bağımsız Rezerv Hizmeti: Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi Örneği”
- 9.55 – 10.20 İpek Şencan – Hacettepe Üniversitesi BBYB. “Konu Başlıkları ve Kullanıcı Etiketleri Üzerine Bir Değerlendirme: Hacettepe Üniversitesi Kütüphane Kataloğu ve LibraryThing Örneği”
- 10.20 – 10.45 Nermin Çakmak (TMMOB Mimarlar Odası Kütüphanesi), Erdal Naneci (Türkiye Bilişim Derneği). “Kültür ve Sanatta Türkiye’nin Sayısal Gündemi: Europeana Modeli Üzerinden Türkiye’deki Mevcut Durumun Değerlendirilmesi”
- 10.45 – 11.00 KAHVE ARASI
- 11.00 – 11.25 INFORMASCOPE – Özlem Çaltı Gürel. “SirsiDynix Symphony Entegre Kütüphane Otomasyon Sistemi ve RDA Uygulamaları”
- 11.25 – 11.50 Engül Demirdağ – İstanbul Ticaret Üniversitesi. “Üniversitelerde Kütüphane Kurum İmaj İlişkisi”
- 11.50 – 12.20 Berrin Küçükcan – Ataşehir Adıgüzel Meslek Yüksek Okulu. “Sürdürülebilir Mimarlık Yaklaşımıyla Kütüphane Binaları”
- 12.30 – 13.45 YEMEK ARASI
- 13.45 – 14.10 EBSCO – Mehmet Can Soyulmaz. “EBSCO’dan Basılı ve Elektronik Kitap Sağlama Hizmetlerine Yeni Çözümler”
- 14.10 – 14.35 Aydın Uçar (Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi İç Mimarlık Bölümü), H. Tuğba Örmecioğlu (Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Mimarlık Bölümü) – “Modern Kütüphane Mimarisi. Kamusal Mekan, Mekansal Kurgu, ve Kullanıcı Deneyimine Bir Bakış”
- 14.35 – 15.00 Sina Mater – (Koç Üniversitesi) “Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi’nde Yeni Nesil Kullanıcılara Yönelik Yapılan Çalışmalar, Yenilikler ve Yaşanan Deneyimler”
- 15.00 – 15.25 Esra Aydoğan Moza, Leyla Tokman – Anadolu Üniversitesi. “Bilişim Teknolojileri ve Sürdürülebilir Mimarlık Yaklaşımlarının Yeni Kütüphane Mimarisine Mekansal Etkileri”
- 15.30 – 15.45 KAHVE ARASI

- 15.45 – 16.10 Online Bilgi Hizmetleri Eğitim ve Yayıncılık Sanayi Ticaret A.Ş. -Erman Karabulut. “IEEE Elektronik Kitapları: Sağlama Modelleri ve Avantajları”
- 16.10 – 16.35 Ahmet Altay, Can Demirel, Bülent Topbaşı – Kırklareli Üniversitesi Pınarhisar Meslek Y.O. “Bilgi Çağında Kütüphanelerin Mekansal Dönüşümü”
- 16.35 – 17.00 GEMINI – Elsevier. ”Clinical Key” ile Elsevier’e Ait Tüm Medikal Kaynaklara Tek Yerden Erişim Sunuyor”
- 17.00 – 17.25 İnci Önal – Hacettepe Üniversitesi. “Okul Kütüphanesi Mimarisinden Beklentiler ve Uygulamalar”

3 EKİM CUMARTESİ

- 9.30 – 9.55 Mehmet Üneş – Kastamonu Üniversitesi. “ Engelsiz Kütüphane”
- 9.55 – 10.20 Tubanur Büyükçolpan (Yıldırım Beyazıt Üniv.) Özge Ülkü(Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi) Tuğba Örün (İstanbul Şehir Üniv.) “Akademik Kütüphanelerin Mimari Serüveni”
- 10.20 – 10.50 Gül Yücel – (İstanbul Gelişim Üniversitesi). “Afet Öncesi Zarar Azaltma Çalışmaları ve Kütüphaneler: İstanbul Halk Kütüphaneleri”
- 10.50 – 11.15 KAHVE ARASI
- 11.15 – 11.40 DEVİNİM – Mengü Yazıcıoğlu. “KOHA Kütüphane Sistemi, 1126 Halk Kütüphanesi Deneyimi ve Üniversitelere Uygulanması”
- 11.40 – 12.05 Özgür Polat, Prof. Dr. Hamza Kandur (Marmara Üniversitesi). “Kütüphane Binalarının Mimarisinde Kullanıcıların İnovatif Yaklaşımları”
- 12.15 – KAPANIŞ KONUŞMASI DİLEK VE ÖNERİLER

Açılış Konuşması

M. Fatih Kumsel¹

Sayın Rektör, Sayın Rektör Yardımcısı, Sayın Yöneticiler, Sayın Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanları, Meslek örgütlerimizin değerli temsilcileri, Değerli Kütüphaneciler ve sevgili öğrenciler, Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği adına sizleri saygıyla selamlıyorum. Derneğimizin Hacettepe Üniversitesi'nin ev sahipliğinde gerçekleştirdiği "ÜNAK2015 Elektronik Çağda İçerikten Mimariye Kütüphaneler" sempozyumuna hoş geldiniz.

Günümüzde, bilim alanlarındaki hızla artan bilgi üretimi ve sürekli gelişen bilgi teknolojileri, bilgi hizmetlerinin daha hızlı, daha verimli ve ekonomik biçimde verilmesini gündeme getirmiştir ve bu durum, bilginin düzenlenmesi, sunumu ve erişiminde, bilgi profesyonelleri, bilgisayar uzmanları ve kütüphanecilerin bir arada çalışmasını zorunlu kılmıştır.

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği (ÜNAK) olarak 1991 yılından bu yana ülkemizde kütüphanecilik, bilgi hizmetleri, bilgi ve belge yönetimi, bilgi ekonomisi, bilgi okuryazarlığı, elektronik yayıncılık, kütüphanecilikte standartlaşma, toplu kataloglar, kütüphane mimarileri vb. konuları işleyen ve bu alanda çalışan akademisyenleri, kütüphanecileri, yöneticileri, öğrencileri ve diğer paydaşları üniversite ve araştırma kütüphaneleri bağlamında ortak bir hedefe yönelik olarak bir araya getiren, işbirliği olanakları yaratarak hizmetler üretmeye yönelen ve farkındalıklarını artırmaya yönelik, kâr amacı gütmeyen yıllık mesleki toplantılar düzenlemekteyiz.

ÜNAK yönetim kurulu olarak yeni dönemde ÜNAK kuruluş misyonunun devam ettirilmesi, dernek alt yapısının güçlendirilmesi ve kurumsal bir yapıya dönüşmesi hedeflenmektedir. Bu amaçla yönetim kurulumuz sektör temsilcilerinden, akademisyenlerden ve özellikle Üniversite ve Araştırma Kütüphanelerinde çalışan meslektaşlarımızdan destek ve katkılarını beklemektedir.

Derneğimizin kurumsal yapısının sağlamlaştırılması ve gelecekte varlığını kişilere bağlı kalmadan devam ettirebilmesi adına son genel kurulda onaylanan tüzüğümüzde Kurumsal üyelikler de kabul edilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede Yeditepe Üniversitesi, İpek Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi derneğimizin ilk kurumsal üyeleri olmuştur. Kendilerine çok teşekkür ediyoruz ve diğer üniversitelerimizi derneğimize üye olmaya davet ediyoruz.

ÜNAK olarak yıllık yaptığımız toplantıların dışında kütüphanecilik alanında ihtiyaç duyulan mesleki konularda eğitim toplantıları, çalıştaylar, yayınlar ve bölgesel toplantılar yaparak üniversite ve araştırma kütüphanelerinde çalışan meslektaşlarımızın kişisel mesleki gelişimlerine katkı sağlamayı hedeflemekteyiz.

Ülkemizin uzun yıllardır üzerinde çalıştığı, ancak ilerleme kaydedilemeyen Otorite dizinleri konusunda çalışmalara başlamış bulunuyoruz. Bu konuda ÜNAK geçmişte olduğu gibi lider konumunu sürdürmeye kararlıdır.

Sayın katılımcılar,

ÜNAK2015 sempozyumunun gerçekleştirilmesinde ilk önce bize ev sahipliği yapmayı kabul eden ve canı gönülünden yardımcı olan Hacettepe Üniversitesi'nin değerli Rektörü Sayın Prof. Dr. Murat Tuncer'e, Rektör Yardımcısı Sayın Prof. Dr. Cem Saraç'a Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanı Sayın Lale BOZ'a ve kütüphane personeline,

Sempozyumun gerçekleştirilmesine maddi ve manevi katkıları olan sponsorlarımız, Wiley, Gemini, Clinical Cey, Emerald, Ebsco, Online Bilgi, Informascope, Hiperlink, Devinim, Arsis, Palme ve Techknowledge firmaları yetkililerine,

Sempozyumumuzda sunum yaparak mesleki birikimlerini bizlerle paylaşan akademisyen ve meslektaşlarımıza, katılımlarınızla siz değerli katılımcılara,

Son olarak da, Yönetim Kurulumuzda özveriyle çalışan Nilüfer SAROS, Hüseyin Murat YÜCEL, Serhat BAYTUR, Ömer ORHAN ve Nermin ÇAKMAK arkadaşlarıma ve GENÇ ÜNAK'ta yer alan meslektaşlarıma sonsuz teşekkür eder,

Saygılar sunarım.

¹ ÜNAK Yönetim Kurulu Başkanı, unak@unak.org.tr

Kaynak Tanımlama ve Erişim Standardının (Resource Description and Access-RDA) Yazma Eserler İçin Uygulanabilirliğine Dair Bir Deneme ve MARC Alan Önerileri

Emine Hatun Gür¹, Sevgi Atıla Cünüş²

Öz

Bilindiği üzere “Kaynak Tanımlama ve Erişim” (Resource Description and Access-RDA), Anglo-Amerikan Kataloqlama Kuralları 2 (AACR2)’nin yerini alan bilgi kaynaklarının düzenlenmesi ve erişime sunulmasına yönelik yeni kataloglama standardıdır. Yurtdışında 2013 yılı ile kütüphanelerde uygulanmaya başlanan RDA standardı, bilgi kaynaklarının içerik ve türlerine, bulunduğu ortam ve taşıyıcılarına göre ayrıntılı olarak tanımlanmasını hedeflemektedir. RDA standardı, temelini oluşturan “Bibliyografik Kayıtlar İçin İşlevsel Gereker” (Functional Requirements for Bibliographic Records-FRBR) kavramsal modeli yaklaşımı ile bilgi kaynakları arasındaki mantıksal ilişkilerin ortaya çıkmasını mümkün kılmaktadır. Bu anlamda yeni standart hem bibliyografik künyelerin hazırlanmasında hem de bilginin kullanıcıya ulaştırılmasında yeni yaklaşımlar getirmiştir. Bu çalışmada her tür bilgi kaynağının tanımlanabilir olduğu öngörülen RDA standardının, yazma eserler için uygulanabilirliğine dair bir deneme gerçekleştirilmiştir. Uygulama örneği olarak Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi’nde mevcut bir yazma eserin katalog kaydı üzerinde çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yazma eser, kataloglama, RDA, kaynak tanımlama ve erişim, MARC.

Giriş

Yazma eser kataloglama konusu, günümüze kadar çeşitli yönleri ile farklı çalışmalarda ele alınmıştır. Yazma eser katalogu hazırlarken karşılaşılan problemler; yazar adlarında bir standart olmaması, eser adlarında farklı girişlerin getirdiği problemler, (Türkmen, 2010) eser ve müellif adının tespitindeki güçlükler (Erünsal, 1995) eserin fiziki özelliklerinin eksik verilmesi (Odabaş, 2011; Rukancı, 2012) ve benzeri konular birçok kez çeşitli makalelere konu olmuştur. Küçük (1999) bir makalesinde yazma eserler sorununu 7 başlık altında incelemiştir. Bunlardan 2. madde olan kataloglama sorunları başlığı altında ilk defa transkripsiyon ve transliterasyon sorunlarına ve ulusal otorite dizinlerinin olmayışından ileri gelen problemlere değinmiştir. Kütüphane kataloglarında yapılan taramalar sonucunda bu sorunların hala devam ettiği görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, her türlü bilgi kaynağı için kullanılabilir olduğu öngörüsünden hareketle, RDA (Resource Description and Access/Kaynak Tanımlama ve Erişim)’nin yazma eserlerin tanımlanması ve erişimi için uygulanabilirliğini araştırmaktır. Ayrıca FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records/Bibliyografik Kayıtlar İçin İşlevsel Gereker) yaklaşımıyla, RDA’nın yazma eser kataloglarında uygulamaya konulmasıyla, bu bahsedilen problemlere ne derece çözüm olacağını somut örnekler üzerinden göstermektir.

¹ Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi, ibisemin@boun.edu.tr

² Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi, sevgi.atila@boun.edu.tr

Çalışma sürecinde yazma eserler ve mevcut problemlerle ilgili ulaşılabilen çeşitli makaleler incelenmiştir. Tekrarlanan problemler ve çözüm önerileri, yazma eser tanımlama ölçütleri, bir yazma eserin değerini belirten kriterler neler olmalı gibi konular araştırılmıştır. Bu araştırmalar sonucunda ulaşılan bilgiler ışığında yazma eser kataloglarında kullanılabilecek MARC (Machine Readable Cataloging/Makinece Okunabilir Kataloglama) alanları çalışmanın sonunda ek olarak verilmiştir (Bkz. Ek.1 Yazma Eserler için Önerilen Marc Alanları).

RDA tamamen dijital ortamlar için tasarlanmış olan bir kataloglama standardıdır. Öncelikle işlevsel, kolay güncellenebilir, dünyadaki gelişmelere kolay entegre olabilir bir teknoloji altyapısı gerektirmektedir. Yaptığımız çalışma, kütüphanelerimizin gerekli teknoloji altyapısına sahip olduğu varsayılarak tamamen dijital ortamlar için hazırlanacak kütüphane katalogları için bir öneri niteliğindedir.

Bu çalışmada uygulama örneği olarak Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan **Safiyüddin el-Urmevi**'nin "*Kütübü'l-edvâr fi marifeti'n- negam ve'l-evtâr*" isimli eseri ve onun üzerine yapılmış beş özgün çalışma incelenmiştir. Bu eserlerden Meraği'nin şerhi Nuruosmaniye kütüphanesinde (Uygun, 2008), Şükrullah'ın tercümesinin tek nüshası merhum Rauf Yekta Bey'in kütüphanesine sahip olan torunu Yavuz Yekta Bey'in kütüphanesindedir (Bardakçı, 2012, s.XXXI). Bu eserlerin de çalışmamızda örnek olarak verilmesiyle, FRBR kavramsal modelinin mantığının daha iyi anlaşılacağı, eserler arası ilişkilerin daha somut bir şekilde ortaya çıkarılacağı düşünülmüştür.

RDA (Resource Description and Access/Kaynak Tanımlama ve Erişim)

1967 yılında ilk olarak basılı kaynaklar düşünülerek oluşturulan Anglo-Amerikan Kataloglama Kuralları (AACR), bilgi kaynaklarının uluslararası düzeyde uzun yıllar kataloglanmasını sağlamıştır. 1978 yılında çeşitli kaynak türlerini de kapsayacak biçimde ikinci baskısı yapılan AACR2, 1988, 1998 ve 2002 yıllarında gözden geçirilerek güncellenmiştir. 2004 yılında AACR3 için bir araya gelen JSC (The Joint Steering Committee) tarafından, kaynak türlerindeki çeşitliliğin artışı, kaynakların bulunduğu ve yayınlandığı ortamların özelliklerinin farklılaşması, basılı ve elektronik kaynakların bibliyografik künyelerinin evrensel düzeyde paylaşımının artması, kütüphane kataloglarının bibliyografik evrenin bir parçası olması için gerekli olan uluslararası kural ve standartları karşılamakta yetersiz kalması gibi etkenleri göz önünde bulundurarak yeni bir standartın gerekli olduğu açıklanmıştır. Daha sonra konuyla ilgili 2005-2007 yılları arasında AACR3'ün yerine RDA'nın taslak çalışmaları başlatılmıştır. 2009 yılında tamamlanan RDA standart çalışması basılı olarak yayımlanmıştır. 2010 yılında ise RDA Toolkit olarak elektronik erişime açılmıştır.³

Bilgi teknolojilerindeki gelişmeler ile ortaya çıkan yeni bilgi sistemleri ve ortamları, kütüphane kataloglarının yeniden düzenlenmesini gerekli kılmıştır. Gelecekte bilgi sistemleri ve içeriklerin Web üzerinden erişilebilir olacağı öngörülmektedir. Bu doğrultuda kütüphaneler bu gelişmeleri göz ardı etmediği takdirde kendi duvarları ile sınırlı kalan geleneksel kütüphane katalogları evrensel düzeyde entegre sistemlerin birer parçası olacaktır.

Gelecek için zengin kütüphane kaynaklarını bağlantılı veri sistemi (linked data systems) ile kullanıcılara ulaştırmayı hedefleyen sistemler tasarlanmaktadır. Bu bağlamda kütüphane verilerinin de evrensel Web'e entegre hale geleceği ve yerel veri tabanlarının bağlantılı veri sistemi (linked data systems) ile görünürliğünün sağlanacağı tartışılmaktadır (Tillett, 2013). Türkiye'de de sadece kütüphaneler değil diğer bilgi merkezleri de bu gelişmelerin gerisinde kalmamak için kendi kültür varlıklarını evrensel düzeyde tanımlayarak, tam ve işlevsel bir hale getirmek durumundadır. Kütüphaneler açısından RDA, bilginin düzenlenmesine yönelik yeni yaklaşımları, yapıyı, terminolojiyi, kuralları, uygulamaları ve unsurları beraberinde getirmiştir (Özel, 2015, s.4). Web standartları içinde yer alan RDA kaynak tanımlama unsurları ile kullanıcılar aradıkları bilgiye farklı dillerde yayınlanmış, farklı format ve içerikte bulunan tüm kaynak çeşitlerinden erişebileceklerdir. Bu bilgiler, dünyanın her hangi bir yerinde bulunan bir kütüphaneden, müzeden, yayıncıdan, yazardan ya da herhangi bir kurumdan gelebilir.

RDA, Web'e kayıtlı kontrollü terimleri (Controlled Vocabularies) içermektedir⁴. Bu kontrollü terimlerin makinece okunabilir, makine tarafından işlenebilir özellikleri, bibliyografik kayıtların diğer metadata (üstveri) şemalarına geçişinde kolaylık sağlayacaktır. Ancak şu anda bu terimlerin Türkçe karşılıkları bulunmamaktadır. Yazma eserlerin özelliklerinin de tanımlanacağı kontrollü terimlerin Türkçe karşılıklarının hazırlanıp Web'e kayıtlanması, Türkçe kaynakların da evrensel boyutta görünürlüğü ve paylaşımı için önem taşımaktadır.

³ Bkz. <https://access.rdatoolkit.org/>

⁴ Bkz. <http://rdvocab.info/>

FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records/Bibliyografik Kayıtlar İçin İşlevsel Gereklere)

FRBR, IFLA tarafından kütüphane kataloglarının işlevselliğini arttırmak amacıyla geliştirilmiştir. Bibliyografik kayıtlar için veri tabanı tasarımı tekniğine dayalı geliştirilen kavramsal bir modeldir. Bu modelde varlıklar ve bu varlıklar arasındaki ilişkiler *özellikleriyle* birlikte ortaya çıkarılır. Varlıkların FRBR kavramsal modelince tanımlanması ve ilişkilendirilmesi ile aynı entelektüel ve sanatsal içeriğe sahip eserlerin bir araya gelmesi mümkün olmaktadır (Özel, 2005). İyi bir araştırma ve planlama ile bibliyografik kayıtlar arasındaki varlıklar arası ilişkiler ve birbirleri ile bağlantıları net bir şekilde ortaya çıkacaktır.

FRBR modelinde bahsedilen varlıklar üç gruba ayrılmaktadır:

1. Grup varlıklar: Bibliyografik kayıtlarda tanımlanan, ortaya çıkarılan zihinsel ve sanatsal ürünler olarak betimlenmektedir. Kendi içinde eser (work), anlatım (expression), gösterim (manifestation) ve kopya (item) dört gruba ayrılmaktadır (Tonta, 2005, s.2).

Eser, yaratıcının zihninde gerçekleştirmek üzere oluşturduğu soyut düşünce, yazılmak üzere düşünülen bir roman, seslendirilmek üzere düşünülen bir müzik eseri vb. tasarlanan varlıklardır. Örneğin çalışmamızda incelediğimiz *Safiyüddin el-Urmevi*'nin zihninde yazmak üzere oluşturduğu "*Kitâbü'l-edvâr fî marifeti'n-negam ve'l-evtâr*" (Bundan sonra *Kitâbü'l-edvâr* olarak anılacaktır) bir *eser* olarak tanımlanır.

Anlatım, bir çalışmanın, bir eserin ses, görüntü, metin, kareografi vb. formlardan birinde ya da birkaçında gerçekleştirilmesidir. Yazılmış bir roman, notalar ile yazılmış bir müzik eseri, çekimi tamamlanmış bir film vb. varlıklardır. Bir eserin başka bir dile çevirisi, edisyonları, farklı bir format üzerindeki sunumu, genişletilmiş versiyonu, resimli versiyonu ya da gözden geçirilmiş versiyonları *anlatım* olarak tanımlanmaktadır. Bu anlatımlar ancak önemli derecede bağımsız entelektüel veya sanatsal çaba içeriyorsa yeni eser olarak kabul edilir (Tonta, 2005, s.3). Eserin uyarlanmış versiyonu, eleştirisi ya da şerhi yeni bir anlatım olarak tanımlanabildiği gibi yeni eser olarak da değerlendirilebilir. Örneğin "*Kitâbü'l-edvâr*" in Türkçe çevirisi *anlatım*, şerhleri de *yeni anlatım* ya da *yeni eser* olarak değerlendirilir.

Gösterim, çalışmanın bulunduğu fiziksel biçimi ifade eder, her bir anlatım farklı gösterimlerde somutlaşabilir. Kitap, DVD, afiş, harita vb. Örneğin "*Kitâbü'l-edvâr*" in yazma kitap şeklindeki nüshası ile dijital formattaki bir kopyası ayrı birer gösterimdir.

Kopya, gösterim ile somutlaşan eserin bulunduğu tek örnek olarak tanımlanabilir. Örneğin "*Kitâbü'l-edvâr*" in Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan 1250/1835 istinsah tarihli yazma nüshası gibi.

2. Grup varlıklar: Entelektüel ya da sanatsal içeriğin yaratılması, fiziksel üretimi, dağıtımı veya korunmasından sorumlu olan kişi ve/veya kurumları içermektedir. Yazan, çeviren, yayınlayan, resimleyen, şerh eden, süsleyen, çoğaltan (kopya eden), derleyen, vb. sorumlulukları olan varlıklardır.

3. Grup varlıklar: Entelektüel ya da sanatsal içeriğin konusu ile ilgili kişi, aile, kurum, konu, kavram, olay, yer vb. ilişkileri ortaya çıkaran varlıklar (Tillett, 2004) olarak tanımlanmaktadır. Örneğin "*Kitâbü'l-edvâr*" eserinin konusu müzik ve musiki nazariyatıdır.

Özetlemek gerekirse; FRBR model alınarak oluşturulacak katalog kayıtları ile, bir kişinin ilişkili olduğu tüm eserleri, aynı eserin ifade edildiği tüm anlatım biçimleri ile arasındaki ilişkileri, aynı anlatım biçiminin tüm gösterim formatları ile arasındaki ilişkileri, aynı gösterimin bulunduğu, ait olduğu tüm kopyaları ile olan ilişkilerini bir arada görebilmek mümkün olur.

FRBR kavramsal modeli ile Kitâbü'l-edvâr'ın incelenmesi

Şekil 1. "Kitâbü'l-edvâr" başlık taraması

Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi kataloğunda herhangi bir araştırmacı "kitabül edvar" olarak basit bir başlık taraması yaptığında, yukarıda Şekil 1'de görüldüğü gibi bir yönlendirme ile karşılaşır. Bu yönlendirme sisteme girilen *kitabül edvar* arama şekli için kullanılacak doğru, otorize edilmiş eser adı girişini göstermektedir.

Bunun anlamı bu kütüphanede Urmevi'ye ait bir *kitabül edvar* bulunduğu ve bundan sonra tüm taramaların “Kitâbü'l-edvâr fî marifeti'n- negam ve'l-evtâr” şeklinde yapılması gerektiğidir. Eğer başka bir yazara ait *kitabül edvar* başlıklı bir eser daha olsaydı bu durumda iki yönlendirme gelecekti ve kullanıcı aradığı yazara ait esere ulaşabilecekti. Kullanıcı tarama ekranındaki yönlendirmeye devam ettiğinde aradığı başlık ve altında bulunan ilişkilendirilmiş tüm eserleri birarada görür. Kayıtları FRBR kavramsal modeline göre değerlendirdiğimizde aynı esere ait aşağıda Şekil 2’de yer verildiği üzere 6 ayrı anlatım, gösterim ve kopya bulunduğunu söyleyebiliriz.

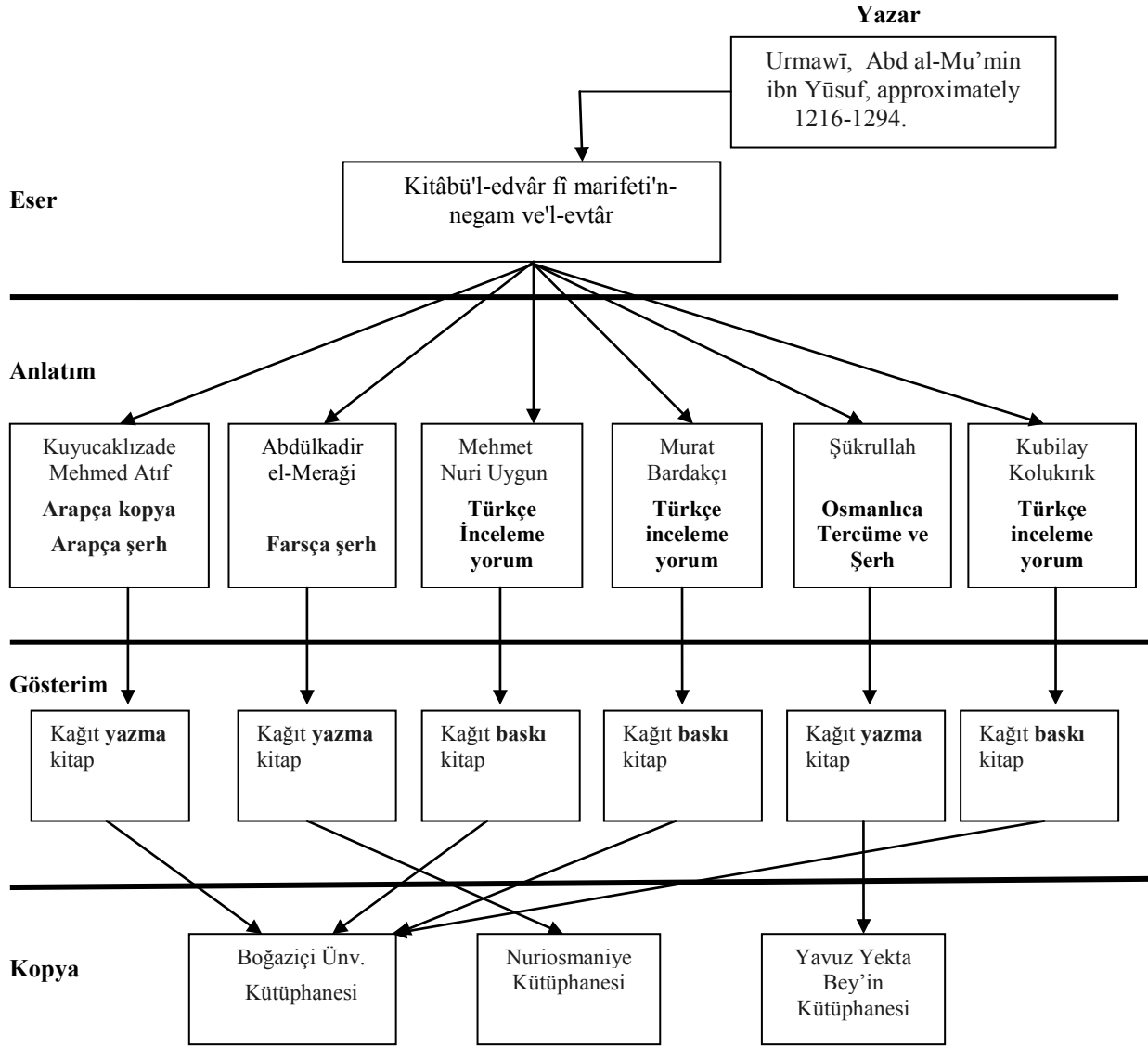
Limited to: Words in the TITLE "Kitâbü'l-edvâr fî marifeti'n- negam ve'l-evtâr."			
AUTHORS (1-6 of 6)			
1	Kitâbü'l-edvâr fî marifeti'n- negam ve'l-evtâr / İ Safiyüddin Abdülmü'min bin Fahir el- H. Urmavî, 'Abd al-Mu'min ibn Yûsuf, approximately 1216-1294. author Place of scribe is unknown : Kuyucaklızade Mehmet Atif, 10 Şahavval 1250 H (9 February 1835)	CALL # Rare Collection, Manuscripts This record has internet links. See the full record for details.	STATUS LIB USE ONLY
2	Şerh-i kitâbü'l- edvâr / Merâğî, Abdülkâdir Merâğî, 1380?-1435? annotator Place of script is unknown : Copied by hand	CALL # General Collection	STATUS AVAILABLE
3	Safiyüddin Abdülmü'min Urmevi ve Kitâbü'l-Edvarı / Mehmet Nuri Uygun Uygun, Mehmet Nuri İstanbul : Kubbealtı Neşriyatı, 1999.	CALL # Near East Section Near East Section Near East Section	STATUS AVAILABLE AVAILABLE AVAILABLE
4	Şükrullah'ın Risalesi ve 15. Yüzyıl Şark musikisi nazariyatı : açıklamalı, tenkidli metin Bardakçı, Murat, 1955- İstanbul : Pan Yayıncılık, 2012. ©2011.	CALL # Near East Section	STATUS AVAILABLE
5	Risale min 'ilmi'l-edvar / Ahmed Oğlı Şükrullah, Şükrullah, 1388-1464? translator annotator Place of script is unknown : Copied by hand, [between 1423 and 1436]	CALL # General Collection	STATUS AVAILABLE
6	Abdülkâdir Merâğî ve Şerhu'l Edvâr'ı / Kubilay Kolukırık Kolukırık, Kubilay, 1971- Ankara : Atatürk Kültür Merkezi, 2012.	CALL # Near East Section	STATUS AVAILABLE

Şekil 2. *Kitâbü'l-edvâr* ve ona bağlantılı diğer eserlerin kütüphanede bulunan nüshaları.

Bu eserlerin genel bibliyografik künyeleri şöyledir:

1. Kitap: “ *Kitâbü'l-edvâr fî marifeti'n- negam ve'l-evtâr*” müstensihisi **Kuyucaklızade Seyyid Mehmed Atif**, istinsah tarihi H. 1250, (1835).
2. Kitap: “*Şerh-i kitâbü'l- edvâr*” Kitâbü'l-edvâr'ın **Abdülkâdir el- Merağî** tarafından Farsça yazılan şerhi'nin yazma nüshası, yaklaşık olarak 1400'lerde yazılmış (Kolukırık, 2012).
3. Kitap: “*Safiyüddin Abdülmü'min Urmevi ve Kitâbü'l-Edvarı*” **Mehmet Nuri Uygun** tarafından günümüz Türkçe'sine çevirisi ve güncel eser kritizmi çalışması. Kubbealtı Neşriyat, 1999 baskısı.
4. Kitap: “*Şükrullah'ın Risalesi ve 15. Yüzyıl Şark musikisi nazariyatı: açıklamalı, tenkidli metin ve tıpkıbasımı*” **Murat Bardakçı** tarafından yapılmış eser kritizmi çalışması, Pan Yayıncılık, 2012 baskısı.
5. Kitap: “*Risale min 'ilmi'l-edvar*” Kitâbü'l-edvâr'ın **Şükrullah** tarafından Osmanlı Türkçe'sine tercüme ve bazı bölümlerinin şerhini içeren yazma nüsha 1400'lerde yazılmış (Bardakçı, 2012).
6. Kitap: “*Abdülkâdir Merâğî ve Şerhu'l Edvâr'ı*” “Kitâbü'l-edvâr'ın Merağî tarafından yapılmış şerhi üzerine **Kubilay Kolukırık** tarafından yapılan günümüz Türkçe'sine çeviri ve kritizizm çalışması, Atatürk Kültür Merkezi, 2012 baskısı.

Aşağıda Şekil 3'te *Kitâbü'l-edvâr* eserininin FRBR 1. Grup varlık ve ilişkileri şematik olarak gösterilmiştir. Burada özgün eser ile bağlantılı diğer kaynaklar arasındaki ilişkileri daha iyi anlayabilmek için bazı açıklamalar yapmakta yarar vardır. Bağlantılı olan diğer kaynaklar incelendiğinde özgün *eserin* kopyası, çevirisi, şerhi, incelemesi, yorumu, eleştirisi olduğu anlaşılmıştır. Sözkonusu eserin kopya ve çevirileri de FRBR teorisine göre *anlatım* grubunda değerlendirilmektedir. Şerhi, inceleme-yorumu, eleştirisi *yeni bir anlatım* olarak değerlendirilebileceği gibi *yeni bir eser* olarak da değerlendirilebilir. (Tonta, 2005, s.3)

Şekil 3. Kitâbü'l-edvâr'ın FRBR 1. Grup Varlık Düzeyleri

Kuyucaklızade tarafından 1250 yılında Arapça el yazması olarak çoğaltılmış *Kitâbü'l-edvâr* adlı eser, özgün kitap ile aynı başlığı taşımaktadır. Yani müstensih nüshasında eserin asıl ismini kullanmıştır. Elimizdeki nüsha hem özgün eserin kopyasını hem de şarihi bilinmeyen bir şerhinin kopyasını içermektedir. Eserin derkenarlarında ve içerisine yerleştirilmiş şukkalarda eserin Kuyucaklızade tarafından istinsah edilmiş bir şerhi de bulunmaktadır. Bundan dolayı elimizdeki nüsha kopya olduğu için *anlatım*, aynı zamanda şerh içerdiği için *yeni anlatım* ya da *yeni bir eser* olarak değerlendirilebilir. RDA sorumlu kişi tanımlamalarına göre bu eserin müstensih ve sahibi olan Kuyucaklızade, **kopya eden** (scribe) ve **eski sahibi** (former owner) olarak tanımlanmıştır. Eserdeki şerhin şarihi bilinmemektedir. Ancak konusal aramalardan şerhe erişim için Urmevi ve *Kitâbü'l-edvâr*'a konu başlığı verilmiştir.

Meraği tarafından *Şerh-i kitâbu'l-edvâr* ismi ile Farsça yazılmış eser ise özgün eserin şerhidir. FRBR 1. Grup varlıklar açısından ele alındığında *yeni bir anlatım* biçimi ya da *yeni bir eser* olarak değerlendirilmektedir. RDA sorumlu kişi tanımlamalarına göre Meraği, bu kaynağın *yazarı* olarak kabul edilmiştir. Ancak özgün eser ile bağlantısının ortaya çıkarılması için özgün eserin yazarına ve başlığına da atıf verilir. *Kitâbü'l-edvâr*'ın şerhi olduğu için genel olarak konusunun Urmevi ve onun kitabı olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Konu alanında esere ulaşım sağlanabilmesi için *yazar/eser* adından konu başlığı verilir.

Şükrullah tarafından Osmanlıca yazılan *Risale min 'ilmi'l-edvar* isimli eser, özgün eserin Osmanlı Türkçesi'ne tercümesi ile bazı bölümlerinin şerhini içermektedir. Eser birebir tercüme olmayıp şerhini de içerdiği için FRBR 1. Grup varlıklar açısından *yeni bir anlatım* biçimi olarak değerlendirilmiştir. RDA sorumlu kişi tanımlamalarına

göre ise Şükrullah kitabın hem çevirmeni, hem de şarihi olduğu için kaynağın *yazarı* olarak kabul edilmiştir. Eserin bibliyografik tanımlaması yapılırken de özgün eser ile bağlantıları ortaya çıkarılarak, özgün eserin yazarına ve başlığına atıf verilerek erişim sağlanmıştır. Eser aynı zamanda şerh olarak da kabul edildiği için konu başlıklarında özgün eserin yazar ve başlığına erişim verilmiştir.

Mehmet Nuri Uygun'un *Safiyüddin Abdülmü'min Urmevi ve Kitabü'l-Edvarı* isimli çalışması, eserin günümüz Türkçe'sine çevirisi ile birlikte Uygun'un inceleme ve yorumunu içermektedir. RDA sorumlu kişi tanımlamalarına göre Mehmet Nuri Uygun, eserin hem çevirmeni hem de yorumlayanı olduğu için *yazar* olarak değerlendirilmiştir. FRBR 1. Grup varlıklar açısından ele alındığında Uygun'un bu çalışması özgün eserin *yeni bir anlatım* biçimi olarak görülmüştür. Kaynağın özgün eser ve yazarına gerekli atıflar verilmiştir. Konu alanından da esere ulaşım sağlanabilmesi için, yazar/eser adından konu başlığı verilmiştir.

Murat Bardakçı ise, *Şükrullah'ın Risalesi ve 15. Yüzyıl Şark musikisi nazariyat : açıklamalı, tenkidli metin ve tıpkıbasımı* isimli kitabında Şükrullah'ın “*Risale min 'ilmi'l-edvar*” adlı eserini inceleyip yorumlamıştır. Şükrullah'ın eseri özgün eser olan *Kitâbu'l- edvâr*'ın Osmanlı Türkçesi'ne tercümesi ve bazı bölümlerinin şerhidir. Bu durumda Bardakçı'nın çalışması için hem Şükrullah ve eserine hem de Urmevi ve eserine gerekli göndermelerin yapılması gerekmektedir. FRBR 1. Grup varlıklar açısından ele alındığında kitap özgün eser olan *Kitâbu'l-edvâr*'ın *yeni bir anlatım* biçimi olarak değerlendirilmiştir. RDA sorumlu kişi tanımlamalarına göre Bardakçı, inceleme ve yorumlama yaptığı kaynağın yazarı olarak gösterilmiştir. Konusal erişim için hem Şükrullah ve eserinden hem de Urmevi ve eserinden yazar/başlık adından konu başlığı verilmiştir.

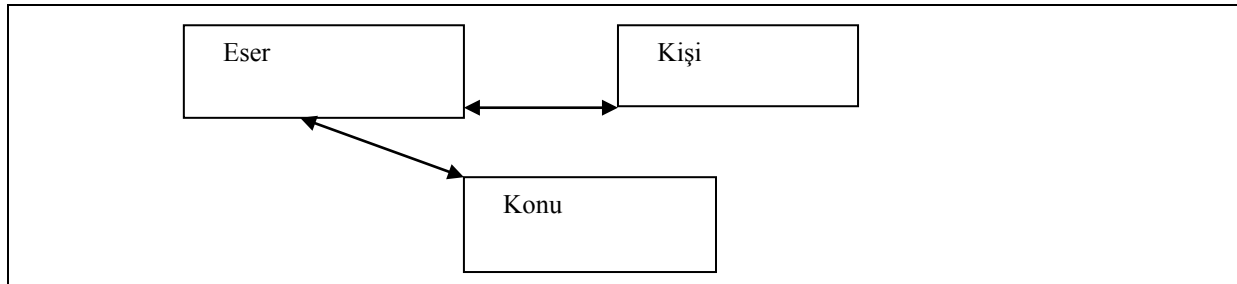
Kubilay Kolukırık, *Abdülkâdir Merâğî ve Şerhu'l Edvâr'ı* adlı kitabında Merağî'nin *Şerh-i kitâbu'l- edvâr* isimli eserini inceleyip günümüz Türkçe'sine çevirmiştir. Bu kitabın bibliyografik künyesini hazırlarken de hem Merağî ve eseriyle ilişkilendirilmeli hem de Merağî'nin eserine konu olan Urmevi ve eseri *Kitâbu'l-edvâr*'a bağlantıları sağlanmalıdır. FRBR 1. Grup varlıklar açısından bakıldığında Kolukırık tarafından çevrilen ve incelenen eser, özgün eserin *yeni bir anlatım* biçimi olarak değerlendirilmiştir. RDA sorumlu kişi tanımlamalarına göre Kolukırık, inceleme ve yorumlama yaptığı için kaynağın yazarı olarak gösterilmiştir. Konusal erişim amacıyla hem Merağî ve eseri, hem de Urmevi ve eseri için yazar/başlık adından konu başlığı verilmiştir.

İncelenen kaynaklar el yazması ve baskı kitap olduğu için tümü için ***gösterim*** formatı kitaptır. Buldukları yer ya da nüsha olarak ele alındığında Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan ***kopya***, Nuri Osmaniyeli Kütüphanesi'nde bulunan ***kopya*** ve özel şahıs kütüphanesinde bulunan ***kopya*** olarak değerlendirilmiştir.

FRBR 2. Grup varlık düzeyine göre örnek eserleri incelediğimizde, içeriklerinin yaratılmasından, fiziksel olarak üretilmesinden, dağıtımından ya da bu eserlerin korunmasından sorumlu kişi ve kurumların, 1. Grup varlıklarla aralarındaki sorumluluk ilişkileri gösterilmiştir. Aşağıdaki Şekil 4'te görüleceği gibi kişilerin, kurumların birden fazla sorumluluk alanı ve görevi olabilir.

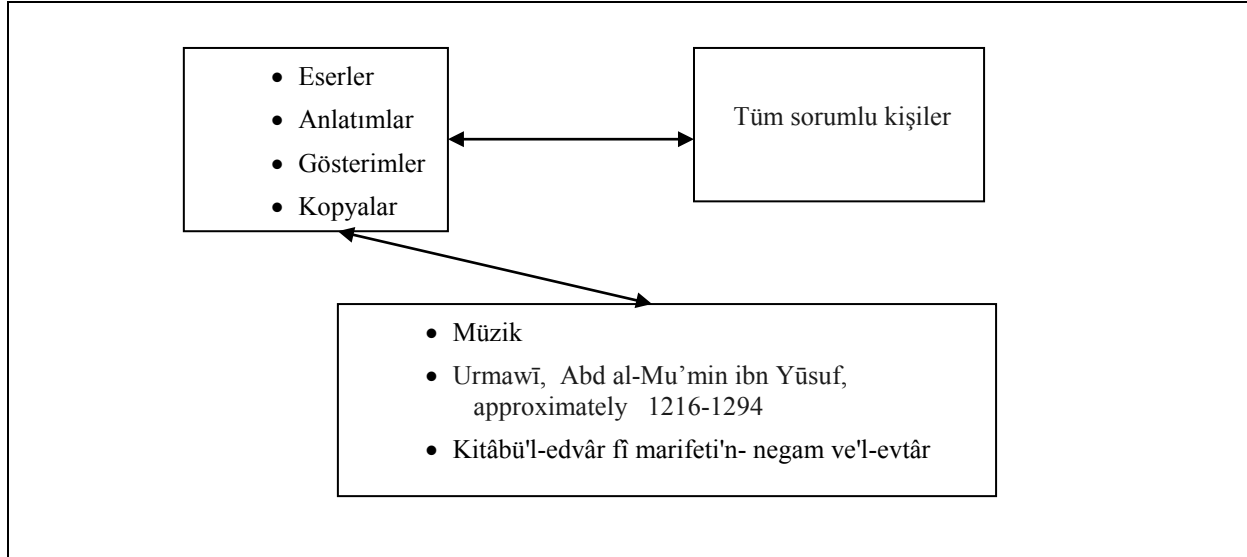
Kişi / Kurum adı	Sorumluluk Alanı	
	Baskı kitaplar	Yazmalar için
Safıyyüddin el-Urmevi		Müellif (Author)
Kuyucaklızade Seyyid Mehmed Atıf		Müstensih (Scribe) Sahip olan (Former Owner)
Abdülkadir el- Merağî		Şarih (Annotator)
Kubilay Kolukırık	Yazar, Çevirmen	
Mehmet Nuri Uygun	Yazar, Çevirmen	
Şükrullah		Mütercim ve Şarih (Translator and Annotator)
Murat Bardakçı	Yazar, Transkripsiyon eden	
Boğaziçi Üniversite Kütüphanesi		Sahip olan (Owner)
Nuriosmaniye Kütüphanesi		Sahip olan (Owner)
Özel Şahıs Kütüphanesi		Sahip olan kişi (Owner)
Kubbealtı Neşriyatı	Yayınlayan kurum	
Pan Yayıncılık	Yayınlayan kurum	
Atatürk Kültür Merkezi	Yayınlayan kurum	

Şekil 4. FRBR 2. Grup varlıkların kaynaklara göre sorumluluk alanları

Şekil 5. FRBR 3. Grup varlık ilişki düzeyleri

FRBR 3. Grup varlıklar ve ilişkileri bağlamında bir kişi tarafından yazılmış her eserin bir konusu vardır (Bkz. Şekil 5). Bir eser konusal olarak birden fazla kavram, nesne, olay, yer, kişi içerebilir. Konu olan bir kavram, nesne, olay, yer, kişi birden fazla eserin konusunu oluşturabilir ve birden fazla kişi tarafından aynı konuda eser yazılabilir.

Şekil 6. *Kitâbü'l-edvâr fî marifeti'n- negam ve'l-evtâr* Eseri FRBR 3. Grup Varlık Düzeyleri

Kitabü'l edvar üzerine yapılmış direk ya da dolaylı tüm çalışmaların genel itibarıyla konusu Urmevi ve onun *Kitabü'l edvar*'ıdır. Bu nedenle çalışmaların tümünde konu başlığı olarak, müzik başlığının yanısıra hem Urmevi hem de eserinden konu başlığı verilerek, çalışmalar arasında konusal bağlantı da sağlanmıştır (Bkz. Şekil 6).

Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi Uygulamaları

Bu bölümde örnek olarak ele aldığımız yazma eserlerin bibliyografik tanımlamalarını yaparken özellikle yazma eserlere özgü tanım ve alanların RDA ve MARC formatı üzerinde nasıl yerleştirildiği konusunda açıklamalara yer verilmiştir. Ancak örnek olarak hazırladığımız bibliyografik kaydın tüm alanları üzerinde tek tek durulmamıştır. Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi'nin önerilerinin bulunduğu ya da farklı şekilde kullandığı alanlar açıklanmıştır. Kullanılan tüm alanların incelenmesi için Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi Kataloğu'nda *Kitâbü'l-edvâr* taraması yapılarak eserin MARC formatı üzerinde gösterilmiş biçimi incelenebilir.

1. Müellif Adı

Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi'nin kataloglama politikası gereği sorumlu kişi girişleri otorize edilmiş olarak kayıtlara eklenmektedir. Bunun için öncelikli olarak Kongre Kütüphanesi Yazar Otorite listesi (LCNAF Library of Congress Name Authority Files) kullanılmaktadır. Listeden çekilen otorite kaydına yazar adının ülkemizde aranma biçimlerine göre eklemeler yapılmaktadır. Üzerinde çalıştığımız eserin yazar otoritesi de LC Otorite listesinden çekilmiş ve Türkiye için gerekli yönlendirmeler yapılmıştır. LC Yazar Otorite listesinde yer almayan Osmanlı dönemi yazarları için TDV (Türkiye Diyanet Vakfı) İslam Ansiklopedisi'ndeki girişler esas alınarak otorite dizinleri hazırlanmaktadır. İslam ansiklopedisinde mevcut olmayan ya da mevcut olup girişi otorite olarak kabul edilemeyecek şekilde olan yazarlar için ise diğer danışma kaynaklarına başvurulmaktadır ve “*yazarın meşhur ismi, diğer isimler*” şeklinde otorite girişleri hazırlanmaktadır.

Öneri: Yazma eserlerin müellif adlarındaki girişlerin standart olabilmesi için ulusal düzeyde standart bir yazar adları otorite dizini oluşturmak gerekmektedir. Aynı kişiye ait farklı yazılmış isimlerin bir arada gösterileceği bu otorite dizini, Uluslararası Yazar Otorite Dizini olan VIAF (Virtual International Authority File) eklenmelidir. Böylece hem kayıtlarımızın uluslararası platformlarda erişebilir olması sağlanacak, hem de aynı yazarla ilgili yurtdışında yapılmış çalışmalara kullanıcılarımızın ulaşması sağlanacaktır. (Bkz. Ek 3: Yazar Otorite Dizini)

2. Eser Adı

Örnek olarak incelediğimiz *Kitâbü'l-edvâr* isimli eser hakkında araştırma yaparken İslam Ansiklopedisi'nde eserle ilgili bulunan başlıkta “Asıl adı *Kitâbü'l-Edvâr fî marifeti'n-negam ve'l-evtâr* olan eser, Safiyyüddin el-Urmevî'nin mûsiki nazariyatı konusunda Arapça olarak kaleme aldığı iki önemli telifinden biridir” (Uygun, 2002) biçiminde bilgiye ulaşılmıştır. Bu başlık Urmevi'nin özgün eserine verdiği isimdir. Bu bilgiler

doğrultusunda eser adı otorite kaydı hazırlanırken temel giriş olarak eserin gerçek ismi olan “*Kitâbü'l-edvâr fî marifeti'n- negam ve'l-evtâr*” kabul edilmiştir. Aynı başlık bizim elimizdeki nüshada da yer almaktadır. Yani Kuyucaklı eseri istinsah ederken eserin asıl adını kullanmıştır. Ancak zaman içerisinde eserin adı farklı nüshalarda farklı müstensihler tarafından çok farklı şekillerde yazılmış olabilir. Tüm bu nüshalarda görülen farklı eser adı biçimlerinin eser otoritesinde tek bir başlık altında toplanmasıyla eser adlarındaki farklılıklardan oluşan sorunların çözüme ulaşacağı düşünülmektedir.

Öneri: Yazma eserlerde özgün eserin gerçek başlığının ne olduğunu çoğu araştırmacı bilmeyebilir. Bu nedenle katalog bilgileri hazırlanırken katalog kütüphanecisine büyük iş düşmektedir. Her nüsha için müstensih kaynaklı farklı girişler olabilir. Ya da bazı eserler birden fazla isimle anılabilir. Eser otoritesi hazırlanırken danışma kaynaklarından ayrıntılı bir araştırma yapılmalıdır. Elde edilen bilgiler çerçevesinde özgün eserin olabilecek diğer girişlerinin de verildiği *eser adı otorite kaydı* oluşturulmalıdır. Birden fazla isimle tanınan eserler için eserin bilinen en meşhur ismi otorite kabul edilip diğer isimlere otoritede yönlendirme yapılması önerilir (Bkz. Ek 2: Eser Otorite Dizini).

3. Tercüme, Şerh, Haşiye, Muhtasar, Talikat, vb. eserler için asıl esere atıf

Şerh, Haşiye, Tercüme vb. tarzı eserlerin asıl eserler ile bağlantılarını ortaya çıkarmak için kayıt üzerinde mantıklı bağlantılar sağlanmalıdır. Bunun mümkün olması için eser ve yazar adları için otorite kayıtları oluşturulmuş olmalıdır. MARC formatı üzerinde hazırlanan kayıtlar için 240, 500, 600, 700 ve 740 alanları kullanılarak mantıklı göndermeler yapılmalıdır.

Özgün eserin Osmanlı Türkçesi'ne tercümesi ve şerhi olan, Şükrullah'ın *Risale min 'ilmi'l-edvar* adlı eserinin kaydındaasıl esere gönderme için şu alanlar kullanılmıştır:

UNIFORM TITLE 240 10 Kitâbü'l-edvâr fî marifeti'n- negam ve'l-evtâr|Turkish|sCommentary.

Merağî'nin üzerine şerh yaptığı asıl kitap olan Kitâbü'l-edvâr eser otoritesinde kabul edilen şekli ile uniform title olarak alınmıştır. “|s” kullanılarak “*Commentary*” yani eserin şerhi olarak indekslenmiştir.

NOTE 500 Commentary on: Kitâbü'l-edvâr fî marifeti'n- negam ve'l-evtâr.

NOTE 500 Translation of: Kitâbü'l-edvâr fî marifeti'n- negam ve'l-evtâr.

240 alanındaki başlığın, notlar alanında “Kitâbü'l-edvâr üzerine yazılmış bir tercüme ve şerh olduğu” bilgisi ile desteklenmesi önerilir.

SUBJECT 600 Urmawî, 'Abd al-Mu'min ibn Yûsuf,[dapproximately 1216-1294|tKitâbü'l-edvâr fî marifeti'n- negam ve'l-evtâr|xCommentaries.

SUBJECT 600 Urmawî, 'Abd al-Mu'min ibn Yûsuf,[dapproximately 1216-1294|tKitâbü'l-edvâr fî marifeti'n- negam ve'l-evtâr|vTranslation into Turkish.

Konu alanında Urmevi ve Kitâbü'l-edvâr'a erişim için otorize edilmiş konu başlığı girişleri tem tercüme hem de şerh için ayrı olarak verilmiştir.

ALT AUTHOR 700 1 Urmawî, 'Abd al-Mu'min ibn Yûsuf,[dapproximately 1216-1294.|eauthor

Özgün esere Urmevi ismiyle de erişim için 700 ek giriş alanında yazar adının otorize edilmiş biçimiyle giriş verilmiştir.

Şükrullah'ın bu eseri üzerine Murat Bardakçı'nın “Şükrullah'ın Risalesi ve 15. Yüzyıl Şark musikisi nazariyatı: açıklamalı, tenkidli metin ve tıpkıbasım” isimli bir çalışma için ise öncelikli olarak Bardakçı'nın esas aldığı eser olan Şükrullah'ın tercümesine, daha sonra özgün eser olan Urmevi'nin Kitâbü'l-edvâr'ına ek uniform title alanı kullanılarak gönderme yapılmıştır (Örnek için Web'den Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi katalogunda “Şükrullah'ın Risalesi” eser adı taraması yapılarak eserin katalog kaydı incelenebilir.).

Öneri: Bu çalışma yazma eser türlerine göre geliştirilerek; bir eser üzerine kaç şerh yapılmış ve bunların şarihleri kimler, kaç haşiye yapılmış, bu haşiye hangi eserin hangi şehri üzerine yapılmış ve söz konusu müellif, şarih ve muhaşşi kimler, kaç tercüme yapılmış, hangi dillere yapılmış ve bunların mütercimleri kimler gibi bilgilere tek tarama ile ulaşmak mümkün olacaktır. Ancak bunun için çok ayrıntılı araştırmalar yapılmalı ve katalog kaydında gerekli göndermeler sağlanmalıdır.

4. Eserin baş kısmı ile son kısmının Arap Alfabeti karakterleriyle yazımı

Örnek olarak incelediğimiz yazma eserin baş kısmı için metnin başladığı *Ia* sayfası kullanılmıştır. Baştaki besmele, hamdele, salvele kısmı kısa olarak yazılarak yazarın eserden bahsettiği bölüm esas alınmıştır. Eğer eserin baş kısmında eser adı ve yazar adına dair bilgiye ulaşırsa bu bölümlerin de yazılması önerilir. Eserin son kısmı yazılırken de ferağ kaydının başladığı bölüm yazılmıştır. Eserin telif tarihiyle alakalı bilgi varsa ya da eserin hangi nüshadan istinsah edilmiş olduğuna dair bilgi görülmüş ise bu bilgilerin de yazılması önerilir. Elimizdeki eser Osmanlı Türkçesi ise bu durumda bu bölümün transkripsiyonunun da yazılması tavsiye edilir.

5. Telif Yeri ve Tarihi, İstinsah Yeri ve Tarihi

Yazma eselerde basma eserlerden farklı olarak önemli olan iki tarih vardır. Bunlardan birincisi müellifin eseri ilk defa olarak kaleme aldığı tarih olan telif tarihidir. Diğeri ise, eserin müstensih tarafından kopya ettiği tarih olan istinsah tarihi'dir. Yazmaların bibliyografik künyelerinde bu iki tarihin de tespiti gerekir (Kaya ve Ünver, t. y.). Örnek kataloğumuzda telif tarihi ve istinsah tarihi aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

IMPRINT 264 0 Place of scribe is unknown ;|bKuyucaklızade Mehmet Atıf,|c10 Shawwal 1250 H (9 February 1835)

IMPRINT 264 4 Place of autograph is not exactly known ;|b Urmawi's hand,|c633 H (1236)

Öneri: Yazma eserlerde basım bilgisi söz konusu olmadığı için 264 0 Imprint alanında istinsah tarihi verilmiştir. *Place of production* yani eserin istinsah yer bilgisine nüshada ulaşılammıştır. Bu nedenle bu kısımda “**Place of scribe is unknown**” ibaresi kullanılmıştır. “Name of Producer” olarak yani üretilmesinden sorumlu kişi olarak “|b” den sonra müstensihin ismi verilmiştir. “Date of production” yani üretildiği tarih olan istinsah tarihi “|c” den sonra hicri ve miladi olarak verilmiştir.

Telif tarihi ise 264 4 copyright alanında verilmiştir. “Place of production” yani eserin müellif tarafından kaleme alındığı yer bilgisine dair ne nüshada ne de danışma kaynaklarında net bir bilgiye ulaşılammıştır. Bu nedenle bu kısımda “**Place of autograph is not exactly known**” ibaresi kullanılmıştır. “Name of Producer” olarak yani eserin ilk defa üretilmesinden sorumlu kişi olarak “|b” den sonra müellifin ismi verilmiştir. “Date of production” yani ilk defa üretildiği tarih olan telif tarihi “|c” den sonra hicri ve miladi olarak verilmiştir.

Müellif veya müstensih belirlenemediği durumlarda “*Copied by hand*” ibaresi önerilir. Telif ve istinsah tarihinin bulunamadığı durumlarda ise “**Date of scribe is unknown**” “**Date of autograph is unknown**” ibarelerinin kullanılması önerilir. Nüshanın müellif hattı olması durumunda sadece 264 0 alanında “**Author's hand**” (**hatt-ı müellif**) ibaresi kullanılabilir.

6. Emeği Geçenler

Eser üzerinde herhangi bir şekilde emeği geçen kişilerin isimleri öncelikle 245 eser adından sonra belirtilir. Örnek eser *Kitâbü'l-edvâr*'da Kuyucaklızade *müstensih* olarak belirtilmiştir. MARC 700 ek giriş alanında otorize edilmiş biçimi ve sorumluluk ünvanıyla birlikte gösterilmiştir. Ayrıca Arap Alfabeti karakterleriyle yazılış biçimleri de ek olarak verilmiştir.

TITLE 245 1 0 |6880-02|aKitâbü'l-edvâr fî marifeti'n- negam ve'l-evtâr /|c li Safiyyüddin Abdülmümin bin Fahir el- Hûzî (?) el-Urmevî ; Scribe : Kuyucaklızade Seyyid Mehmed Atıf.

ALT AUTHOR 700 0 |6880-03|aKuyucaklızade Mehmet Atıf,|dd. 1846 or 7.|e scribe|eformer owner

MARC 880 0 |6700-03/(3/r)|aقيوجقلزاده محمد عاطف

Eserimizde Kuyucaklızade'den başka emeği geçenler bulunmuş olsaydı (müzehhib, mücellit vb.) bu kişilerin isimleri de aynı yöntemle kayda eklenerek erişime sunulacaktır.

Öneri: Emeği geçenlerin ek yazar girişlerinde sorumluluk alanlarıyla birlikte verilmesi, eser üzerinde sağladığı katkının, emeğin açık bir şekilde görülmesini sağlayacaktır.

Yazma eserlerde mütercim olarak emeği geçenler için ayrı bir araştırma yapılması önerilmektedir. Eser birebir tercüme ise özgün eserin yazarı sorumlu yazar olarak MARC 100 alanında girilmeli, mütercimi ise MARC 700 ek yazar girişi alanında gösterilmelidir. Sorumlu kişi terimleri listesinden (MARC Code List for Relators) uygun ünvan terimi kullanılır. Fakat birebir tercüme olmayıp mütercimin yorumlarını da içeriyorsa bu durumda eser başkalaşmış olacaktır. Bu gibi eserlerde mütercimin 100 alanında verilmesi ve ilk yazarın 700 de indekslenmesi önerilmektedir. Bu durumda RDA sorumluluk tanımlama (relator terms) ünvanlarına göre 100 alanında verilen isim hem yazar, hem de mütercim olduğu belirtilmelidir.

7. Notlar alanında gösterilen bilgiler

Eser üzerindeki tüm kayıtlar, düşülen notlar, mühürler ve üzerinde bulunun bilgiler 500 notlar alanında tanımlanmıştır. Ancak bu kayıtlar çok önemli şahıslara ait ise bu kişiler için de 700 ek giriş alanı açılarak erişim sağlanabilir. Mutlaka ilişkilendirilen görev, unvan terimi kullanılarak eser ve yazarla ilişkisi açık bir biçimde ortaya çıkarılmalıdır. Örneğin bir yazma eser üzerinde Abdülhamid'in kitaplığına ait olduğunu gösteren bir mühür varsa, mühürün üzerindeki bilgiler öncelikle 500 notlar alanında tanımlanmalıdır. Daha sonra sahiplik bilgisi gösterilerek bu kişiye erişim sağlanmalıdır.

Örnek: 700 0 Abdülhamid|bII,|cSultan of the Turks,|d1842-1918|eFormer owner

Notlar alanında araştırmacıların işine yarayabilecek her türlü bilgi detaylı bir şekilde tanımlanabilir. Örnek olarak ele aldığımız yazma eser ile ilgili notlar şu şekildedir: (Burada notlar kısaltılmış biçimde alınmış olup ayrıntıları için Web'den Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi kataloğuna bakılması önerilir)

500 Manuscript codex.

El yazması kitap formatındadır.

500 Layout: Text area 198 x 105 mm. Written in 21 lines per page.

Sayfa düzeni bilgileri; metin alan ölçüleri 198 x 105 mm ve her sayfa da 21 satır bulunmaktadır.

500 Pen: Text in red borders, written in black, some words in red, diagrams and circle shapes in red.

Metin, text, kalem özellikleri ve metin içinde yer alan şekil ve renkler ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

500 Paper: polished dark cream, (Aharlı, Nohudi) and with watermarks (shapes not exactly known but some letters can see: broadened BON and ornamental L)

Kağıt özellikleri ile ilgili bilgiler; renk ve filigran bilgisi filigranda BON harfleri ile süslü bir L harfinin görüldüğü bilgise verilmiştir.

500 Script type: Nastaliq

Yazı tipi

500 With catchwords.

Eserin reddadeli olduğu bilgisi

500 There are 17 small note papers (şukka) in different sizes.

Eser içinde değişik boyutta *Şukka*;küçük not kağıtları olduğuna dair tanımlayıcı bilgiler

500 Old catalogue number: 150 (from page 1a)

Eserin eskiden herhangi bir şekilde başka bir koleksiyonun parçası olduğuna dair bilgidir. Eserimizin 1a sayfasında "Numero 150" şeklinde yazılmış bir not bulunmaktadır.

500 Table of contents (fihrist) in page II.

İçindekiler dizini olduğuna dair bilgi ve bulunduğu sayfa numarası.

500 It is understood from the colophon that Kuyucaklı copied the book from another copy which was copied in 793 H. by İbn Futuh

Ferağ kaydının hemen öncesinde eserin kopya edildiği nüshanın bilgisi mevcuttur. Kuyucaklızade bu eseri 793 tarihinde İbn Futuh isimli bir müstensih tarafından istinsah edilmiş bir nüshadan kopya ettiğine işaret etmektedir.

NOTE 500 Incipit:... بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين وصلاة على ... اما بعد قد امر

Eserin Arap Alfabesi karakterleri ile giriş kısmı.

NOTE 500 Explicit:... وقع الفراغ من كتابه على يد اضعف خلق الله واخوهم الى غفرانه ابن الفتوح بن

Eserin Arap Alfabesi karakterleri ile son kısmı.

500 Incipit of the commentary:... موضوع الموسيقى النغم من حبيب يعرض الهاسب عدديه مقتضته

Eserin derkenarları ile şukkalarda mevcut şerhin Arap alfabesi karakterleri ile giriş kısmı.

500 Explicit of the commentary:... تم كتابه هذا الشرح في يوم الخميس من شهر المحرم سنة احد و خمسين

Eserin derkenarları ile şukkalarda mevcut şerhin Arap alfabesi karakterleri ile son kısmı

500 This book has also commentary (şerh) of the book: Kitâbü'l-edvâr. The commentary was written on the corners and some small note papers in it. Writer and the exact title of the commentary is unknown. Scribe of the commentary is also Kuyucaklı Mehmet Atif. The completion date of the commentary is: 5 Muharram ul Haram 1251 H (3 May 1835).

Kitabın aynı zamanda şerhini de içerdiğine dair nottur. Şerh eserin derkenarlarına ve içerisindeki şukkalara yazılmıştır. Şarih ve şerhin başlığı belli değildir. Şerh Kuyucaklızade tarafından istinsah edilmiştir. Şerhin tarihi gün, ay, yıl şeklinde net bir şekilde okunmaktadır.

510 4 TDV İslam Ansiklopedisi|cSAFİYYÜDDİN el-URMEVÎ|6http:// www.islamansiklopedisi.info/

Eser ile ilgili kullanılan başvuru kaynaklarının bilgilerinin verildiği notları içermektedir.

562 Further Copies in Turkey:1. İstanbul, Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 3653/1, 3654 http://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=171584 – 2....

Yurtiçinde eserin diğer nüshalarının bulunduğu kütüphane bilgilerine yer verilmiştir. Burada online olarak ulaşılabilecek katalogların linkleri de eklenmiştir.

562 Further Copies Abroad: 1- Austria , Vienna, Österreichische National Bibliothek, No: mxt 674 (cat. Fl...

Yurt dışında eserin diğer nüshalarının bulunduğu kütüphane bilgilerine yer verilmiştir.

563 Binding: Repaired by Bogazici University Library Bindery service, black leather.

Cilt özellikleri ve durumu ile ilgili bilgileri içermektedir.

588 0 Title of the commentary supplied by cataloger.

588 0 Title and the name of the author from zahriyah page.

588 0 Date of autograph: "633 H (1236) yılında Nasîrüddîn-i Tûsî'nin tavsiyesi üzerine yazılmıştır."

Bu alanda eserin metninde olmayan fakat katalog kaydında belirtilen bilgilerin neler olduğu gösterilmiştir.

NOTE 562 Further Copies in Turkey: 1- İstanbul, Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 3653/1, 3654...

NOTE 562 Further Copies Abroad: 1- Austria , Vienna, Österreichische National Bibliothek...

Bu alanlarda eserin bilinen diğer nüshaları yurtiçi ve yurtdışından nüshalar şeklinde ayrılarak verilmiştir.

Öneri: Bu alan nadir, nüsha sayısı kısıtlı ya da konusu itibarıyla özel eserler için tavsiye edilir.

NOTE 510 4 TDV İslam Ansiklopedisi|cSAFİYYÜDDİN el-URMEVÎ: http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c35/c350340.pdf

Eserimiz tanımlanırken kullanılan kaynaklar ve web den erişime açık olanların linkleri verilmiştir.

8. Link verme

MARC 856 4 |zFurther Copy: Yale University|uhttp://orbis.library.yale.edu/vwebv/holdingsInfo?searchId=667&recCount=50&recPointer=3 &bibId=3801778

Bu alanlarda eserin başka bir nüshasına sahip kütüphanenin web üzerinden erişime açık olanlarının katalog kaydının linkleri verilmiştir. Bu şekilde araştırmacı için kullanışlı yönlendirmelerin sağlanacağı düşünülmüştür.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada RDA'nın yazma eser kataloglarında uygulanabilirliğine dair somut örnekler üzerinden bir çalışma gerçekleştirilmiştir. RDA'nın zorunlu kıldığı kontrollü erişim noktalarının (otorite dizinleri) oluşturulup kullanılmasıyla, yazar ve eser adlarında standart olmamasından kaynaklı sorunların ortadan kalktığı görülmüştür.

Transkripsiyon ve transliterasyon problemleri dil uzmanlarının çözmesi gereken bir sorun olarak halen güncelliğini koruyor olsa da, ortak erişim noktalarının sağlanmasıyla, bu problemlerden kaynaklı sorunların kütüphane katalogları için büyük ölçüde çözümleneceği düşünülmektedir.

Çalışmamızda örnek olarak aldığımız *Kitâbü'l-edvâr*'ın FRBR yaklaşımıyla tanımlanması ile *Kitâbü'l-edvâr* ve onun üzerine yapılmış olan tüm çalışmaların bir arada görülebildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bir yazma eser koleksiyonuna sahip olan bir kütüphane için bunun anlamı; bir eser üzerine yazılmış tüm şerhlerin, tüm haşiyelerin, tüm tercümelemlerin, tüm kritik çalışmalarının vs. ve bunların yazarlarının, konularının, dillerinin bir arada görülebileceği işlevsel katalogların mümkün olmasıdır. FRBR yaklaşımının gerektirdiği bağlantıların mantıklı ve işlevsel bir şekilde oluşturulmasıyla bu sonuca ulaşılabileceği görülmüştür.

RDA bir eserin araştırmacı için anlam ifade edebilecek tüm özelliklerinin ayrıntılı olarak tanımlanmasını tavsiye etmektedir. Bunun gerçekleştirilmesi ile yazma eser kataloglarındaki eserin tüm özelliklerinin tanımlanmamasından veya tanımlanamamasından kaynaklı eksikliklerin son bulacağı söylenebilir. Yine RDA eser üzerinde herhangi bir şekilde emeği geçen tüm kişilerin, kurumların belirtilmesini önermektedir. Yazma eserlerde müstensih, müzehhip, nakkaş, mücellit, hattat vs. gibi eser üzerinde doğrudan emeği geçen kişi adlarının yanında, İslam yazma eser geleneğine has bir özellik olan; eser üzerinde geçen çeşitli mühür, temellük, tevellüd, fevaid vs. gibi kayıtlarda bulunan önemli kişilerin adlarını da katalog kayıtlarında verebiliriz.

Yazma eserlerin kataloglanabilmesi için yazma eserin dilini bilmekle beraber, hem konusunu anlayabilmek hem de yazmaya özgü fiziksel ve sanatsal özellikleri tanımlayabilmek için alanlarında uzmanlaşmış kişilerle çalışmak gerekmektedir. Bu nedenle yazma eserlerin kataloglanması konusunda kurumlararası işbirliği yapmak zorunludur.

Aynı şekilde otorite dizinlerinin hazırlanması ve kullanılması için öncelikli olarak ulusal düzeyde bir veritabanı hazırlanıp ortak kullanıma açılması gerekmektedir. Tüm kütüphanelerin ortak kullanımına ve güncellenmesine açık olan bir veritabanı ile tüm kütüphane katalogları aynı kontrollü erişim noktalarını sağlayacaktır. Ayrıca hazırlanacak yazar otorite dizinlerinin uluslararası yazar otorite dizini olan VIAF (Virtual International Authority File)'a eklenmesi ile de yurtdışından ortak erişiminin sağlanabileceği düşünülmektedir.

Ekler

Ek 1: Yazma Eserler için Önerilen Marc Alanları

Marc Alanı	Alan Tanımlama	İngilizce terimler
090,050,099	Sınıflama Numarası / Dewey, LC, Yerel No	Classification number
264 1	İstinsah Yeri ve Tarihi / Hicri ve Miladi Tarih	Place of scribe / Date of scribe
264 4	Telif Yeri ve Tarihi / Hicri ve Miladi Tarih	Date of Autograph and Place of Autograph
008, 041, 546	Eserin Dili	Language
500	Alfabesi	Alphabet
500	Eski kayıt numaraları	Old Catalogue Number(s)
100, 700	1. Derece kişiler: Müellif , Mütercim, Şarih, Muhaşşi, Talika, Muhtasar Yazan	Author, translator, annotator,
245 (/ c den sonra sorumluluk bildiriminde), 700, 880	2. Derece kişiler / Emeği Geçenler ; Müstensih, Müzehhib, Nakkaş, Musavvir (tasvirci resmeden minyatür yapan), Mücellit, Hattat (Scribe), Mütercim vb.	Contributors ; Scribe, illuminator, Miniaturists, Bookbinder, Calligrapher, interpreters etc.
500, 700, 880	3. derece kişiler : İçindeki kayıtlarda geçen önemli kişilerin isimleri	Important Persons in Marginal Notes
880	Müellif , Mütercim, Şarih, Muhaşşi, Talika Yazan ve diğer tüm kişilerin adlarının Arap Harfleri ile yazımı	Names in Arabic script

245	Eser Adı	Title
880	Eser adının Arap harfleri ile yazımı	Title in Arabic script
300	Varak ya da sayfa sayısı, boyutlar: iç ve dış ölçüleri (cilt ve yaprak ölçüleri)	Page or leaves, dimentions: size of binding and leave
500	Yazılı alan ölçüsü, satır sayısı ve sütun sayısı	Page layout: text area, line and columns
500	Boş yapraklar, boş sayfa sayısı, hangi sayfalar arasında bulunduğu	Blank pages
500	Eser başının Arap Alfabetesi ile yazımı	Incipit
500	Eser sonunun (ferağ kaydı dahil) Arap Alfabetesi ile yazımı	Explicit
500	İçindeki kuyudat / fevaid kayıtları ; İthaf, Tayin, Azil, Tevellüd (doğum), Fihrist, Şiirler, Kıraat kaydı (sema), Tebyiz kaydı (temize çekilme), Ferağ kaydı / Ketebe Kaydı / İstinsah kaydı, Mukabele kaydı vs.	Marginal Notes
500	Kağıt özellikleri: türü, aharlı, filigranlı; rengi: bej, krem, beyaz, saman sarısı, fildişi, nohudi, açık yeşil, açık mavi, pembe, sarı vb.	Paper specifications
500	Süslemeler; Minyatür, Tezhip (serlevha, dibace), Ebru, Çizim, Harita, Cetvel özellikleri (Cetvelin rengi, kaç çizgiden ibaret olduğu ve çizgilerdeki farklı renkler, maddeler, yıldız vb.)	Ornamentation details...
500	Yazı Türü: Rika, Divani, Talik, Sülüs, vs. Yazının harekeli olup olmadığına dair bilgi	Script type
500	Mürekkep özellikleri	Ink
505	İçindekiler, bölümler: Mecmualarda risale isimleri, normal kitaplarda genel bölümler	Table of contents
510	Kataloglamada Kullanılan kaynaklar	References
541	Sağlama yolu ; Bağış, Devir, Satın	Source of Acquisition :gift etc.
563	Cilt bilgileri; tekniği, tarzı (Osmanlı, Selçuklu vb.), Cildin malzemesi (deri, metal, karton, kumaş vb.), süslemeleri, cildin yapısı	Binding Information, Binding Note
546	Eserin dilleri	Language(s)

561, 700, 710	Temellük kaydı, Mühür: Mühürdeki tarih, Mühürdeki İsim, kurum (vakıf), Mührün bulunduğu varak no	Provenance, ownership : Seal, Date, Text, Page number
600, 650, 651,655	Konusu : kişiler, coğrafi yer, kavram	Subject(s)
500, 856	Bilinen Diğer nüshaları (önemli eserler için)	Further copies (for special works)
500	Nüshanın değerini artıran / gösteren özellikleri: Müellif hattı, müellifin dikte ettirdiği nüsha, müellif tarafından okunan, kontrol edilen, düzeltilen nüsha, müellif nüshasından istinsah edilmiş olan nüsha, çok önemli alimlerce okunup incelendiğine ilişkin üzerinde kayıt bulunan nüsha, müellif hayatta iken istinsah edilmiş nüsha, müellifin ölümünden sonra yakın bir tarihte istinsah edilmiş nüsha, Çok eski tarihlerde yazılmış olup tek nüsha olan, içinde minyatür bulunan, tezhipli serlevha, hatimesi olan ya da herhangi bir bölümü tezhipli olan nüshalar, ünlü hattatlarca yazılmış olan, cilt özellikleri itibariyle sanat eseri niteliğinde olan nüsha, kağıt türü olarak nadir görülen filigrana sahip nüshalar, kağıt dışında farklı malzemeler üzerine yazılmış olan, altın, gümüş gibi kıymetli malzemelerle süslenmiş yada yazılmış eserler, içerisinde sultan, padişah, önemli devlet adamları ya da önemli kişilere ithaf notu bulunan nüshalar, bir padişaha, padişah ailesine ya da çok önemli kişilere ait olduğuna dair kayıt ya da mühür bulunan nüshalar, konu itibariyle daha az sayıda olan eserler gibi.	Special features of the copy

Ek 2: Eser Otorite Dizini

MARC Leader	#####n 22#####n 4500
MARC 005	20150831095915.0
MARC 008	310815n acannaab a aaa
MARC 040	BGZ
MARC 053	MT5.5.U76 cArabic original copies.
NAME AUTHR 100 1	Urmawī, ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf, dapproximately 1216-1294 tKitābu’l-edvār fi marifeti’n- negam ve’l-evtâr.
NAME S FRM 400 1	Urmawī, ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf, dapproximately 1216-1294 tAdwâr.
NAME S FRM 400 1	Urmawī, ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf, dapproximately 1216-1294 tKitāb al-Adwâr.
NAME S FRM 400 1	Urmawī, ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf, dapproximately 1216-1294 tAdwâr wa-al-ıqâ’
NAME S FRM 400 1	Urmawī, ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf, dapproximately 1216-1294 tKitāb adwâr al-ıqâ’ fi ma’rifat al-naghm.
NAME S FRM 400 1	Urmawī, ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf, dapproximately 1216-1294 tEl- Edvâr fi’l-mûsikî.
NAME S FRM 400 1	Urmawī, ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf, dapproximately 1216-1294 tEl-edvâr fi marifeti’n- negam ve’n- nisebi ebâdihâ.
NAME S FRM 400 1	Urmawī, ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf, dapproximately 1216-1294 tEl- edvâr ve’l- ikâ.
NAME S FRM 400 1	Urmawī, ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf, dapproximately 1216-1294 tKitābu’l- edvâr.
NAME S FRM 400 1	Urmawī, ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf, dapproximately 1216-1294 tكتاب الادوار في معرفت النغم والايوان
NAME S FRM 400 1	Urmawī, ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf, dapproximately 1216-1294 tالادوار
NAME S FRM 400 1	Urmawī, ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf, dapproximately 1216-1294 tKitābu’l edvar.
NAME S FRM 400 1	Urmawī, ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf, dapproximately 1216-1294 tKitāb ul edvar.
NAME S FRM 400 1	Urmawī, ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf, dapproximately 1216-1294 tKitāb-ı edvar.
NAME S FRM 400 1	Urmawī, ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf, dapproximately 1216-1294 tEdvar.
NAME S FRM 400 1	Urmawī, ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf, dapproximately 1216-1294 tEl Edvar.
NAME S FRM 400 1	Urmawī, ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf, dapproximately 1216-1294 tKitābuledvar.
NAME S FRM 400 1	Urmawī, ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf, dapproximately 1216-1294 tKitābu’l-edvar.
NOTE 670	Safiyüddin Abdülmü’min Urmevi ve Kitābu’l-Edvarı / Mehmet Nuri Uygun, İstanbul: Kubbe Altı Neşriyat, 1999
NOTE 670	Autograph was written in Arabic by the author in 633 H (1236) aSafiyüddin Abdülmü’min Urmevi ve Kitābu’l-Edvarı / Mehmet Nuri Uygun, İstanbul: Kubbe Altı Neşriyat, 1999.
NOTE 670	TDV İslam Ansiklopedisi cKİTÂBÜ’L-EDVÂR 6 http://www.islamansiklopedisi.info/
NOTE 670	TDV İslam Ansiklopedisi cSAFİYÜDDİN el-URMEVİ 6 http://www.islamansiklopedisi.info/

Ek 3: Yazar Otorite Dizini

MARC Leader	#####cz 22#####n 45 0
MARC 001	oca00645945
MARC 003	OCOLC
MARC 005	20150826023856.0
MARC 008	810915n azannaabn b aaa
LC ARN 010	n 81100831
MARC 040	DLC beng er da cDLC dDLC dIEN dDLC dOCOLC dNJP dDLC dBGZ
MARC 046	f613 1216 g693 1294
MARC 053	0 ML419.U72 cBiography
NAME AUTHR 100 1	Urmawī, ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf, dapproximately 1216-1294
NAME S FRM 400 0	‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf al-Urmawī, dapproximately 1216-1294
NAME S FRM 400 0	‘Abdalmu’min ibn Yūsuf ibn Fākhir al-Urmawī, dapproximately 1216-1294
NAME S FRM 400 1	Ormavī, Safī al-Dīn, dapproximately 1216-1294
NAME S FRM 400 1	Ormavī, Safīe-Dīn, dapproximately 1216-1294
NAME S FRM 400 0	Şafī al-Dīn al-Urmawī, dapproximately 1216-1294
NAME S FRM 400 1	Şafī al-Dīn Urmavī, ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf, dapproximately 1216-1294
NAME S FRM 400 0	Safīe-Dīn Urmavī, dapproximately 1216-1294
NAME S FRM 400 0	Safīyyüddīn-i Urmevī, dapproximately 1216-1294
NAME S FRM 400 1	Urmavī, Şafī al-Dīn, dapproximately 1216-1294
NAME S FRM 400 1	Urmawī, ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf, dca. 1216-1294 wnnea
NAME S FRM 400 1	Urmawī, ‘Abdalmu’min ibn Yūsuf ibn Fākhir, dapproximately 1216-1294
NAME S FRM 400 1	Urmawī, Şafī al-Dīn, dapproximately 1216-1294
NAME S FRM 400 1	Urmawī, Şafī al-Dīn, dapproximately 1216-1294
NAME S FRM 400 1	Urmevī, Safīyyüddīn, dapproximately 1216-1294
NAME S FRM 400 1	Urmevī, Safīyyüddīn Abdülmümin bin Yusuf bin Fahir, dd. 1294
NAME S FRM 400 0	Safīyyüddīn Abdülmümin bin Yusuf bin Fahir el Urmevī, dd. 1294
NAME S FRM 400 0	Safīyyüddīn Abdülmümin el Urmevī, dd. 1294
NAME S FRM 400 0	Safīyyüddīn el- Urmevī, dd. 1294
NAME S FRM 400 0	Abdülmümin el Urmevī, dd. 1294
NAME S FRM 400 1	El- Urmevī, dd. 1294
NAME S FRM 400 1	أرموي, عبد المؤمن بن يوسف
NAME S FRM 400 1	أرموي, عبد المؤمن بن يوسف, dapproximately 1216-1294
NAME S FRM 400 1	أرموي, عبد المؤمن بن يوسف, dapproximately 1216-1294
NAME S FRM 400 1	عبد المؤمن بن صفى الدين
NOTE 667	Machine-derived non-Latin script reference project.
NOTE 667	Non-Latin script references not evaluated.
NOTE 670	Bakrī, ‘A. Şafī al-Dīn al-Urmawī, mujaddid al-mūsīqā al-‘Abbāsīyah, 1978; bt.p. (Şafī al-Dīn al-Urmawī) cover, etc. (Şafī al-Dīn al-Urmawī; Şafī al-Dīn ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf ibn Fākhir al-Urmawī al-Baghdādī; b. ca. 1216, 613 H.; d. 1294, 18 Şafar 693)
NOTE 670	Brockelmann b(Şafīadīn a. ‘l-Mafāhīr ‘Abdalmu’min b. Yū. b. Fāhīr al-Urmawī, al-Baghdādī; d. 1294/693)
NOTE 670	Kaḥḥālāh b(‘Abd al-Mu’min al-Urmawī. ‘Abd al-Mu’min ibn Fākhir al-Urmawī al-aṣl, al-Baghdādī; d. 1294, 693)
NOTE 670	Ziriklī b(al-Urmawī. ‘Abd al-Mu’min ibn Yūsuf ibn Fākhir al-Khuwayyī al-Urmawī al-Baghdādī, Şafī al-Dīn; d. 1293, 693)
NOTE 670	Grove music online, viewed on May 8, 2007 b(article on: Şafī al-Dīn [al-Urmawī]; d. Baghdad, 1294; theorist, performer, and composer;

Kaynakça

Bardakçı, M. (2012). *Şükrullah'ın risalesi ve 15. yüzyıl şark musikisi nazariyatı: Açıklamalı, tenkidli metin ve tıpkıbasım*. İstanbul: Pan Yayıncılık.

Erünsal, İ. E. (1995). Yazma eserlerin kataloglanmasında karşılaşılan güçlükler I: Eser ve müellif adının tesbiti. M. Ç. Varlık ve diğerleri. (Yay. Haz.). Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız armağanı içinde (ss. 233 -243). İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi.

Kaya, D. ve Ünver, N. (t. y.). *Yazma kitaplar*. https://www.yazmalar.gov.tr/elyazmaciligimiz_tr.php adresinden erişildi.

Kolukırık, K. (2012). *Abdülkâdir Merâğî ve Şerhu'l Edvâr'ı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

Küçük, M. E. (1999). Türkiye’de yazma eserler sorunu ve çözüm önerileri. *Türk Kütüphaneciliği*, 13(1), 40-49.

Özel, N. (2005). *Bibliyografik kayıtlar için işlevsel gerekler (FRBR)*. <http://kaynak.unak.org.tr/bildiri/unak05/u05-10.pdf> adresinden erişildi.

Özel, N. (2015) Bilginin düzenlenmesine yönelik yeni bir standart: Resource description and access (RDA). *Bilgi Dünyası*, 16(1), 23-44. <http://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/473> adresinden erişildi.

Odabaş, H. (2011). Osmanlı yazma eserleri ve Türkiye’de yazma eser kütüphaneciliği. *Bilgi*, 56, 143-164.

Rukancı, F. (2012). Yazma eserlerde fiziksel nitelendirme. *Erdem*, 63, 169-203.

Tillett, B. (2004, 24-25 June). What is FRBR? (Functional Requirements for Bibliographic Records). *FRBR Pre- Conference ALA*. <http://www.ala.org/alcts/sites/ala.org.alcts/files/content/events/pastala/annual/04/Tillett.pdf> adresinden erişildi.

Tillett, B. (2013, 19 Nisan). *Keeping libraries relevant in the semantic web: RDA, VIAF, and the new bibliographic framework*. http://konferans.rdaturkiye.org/Barbara_Tillett.pdf adresinden erişildi.

Tonta, Y. (2005). Bibliyografik kayıtlar için işlevsel gerekler (FRBR) kavramsal modeli. M. E. Küçük (Yay. Haz.). *Prof. Dr. Nilüfer Tuncer'e armağan* içinde (ss. 278-290). Ankara: TKD.

Türkmen, H. (2010). *Türkiye kütüphaneleri yazma eser katalogları (1923-2006)*. İstanbul: Kitabevi.

Uygun, M. N. (2002). *Kitâbü'l-Edvâr: Safiyyüddin el-Urmevî'nin (ö. 693/1294) mûsiki nazariyatına dair eseri*. <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c26/c260054.pdf> adresinden erişildi.

Uygun, M. N. (2008). *Safiyyüddin el- Urmevî*. <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c35/c350340.pdf> adresinden erişildi.

RDA: Sabancı Üniversitesi Geçiş Süreci

Elif Müge Beşir¹

Öz

Ağırlıklı olarak basılı kaynağı temel alan bir mantıksal yapıya sahip olan AACR2'nin (Anglo-American Cataloging Rules 2), dijital dünyanın gereklerini karşılama yetersiz kalmasından dolayı, yeni bir kataloglama standardına ihtiyaç duyulmuştur. Bunun üzerine, "The Joint Steering Committee" tarafından 2005 ve 2007 yılları arasında, dijital dünyaya ve elektronik kaynaklara erişimi kolaylaştıracak, gelişen teknolojiye uyum sağlayacak, yeni kataloglama standardı olan RDA (Resource Description and Access) geliştirilmeye başlanmıştır. Yapılan testler ve deneyimler ile birlikte son şeklini alan RDA, 2010 yılında yayımlanmıştır. Bu gelişmelerin ışığında, Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi, RDA'ya geçiş sürecini 2015 yılı itibariyle başlatmıştır. Bu çalışmada, RDA geçiş sürecinin ön hazırlık çalışmaları, bu aşamada neler yapıldığı, RDA uygulamasına geçiş sürecinde kazanılan deneyimler ile birlikte alınan kurumsal kararlar ve uygulama örnekleri paylaşılacaktır. Bu çalışma sürecinde, belgesel kaynak analizi ve betimleme yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kataloglama, RDA, Sabancı Üniversitesi.

Giriş

Bir "dünya üniversitesi" olma hedefiyle kurulan Sabancı Üniversitesi'nin, hizmet birimlerinden biri olan Bilgi Merkezi, kuruluş çalışmalarını, 1997-1998 yılları arasında yürütmüş ve 1999 yılında üniversitenin eğitime başlaması ile kapılarını kullanıcılarına açarak, hizmet vermeye başlamıştır. Misyonu, "öğretim elemanları, öğrenciler ve çalışanlardan oluşan Sabancı Üniversitesi Mensuplarının her tür bilgi ve belge gereksinimini etkin şekilde karşılamak; Üniversitesinin eğitim, öğretim ve araştırma programlarının sürdürülmesi ve geliştirilmesinde katalizör rolü oynamak; kullanıcılarının yaşam boyu öğrenme ve bilgi kullanma alışkanlığı kazanmalarını desteklemek; ulusal ve uluslar arası ölçekte bilgi birikimi, kullanımı, aktarımı ve kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunmaktadır." ("Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi", 2015) Bunu gerçekleştirirken öncelikli değerlerinden bazıları; kullanıcı odaklı çalışmak, çalışan ve kullanıcı arasında açık iletişim ortamını sağlamak, kullanıcıların düşüncelerine ve telif haklarına saygılı bir politika izlemektir.

Sabancı Üniversitesi mensuplarının bilgi ve belge gereksinimini karşılayabilmek için, Bilgi Merkezi bünyesinde her tür ve formatta bilgi kaynaklarını içeren, farklı koleksiyonlar oluşturulmuştur. Bilgi Merkezi koleksiyonlarından bazıları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- % 60'ı elektronik olmak üzere yaklaşık 270 bin kitap ile genel kitap koleksiyonu,
- DVD, müzik CD'si, slayt vb. kaynaklardan oluşan yaklaşık 44 bin kaynak ile kitap dışı materyaller için oluşturulmuş koleksiyonlar, (slayt koleksiyonu, multimedya koleksiyonu, harita koleksiyonu vb.)
- %99'u elektronik olmak üzere yaklaşık 62 bin kaynaktan oluşan süreli yayın koleksiyonu.

Kullanıcı odaklı olmayı öncelikli değerlerinden biri olarak gören Bilgi Merkezi, kullanıcılarına en iyi hizmeti verebilmek için organizasyon yapısı içerisinde yürütülen süreçlere göre, farklı bölümler oluşturmuştur. Bu makalenin konusu olan kataloglama uygulamaları, Koleksiyon Geliştirme ve Bilgi Erişim Sistemleri Bölümüne

¹ Sabancı Üniversitesi, mugeoren@sabanciuniv.edu

bağlı olan Bilgi Kaynakları Organizasyonu Bölümü'nde gerçekleştirilmektedir. Bölümün ana amacı, Bilgi Merkezi koleksiyonlarını oluşturan bilgi kaynaklarının bibliyografik kayıtlarını uluslararası standartlara uygun olarak geliştirmek, güncel tutmak ve kullanıma hazırlamaktır. Bölümde, ikisi uzman olmak üzere toplamda üç kütüphaneci görev almaktadır. Ayrıca, Koleksiyon Geliştirme ve Bilgi Erişim Sistemleri Bölümü'ne bağlı olan Sabancı Üniversitesi Tarihi Özel Koleksiyonu Bölümü'nde görev yapan bir kütüphaneci ise, sadece multimedya kaynakların kataloglanması konusunda Bilgi Kaynakları Organizasyonu Bölümü'ne destek vermektedir.

RDA (Resource Description and Access / Kaynak Tanımlama ve Erişim)

Son yıllarda yaşanan bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, kütüphanelerin ve diğer bilgi merkezlerinin çevresinin değişmesine neden olmuştur. Bu süreçte, elektronik kaynakların sayısı artmış, bilgi kaynaklarının türlerinde ve içeriklerinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişim, aynı zamanda bilgi kaynaklarının düzenlenmesine ve kullanıcıların erişimine sunulmasına yönelik hazırlanan kuralların ve standartların da değişmesine ve bilgi erişim araçlarının yeniden şekillenmesine neden olmuştur (Özel, 2015).

Ağırlıklı olarak basılı kaynağı temel alan bir mantıksal yapıya sahip olan AACR2 (Anglo-American Cataloging Rules 2)'nin, dijital dünyanın gereklerini karşılamada yetersiz kalmasından dolayı (Dilek Kayaoğlu, 2008, s.179), yeni kataloglama kurallarına ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaca cevap verebilmek ve kuralları günümüz şartlarına göre yeniden gözden geçirebilmek için oluşturulan The Joint Steering Committee, Nisan 2004'te AACR3'ü (Anglo-American Cataloging Rules 3) hazırlamaya karar vermiş ve 2007 yılının ortalarında da AACR3'ü yayımlamayı planlamıştır. Ancak Joint Steering Committee tarafından, Nisan 2005'te yapılan toplantıda yeni yayımlanacak kaynağın AACR3 değil, RDA (Resource Description and Access) olarak adlandırılmasına karar verilmiştir (Bayter, 2012).

RDA, 2005 ve 2007 yılları arasında bölümlere ayrılarak, taslaklar şeklinde oluşturulmuştur. 2008 yılında tam taslağı ortaya çıkartılarak, kataloglamacıların tartışmasına sunulmuştur. Yapılan testler ve kazanılan deneyimler ile birlikte, son şeklini almış ve 2010 yılında yayımlanmıştır. Library of Congress ise, 31 Mart 2013 tarihi itibarıyla, RDA'ya geçiş yapacaklarını duyurmuş ve bu tarihten itibaren katalog kayıtlarını RDA'ya uygun olarak hazırlamaya başlamıştır.

AACR2'nin yerini alan yeni kataloglama standardı RDA, kataloglama kurallarının kullanımını ve yorumlanmasını kolaylaştırmayı, tüm bilgi ortamları için bibliyografik denetimi etkili bir şekilde sağlamayı, bilgi kaynakları arasında hiyerarşik ve mantıksal ilişkileri kurmayı, kütüphane verilerini farklı kaynaklardaki verilerle bütünleştirmeyi ve bilgi kaynaklarına erişim için işlevsel bir yapı sunmayı hedeflemektedir. Bu hedefler doğrultusunda RDA, bibliyografik evrenin yeniden ve daha etkin biçimde düzenlenmesini amaçlamaktadır (Özel, 2015).

Bu gelişmelerin ışığında Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi, kurum politikası olarak RDA ile ilgili çalışmalarını öncelikle takip etmeyi ve gelişmeleri gözlemlemeyi tercih etmiştir. Bu süreçte, ilk olarak RDA Toolkit üyeliği yapılmış, RDA ile ilgili kaynaklar incelenmiş ve konuyla ilgili raporlar hazırlanmıştır. Uygulama olarak ise bu aşamada yalnızca, kopya katalog yöntemi ile diğer kütüphanelerden alınan RDA'lı katalog kayıtları, üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmadan, olduğu şekli ile sisteme aktarılmıştır.

2015 yılı başında, Bilgi Merkezi'nin uzun zamandır planladığı gibi, orijinal kayıtların da RDA'lı olabilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Bu aşamada, öncelikle üç kataloglama kütüphanecisinden oluşan bir RDA çalışma grubu kurulmuş, geçmiş birikimler ile yeni gelişmeler bu grup içerisinde tartışılmış ve kurumsal uygulamalar son halini almıştır. Yaklaşık altı aylık bir çalışma süreci sonunda, Bilgi Merkezi üst yönetiminin de onayı alınmış ve Haziran 2015 itibarıyla Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi RDA'ya geçiş sürecini başlatmıştır.

Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi'nin RDA'ya Geçiş Süreci

Bu bölümde, Bilgi Merkezi'nin RDA'ya geçiş süreci detaylandırılarak anlatılmıştır. Süreçle ilgili çalışmalar üç ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar, RDA farkındalık çalışmaları, ön hazırlık çalışmaları ve geçiş süreci çalışmaları olarak gruplandırılabilir.

RDA Farkındalık Çalışmaları

2010 yılında, Bilgi Merkezi'nin RDA Toolkit deneme üyeliği almasıyla, RDA ile ilgili ilk farkındalık çalışması başlatılmıştır. Bünyesinde, RDA ile ilgili çeşitli bilgi kaynakları, dokümanlar, uygulama örnekleri, haberler, çeviriler ve blog sayfaları bulunduran ve bütünlük bir yapıda Web görüntüleyicisi aracılığıyla çevrimiçi olarak

kullanılabilen RDA Toolkit (Özel, 2015) herkes gibi Bilgi Merkezi çalışanları için de, RDA çalışmaları ile ilgili, önemli bir bilgi kaynağı görevi üstlenmiştir.

Bu ilk farkındalık çalışması sürecinde, öncelikle RDA Toolkit'in genel kullanımı ve içeriği ile ilgili detaylar incelenmiş ve Bilgi Merkezi üst yönetimine "RDA Toolkit İncelemesi" isimli bir rapor sunulmuştur. Sonrasında ise, RDA Toolkit üyeliğinin gerekliliğine karar verilerek, Ekim 2010 tarihi itibarıyla veritabanına abone olunmuştur. Bunun yanı sıra, dünya genelinde kataloglamacıların RDA'ya yaklaşımlarını takip edebilmek için, konu ile ilgili düşünceler ve deneyimlerin paylaşıldığı, sorunların tartışıldığı ve herkese açık bir tartışma listesi olan "rda-l@lists.ala.org" isimli listeye üye olunmuştur. Listede paylaşılanlar yakından takip edilmiş ve aylık olarak Bilgi Merkezi üst yönetimine rapor edilmiştir. Ayrıca bu raporlar, ilgili tüm kişilerin görebilmesi için ana sunucu altında yer alan ortak paylaşım klasörüne eklenmiştir. Benzer şekilde Bilgi Merkezi'nin tüm çalışanlarının birbirileri ile bilgi paylaşımında bulunduğu Wiki paylaşım platformuna da, RDA ile ilgili makaleler eklenmiştir. Böylece tüm çalışanların RDA ile ilgili fikir sahibi olmaları sağlanmıştır.

RDA Ön Hazırlık Çalışmaları

RDA ile ilgili yapılan ilk farkındalık çalışmaları sonucunda, konuyla ilgili çalışanların bilgi birikimleri artmıştır. Böylece, Bilgi Merkezi ön hazırlık süreci çalışmalarını başlatmaya hazır duruma gelmiş ve Mayıs 2012 tarihinde, kullanılan otomasyon sistemini (Millennium) RDA'ya uyumlu hale getirebilmek için, MARC alanlarında gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlayarak süreci başlatmıştır. Bu işlemin sonunda, RDA'da kullanılan yeni MARC alanları otomasyon sistemi tarafından tanımlanabilen alanlar haline almıştır.

Otomasyon sisteminin RDA'ya uyumlu hale getirilmesinin yanı sıra, bu süreçte yapılan diğer çalışmalar aşağıda belirtilmiştir.

- RDA ile ilgili kaynak taraması yapılmış ve uygun görünen kaynaklar koleksiyona dahil edilmiştir.
- Yurt içindeki, RDA ile ilgili konferans/seminer/çalıştay vb. toplantı katılımlarına önem verilmiştir.
- Kopya katalog yolu ile diğer kütüphanelerden katalog kaydı alınırken, RDA'lı katalog kayıtları tercih edilmiştir. Çok net şekilde eksik veya hatalı olan kayıtların dışındaki RDA'lı kayıtlar, üzerinde değişiklik yapılmadan, daha sonra incelenmek üzere, sisteme eklenmiştir. Kararsız kalınan durumlarda veya net bilgiye ihtiyaç duyulduğunda, RDA Toolkit incelenmiştir.

Araştırma ve incelemelerin ardından, Ağustos 2013 tarihinde, kataloglama kütüphanecileri tarafından, Bilgi Merkezi üst yönetimine, RDA hakkında temel bilgilerin yer aldığı, RDA ve AACR2 arasındaki farklılıklar ile birlikte, genel bir değerlendirmeyi kapsayan "Yeni bir içerik standardı: RDA" isimli rapor hazırlanmıştır. Bu raporun oluşturulması, kataloglama kütüphanecilerininin RDA üzerine oldukça yoğunlaşmasını sağlamıştır.

RDA Geçiş Süreci Çalışmaları

RDA ön hazırlık çalışmalarının tamamlanması ile birlikte, ilgili bölüm yöneticisinin önderliğinde, üç kataloglama kütüphanecisinden oluşan bir "RDA Çalışma Grubu" oluşturulmuştur. Öncelikli olarak bir yol haritası belirlenmiş ve Haziran 2015 tarihi itibarı ile satın alınan basılı kitap ve multimedya kaynaklarının RDA'ya uygun olarak kataloglanması hedeflenmiştir.

Belirlenen hedef doğrultusunda, RDA Çalışma Grubu, öncelikle geçmiş birikimleri ile yeni gelişmeleri harmanlayarak, Bilgi Merkezi'nin kataloglama politikasını hazırlayabilmek için, düzenli aralıklarla toplantılar organize etmiştir. Toplantılarda alınan kararlar ve görev paylaşımları toplantı tutanağına işlenmiş ve bir sonraki toplantı, bir önceki toplantı tutanağının üzerinden adım adım takip edilerek gerçekleştirilmiştir. Böylece, alınan kararların ve görevlerin unutulmasının önüne geçilmiştir.

RDA'ya geçiş sürecinde, bilgi paylaşımını kolaylaştırmak için, tüm kataloglama ekibinin erişim yetkisinin olduğu, ana sunucu altında yer alan ortak paylaşım klasörü altına "RDA Çalışmaları" isminde yeni bir klasör oluşturulmuştur. Hazırlanan raporlar, konu ile ilgili sunumlar, karşılaşılan farklı örnekler, okunması gereken makaleler gibi faydalı kaynaklar ile RDA Çalışma Grubu toplantı tutanakları bu klasörün altına eklenmiştir. Böylelikle, RDA ile ilgili araştırma yapan ve/veya RDA'lı katalog yapmak isteyen kişilerin, istedikleri dokümanlara, kolay bir şekilde ulaşabilmeleri sağlanmıştır.

Çalışma sürecinin tamamlanması ile birlikte, RDA Çalışma Grubu, Bilgi Merkezi üst yönetimine "RDA MARC Alanları" isimli bir rapor sunmuştur. İlk rapordan farklı olarak, bu raporda, RDA kataloglama kurallarına yer verilmiştir. Ağırlıklı olarak RDA ile birlikte değişen ve yeni eklenen MARC alanlarını kapsayan bu rapor, bir tablo formatında hazırlanmış ve kurallar ile ilgili uygulamalar, zorunlu veya opsiyonel (seçenekli) olarak

belirtilmiştir. Bunlarla beraber raporda, MARC alanları ile ilgili, “RDA Toolkit Referans Numaraları” ve detaylı açıklamalara da yer verilmiştir. Raporun bir bölümüne ait ekran görüntüsünü Tablo 1’de görebilirsiniz.

Tablo 1. RDA MARC alanları raporuna ait bir ekran görüntüsü

MARC Alanı	RDA Toolkit Referans Numarası	Multimedya Kaynaklar	Monograflar	Değişiklik Notları
* 264	Production, Publication, Distribution, Manufacture and Copyright 2.8	Zorunlu	Zorunlu	260 marc alanı kullanılmayacak, onun yerine yerine: 264 -0 (producer) online kaynak 264 -1(publisher) 264 -2(distributor) Opsiyonel 264 -3(manufacturer) Opsiyonel 264 -4(copyright) Opsiyonel
264 \$a Ind2=1	Place of publication 2.8.2	Varsa Zorunlu	Varsa Zorunlu	Birden fazla yayınlanan yer var ise ilk yayınlanan yer alınacaktır. Yayınlanan yer bilinmiyor ise; [Place of distribution not identified] şeklinde yazılacak.
264 \$b Ind2=1	Name of publisher 2.8.4	Varsa Zorunlu	Varsa Zorunlu	Yayıncı adı bilinmiyor ise; [publisher not identified] şeklinde yazılacak.
264 \$c Ind2=1	Date of publication 2.8.6	Varsa Zorunlu	Varsa Zorunlu	Yayın tarihi bilinmiyor ise; [date of publication not identified] şeklinde yazılacak.

(“RDA toolkit”, 2015; “Library of Congress”, 2015)

Tabloda, “MARC Alanı” sütunundaki, “*” sembolü ile işaretlenmiş alanlar ile ilgili uygulamalar ise, Bilgi Merkezi üst yönetiminin kararına sunulmuş ve onay sürecinden geçtikten sonra RDA’lı kayıtlarda kullanılmaya başlanmıştır.

Yapılan değerlendirmelerin ardından onay sürecinden geçip, uygulanmaya başlanan bazı kararlar şöyledir;

- Üçten fazla yazarlı kaynaklarda, 245 MARC alanına, sadece ilk kişi yazılacak ve [and X others] şeklinde ifade kullanılacaktır. Kaynağın sorumluları arasında Sabancı Üniversitesi mensubu var ise, bu kuraldan farklı olarak kişi sayısına bakılmaksızın, ilgili kişi hem 245 MARC alanında hem de 700 MARC alanında belirtilecektir.
- Sorumlu kişilerin unvanları (Doç, Dr. gibi) ve bağlı buldukları kurum vb. bilgileri MARC alanlarında belirtilmeyecektir. Yalnızca 100 ve 700 MARC alanında görev tanımları, kısaltma kullanılmadan, belirtilecektir.
- 020 MARC alanında bulunan tanımlayıcı bilgiler, kısaltma kullanılmadan belirtilecektir.

Tüm bu çalışmaların ve alınan kararların ardından Haziran 2015 tarihi itibari ile satın alınan basılı kitap ve multimedya kaynakların katalog kayıtları RDA’ya uygun şekilde hazırlanmaya başlanmıştır.

Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi RDA Uygulama Örneği

Bu bölümde, Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi’de RDA’lı katalog kayıtlarının nasıl oluşturulduğu, basılı kitap örneği üzerinden gösterilecektir. Bu nedenle bazı MARC alanlarında, farklı format ve türlerde uygulama değişikliği olabileceği dikkate alınmalıdır.

RDA'lı Basılı Kitap Katalog Kaydı Örneği

MARC Leader	#####nam	22#####	i	4500
006		g026	v	
008		150505s2014	tu ohb b	000 0 tur d
020		9786056146329		
040		TVV beng erda cTVV		
050	0 0	CN1156.G3 bY35	2014	
100	1	Yakar, Halil İbrahim,	d1968- eauthor.	
245	1 0	Gaziantep kitabeleri; bbir şehrin hıviyeti /c		
		Halil İbrahim Yakar; sanat yönetmen Ahmet Çelik; görsel yönetmen Mahmut Durur; kapak tasarımı Mahmut Durur.		
246	3 0	Bir şehrin hıviyeti.		
250		1. Baskı/ Ağustos 2014		
264	1	[Gaziantep]; bGaziantep Üniversitesi, c2014.		
300		256 pages; bphotographs, facsimiles, 1 color maps (4 folded pages); c30 cm + e 1 videodisc (26 min., 55 sec.: DVD video, sound, color; 4 3/4 in.)		
336		text 2rdacontent		
336		still image 2rdacontent		
336		two-dimensional moving image 2rdacontent		
337		unmediated 2rdamedia		
337		video 2rdamedia		
338		volume 2rdacarrier		
338		videodisc 2rdacarrier		
347		video file bDVD video 2rda		
440	0	Gaziantep Üniversitesi Yayınları.		
500		FEF.13.1. kodlu bu proje Gaziantep Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Proje Birimi tarafından desteklenmiştir.		
504		Includes bibliographical references (pages 250-251).		
650	0	Inscriptions zTurkey zGaziantep xHistory.		
650	0	Inscriptions, Turkish zTurkey zGaziantep xHistory.		
650	0	Inscriptions, Old Turkic zTurkey zGaziantep.		
650	0	Islamic inscriptions zTurkey zGaziantep xHistory.		
651	0	Gaziantep (Turkey) xHistory vSources.		
651	0	Gaziantep (Turkey) xHistory y16th century.		
651	0	Gaziantep (Turkey) xHistory y17th century.		
651	0	Gaziantep (Turkey) xHistory y18th century.		
651	0	Gaziantep (Turkey) xHistory y19th century.		
651	0	Gaziantep (Turkey) xHistory y20th century.		
651	0	Gaziantep (Turkey) xAntiquities.		
651	0	Gaziantep (Turkey) xPictorial works.		
710	2	Gaziantep Üniversitesi.		
710	2	Gaziantep Üniversitesi. bBilimsel Araştırmalar Proje Birimi.		
700	1	Çelik, Ahmet, eart director.		
700	1	Durur, Mahmut, edesigner, ecover designer.		
970	0 1	İÇİNDEKİLER		
970	0 1	İÖn Söz p8		
970	0 1	İGiriş p11		
970	1 1	İBirinci Bölüm İKitabeler Üzerine Yapılan Çalışmalar p12		
970	1 2	İEbcid Hesabı p13		
970	1 2	İTarih Düşürme p13		
970	1 2	İTarih Düşürülen Konular p14		
970	1 2	İTarih Düşürme Çeşitleri p14		
970	1 1	İİkinci Bölüm İGaziantep Kitabeleri Hakkında Genel Bilgiler p17		
970	1 2	İKitabe Şairleri p18		

Şekil 1. RDA'lı basılı kitap katalog kaydı örneği

MARC Leader

RDA'lı katalog kayıtlarında MARC Leader'da yer alan "Cat Form" alanı "i: ISBD punctuation included" belirteci seçilir.

MARC Leader	REC LENGTH	#####	REC STAT	n	REC TYPE	a
	BIB LEVL	m	ARC CTRL			
	IND CNT	2	SFLD CNT	2		
	ENC LEVL		CAT FORM	i		
	LEN FIELD	4	LEN START	5		
	UNDEFINE	0				
006		g026 v				
008		150505s2014 tu ohb b 000 0 tur d				
020		9786056146329				
040		TVV/beng erda cTVV				
050	0 0	CN1156.G3 bY35 2014				
100	1	Yakar, Halil İbrahim, d1968- eauthor.				
245	1 0	Gaziantep kitabeleri: bbir şehrin hüviyeti c Halil İbrahim Yakar; sanat yönetmen Ahmet Çelik; görsel yönet				
246	3 0	Bir şehrin hüviyeti.				
250		1. Baskı/ Ağustos 2014				
264	1	[Gaziantep] : bGaziantep Üniversitesi c2014				

Şekil 2. MARC leader

006 MARC Alanı: Kayıt türünün belirtildiği alandır. Eki olan kaynaklar için kullanılır.

Örnekte yer alan kaynak içerisinde 26 dakikalık belgesel niteliğinde bir video barındırmakta ve bir adet DVD eki bulunmaktadır. Bu nedenle, type code “g: projected medium”, type mat “v: viderecording”, teknik “l: live action” olarak seçilmiştir.

006	TypeCode	g	Run Time	026	Undefine	
	Audience		Undefine		Govt Pub	
	FormItem		Undefine		Type Mat	v
	Techniq	l				

Şekil 3. 006 MARC alanı

008 MARC Alanı: Sabit uzunluktaki bilgi alanıdır.

Örnekteki kaynağın, sadece yayın yılı belirtildiğinden, dat type alanı “s: single known date probable date” seçilmiş ve “date one” alanına yayın yılı eklenmiştir.

008	Date Ent	150505	Dat Type	s	Date One	2014
	Date Two		Country	tu	Illustr 1	o
	Illustr 2	h	Illustr 3			
	Audience		Formitem			
	Content 2		Content 3			
	Govt Pub		Conf Pub			
	Index	0	Undefine			
	Biog		Language			
	Cat Srce	d				
020	9786056146329					
040	TVV beng erda c TVV					
050	0 0	CN1156.G3 b Y35 2014				
100	1	Yakar, Halil İbrahim, d1968- eauthor.				
245	1 0	Gaziantep kitabeleri; bbir şehrin hüviyeti c				

Select

Reprint/reissue date and original date

Single known date/probable date

Publication date and copyright date

Continuing resource status unknown

OK Cancel

Şekil 4. 008 MARC alanı

Kaynağın içinde hem yayın yılı hemde “©2013” şeklinde bir copyright yılı da bulunsa idi, Şekil 5’de görüldüğü gibi, dat type alanı “t: Publication date and copyright date” seçilirdi ve “date one” alanına yayın yılı, date two alanına ise copyright yılı yazılması gerekirdi.

008	Date Ent	150505	Dat Type	t	Date One	2014
	Date Two	2013	Country	tu	Illustr 1	o
	Illustr 2	h	Illustr 3			
	Audience		Formitem			
	Content 2		Content 3			
	Govt Pub		Conf Pub			
	Index	0	Undefine			
	Biog		Language			
	Cat Srce	d				
020	9786056146329					
040	TVV beng erda c TVV					
050	0 0	CN1156.G3 b Y35 2014				
100	1	Yakar, Halil İbrahim, d1968- eauthor.				
245	1 0	Gaziantep kitabeleri; bbir şehrin hüviyeti c Halil İbrahim Yakar; sanat yönetmen Ahmet Çelik				
246	3 0	Bir şehrin hüviyeti.				

Select

Reprint/reissue date and original date

Single known date/probable date

Publication date and copyright date

Continuing resource status unknown

OK Cancel

Şekil 5. Yayın yılı ve copyright yılı olduğunda 008 MARC alanı

040 MARC Alanı: Kataloqlama kaynağının belirtildiği alandır.

Örnek kayıttı sırasıyla; kataloğu oluşturan kurum kodu olan Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi Kurum Kodu: TVV;

“(\$b)” kataloğun oluşturulduğu dil kodu: eng; “(\$e)” RDA standartlarına uygun olarak kataloglandığı için: rda ve “(\$c)” de uyarlayan kurum kodu olarak Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi Kurum Kodu: TVV belirtilmiştir.

Şekil 6. 040 MARC alanı

1XX MARC Alanı: Temel giriş (Kişi Adı) alanıdır.

Aşağıdaki örnek kayıta, 100 MARC alanına yazarın soyadı, adı bilgisi; “(\$d)” doğum tarihi bilgisi ve ardından “(\$e)” alanına görev tanımı belirtilmiştir.

100	1	Yakar, Halil İbrahim, d1968- eauthor.
245	1 0	Gaziantep kitabeleri; bbir şehrin hüviyeti /c Halil İbrahim Yakar; sanat yönetmen Ahmet Çelik; görsel yönetmen Mahmut Durur; kapak tasarımı Mahmut Durur.

Şekil 7. 1XX MARC alanı

245 MARC Alanı: Eser adı bildirim alanıdır.

Şekil 8’de yer verilen örnek kayıta, 245 MARC alanına, kaynağın adı yazılmış ve ardından “(/\$c)” kaynağa yer alan emeği geçenler, kaynağa yazıldığı şekli ile belirtilmiştir.

100	1	Yakar, Halil İbrahim, d1968- eauthor.
245	1 0	Gaziantep kitabeleri; bbir şehrin hüviyeti /c Halil İbrahim Yakar; sanat yönetmen Ahmet Çelik; görsel yönetmen Mahmut Durur; kapak tasarımı Mahmut Durur.
246	3 0	Bir şehrin hüviyeti.

Şekil 8. 245 MARC alanı

250 MARC Alanı: Edisyon ve basım bildirim alanıdır. Tekrarlanabilen bir alandır.

Bu MARC alanı için AACR2’de kısaltma ifadeleri kullanılırken, RDA’da edisyon/basım bilgisi kaynağın içinde geçtiği şekliyle yazılmaktadır. Aşağıdaki örnek kayıta, edisyon bilgisi, kaynağın içinde yazıldığı şekli ile belirtilmiştir.

Şekil 9. 250 MARC alanı

264 MARC Alanı: Yayın bilgilerinin yer aldığı alandır.

AACR2’de bulunan Latince kısaltmalar, RDA kataloglama kurallarında kullanılmamaktadır. AACR2’de kullanılan [s.l], [s.n.], [n.d.] kısaltmalarının yerine RDA’da “[Place of publication not identified]”, “[publisher not identified]”, “[date of publication not identified]” ifadeleri kullanılmaktadır. Bununla birlikte RDA’da, bilgi kaynağında bulunmayan ve kaynak dışından alınan bilgiler, köşeli parantez içerisinde verilmektedir. Şekil 10’da

yer verilen örnek kayıta, yayın yeri kaynak içinde belirtilmediğinden ve yayın yeri bilgisi kaynağın dışından temin edildiği için köşeli parantez içinde belirtilmiştir.

RDA'da 264 MARC alanı, AACR2'de bulunan 260 MARC alanının yerine kullanılan alandır. AACR2'den farklı olarak RDA, bir bilgi kaynağının yayımlanması ile ilgili telif, üretim, çoğaltma ve dağıtım bilgilerini ayrı MARC alanlarında belirtir. Bu ayrımı, 264 MARC alanının ikinci belirtecinde kullanılacak "0"(Üretme), "1-(Yayın)", "2-(Dağıtım)", "3-(Çoğaltma)" ve "4-(Telif)" bilgileri ile gerçekleştirilmektedir (Özel, 2015). Şekil 10'daki örnek kayıta, kaynağın yayıncı bilgileri bulunduğu 264 MARC alanının ikinci belirteci "1" seçilmiştir.

264	1	[Gaziantep]: bGaziantep Üniversitesi, c2014.

Şekil 10. 264 MARC alanı

* Kaynağın içinde hem yayın yılı hemde "©2013" şeklinde bir copyright yılı da bulursa idi, 264 alanı Şekil 11'deki gibi değişecektir.

264	1	[Gaziantep]: bGaziantep Üniversitesi, c2014.
264	4	c©2013

Şekil 11. Yayın yılı ve copyright yılı olduğunda 264 MARC alanı

* Kaynağın içinde yayın yılı bulunmayıp, sadece "©2013" şeklinde bir copyright yılı bulursa idi; bu kez 264 alanı Şekil 12 veya Şekil 13'de olduğu gibi kullanılacaktır.

264	1	[Gaziantep]: bGaziantep Üniversitesi, c[date of publication not identified]
264	4	c©2013

Şekil 12. Copyright yılı olup, yayın yılı olmadığında 264 MARC alanı

264	1	[Gaziantep]: bGaziantep Üniversitesi, c[2013]
264	4	c©2013

Şekil 13. Copyright yılı olup, yayın yılı olmadığında 264 MARC alanı

300 MARC Alanı: Fiziksel niteleme alanıdır.

RDA'da, bu MARC alanında, aşağıda belirtilen kısaltmalar dışında, kısaltma kullanılmamaktadır.

"centimeters cm, centimeters per second cm/s, feet per second fps, hour(s) hr., kilometers km, inches in., inches per second ips, meters m, millimeters mm, millimeters per second m/s, minutes min., number no., numbers nos.,

opus op., revolution per minute rpm, seconds sec.” (“SLC”, 2013). Aşağıdaki örnek kayıta, cm, min. ve sec. dışında başka kısaltma kullanılmamıştır. Kaynağın eki olan DVD için ayrıntılı bilgi verilmiştir.

300 256 pages;|bphotographs, facsimiles, 1 color maps (4 folded pages);|c30 cm.+|e1 videodisc (26 min., 55 sec.: DVD video, sound, color; 4 3/4 in.)

Şekil 14. 300 MARC Alanı

Kayıt Türünü Belirtten Yeni MARC Alanları: AACR2’de bilgi kaynaklarının türleri kartografik materyaller, müzik, ses kayıtları ve video kayıtları gibi sınıflandırılmakta ve “245” MARC alanında “(\$h)” alt alanı kullanılarak (Örneğin; “245 \$a Star wars \$h [videorecording]”) gösterilmekteydi. RDA’da ise, bu alt alanı kullanmak yerine, yeni tanımlama alanları oluşturulmuş ve bu bilgiler yeni alanlarda tanımlanmıştır (Özel, 2015).

RDA ile uygulamaya geçen ve kayıt türlerini tanımlamak için oluşturulan yeni MARC alanlarından 336/337/338 MARC alanları için kullanılacak kontrollü ifadelerle ait Tablo 2 aşağıda verilmiştir (“RDA toolkit blog”, 2015).

Tablo 2. RDA Content-Media-Carrier Values for Various Types of Resources

Type of resource	336 (rdaccontent)		337 (rdamedia)		338 (rdacarrier)	
	\$a	\$b	\$a	\$b	\$a	\$b
Atlas	cartographic image	cri	unmediated	n	volume	nc
Book (regular or large print)	text	txt	unmediated	n	volume	nc
Book (braille)	tactile text	txt	unmediated	n	volume	nc
Book on audiocassette	spoken word	spw	audio	s	audiocassette	ss
Book on CD	spoken word	spw	audio	s	audio disc	sd
Book on MP3	spoken word	spw	audio	s	audio disc	sd
CD-ROM with text (e.g., PDF files)	text	txt	computer	c	computer disc	cd
Digital image	still image	sti	computer	c	online resource	cr
Downloadable audio book (e-audio)	spoken word	spw	computer	c	online resource	cr
Downloadable electronic book (e-book)	text	txt	computer	c	online resource	cr
Downloadable video (e-video)	two-dimensional moving image	tdi	computer	c	online resource	cr
DVD or Blu-ray disc	two-dimensional moving image	tdi	video	v	videodisc	vd
DVD or Blu-ray disc (3-D movie)	three-dimensional moving image	tdm	video	v	videodisc	vd
Graphic novel	text, still image	txt, sti	unmediated	n	volume	nc
Map	cartographic image	cri	unmediated	n	sheet	nb
Map (online)	cartographic image	cri	computer	c	online resource	cr
Microfiche	text	txt	microform	h	microfiche	he
Microfilm	text	txt	microform	h	microform reel	hd
Music audiocassette	performed music	prm	audio	s	audiocassette	ss
Music CD	performed music	prm	audio	s	audio disc	sd
Music score	notated music	ntm	unmediated	n	volume	nc
Music (streaming)	performed music	prm	computer	c	online resource	cr
Online PDF	text	txt	computer	c	online resource	cr
Online serial	text	txt	computer	c	online resource	cr
Playaway (book)	spoken word	spw	audio	s	other	sz
Playaway (music)	performed music	prm	audio	s	other	sz
Playaway View	two-dimensional moving image	tdi	video	v	other	vz
VHS tape	two-dimensional moving image	tdi	video	v	videocassette	vf
Website (text, maps, photos)	text, cartographic image, still image	txt, cri, sti	computer	c	online resource	cr

336 MARC Alanı:Kaynağın içerik türünün belirtildiği alandır. Eser ve anlatımları ayırt etmek için kullanılır. Tekrarlanabilen bir alandır.

Şekil 15’teki örnek kayıta, basılı bir kitap olduğu için “text”; içeriğinde çokça fotoğraf bulunduğu için “still image”; dvd eki bulunduğu için “two-dimensional moving image” tanımlamaları kullanılmıştır. “(\$2rdaccontent)” ifadesiyle MARC alanı tamamlanmıştır.

336	text 2rdacontent
336	still image 2rdacontent
336	two-dimensional moving image 2rdacontent

Şekil 15. 336 MARC alanı

337 MARC Alanı: Ortam türünün belirtildiği alandır. Bir kaynağın içeriğini ortaya çıkarabilmek için gerekli olan cihazın genel özelliğini yansıtır. Tekrarlanabilen bir alandır.

Örnek kayıta, basılı bir kitap olduğu için “unmediated”; dvd eki bulunduğu için “video” tanımlamaları kullanılmıştır. “(\$2rdamedia)” ifadesiyle MARC alanı tamamlanmıştır.

337	unmediated 2rdamedia
337	video 2rdamedia

Şekil 16. 337 MARC alanı

338 MARC Alanı: Taşıyıcı türünün belirtildiği alandır. Tekrarlanabilen bir alandır.

Örnek kayıta, basılı bir kitap olduğu için “volume”; dvd eki bulunduğu için “videodisc” tanımlamaları kullanılmıştır. “(\$2rdacarrier)” ifadesiyle MARC alanı tamamlanmıştır.

338	volume 2rdacarrier
338	videodisc 2rdacarrier

Şekil 17. 338 MARC Alanı

347 MARC Alanı: Dijital dosya tanımlama alanıdır. Bu MARC alanı, materyallerin içinde yer alan dijital dosyaları tanımlamak için kullanılır. Her kaynak tipi için önceden belirlenmiş ifadeler kullanılabilir. Tekrarlanabilen bir alandır.

Örnek kayıta, kaynağın eki olan DVD'nin içerisinde video olduğu için 347 alanı Şekil 18'deki gibi oluşturulmuştur.

347	video file bDVD video 2rda

Şekil 18. 347 MARC alanı

7XX MARC Alanı: Sorumlu bildirimlerinin yapıldığı alandır.

Örnek kayıttta, kaynakta yer alan sorumlu kişilerin girişleri yapılmış ve kişi isimlerinin sonuna “(\$e)” den sonra görev tanımları belirtilmiştir.

700	1	Çelik, Ahmet, eart director.
700	1	Durur, Mahmut, edesigner, ecover designer.

Şekil 19. 7XX MARC alanı

Sonuç

Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi'nde RDA geçiş süreci boyunca yapılan araştırmalar ve incelemeler tamamlanmış, tablolar hazırlanmış ve uygulamaya Haziran 2015 tarihi itibarıyla geçilmiştir. Daha önce belirlenen politika doğrultusunda satın alınan basılı kitap ve multimedya kaynaklar RDA'ya uygun şekilde kataloglanmaya başlanmıştır.

Her ne kadar detaylı araştırmalar sonucunda süreç başlatılmışsa da, uygulama aşamasında çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir:

- Özellikle Türkçe kaynakların iç kapak sayfalarının arka yüzünde yer alan, emeği geçen kişilerin görev tanımlarının İngilizce tam karşılıklarını bulmak her zaman mümkün olamamaktadır. Fotoğraf düzelti, teknik hazırlık gibi görev tanımları, bu soruna örnek olarak gösterilebilir.
- RDA'da seçenekli (opsiyonel) olarak verilen bazı kuralların uygulanması, her kütüphanenin kendi kurumsal politikasına göre değişiklik göstermektedir. Bu durum kopya katalog yaparken, kayıtlar üzerinde çok sayıda değişiklik yapılmasına neden olabilmektedir. Örnek olarak, Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi, RDA'lı kayıtlarda kişi isimlerinin yanında yer alan unvan vb. ifadeleri kullanmama kararı almıştır. Ancak birçok kurum, unvan ifadelerini kullandığı için, Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi'nde kopya katalog yapılırken, kayıtlarda daha çok güncelleme yapmak zorunda kalınmaktadır.
- Tüm bunlarla beraber kurallara uygun olmayan hatalı veya eksik kayıtlara sıkça rastlanmaktadır. Bu durum kütüphaneler arası kayıt paylaşımında sıkıntı yaratmaktadır.

Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi Bilgi Kaynakları Organizasyonu Bölümü, yukarıda sözü geçen ve benzeri sorunlara çözüm olabilecek, bazı uygulamalar geliştirmiştir. Bu uygulamalara aşağıda ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

RDA MARC Alanları Rehberi

Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi RDA Çalışma Grubu, hazırlanan rapor ile beraber ayrıca kataloglamacıların kullanabilmesi için “RDA MARC Alanları Rehberi” oluşturmuştur. Bu rehberde RDA ile birlikte değişikliğe uğramış alanlar ile yeni eklenen MARC alanlarının kullanımı hakkında kısa ve öz bilgilere yer verilmiştir. Böylece kataloglamacıların işine yarayacak en temel bilgiler tek bir alanda toplanmış ve rehber, ana sunucu altındaki ortak paylaşım alanında yer alan “RDA Çalışmaları” isimli klasörün içine eklenerek, herkesin erişimine açık hale getirilmiştir. “RDA MARC Alanları Rehberi”ne ait ekran görüntüsü Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. “RDA MARC Alanları Rehberi” genel görünümü

MARC ALANLARI	DEĞİŞİKLİKLER
Marc Leader	Cat Form Alanı "I" seçilecek. (I: ISBD punctuation included)
006	Kaynağın eki için kullanılacak tanımlama alanı (hazır şablon kullanılacak)
007	Hazır şablon kullanılacak
008	date 1: production, publication, distribution, manufacture Date 1 "s": single known date probable date" date 2: copyright Date 1 ve Date 2 olduğunda "t" = publication and copyright dates
020	kısaltma kullanılmayacak uzun hali yazılacak (paperback gibi)
040	[a kataloglayan kurum kodu] [b hangi dilde kataloglandığı] [e rda] [c orjinal kaydı oluşturan kurum kodu] [d katalogu tamamlayan kurum kodu]
100	Sorumluluk tanımlarının için kısaltma kodu kullanılmayacak, uzun halleri yazılacak. ([e kullanılacak) Ünvanlar isimleri yazılmayacak (Jr. Dr gibi)
245	[h kalkıyor, onun yerine kaynak tanımlama bilgisi 3XX alanlarında belirtilecek AACR2'de yer alan "Bir sorumluluk bildiriminde, üçten fazla gerçek veya tüzel kişinin adı yazılı ise, ilk sorumlu alınıp, diğerleri için [et al] kısaltması kullanılır." kuralı değişti. RDA'ya göre iki farklı uygulama söz konusu; a.245 marc alanına, sayısına bakılmaksızın, tüm sorumlu kişiler yazılacak. İlk sorumlu için 1XX marc alanına ek giriş yapılacaktır. Diğer tüm sorumlular için ise, 7XX marc alanına ek giriş yapılacaktır. b. 245 marc alanına, sadece ilk kişi yazıldıktan sonra, [et al] yerine [and four /4 others] ifadelerinden biri kullanılacak ve sadece ilk sorumlu için 1XX marc alanına ek giriş yapılacaktır. Sabancı Üniversitesi mensubu ise mutlaka (a) seçeneği kullanılacaktır.
245	245 alanına ünvanlar vs. yazılmayacak. (Jr. Dr gibi)
245	Yanlışlıklar olduğu gibi yazılacak doğru ifade 246 1 0 corrected title: [a şeklinde yazılacak.
245	Kaynağa ait bir bilgi kaynağın herhangi bir yerinden alınabilir köşeli parantez kullanılmayacak.Köşeli parantez içine sadece kaynak dışından alınan bilgiler yazılacak.
245	Noktalamaya işaretlerindeki değişiklik; Başta, ortada, sonda "..." yerine "...-" kullanılacak.
245	245 alanındaki kurgu karakterler (efsanevi karakterler, hayvanlar..) sorumluluk alanına yazılmayacak [kurallar belirleninceye kadar ertelendi]
250	Olduğu gibi al kuralı Bu alan tekrarlanabilir.
	260 marc alanı kullanılmayacak, onun yerine aşağıdaki marc alanları kullanılacak. 264 -0 (producer) online kaynak

Tablo 3’de sunulan genel görünümün yanı sıra, alt sekmelerde değişmiş veya yeni oluşturulan MARC alanları ayrıca tek tek ele alınmıştır. Uygulamanın bir örneği Tablo 4’de görülmektedir.

Tablo 4. 336/337/338 MARC Alanları Tablosu

Book	eBook- Online Resource	Cassette (Müzik kasedi olmayan konuşma vb.)
336 __ text 2rdacontent	336 __ text 2rdacontent	336 __ spoken word 2rdacontent
337 __ unmediated 2rdamedia	337 __ computer 2rdamedia	337 __ audio 2rdamedia
338 __ volume 2rdacarrier	338 __ online resource 2rdacarrier	338 __ audiocassette 2rdacarrier
CD-ROM	DVD	
336 __ computer program 2rdacontent	336 __ two-dimensional moving image 2rdacontent	two
337 __ computer 2rdamedia	337 __ video 2rdamedia	v
338 __ computer disc 2rdacarrier	338 __ videodisc 2rdacarrier	dvd
CD (sesli kitap vb.)	VHS	
336 __ spoken word 2rdacontent	336 __ two-dimensional moving image 2rdacontent	
337 __ audio 2rdamedia	337 __ video 2rdamedia	v
338 __ audio disc 2rdacarrier	338 __ videocassette 2rdacarrier	vhs
CD (text, PDF..)	Fotoğ., resim vb.	
336 __ text 2rdacontent	336 __ still image 2rdacontent	foto
337 __ computer 2rdamedia	337 __ unmediated 2rdamedia	i
338 __ computer disc 2rdacarrier	338 __ volume 2rdacarrier	t
Music CD	Map	
336 __ performed music 2rdacontent	336 __ cartographic image 2rdacontent	map
337 __ audio 2rdamedia	337 __ unmediated 2rdamedia	
338 __ audio disc 2rdacarrier	338 __ volume 2rdacarrier	

Görev Tanımları Rehberi

Grubun geliştirdiği bir diğer uygulama ise “Görev Tanımları Rehberi”dir. Bu tabloyu hazırlamaktaki asıl amaç, özellikle Türkçe kaynaklarda karşılaşılan sorumlu kişilerin görev tanımlarının İngilizce tam karşılıklarını bulmakta yaşanan sorunun önüne geçmektir. Sorumlu kişilerin görev tanımlarını yaparken tutarlı kayıtlar oluşturulabilmesi için, Tablo 5’de bir bölümüne yer verilen “Görev Tanımları Rehberi” oluşturulmuştur. Oluşturulan bu rehber, ana sunucu altındaki ortak paylaşım alanında yer alan, “RDA Çalışmaları” isimli klasörün içine eklenerek, herkesin erişimine açık hale getirilmiştir. Karşılaşılan her yeni görev tanımı ilave edilerek rehberin geliştirilmesine devam edilmektedir.

Tablo 5. Görev tanımları rehberi tablosu

Türkçe	İngilizce Karşılığı
armağan kitapları için armağan edilen kişi (700'e girilir)	honoree
dizgi	designer
dizi editörü	series editor
düzeltili	redactor
editör	editor
film-grafik	graphic designer
genel müdür	general director
genel yayın yönetmeni	publishing director
görsel tasarım	designer
görsel yönetmen	designer
grafik uygulama	graphic designer
İç tasarım	designer
kapak	cover designer
kapak düzenleme	cover designer
kapak fotoğrafı	photographer
kapak resmi	illustrator
kapak tasarımı	cover designer
kapak uygulama ve sayfa tasarımı	designer
kitap tasarımı	book designer
logo-type	graphic designer
mizanpaj	typographer
önsöz yazarı	author of introduction
öyküleştirici	storyteller
proje koordinatörü	project coordinator
proje sorumlusu	project manager
revize eden/ gözden geçiren	reviewer
sayfa düzeni ve baskıya hazırlık	designer, redactor
sayfa tasarımı	designer

Millennium Otomasyon Sisteminin “Substitution Phrase” Uygulaması

RDA’lı kayıt oluştururken kolaylık sağlamak ve zamandan tasarruf edebilmek için bazı alanlarda, Millennium otomasyon sisteminin içerisinde yer alan “substitution phrase” uygulamasının kullanılması planlanmıştır. Bu uygulama ile, sisteme belirlenen kodlar girildiğinde, yazılması istenilen ifadenin otomatik olarak bibliyografik kayda eklenmesi sağlanmaktadır. Örnek olarak, basılı kitaplarda kullanılan “text|2rdacontent” ifadesi için “%k” kodu yazılıp, “enter” tuşuna basıldığında ifade otomatik olarak katalog kaydına yansımaktadır. Şekil 20’de ilgili uygulamanın ekran görüntüsü görülmektedir.

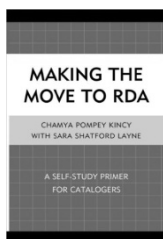
Şekil 20. Substitution phrase uygulama örneği

RDA öncesinde hali hazırda kullanılmakta olan bu özellik grup tarafından değerlendirilmiş ve RDA uygulamalarında oldukça yarar sağlayacağına karar verilmiştir. Bu özellik sayesinde, zamandan tasarruf sağlamanın yanı sıra, yazım yanlışlarının da önüne geçilebilmektedir. İlk etapta, uygulamanın kullanılacağı MARC alanları, 040, 336, 337, 338, 440/830 ve 504 olarak belirlenmiştir. Çalışmalar ilerledikçe, karşılaşılan yeni durumlara göre alanlara yeni eklemeler yapılabilir.

Yukarıda bahsedilen uygulamalar, Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi kataloglamacılarına, RDA çalışmalarında oldukça yarar sağlamıştır. Bu ve buna benzer uygulamalar her kurumun kendi politikasına göre çeşitlendirilebilir. Ancak Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi olarak temennimiz bu tarz uygulamaların ulusal düzeyde ele alınması ve bu sayede Türkiye’deki kurumlar arasında standartlaşmanın sağlanmasıdır.

Son olarak, bu süreçte Bilgi Merkezi RDA Çalışma Grubu tarafından pek çok kez yararlanılmış olan aşağıdaki yayın, hem güncel olması hem de içerdiği zengin örneklerle, yararlanılan diğer kaynaklar arasında öne çıkmasından dolayı RDA uygulamalarında kurumlara destekleyici bir kaynak olarak önerilebilir.

Kaynak Önerisi

Kincy, C. P., & Layne, S. S. (2014). Making the move to RDA: A self-study primer for catalogers.

Kaynakça

Bayter, M. (2012). AAKK, AAKK1, AAKK2, AAKK3 ve RDA. S. Kurbanoglu, U. Al, P. Lepon Erdoğan, Y. Tonta, N. Özenç Uçak (Yay. Haz.). "3. Uluslararası Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu Bildiriler" kitabı içinde (ss. 169-175). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. <http://by2012.bilgiyonetimi.net/tr/bildiriler-kitabi/> adresinden erişildi.

Dilek Kayaoğlu, H. (2008). *Sürelî yayınların yönetimi*. İstanbul: Selenge.

Library of Congress (2015). <http://www.loc.gov/marc/> adresinden erişildi.

Özel, N. (2015). Bilginin düzenlenmesine yönelik yeni bir standart: Resource description and access (RDA). *Bilgi Dünyası*, 16(1), 23-44. <http://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/473> adresinden erişildi.

RDA toolkit. (2015). <http://www.rdatoolkit.org/blog/537> adresinden erişildi.

RDA toolkit blog. (2015). <http://www.rdatoolkit.org/blog> adresinden erişildi.

Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi. (2015). <http://www.sabanciuniv.edu/bm/tr/about-us/general-info> adresinden erişildi.

SLC. (2013). <http://special-cataloguing.com/cheats/editrda> adresinden erişildi.

Türkiye'deki Üniversite Kütüphanelerinde RDA Algısı, Süreçler, Sorunlar ve Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi Örneği

Burcu Teoman¹, Özlem Efe²

Öz

Bilgi ve internet teknolojilerindeki gelişme ve değişim kütüphane hizmetlerinin her alanında olduğu gibi, kataloglama hizmetlerini de etkilemiştir. Bu gelişim ve değişim kataloglama hizmetlerinde çalışanların algılarını da değiştirmeye zorlamıştır. Kullanıcıya verimli, hızlı, etkin bibliyografik bilgi sunma, bilgi kaynağını detaylı tanımlama, ilişkisel veriler sunarak kaynağa erişimi artırma amacı ile daha güçlü, daha işlevsel kütüphane kataloglarını var etmeyi düşündürmüştür. Bu doğrultuda RDA (Resource Description and Access) da bilgi kaynaklarının bu dijital çağa uyumunu gerçekleştirmek düşüncesi ile yeni kataloglama kuralları olarak tasarlanmıştır. Anglo Amerikan Kataloglama Kuralları 2 (AAKK2)'nin giderek yerini almakta olan RDA dünyada ve ülkemizdeki bazı kütüphanelerde uygulanmaya başlanmıştır. Bu konudaki yeni yaklaşımlar, kurallar, uygulamalar gerek ülkemizde gerekse dünyada halen tartışılmakta; kataloglama ve üstveri kütüphanecileri deneyimlerini paylaşmaktadır. Bu çalışmada, kısaca RDA kavramı literatüre dayalı olarak açıklanmıştır. Türkiye'de üniversite kütüphanelerinde kataloglama hizmetlerinde çalışanların RDA ile ilgili algılarını, uygulamaları ve geçiş sürecindeki sorunları belirlemek amacıyla; üniversite kütüphanelerini içine alan anket çalışması yapılmıştır. Bu anket çalışmasından elde edilen sonuçlara dayanarak araştırmaya katılan üniversite kütüphanelerinde RDA'ya geçişi sağlayan ve planlayan kurumlar olduğu gibi, RDA'yı uygulamaya almayı düşünmeyen üniversite kütüphanelerinin de olduğu belirlenmiştir. Kataloglama hizmetlerinde çalışanların RDA konusundaki mesleki yeterliliklerini geliştirme çabasında olduğu anlaşılmıştır. Çalışmada, Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki RDA sürecinden bahsedilerek, kütüphane katalogunda RDA ile üretilen bibliyografik kayıtlar örneklenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kataloglama, kaynak tanımlama ve erişim, RDA.

Giriş

Özellikle son 30 yıldır çevrimiçi kaynakların sayısındaki artış, doğru bilgi kaynağına ve World Wide Web'e daha fazla erişme isteği gibi sebeplerle kataloglamanın geleceği üzerine tartışmaları doğurmuştur. Bilgi pazarındaki hızlı değişimle beraber, kütüphane kullanıcılarının kütüphane kataloglarından daha etkili şekilde yararlanabilmeleri için verileri yeni tanımlarla zenginleştirmek, ilişkilendirmek büyük önem kazanmıştır. Kütüphane koleksiyonlarının basılı kitap ve süreli yayınlardan daha çok dijital ve elektronik formattaki kaynaklarla değişen yapısıyla beraber, kataloglama kurallarında da dijital ortama uyum sağlayacak şekilde değişim başlamış ve devam etmektedir. Dolayısıyla geleneksel bilgi kaynaklarının yanı sıra dijital bilgi kaynaklarının kataloglanması için de kurallar tanımlanarak kütüphanelerin dijital çağa uyumu sağlanabilmektedir.

Web teknolojilerinin gelişimi ile kütüphane katalogları da yapısal değişim göstermeye başlamıştır. Ülkemizdeki kimi kütüphanelerde bibliyografik kayıtlar tanımlanırken bu yapısal değişim kütüphane kataloglarına

¹ Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi, Uzman-Kataloglama Kütüphanecisi, burcu.teoman@ozyegin.edu.tr

² Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi, Bilgi Erişim Hizmetleri Ekip Yöneticisi, ozlem.ef@ozyegin.edu.tr

yansıtılmaktadır. Kütüphane kataloglarında farklılık yaratmak isteyen kütüphaneler kullanıcılarına etkin, verimli, hızlı ve birbirleriyle ilişkili bibliyografik bilgileri sunmaya yönelik kütüphane katalogları oluşturmaktadır. Dolayısıyla bilgiye erişim daha kolay ve hızlı olabilmektedir. Bu çalışmanın konusu olan RDA ile oluşturulan bibliyografik kayıtlarda bu yapısal değişim görülmektedir.

Bu araştırma ile Türkiye’de üniversite kütüphanelerinde kataloglama hizmetlerinde çalışanların RDA ile ilgili algıları, uygulamalar ve geçiş sürecindeki sorunlar ortaya konulmuştur. Dolayısıyla araştırmada Türkiye’deki üniversite kütüphaneleri bu yapısal değişimde nerededir? Üniversite kütüphanelerinde kataloglama hizmetlerinde çalışanların RDA algısı nedir? gibi sorulara yanıt aranmıştır.

Çalışmada ilk olarak RDA (Resources Description Access) kavramı genel bir bakış açısıyla literatüre dayalı incelenmiştir. Daha sonra Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi’ndeki kataloglama ve üstveri uygulamaları hakkında bilgi verilerek RDA’ya geçiş süreci açıklanmıştır. Son olarak çalışmanın konusu olan, Türkiye’de üniversite kütüphanelerinde kataloglama hizmetlerinde çalışanların RDA ile ilgili algılarını ve uygulamaları ve geçiş sürecindeki sorunları öğrenmek amacıyla; üniversite kütüphanelerini içine alan anket çalışmasının sonuçları değerlendirilmiştir. Bu anket çalışması iki unsur dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Bunlardan biri Türkiye’deki üniversite kütüphanelerinde kataloglama hizmetlerinde çalışanların bireysel olarak RDA konusundaki düşüncelerini, algılarını anlamak, sorunları belirlemektir. Dolayısıyla aynı kurumda kataloglama hizmetlerinde çalışan herkesin anketi yanıtlanması istenmiştir. Diğeri ise; Türkiye’deki üniversite kütüphanelerinin kataloglama ve üstveri açısından uygulamalarını ortaya koymak, bunu yaparken de RDA uygulamasında Türkiye’deki üniversite kütüphanelerinin nerede olduğunu belirlemektir. Bu doğrultuda kurumsal olarak üniversite kütüphanelerinin kataloglama ve üstveri uygulamaları öğrenilmek istenmiştir. Anket sonuçlarına göre, kataloglama hizmetlerinde çalışanların RDA’yı kabul ettiği, benimsediği görülmektedir. Çalışanlar mesleki bilgilerini geliştirme konusunda isteklidir. Türkiye’nin RDA uygulaması konusundaki genel durumu, geçiş sürecindeki zorluklar, sorunlar, çalışanların RDA konusundaki tutumları vb. bu araştırmanın sonucunda ortaya konulmuştur. Araştırmadan elde edilen verilere göre araştırmaya katılan üniversite kütüphanelerinde RDA ile ilgili tartışmalar devam etmektedir. RDA’ya geçişi sağlayan veya planlayan kurumlar olduğu gibi, RDA’yı uygulamaya almayı düşünmeyen üniversite kütüphanelerinin de olduğu tesbit edilmiştir. Bunun yanı sıra, karar sürecinde olan kurumlar da vardır. Dolayısıyla RDA bilinmekte, araştırılmakta ve uygulanmaktadır. Ancak bu geçiş ve uygulama sürecinde üniversite kütüphanelerinde bir takım sorunlar yaşanmaktadır. RDA’ya geçiş sürecinde ulusal düzeyde hareket edilerek standartların belirlenmesinin, bilgi eksikliğinin giderilerek eğitimlere öncelik verilmesinin yaşanan bu sorunların giderilmesi açısından olumlu yönde katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda ortak bilinç ve bakış açısı ile hareket edilerek bir üst kurul oluşturulmalı, bu kurul tarafından gerekli ulusal standartlar belirlenmelidir. Belirsizliklerin giderilmesi ve kataloglama hizmetlerinde çalışanlara yol gösterecek kuralların belirlenmesi, sistem üreticilerinin FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records-Bibliyografik Kayıtlar İçin Fonksiyonel Gereksinimler) modeli anlayışına uygun alt yapıyı sağlamaları ile RDA uygulamasında önemli bir yol alınacağı düşünülmektedir.

RDA Kavramı

RDA, “Kaynak Tanımlama ve Erişim” olarak adlandırılabilir. RDA, AAKK2’nin temelleri üzerine kurulmuştur. RDA, kullanıcıların gereksinim duyduğu kaynakları kolaylıkla bulmaları, tanımlamaları, seçmeleri ve sağlamalarına odaklanmaktadır. RDA ile farklı üstveri toplulukları arasındaki veri paylaşımına olanak sağlanmaktadır (Özel, 2013). Yeni kaynak çeşitlerinin dijital olarak hızla çoğalmasıyla beraber, giderek AAKK2’nin yerini alan yeni kurallar kümesi RDA, kataloglama kütüphanecileri tarafından da hızla benimsenmiştir. RDA’nın getirdiği bu yeni kataloglama kuralları, esnekliği arttırarak, geliştirerek kaynak tanımlama ve erişimin doğasını değiştirmiştir. RDA, AAKK2’de bulunmayan ve genellikle dijital kaynakların tanımlanmasında kullanılan belirli özellikler ve yeni nitelere sahiptir. RDA ile yeni üstveri alanları ile kaynakların bibliyografik tanımlamaları detaylandırılabilir. Bilgi kaynaklarına en hızlı ve en etkin şekilde ulaşmaya çalışan kullanıcılar artık kütüphane katalogları ya da belirli bir kütüphane kaynağı ile sınırlı kalmak istememektedir. Sayısı her geçen gün artış gösteren verilerin içinde ihtiyacı eksiksiz karşılanmak isteyen kullanıcılar için bilgiyi arama, bilgiye erişme süreci verimli olabilmektedir (Copeland, 2010). Dolayısıyla; AAKK2’yi güncelleyerek ve geliştirerek içine alan RDA, bunu FRBR modeliyle uygulayarak, muazzam büyüklükteki bilgi kaynaklarının organize edilmesine, ilişkilendirilmesine ve araştırmacıların bulamadıkları tanımlayıcı erişim araçlarının standartlaştırılmasına rehberlik ederek daha donanımlı olmalarına izin vermektedir (Tonta, 2005). Copeland (2010)’in söylediği gibi “RDA, dijital çağ için tasarlanmış bir içerik standardıdır.” RDA’nın yapısı, kullanıcılarının gereksinim duydukları bilgiyi kolaylıkla bulabilmesine yardım eden FRBR kavramsal modeline dayanmaktadır (Özel, 2015). FRBR, aynı başlığa sahip eserlerin bilgilerinin (örneğin; çeviriler, özetler, farklı fiziksel formatlar gibi anlatım biçimleri) bir arada kümelenecek daha iyi biçimde

görüntülenmesi şeklinde ifade edilebilir. FRBR kavramsal modelini kullanmanın bir sonucu olarak bir eserin birden çok yönleri tanımlanabilmektedir (IFLA, 1998). RDA kuralları da bu anlayışa göre tasarlanmıştır.

FRBR kavramsal modelinin getirdiği faydalar kütüphane kataloglarının yapısını değiştirmeye başlamıştır. Bu modelin faydaları şu şekilde sıralanabilir (Tonta, 2005):

- Kullanıcıların bilgi kaynaklarını verimli şekilde kullanmalarını sağlar.
- Bir bibliyografik kayıta neyin önemli olduğunu açıklar.
- Üstveri veya geniş kayıt setlerinin yapılandırılması için düzenleme ilkelerini açıklar.
- Bilgi kaynakları arasındaki ilişkilerin önemini vurgular.
- Kuralların ve uygulamaların yeniden değerlendirilmesini sağlar.
- Kataloglama kurallarında uygunluk ve tutarlılığı sürdürmek amacıyla anlaşılabilirliği artırarak kavramsal bir çerçeve sunar.
- Paylaşılan, genişletilmiş ve korunan bir model ortaya çıkarır.
- Kullanıcıların aynı entelektüel ve sanatsal içeriğe sahip bilgi kaynaklarını bir arada görme olanağı verir.
- Bilgiyi daha kolay bulma durumu söz konusudur.
- Tek bir eserin farklı anlatımlarını (örneğin eserin çevirileri, özetler, farklı fiziksel formatlar, farklı basımları gibi) kolayca görebilme olanağı vardır.
- Bütün gösterimler için anlatım bir kez kataloglanır.
- Bütün anlatımlar için eser sadece bir kez kataloglanır.
- Bütün gösterimlerin kolayca bulunması mümkündür.
- Birbiriyle ilişkili eserler ve gösterimler arasındaki ilişkileri daha iyi anlayabilme olanağı vardır.
- Bibliyografik kayıtların düzenlenmesine yardımcı olur.
- Daha kolay kataloglama olanağı sağlar.
- Kataloglama yükünü azaltır.

Görüldüğü gibi, FRBR kavramsal modelinin getirdiği anlayış ile yeni kataloglama kuralları biçimlenerek kütüphane kataloglarının işlevselliği arttırılmaya başlanmıştır. Kataloglama hizmetlerini daha kaliteli hale getirerek, kütüphane kataloglarının imajlarının da değişeceği kaçınılmazdır. Burada özellikle kütüphane yönetim sistemi üreticilerine ve kataloglama hizmetlerinde çalışanlara büyük iş düşmektedir. Kütüphane yönetim sistemi üreticilerinin sistemlerini FRBR kavramsal modeli anlayışına uygun olarak hazır hale getirmeleri gerekmektedir. Bununla birlikte kataloglama hizmetlerinde çalışanların geniş bir vizyona sahip olmaları çok önemlidir ve ayrıca gelişmelerin güncel olarak takip edilmesi hizmetlerin kalitesinin artmasını da sağlayacaktır.

Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi de kütüphane hizmetlerinin her alanında olduğu gibi, kataloglama hizmetlerinde de yenilikleri takip etmekte, gerektiğinde uygulamaya almaktadır. Bu doğrultuda Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi'nde FRBR modeli anlayışına göre kayıtların hazır hale getirilmesine ve RDA'nın sunduğu kurallar çerçevesinde katalog kayıtlarının oluşturulmasına başlanmıştır. Aşağıda kısaca Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi'nde değişen kataloglama anlayışı üzerine bilgilendirme yapılmıştır. Bu doğrultuda RDA'ya geçiş süreci ve uygulamalarına kısaca değinilmiştir.

Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi'nde RDA'ya Geçiş Süreci ve Uygulamalar

Özyeğin Üniversitesi, Eylül 2008'de eğitime başlamıştır. Bugün 5 fakülte, 3 enstitü, 3 yüksekokulla beraber yoluna devam etmekte; yaşamla iç içe, yenilikçi, özgün, yaratıcı ve hizmet sektörü odaklı eğitim programları ile, toplumsal gelişime katkı sağlamayı hedeflemektedir. Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi, ileri teknoloji ile donatılmış üç kata yayılan 2.600 m²'lik ferah alanı, üst düzey teknolojisi, zengin kitap ve film koleksiyonu, geniş ve rahat çalışma ortamı ile bir yaşam ve öğrenme merkezidir. Yeni neslin ihtiyaçlarına uygun modern tasarımı ile model bir kütüphanedir. Kullanıcı merkezli, kaliteli, yaratıcı bilgi kaynakları ve hizmetleri ile üniversitenin eğitim, öğretim ve araştırma ihtiyaçlarını desteklemektedir. 35.000 basılı koleksiyonu, 284.000'den fazla e-kitap, 79.500'i aşkın e-dergisi, 70 veri tabanı, 2000 DVD'si, 30 kullanıcı bilgisayarını ve 23 grup çalışma odası ile kullanıcılarına 7/24 hizmet sunan kütüphanede eğitim teknolojilerinden üst düzeyde yararlanılmaktadır.

Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi’nde bilgi kaynaklarını uluslararası standartlarda organize etmek ve erişime sunmak amacı ile kataloglama politikası ve kuralları yazılı olarak belirlenmiştir. Yeni gelişmeler ve ihtiyaçlar çerçevesinde politika ve kurallar sürekli güncellenmektedir.

Kütüphane kullanıcısının koleksiyonda bulunan bilgi kaynağına etkin ve verimli erişimini en üst seviyeye getirmek; bildiği bir kaynağı bulmasını sağlamak; bir yazar, bir konu veya ilişkili konular ile ilgili herhangi bir yayını veya kaynak formatının koleksiyondaki varlığını göstermek kütüphane kataloğunun temel amacıdır. Böylece, kütüphane kataloğu bilgi kaynaklarının tanımlanmasını ve birbirleriyle ilişkili bilgilerin bir arada sunulmasını sağlar. Özyeğin Üniversitesi Kütüphane kataloğu da bu bağlamda kullanıcıların bilgi kaynaklarına ulaşılabilirliğini sağlamak amacıyla sınıflama sistemlerini, konu başlıklarını, otorite dizinlerini kullanarak bibliyografik kayıtlar üretmektedir.

Koleksiyona dahil edilecek her türlü bilgi kaynağı kataloglanmakta ve sınıflama işlemleri yapılmaktadır. Bilgi kaynakları, Library of Congress Sınıflama Sistemi’ne göre sınıflandırılmakta, konu başlıklarının oluşturulmasında LC Subject Headings konu başlıkları kullanılmaktadır. Konu başlıkları kaynağın içeriğini tamamen yansıtacak şekilde verilmektedir. Genel kataloglama dili İngilizce olup, bibliyografik kayıt oluşturulurken kitabın diline bağlı kalmaktadır. Bu durum özellikle RDA’ya geçiş sürecinde kurum için avantaj olarak görülmüştür. Yazar, kurum, konu başlığı ve tekbiçim başlık girişlerinin standart yazılışları ile aralarındaki bağlantıları göstererek, belirli bir uyum ve tutarlılık sağlama amacı ile otorite kayıtları oluşturulmaktadır. Yaratılan otorite dizinleri, RDA’ya geçiş sürecine olumlu yönde katkı sağlamıştır.

Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi’nde, Millenium Kütüphane Yönetim Sistemi kullanılmaktadır. Kütüphane koleksiyonundaki kaynakların bibliyografik kayıtları üstveri standardı olarak Machine Readable Catalogue 21 (MARC21) ile oluşturulmaktadır. MARC 21’e uyumlu otomasyon programının kullanılıyor olması RDA’ya geçişte avantaj sağlamıştır. Sistemin “global update” (çoklu güncelleme) özelliği kayıtların toplu değişimine olanak sağlamıştır. Örneğin RDA’ya geçiş sürecinde kimi MARC alanları bu özellik kullanılarak toplu olarak değiştirilebilmiştir.

Kütüphane, kataloglama standardı olarak AAKK2 ve RDA’yı birlikte kullanmaktadır. “Güçlü, tutarlı ve işlevsel kütüphane katalogları aracılığıyla bilgi kaynaklarının keşfedilmesini sağlamak amacıyla geliştirilen” (Özel, 2015) RDA tüm dünyada kullanılmaya başlanmıştır. Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi’nde de RDA ile ilgili araştırma ve planlama çalışmalarına 08.06.2013 tarihinde başlanmıştır. Bu süreçte elektronik ve basılı birçok kaynaktan bilgi düzeyini artırmak için yararlanılmış, Türkiye’de RDA üzerine yapılan toplantılara katılım sağlanarak yapılan uygulamalar görülmüş ve değişik uygulama örnekleri incelenmiş, diğer kataloglama kütüphanecileri ile fikir alışverişinde bulunulmuştur. RDA’ya geçiş süreci, tüm bu bilgiler ışığında planlanmış ve yapılması gerekenler yazılı olarak belirlenmiştir. Planlama aşamasında, hangi materyal türlerinde RDA uygulanacaktır, kullanılacak RDA alanları ve geriye dönük kayıtlara işlem yapılacak mı ? gibi sorulara cevap aranmıştır. Çalışmalar sonunda kütüphane yönetimine rapor sunularak RDA’ya geçiş onayı alınmış ve kataloglama yapan personele uygulama hakkında eğitim verilmiştir. Uygulamaya, 01.05.2014 tarihinden itibaren, kütüphane koleksiyonuna dahil edilen tüm basılı kitapların RDA kuralları çerçevesinde kataloglanması ile başlanmıştır. Bugüne kadar sistemde kayıtlı RDA ile oluşturulan basılı kitap sayısı 7975’tir.

Kütüphane kataloğunda RDA’ya uygun olarak yaratılan bazı kayıt örneklerine ait ekran görüntüleri aşağıda sunulmuştur.

Örnek 1: Yeni RDA Alanları

b1277389x Last Updated: 03-09-2015 Created: 30-04-2014 Revisions: 19

Language	tur Turkish	Cat. Date	09-05-2014	Bib Code 3	- ---
Skip	0	Bib Level	m MONOGRAPH	Country	tu Turkey
Location	m Central Library	Material Type	a BOOKS		

MARC Leader #####nam 22##### 14500
Misc. 008 140509#20132010tu a b 001 0 tur d
Standard No. 020 9789751413901 (paperback)
Misc. 040 |beng|cOZU|erda
Call No. 050 0 0 DR592.K4 bT67 2013
Author 100 1 Topuz, Hfzi,|d 1923-|eauthor.
Title 245 1 0 Bana Atatürk'ü anlattılar /|cHfzi Topuz.
Added Title 246 2 Atatürk.
Edition 250 Sekizinci basım.
Publication Info. 260 İstanbul :|bRemzi,|c2013.
Publication Info. 264 4 |c©2010
Description 300 167 pages :|billustrations ;|c20 cm.
Description 336 text ;|rdacontent
Description 337 unmediated ;|rdamedia
Description 338 volume ;|rdacarrier
Note 504 includes biographical references and index.
Subject 600 1 0 Atatürk, Mustafa Kemal,|d 1881-1938 ;|xLeadership.
Subject 651 0 Turkey ;|xPolitics and government ;|y 1918-1960.
Misc. 920 FT+CP

10360979 Not checked out Edit Mode (OVR)

Örnek 2: Yeni RDA Alanları

Bib Record - b12771399 Last Updated: 02-07-2015 Created: 24-04-2014 Revisions: 10

Language	tur Turkish	Cat. Date	11-05-2014	Bib Code 3	- ---
Skip	0	Bib Level	m MONOGRAPH	Country	tu Turkey
Location	m Central Library	Material Type	a BOOKS		

MARC Leader #####nam 22##### 14500
Misc. 008 140511#2013 tu 000 p tur d
Standard No. 020 9789750824442 (hardback)
Misc. 040 |beng|cOZU|erda
Call No. 050 0 0 DR592.K4 bT67 2013
Author 100 0 Nazım Hikmet,|d 1902-1963.
Title 245 1 0 Ne güzel şey hatırlamak seni :|bGenço Erkal'ın sesinden Nazım Hikmet şiirleri /|c Nazım Hikmet ; yayına hazırlayanlar Güven Turan, Raşit Çavaş.
Added Title 246 3 0 Genço Erkal'ın sesinden Nazım Hikmet şiirleri.
Edition 250 2. baskı.
Publication Info. 260 İstanbul :|bYapı Kredi Yayınları,|c2013.
Publication Info. 264 4 |c©2012
Description 300 223 pages :|c21 cm. +|e4 CD
Description 336 text ;|rdacontent
Description 337 unmediated ;|rdamedia
Description 338 volume ;|rdacarrier
Description 336 spoken word ;|rdacontent
Description 338 audio disc ;|rdacarrier
Series 490 1 Yapı Kredi Yayınları ;|v3765 ;|aÖzel.
Note 525 CD 1 (1-18) ; CD 2 (9-23)
Subject 600 0 0 Nazım Hikmet,|d 1902-1963.

leader/18 alanında "i" belirteci kullanılır.

Gerektiğinde birden fazla description alanı kullanılabilir

b12771399 Edit Mode (INS)

Örnek 3: Relator Term Gösterimi

derlenen yayının yazarları makale başlıkları ile 700_1 alanında gösterilir

relator term kullanılır

MARC Leader	#####cam 22##### i 4500
Misc.	008 150626s2012 tu a bi 001 0 tur d
Standard No.	020 9789755396309 (paperback)
Misc.	040 beng cOZU erda
Call No.	050 0 0 HV6773.55.T9 bN44 2012
Title	245 0 0 Nefret söylemi ve/veya nefret suçları / derleyen Yasemin İnceoğlu ; yayına hazırlayan Gökçe Çiçek Çetin.
Edition	250 Birinci basım.
Publication Info.	260 İstanbul : bAyrıntı, c2012.
Description	300 381 pages : billustrations ; c22 cm.
Description	336 text 2rdacontent
Description	337 unmediated 2rdamedia
Description	338 volume 2rdacarrier
Series	490 1 Ayrıntı Yayınları ; v614. aScholiaAyrıntı Dizini ; v6.
Note	504 Includes bibliographical references and index (pages 371-381).
Subject	650 0 Hate crimes zTurkey.
Added Author	700 1 Çetin, Gökçe Çiçek, eeditor.
Added Author	700 1 İnceoğlu, Yasemin, eeditor.
Added Author	700 1 İnceoğlu, Yasemin, eauthor. Nefret suçlarında medyanın sorumluluğu : 'ya sev ya terk et ya da...'
Added Author	700 1 Sözeri, Ceren, eauthor. Nefret suçlarında medyanın sorumluluğu : 'ya sev ya terk et ya da...'
Added Author	700 1 Oran, Baskın, eauthor. Maksimum rezililik : nefret suçu ve nefret suçunun onkoşulu : nefret söylemi.
Added Author	700 1 Ataman, Hakan, eauthor. Nefret suçlarını farklı yaklaşımlar çerçevesinden ele almak : etik, sosyo-politik ve bir insan hakları problemi olarak nefret suçları

Örnek 4: Yazarların Gösterimi

tüm yazarlar 700_1 alanında gösterilir

Author	100 1	Beer, Ferdinand P. q(Ferdinand Pierre), d1915-2003, eauthor.
Title	245 1 0	Mechanics of materials / cFerdinand P. Beer [and three others].
Publication Info.	260	New York : bMcGraw-Hill Higher Education, c2015.
Publication Info.	264 4	c©2015
Description	300	xv, 831 pages : billustrations ; c26 cm.
Description	336	text 2rdacontent
Description	337	unmediated 2rdamedia
Description	338	volume 2rdacarrier
Note	504	Includes index.
Subject	650 0	Strength of materials vTextbooks.
Added Author	700 1	Johnston, E. Russell q(Elwood Russell), d1925-2010, eauthor.
Added Author	700 1	DeWolf, John, eauthor.
Added Author	700 1	Mazurek, David, eauthor.

Örnek 5: Uniform title Gösterimi

240 (uniform title) alanı ile yayının orijinal başlığı kaydedilir

Call No.	050 0 0	PL248.P34 bM3713 2009
Author	100 1	Pamuk, Orhan, d1952- eauthor.
Title	240 1 0	Masumiyet müzesi. English.
Title	245 1 4	The museum of innocence. a novel / cOrhan Pamuk ; translated from the Turkish by Maureen Freely.
Added Title	246 3 1	Masumiyet müzesi.
Publication Info.	260	London : bFaber and Faber, c2009.
Description	300	733 pages : bmaps ; c18 cm.
Description	336	text 2rdacontent.
Description	337	unmediated 2rdamedia.
Description	338	volume 2rdacarrier.
Note	500	Originally published in Turkey as Masumiyet Müzesi by İletişim Yayınları, İstanbul, in 2008.
Note	500	Includes index.

RDA ile ilgili kayıt oluşturulurken kaynaklara FRBR modeline uygun bakış açısı ile yaklaşım, RDA'nın ileri dönük amaçlarının gerçekleşmesi açısından önemlidir. Bibliyografik kayıtlar oluşturulurken kaynak bütünsel bir bakış açısı ile ele alınmaktadır. Bibliyografik verilerin birbirleri ile ilişkilerinin kurulmasına yönelik kayıtlar oluşturulmaktadır. Kütüphane yönetim sistemi sağlayıcıları teknik açıdan RDA'lı kayıtlar için uygun alt yapıyı hazır ettiğinde bu kayıtların birbirleri ile ilişkisel bağlantılarının sağlanması düşünülmektedir.

Çalışmada RDA kavramı, felsefesi ve Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki RDA süreci gibi konular üzerinde durulmuştur. Bir sonraki bölümde ise Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin RDA algısı, süreçleri ve RDA ile ilgili sorunları belirlemeye yönelik yürütülen araştırma açıklanmasına yer verilmiştir.

Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Bilgi ve internet teknolojilerindeki gelişim ve değişim kütüphanelerde bilgi erişim hizmetlerini de etkileyerek, kataloğu daha güçlü kılan yeni kataloglama standardı RDA'nın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu değişimler kataloglama hizmetlerinde çalışanların sundukları hizmetler ile ilgili düşüncelerini de değiştirmeye zorlamış, kataloglama hizmetlerinde çalışanların bibliyografik bilgiyi oluşturma sürecindeki algılarını da etkilemiştir. Dolayısıyla kütüphane kataloglarında farklılık yaratmak isteyen kurumların yapacağı en önemli çalışmalardan biri, kullanıcılarına etkin, verimli, hızlı ve birbiriyle ilişkili bibliyografik bilgileri sunmaya yönelik kütüphane katalogları oluşturmak olmalıdır.

Bu doğrultuda Türkiye'de üniversite kütüphanelerinde kataloglama hizmetlerinde çalışanların RDA ile ilgili algılarını ve uygulamaları ve geçiş sürecindeki sorunları öğrenmek amacıyla "**Türkiye'deki Üniversite Kütüphanelerinde RDA Algısı, Süreçler ve Sorunlar**" adlı anket hazırlanmıştır. Çalışma, üniversite kütüphanelerinde kataloglama hizmetlerinde çalışanlar ile sınırlandırılmıştır. Anket, Ağustos 2015'te, üniversite kütüphaneleri daire başkanlıklarına ve müdürlerine/direktörlerine, ilgili kişi veya kişilere iletilmesi amacı ile e-posta gönderilerek paylaşılmıştır. Ayrıca anket bağlantısı Kutup-1 üzerinden de iletilmiştir. Anket formu online anket portalı olan SurveyMonkey üzerinden hazırlanmıştır. 17 sorudan oluşan ankette yer alan soruların bazılarında birden fazla seçenek işaretleme olanağı sunulmuştur. Araştırma kapsamında olan üniversite kütüphanesi sayısı 166 iken araştırmaya 43 üniversite kütüphanesi katılmıştır. Anketi araştırmaya dahil olan 43 üniversiteden 81 kişi yanıtlamış, 4 anket formu, üniversite adı alanı dışında cevap olmadığından değerlendirmeye alınamamış, geçersiz sayılmıştır. Dolayısıyla değerlendirme 77 kütüphane çalışanının cevapları üzerinden yapılmıştır.

Anket iki unsur dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Bunlardan biri Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde kataloglama hizmetlerinde çalışanların bireysel olarak RDA konusunda düşüncelerini, algılarını anlamak, tutumlarını öğrenmek, süreçteki sorunlarını belirlemektir. Dolayısıyla aynı kurumda kataloglama hizmetlerinde çalışan herkesin soruları yanıtlaması istenmiştir. Diğeri ise Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin kataloglama ve üstveri açısından süreçlerini ortaya koymak, bunu yaparken de RDA uygulamasında Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin nerede olduğunu belirlemektir. Buna göre kurumların RDA sürecindeki tutumları, hangi adımda olduğu vb. öğrenilmek istenmiştir.

Kurumların kataloglama hizmetlerindeki uygulamaları öğrenmek üzere, kurumun bibliyografik bilgiyi tanımlamasına ilişkin sorular sorulmuştur. RDA uygulayan kurumların oranı, RDA'ya geçiş nedenleri ve kataloglama hizmetlerindeki kurumsal uygulamalar genel olarak öğrenilmek istenmiştir. Araştırma kapsamında olan üniversite kütüphanesi sayısı 166 iken araştırmaya 43 üniversite kütüphanesi katılmıştır. Dolayısıyla kurumsal uygulamalara ilişkin soruların yanıtları 43 üniversite ile değerlendirilmiştir.

Kataloglama hizmetlerinde çalışanların RDA'ya yönelik tutumlarını öğrenmek üzere 77 kütüphane çalışmanı ile analiz edilmiştir. Uygulamada yaşanan süreç ve sorunları, çalışanların RDA konusundaki algılarını ve düşüncelerini anlamaya yönelik oluşturulan, RDA'ya ilişkin sorular ankete katılanların bakış açısı ile değerlendirilmiştir. Bir soru açık uçlu olup, çalışanlara RDA ile ilgili ne gibi çalışmaların yapılmasının istendiği hakkındaki öneri ve görüşleri sorularak cevabı kendi ifadeleriyle dile getirme olanağı sağlanmıştır.

Bulgular ve Yorumlar:

Araştırmaya katılan üniversite kütüphanelerinin %40'ı vakıf üniversitesi, %60'ı devlet üniversitesidir. Yanıtlayanların %43'ü vakıf üniversitesi çalışanı, %57'si devlet üniversitesi çalışanıdır. Katılımcıların %94'ü kütüphaneci olup, %6'sı kütüphaneci değildir; ancak kataloglama hizmetlerinde çalışmaktadır.

Aşağıda, Tablo 1'de görüleceği üzere, araştırmaya katılan katılımcıların %14'ü 2 yıldan az, %33'ü 2-4 yıl arası, %13'ü 5-7 yıl, %9'u 8-10 yıl arası, %31'i 11 yıl ve üzeri kataloglama hizmetlerinde mesleki deneyime sahiptir.

Tablo 1. Kataloglama hizmetlerindeki mesleki deneyim

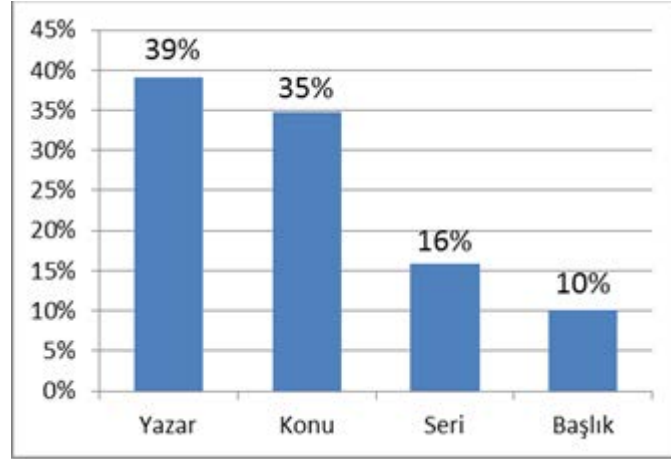
	Cevap	Yüzde (%)
2 yıldan az	11	14
2-4 yıl	25	33
5-7 yıl	10	13
8-10 yıl	7	9
11 yıl ve üzeri	24	31
Toplam	77	100

Kurumların kataloglama hizmetlerindeki uygulamalarına yönelik olarak anketten elde edilen verilere göre, araştırmaya katılan üniversite kütüphanelerinde en çok kullanılan kütüphane otomasyon programının %51 ile Yordam Kütüphane Programı’nın olduğu görülmektedir. Diğer üniversite kütüphaneleri %14’lük bir oran ile SirsiDynix ve Millennium’u tercih etmiştir. Aşağıda, Tablo 2’de, kullanılan otomasyon programlarının dağılımı verilmiştir.

Tablo 2. Kullanılan otomasyon programı

	Cevap	Yüzde (%)
Yordam	22	51
Millennium	6	14
SirsiDynix	6	14
Bliss	2	5
Koha	2	5
Milas	1	2
Sierra	1	2
Diğer	3	7
Toplam	43	100

Kurumların kataloglama hizmetlerindeki uygulamalarına yönelik olarak; otorite dizinlerinin oluşturulup oluşturulmadığının belirlenmesi amacı ile yöneltilen sorulara verilen cevaplara göre araştırmaya katılan üniversite kütüphanelerinin %67’si otorite dizini oluştururken, %33’ü otorite dizini oluşturmadığını belirtmiştir. Otorite alanları açısından değerlendirildiğinde, %39’u yazar, %35’i konu, %16’sı seri, %10’u başlık otoritesinin olduğu görülmektedir. Bu verilere göre, en çok yazar otoritesinin oluşturulduğu görülmektedir. Bunu sırası ile konu, seri ve başlık otoriteleri izlemektedir. Aşağıda, Grafik 1’de, otorite dizinlerinin araştırmaya katılan üniversite kütüphaneleri tarafından kullanım oranları görülmektedir. Buna göre, hangi alanlarda otorite dizinlerinin oluşturulacağı kurumun aldığı kararlara göre belirlendiği söylenebilir.

Grafik 1. Kurum bazında otorite dizinleri

Kurumların kataloglama hizmetlerindeki uygulamalarına yönelik olarak; kurumlardaki kataloglama ve üstveri standartları öğrenilmek istenmiştir. Araştırmaya katılan üniversite kütüphanelerinde uygulanan kataloglama ve üstveri standartları, Tablo 3 ve Tablo 4'te gösterilmiştir:

Tablo 3. Kataloglama standartları

	Cevap	Yüzde (%)
AAKK2	22	51
RDA	8	19
AAKK2 ve RDA	10	23
Cevap yok	3	7
Toplam	43	100

Tablo 3'te görüldüğü gibi, araştırmaya katılan üniversite kütüphanelerinin %19'u sadece RDA standardını uygularken, AAKK2 ile birlikte RDA kullanmaya başlayan kurumların oranı %23'tür. Bu verilere göre katılımcı kurumların %42'sinde RDA uygulanmaya başladığı görülmektedir. AAKK2 yerine RDA'yı uygulayan kurumlara tek tek bakıldığında sadece yeni kurulan üniversiteler olmadığı gözlenmiştir.

Aşağıda Tablo 4'te görüldüğü gibi, araştırmaya katılan üniversite kütüphanelerinin %79'u üstveri standartlarını MARC21'e göre oluşturmaktadır.

Tablo 4. Üstveri standartları

	Cevap	Yüzde (%)
MARC21	34	79
Dublin Core	1	2
Birlikte	5	12
Cevap yok	3	7
Toplam	43	100

Araştırmaya katılan üniversite kütüphanelerinin RDA konusundaki kurumsal durumları değerlendirildiğinde %28’i planlama ve araştırma aşamasındayken, %19’u geçiş sürecinde olduğunu, %11’i kurumunda uygulanmadığını belirtmiştir. RDA’yı uygulayanların oranı %21’dir. Aşağıda, Tablo 5’te de görüldüğü gibi, RDA konusunda kurumların bilgi edinmeye çalıştıkları, araştırma ve öğrenme çabasında oldukları anlaşılmaktadır.

Tablo 5. RDA konusunda kurumsal durum

	Cevap	Yüzde (%)
Planlama / Araştırma aşamasındayız	12	28
RDA’yı uyguluyoruz	9	21
Geçiş sürecindeyiz	8	19
RDA’yı uygulamayı planlamıyoruz	5	11
Cevap yok	9	21
Toplam	43	100

Araştırmaya katılan kurumlara RDA’ya geçiş nedenleri sorularak birden fazla seçme olanağı verilmiştir. RDA’yı uygulamayı planlamayan kurumların bu soruyu yanıtlamaları istenmemiştir. RDA’yı uygulayan üniversite kütüphaneleri, geçiş nedeni olarak en çok %37 ile “standartlara uyum” seçeneğini seçmiştir. Bunu %25 ile “Semantic Web’ ve ‘Linked Data’ gibi teknolojilere uyum”, %15 ile “genel eğilim bu yönde olduğu için” seçenekleri izlemektedir. Tablo 6’da oranlar verilmiştir. “Standartlara uyum” RDA’ya geçiş için kurumlar açısından en önemli sebep olarak görülmektedir.

Tablo 6. RDA'ya geçiş nedenleri

	Cevap	Yüzde (%)
Standartlara uyum	26	37
"Semantic Web" ve "Linked Data" gibi teknolojilere uyum	18	25
Genel eğilim bu yönde olduğu için	11	15
RDA'ya geçiş planlanmadı	4	6
Yönetici isteği	3	4
Cevap yok	9	13

Araştırmaya katılan üniversite kütüphanelerinde kullandıkları otomasyon programının RDA'lı kayıt oluşturmayı destekleyip desteklemediği sorusuna verilen yanıtlarda, Tablo 7'de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan kurumların %56'sı desteklediğini, %18'i desteklemediğini belirtmiştir. Kurumların %26'sı cevap vermemiştir. Yanıtlar incelendiğinde, aynı otomasyon programı için kimi kurumlar destekliyor derken, bir diğerinin desteklemediği yönünde yanıt verdiği gözlenmiştir. Otomasyon sistemlerinin standartlara uyumluluğu veya uyumsuzluğu ile RDA'yı destekleyip desteklemediği hususundaki algının kurumlar için farklı olduğu görülmektedir. Ancak araştırmada en önemli geçiş nedeni olarak belirtilen "standartlara uyum" ile bu durumun çelişkili olduğu da görülmektedir. Bunun "standartlara uyum" kavramı hususunda algıdaki farklılıktan kaynaklandığı düşünülebilir.

Tablo 7. Otomasyon programının RDA'yı destekleyip desteklememesi hakkında

	Cevap	Yüzde (%)
Evet	24	56
Hayır	8	18
Cevap yok	11	26
Toplam	43	100

Anket formunda RDA'ya yönelik cevaplanması istenen sorular, kataloglama hizmetlerinde çalışanların RDA konusundaki düşüncelerini, algılarını anlamaya yöneliktir. Katılımcılara RDA hakkında yöneltilen soruda %36'sı bilgisinin olduğunu, %33'ü bilgisinin olduğunu ve uyguladığını, %26'sı yeterince bilgisinin olmadığını, %1' i ise hiç duymadığını belirtmiştir. Soruya katılımcıların %4'ü cevap vermemiştir. Tablo 8'de de görüldüğü gibi, RDA ile ilgili bilinirlik sorunu görünmemekte, ancak bilgi düzeyinin artırılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Tablo 8. RDA hakkında ne biliyorsunuz?

	Cevap	Yüzde (%)
Bilgim var	28	36
Bilgim var ve uyguluyorum	25	33
Duydum ama yeterince bilgim yok	20	26
Hiç duymadım	1	1
Cevap yok	3	4
Toplam	77	100

Anketi yanıtlayan katılımcılara RDA'nın düşündürdükleri ile ilgili olumlu veya olumsuz anlam içeren bir takım ifadeleri seçmeleri istenmiştir. RDA'nın hissettirdikleri/düşündürdüklerine ilişkin seçilmesi istenen bu ifadeler için anketi yanıtlayan kataloglama hizmetlerinde çalışanlara birden fazla seçme olanağı verilmiştir. Katılımcılar toplamda 61 ifade seçmiştir. Tablo 9'daki gibi verilen cevaplar arasında, en çok %59 ile “gerekli” ifadesi seçilmiştir. Bunu %43 ile “merak uyandırıcı” ve “pozitif”, %41 ile “kabul edilebilirlik” ifadeleri izlemektedir. Yanıtlayanların %26’sı “belirsizlik” ifadesini kullanmıştır. RDA ile ilgili olumlu düşüncelerin daha ağırlıkta olduğu görülmektedir. İfadelerden de anlaşıldığı gibi kataloglama kütüphanecileri tarafından RDA'nın kabul edildiği, benimsendiği anlaşılmaktadır.

Tablo 9. RDA'nın hissettirdikleri/düşündürdükleri

	Cevap	Yüzde (%)
Gerekli	36	59
Merak uyandırıcı	26	43
Pozitif	26	43
Kabul edilebilirlik	25	41
Güven verici	13	21
İlginç	15	25
Belirsizlik	16	26
Teslimiyet	3	5
Kaygı verici	2	3
Korkutucu	1	2
Gereksiz	1	2

RDA'ya geçişte yaşanan sorunlara ilişkin seçenekler ankette sunularak, birden fazla seçme olanağı verilmiştir. Ek olarak, katılımcılara seçenekler dışında yaşadıkları sorunları da belirtmeleri istenmiştir. Aşağıda, Tablo 10'da görüldüğü gibi, araştırmaya katılan kataloglama hizmetlerinde çalışanların % 22'si ulusal bir politikannın

olmamasını, RDA'ya geçişte yaşanan başlıca sorun olarak görmüştür. Öneriler alanında çoğu katılımcının bu sorunu ifade etmesi ile sorunun önemi bir kez daha vurgulanmıştır. Bunu %19 ile bilgi eksikliği, %18 ile Türkçe terminoloji eksikliği ve yetersizliği, %16 ile Türkçe kaynak eksikliği izlemektedir. Otomasyon sisteminin uyumsuzluğu (%9) ve standartlara uygun üstveri şemasının kullanılmaması (% 8) az bir oran ile sorun olarak görülmektedir. Yanıtlayanlar uluslararası platformda belirsizliğin olduğunu, kuralların ve uygulama tarzının henüz net bir şekilde oturmadığını ve değişkenliğini, RDA uygulaması yapabilecek nitelikli personel eksikliğini diğer sorunlar olarak belirtmişlerdir.

Tablo 10. RDA'ya geçişte yaşanan sorunlar

	Cevap	Yüzde (%)
Ulusal bir politikanın olmaması	34	22
Bilgi eksikliği	28	19
Türkçe terminoloji eksikliği, yetersizliği	27	18
Türkçe kaynak eksikliği	25	16
Otomasyon sisteminin uyumsuzluğu	14	9
Standartlara uygun üstveri şemasının kullanılmaması	12	8
Diğer	11	7
Sorun yaşamadım	1	1

Katılımcıların RDA konusundaki belirttikleri sorunlar ve önerileri genel olarak aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- RDA terim ve element setlerinin Türkçeye çevrilmesi,
- Bilgilendirici Türkçe kaynak,
- RDA'nın tanıtımı, uygulaması ve içeriği ile ilgili eğitim toplantıları,
- Otorite dizinleri ile ilgili çalışmaların yapılması,
- Personel değişimi ile yurtdışı eğitimler,
- Otomasyon sistemlerinin uyumluluğu,
- RDA'nın uygulanmasına ilişkin bir üst oluşum, kurul oluşturulması ve ortak kararlar alınarak ulusal politikaların belirlenmesi, RDA eğitimlerinin bu oluşum tarafından yürütülmesi gerekliliği,
- Yönetici ve çalışanların bilinçlendirilmesi.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye'de üniversite kütüphanelerinde RDA algısı, süreçler ve sorunları öğrenmek amacıyla yapılan bu çalışmada, kurumların RDA konusundaki tutumları, kataloglama hizmetlerinde çalışanların RDA'ya bakışı ve süreçteki sorunlar incelenmiştir. Ankete dayalı yürütülen çalışmaya, kataloglama hizmetlerinde çalışan 77 kişi katılmıştır.

Çalışmanın genel değerlendirmesinde varılan sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Kataloglama hizmetlerinde çalışan katılımcıların RDA konusunda bilgilerinin ya da duyularının olduğu görülmektedir. RDA, yeni bir kataloglama standardı olarak bilinmekte, kabul edilmekte ve araştırılmaktadır. Katılımcılar RDA konusundaki bilgilerini arttırmak konusunda heyecanlıdır. Mesleki bilgilerini arttırmak ve uygulamalı eğitim almak konusunda da isteklidir.

- RDA konusundaki Türkçe terminoloji eksikliği ve kaynak yetersizliğinin, kataloglama hizmetlerinde çalışanların RDA ile ilgili mesleki bilgilerini geliştirememelerine sebep olduğu söylenebilir. Bu durumu katılımcılar kendileri de ifade etmiştir.
- Katılımcılar, otomasyon sistemlerinin RDA için önemini bilmektedir. Ancak kullanılan otomasyon sistemlerinin RDA’ya uyumlu olup olmadığı hususunda çalışanlarda fikir ayrılığı gözlenmiştir.

Türkiye’de üniversite kütüphanelerinde RDA algısı, süreçler ve sorunları öğrenmek amacıyla yapılan bu çalışmaya, kurumsal olarak 43 üniversite kütüphanesi katılmıştır. Kurumların kataloglama hizmetlerindeki uygulamaları ile RDA tutumları incelenmiştir.

Çalışmanın kurumsal değerlendirilmesinde varılan sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Araştırmaya katılan üniversite kütüphanelerinde uluslararası standartlar kullanılmaktadır. Ancak kurumlarında kullanılan üstveri ve kataloglama standartları ile ilgili yanıt vermek istemeyen üniversite kütüphaneleri de vardır.
- Araştırmaya katılan kurumların büyük bir çoğunluğunda kataloglama hizmetlerinde RDA’lı kayıt oluşturma konusunda olumlu yönde karar alındığı görülmektedir. Bunun yanında geçişi planlamayan ve karar sürecinde olan kurumlar da vardır. AAKK2’nin kullanımı devam etmektedir. AAKK2 yerine RDA’yı uygulayan kurumlar tek tek incelendiğinde sadece yeni kurulan üniversiteler olmadığı gözlenmiştir.
- Araştırmaya katılan kurumlarda yerli veya yabancı kütüphane otomasyon programları kullanılmaktadır. Kütüphane yönetim sistemlerinin uluslararası standartlara uyumu, sistemsel açıdan güncellenebilir olması RDA’nın uygulanabilirliği açısından önem taşımaktadır.
- Araştırmaya katılan kurumlarda otorite dizinleri (authority control) oluşturulmaktadır. Ancak otorite dizinlerine çok önem verilmediği görülmektedir. Kurumlar, yazar ve konu otoritesi yanında özellikle “başlık” otoritelerini çoğunlukla oluşturmamaktadır.

Görüldüğü gibi, araştırmaya katılan üniversite kütüphanelerinde, RDA yeni bir kataloglama standardı olarak bilinmekte, araştırılmakta ve uygulanmaktadır. Ancak bu geçiş ve uygulama sürecinde bir takım sorunların yaşandığı açıktır.

Sorunların giderilmesi yönünde öneriler şu şekilde özetlenebilir:

- Terminoloji ve uygulama açısından kavram karmaşıklığının giderilmesi gerekmektedir. RDA konusundaki terminoloji Türkçe’ye uyarlanmalıdır. RDA’yı çeşitli kaynak türlerindeki uygulama örnekleri ile ele alan yabancı bir kaynak Türkçe’ye kazandırılmalıdır.
- Ulusal standartların belirlenmesi ile RDA konusundaki bilgi eksikliğinin giderilerek eğitimlere öncelik verilmesi süreçteki sorunların giderilmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda ortak bilinç ve bakış açısı ile hareket edilerek bir üst kurul oluşturulmalıdır. Bu kurul tarafından gerekli ulusal standartlar belirlenmelidir.
- Kataloglama hizmetlerinde çalışanların otorite dizinlerinin oluşturulması açısından farkındalıklarının artırılması sağlanmalıdır.
- Kütüphane yönetim sistemi üreticileri FRBR modeli anlayışına uygun alt yapıyı sağlamalıdır. Böylelikle FRBR ve FRAD (Functional Requirements for Authority Data/Otorite Veriler İçin Fonksiyonel Gereksinimler) kavramsal modellerinden yararlanılarak bibliyografik kayıtların birbiri ile olan ilişkilerinin kurulması, oluşturulan bu kayıtların farklı bilgi erişim sistemleriyle paylaşılması ve bütünleşmesi” (Özel, 2015) mümkün olabilmektedir. Bu, sistem sağlayıcılarına bağlı, kataloglama hizmetlerinde çalışanlardan bağımsız bir durumdur. Bu süreçte kataloglama kütüphanecileri RDA kurallarına göre kayıt üreterek, verileri hazır hale getirmelidir.

Kaynakça

Copeland, J. H. (2010). RDA and FRBR: A brave new world in cataloging; a guide to understanding the fundamental changes in cataloging. *Arkansas Libraries*, 67(2), 14-19.

Özel, N. (2013, 26 Mart). *Kataloglamanın geleceği*. <http://www.rdaturkiye.org/wp-content/uploads/2013/03/Nevzat.pdf> adresinden erişildi.

Özel, N. (2015). Bilginin düzenlenmesine yönelik yeni bir standart: Resource description and access (RDA). *Bilgi Dünyası*, 16(1), 23-43.

Tonta, Y. (2005). *Bibliyografik kayıtlar için işlevsel gerekler (FRBR) kavramsal modeli*. <http://eprints.rclis.org/9465/1/Tonta-frbr-son.pdf> adresinden erişildi.

IRCICA'da Sayısallaştırma Çalışmaları: Farabi Sayısal Kütüphanesi ve Osmanlıca OCR

Neslihan Sandal¹, Abdullah Topaloğlu²

Öz

Bu makalede, İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Kütüphanesinde Farabi Sayısal Kütüphanesi'nin oluşturulma aşamaları özet olarak anlatılmaktadır. Ayrıca sayısal kütüphanelerde, taranan görüntünün bilgisayar ortamında içerik erişimini sağlamak için yapılan OCR'in önemi ve Osmanlıca eserler için dünyada ilk kez IRCICA tarafından oluşturulan Osmanlıca OCR'dan bahsedilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Farabi sayısal kütüphane; Osmanlıca OCR; IRCICA Kütüphanesi.

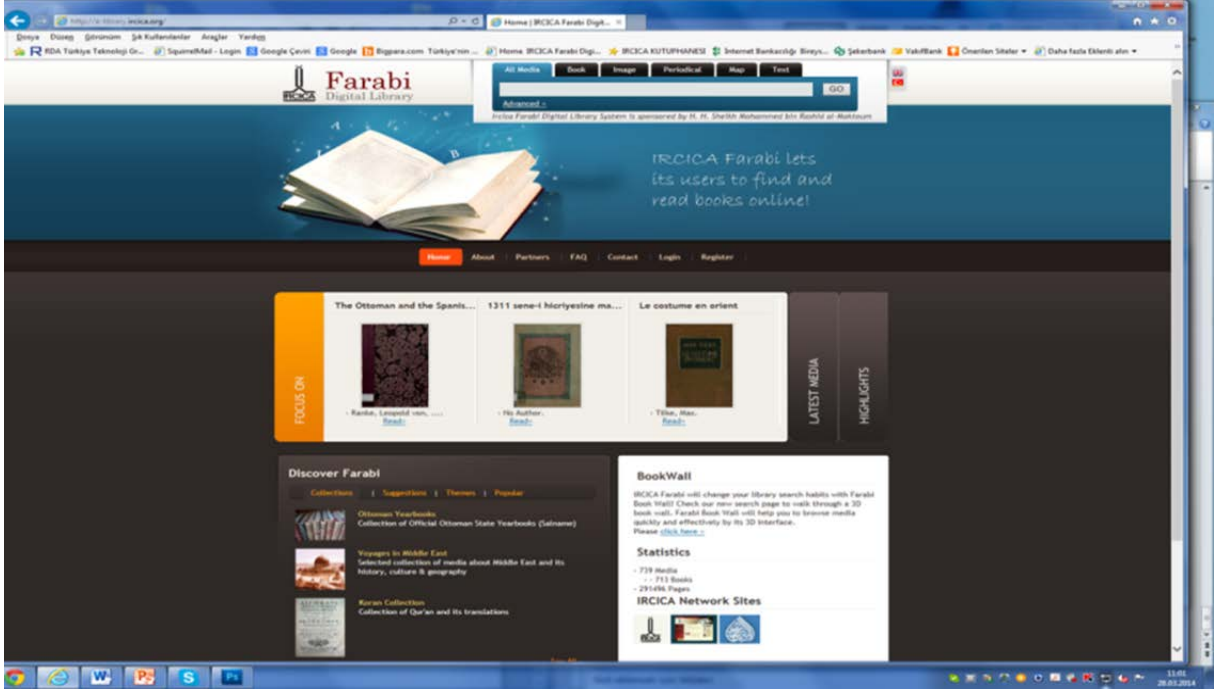
Giriş

Sayısal kütüphaneler, orijinali sayısal olan kaynaklar ile geleneksel her türlü bilgi kaynağının sayısala dönüşen biçimlerini seçen, derleyen, düzenleyen, saklayan, koruyan, bilgisayar ortamında erişimi sağlayan ve bu faaliyetleri yöneten; aynı zamanda ekonomik boyutu da olan sistemlerdir. (Topaloğlu, 2011, s.277)

IRCICA Kütüphanesi'nde sayısallaştırma çalışmalarının başlatılmasına karar verildikten sonra kütüphaneci ve teknoloji uzmanlarından oluşturulan bir ekiple dünyada kullanılan tüm uygulama ve standartlar araştırılmıştır. Bu çalışmanın amacı emek, zaman ve para kaybını önlemenin yanı sıra, değerli ve eşsiz kültür hazinelerimizin yanlış uygulamalarla yıpratılmasına engel olmaktır. Sayısallaştırma çalışmalarında amaç ve hedef belirlendikten sonra doğru bir uygulama planı ve politikası geliştirilmiştir. Üzerinde düzenleme ve güncelleme yapmaya izin veren bir yazılım, donanım ve alt yapı s ağılanarak 2008 yılında FARABİ Sayısal Kütüphanesi oluşturulmuştur (Bkz. Resim 1).

¹ İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), library@ircica.org

² İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), library@ircica.org

Resim 1. Farabi Sayısal Kütüphanesi Web Sayfası

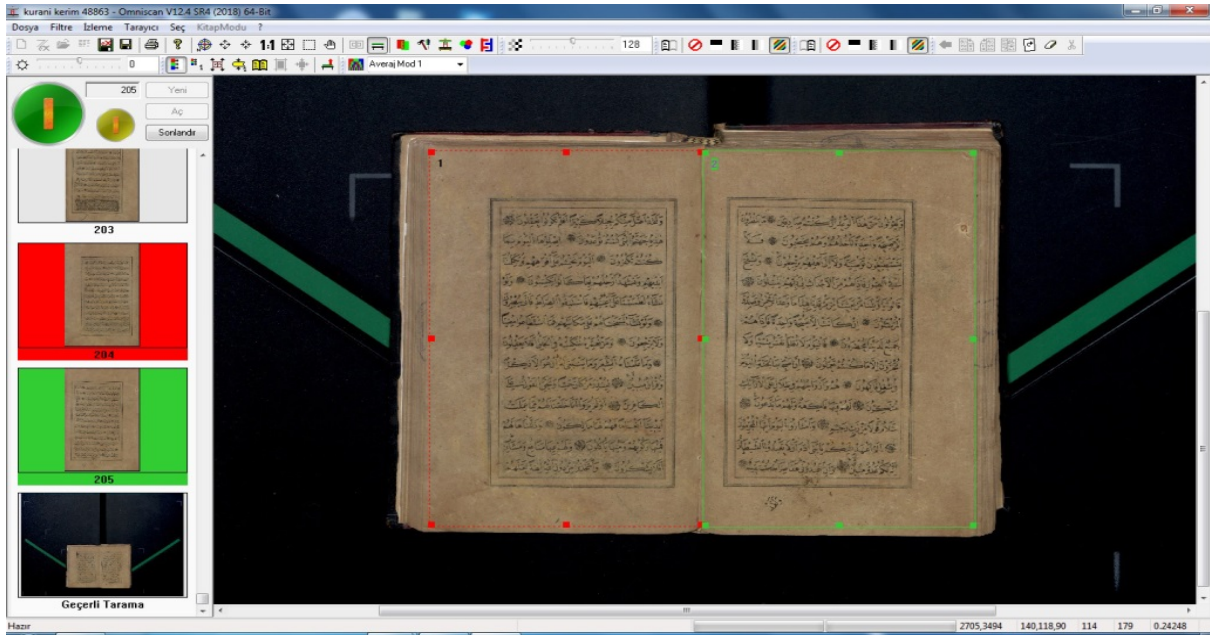
FARABİ Sayısal Kütüphanesi'nde uluslararası standartlar göz önünde bulundurularak yürütülen sayısallaştırma işlemleri sırasıyla aşağıdaki iş akışını takip etmektedir.

Sayısallaştırılacak Eserlerin Seçimi

Sayısallaştırılacak eserler, IRCICA Kütüphanesi'nin amaç ve hedefleri doğrultusunda, uzman kütüphaneciler tarafından, kamuya mal olmuş yani telif hakkı olmayan eserler içerisinde seçilmektedir. Telif hakkı olan materyaller ise sayısallaştırılmamakta, sadece IRCICA Kütüphanesi içinde kullanımlarına izin verilmektedir. FARABİ Sayısal Kütüphanesi'nde şu an için beş ana malzeme türü bulunmaktadır. Bunlar: Kitap, süreli yayın, harita, kartpostal ve fotoğraf, daktilo ile yazılmış veya dizilmiş metinlerdir.

Seçilen Eserlerin Taranması ve Tanımlanması

Tüm aşamalarda olduğu gibi bu aşama da IRCICA Kütüphanesi'nin uzman kütüphanecileri tarafından yürütülmektedir. Bunun nedeni kütüphanecilerin mesleki bilgi ve yeteneklerinin sürekli geliştirilmesi; eserlerin güvenliği; sayısallaştırma programının devamlılığı ve yüklenicilerin sayısallaştırdığı görüntülerin kurum personeli tarafından tekrar kontrol edilme zorunluluğunun olmasıdır. Aşağıda Resim 2'de görüldüğü gibi seçilen basılı eserler düz yataklı tarayıcılarda 300-600 dpi arası taranmaktadır.

Resim 2. Matbu Osmanlıca Eserlerin Tarama Görüntüsü

Sayısal Görüntülerin FARABİ Yazılımı ile Kontrol Edilmesi/Düzeltilmesi

FARABİ yazılımı sayısal görüntü üzerinde her türlü işlemin rahatlıkla yapılabilmesine imkân vermektedir. Örneğin, bozuk olarak çekilen görüntülerin otomatik olarak tespiti ve düzeltilmesi, çevrilmesi, döndürülmesi, kesilmesi, filtrelenmesi, sayfa kontrolleri, sayfa sıralaması, sayfa ilavelerinin yapılması ve hata tespit edilen sayfaların silinmesi gibi işlemler kolaylıkla yapılmaktadır (Bkz. Resim 3).

Resim 3. Farabi Sayısal Kütüphanesi Görüntü Kontrol Ekranı

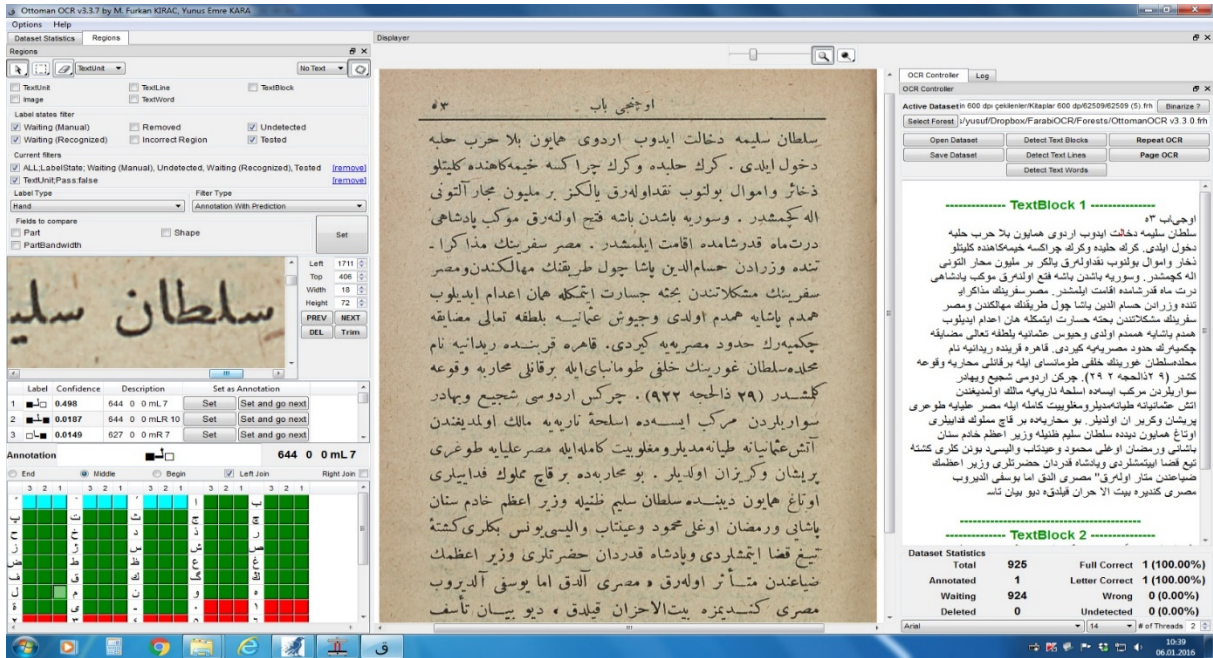
OCR İşlemleri ve Formatların Oluşturulması

Çekilen tüm görüntüler ana kopya olarak tiff formatında sunuculara aktarılmaktadır. FARABİ yazılımı ile OCR işlemleri, pdf, djvu, icon, jpeg vb. formatlar otomatik olarak oluşturulmakta ve kontrolü yapılmaktadır.

Günümüzde görüntü işleme ve bilişim teknolojilerinin ilerlemesi ile birçok yazılı eser için OCR (Optical Character Recognition) ya da Türkçe adıyla OKT (Optik Karakter Tanıma) yapılmaktadır. OCR ile basılı

metinler görüntü işleme sonucunda bilgisayar ortamında anlaşılabilir ve işlenebilen metinlere çevrilmektedir. Fakat Osmanlıca metinler için ülkemizde ve dünyada kullanılan bir yazılım yoktu. Yurt dışında Arapça ve Farsça'ya yönelik bazı OCR yazılım sistemleri (Abbyy, Sakhr, Iris) mevcut olsa da, bu yazılımlar Osmanlıca metinlerin çözülmesine imkân vermiyordu. Bu nedenle IRCICA, 2011'de dünya çapında ilk kez gerçekleştirilen Osmanlıca OCR çalışmasına başlayarak, Türk Patent Enstitüsü'nden Osmanlıca OCR Marka Tescil Belgesi'ni almıştır. Böylelikle 1729'da matbaanın Osmanlı İmparatorluğu'na girişinden başlayarak 1928 harf devrimine kadar olan dönemde kültür, tarih, sanat, bilim, medeniyet gibi çeşitli konularda, muhtelif matbaalarda, farklı fontlarda basılan Osmanlıca eserlerde metin içi arama yöntemi kullanılabilir hale gelmiştir. Bu sayede araştırmacılara daha önce içeriğinden haberdar olmadıkları eserlerin tamamına eksiksiz ulaşma imkânı sağlanmıştır.

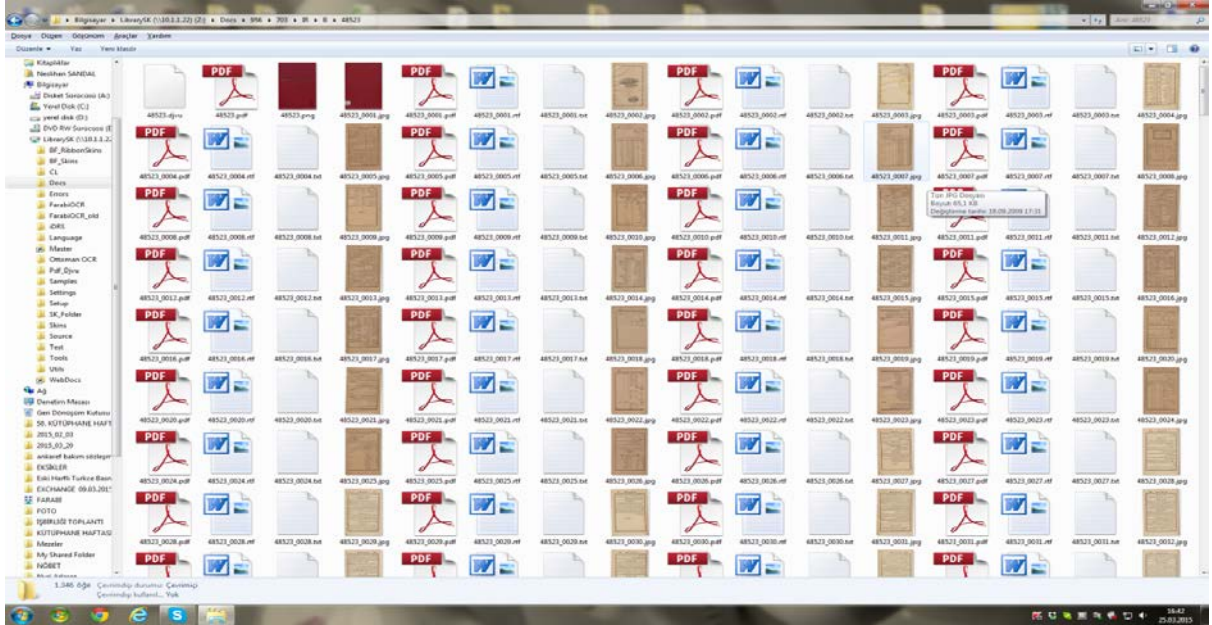
IRCICA, uluslararası standartlarda dünyada tek olan yerli bir OCR yazılımı oluşturmuştur. Yazılım, Osmanlıca metinler ve belgelerin türlerine göre üç aşamalı bir süreçten geçirilecektir. Birinci aşamada Osmanlıca matbu eserler ele alınmış ve düz metinlerde Osmanlıca OCR işlemleri tamamlanmıştır. Sütunlu ve grafikli Osmanlıca matbu eserlerin Osmanlıca OCR işlemleri ise tamamlanmak üzeredir. İkinci aşamada Osmanlıca yazma eserler, üçüncü aşamada ise Osmanlıca arşiv belgeleri ve sanat eserleri Osmanlıca OCR işlemlerinden geçirilerek metne dönüştürülecektir (Bkz. Resim 4).

Resim 4. Matbu Osmanlıca Eserin Osmanlıca OCR İşlemleri

Sayısal Ana Kopya ile docs Klasörlerinin Oluşturulması ve Güvenliğe Alınması

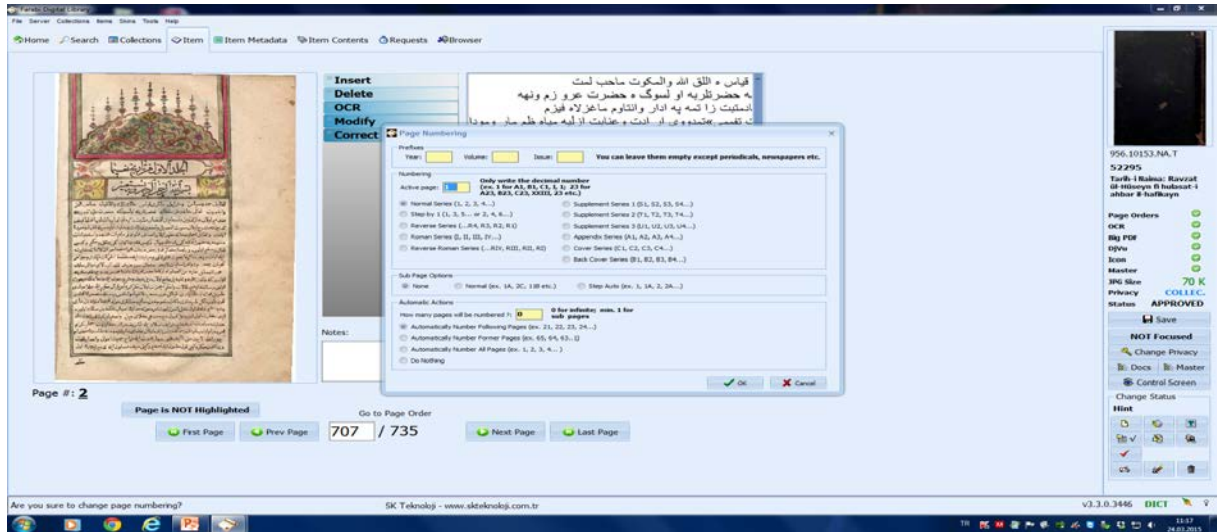
Her sayısal eserin master, docs ve web kopyaları oluşturulmaktadır. Güncellenen bilgilerin yedeği günlük olarak kartuşlara; haftalık olarak da ayrı mekânlardaki sunuculara otomatik olarak yedeklenmektedir. FARABI yazılımının veri ekranından sayısallaştırılan eserlerin docs ve master dosyalarının görüntülenmesi, sayısal kopyalarının silinip silinmediği, webde yayımlanıp yayımlanmadığı gibi aşamalar rahatlıkla takip edilebilmektedir.

Resim 5. bmp, pdf, rtf, txt, jpg, png, djvu, map, Formatted Dosyaların Bulunduğu docs Klasörleri

Sayısal Eserlerin Sayfalarının Numaralandırılması

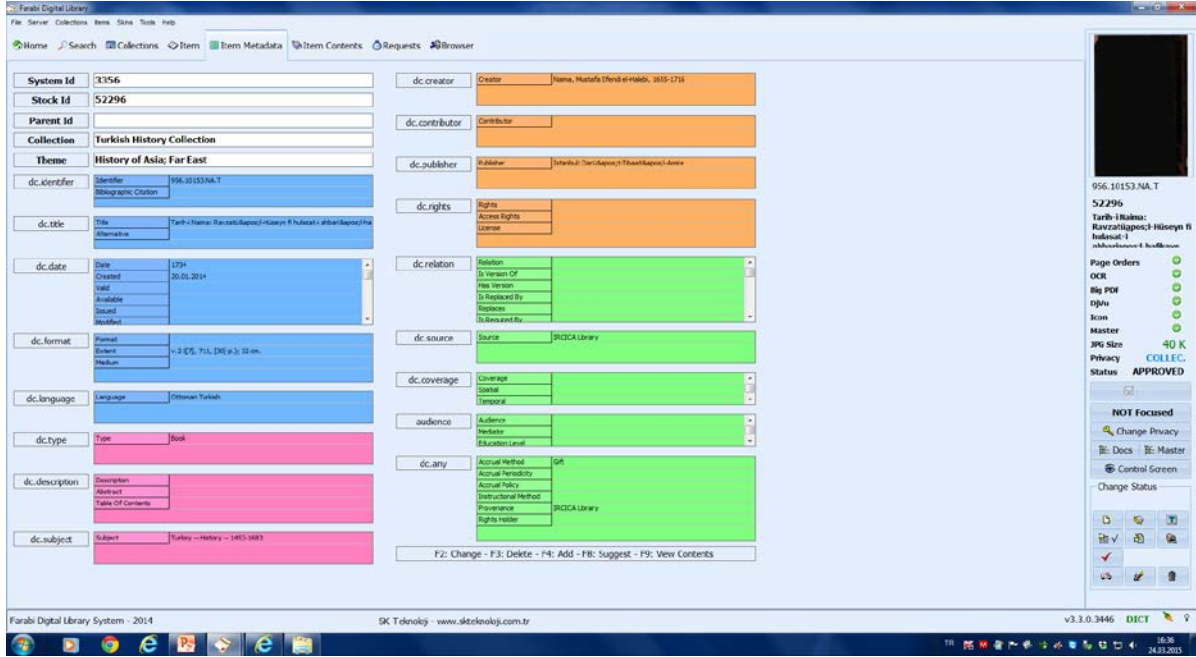
FARABİ yazılımı ile sayısallaştırılan görüntüleri sayfa numaralarının verilmesi işlemidir. Burada asıl eserin sayfa numarası ile sayısallaştırılan eserin sayfa numarası birbiriyle örtüşmektedir.

Resim 6. Sayısal Eserlerin Sayfalarının Numaralandırılması

Sayısal Eserlerin Üstverilerinin (Metadata) Girilmesi

FARABİ yazılımı ile sayısal eserlerin Dublin Core standartlarına göre ayrıntılı veri girişleri yapılmaktadır.

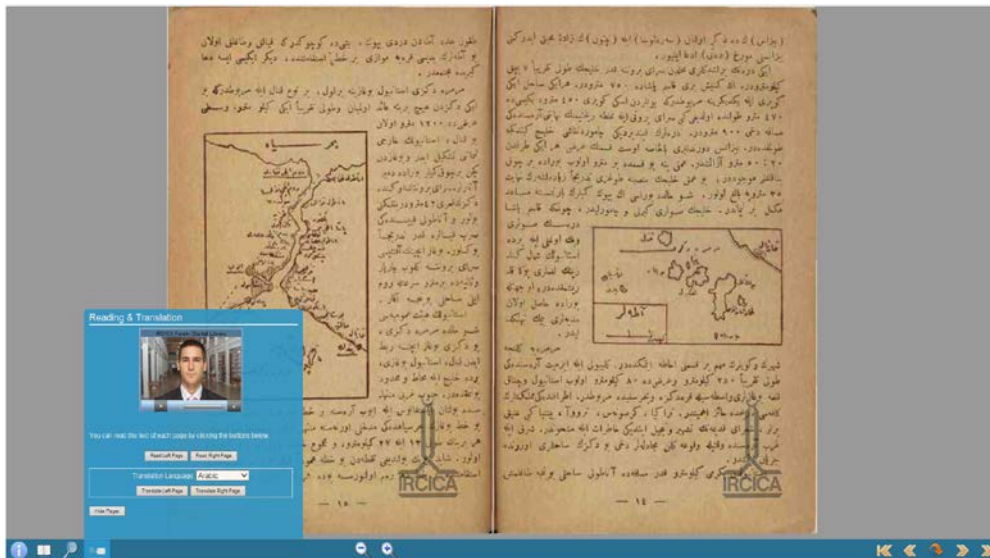

Resim 7. Metadata Verilerinin Girilmesi

Sayısal Eserlerin Web Ayarlarının Yapılarak Yayımlanması

Bu aşamada sayısal eserlerin son kontrolü yapılır. Web ikonu oluşturulduktan sonra görüntü ayarları yapılarak internette yayımlanır.

FARABİ Sayısal Kütüphane Yazılımı hem sayısallaştırma iş akışını yönetmekte hem de web sunum arayüzü ile sayısal kütüphane hizmetlerini en iyi bir şekilde sanal kullanıcılarımıza sunmaktadır. Ücretsiz bir üyelikle FARABİ Sayısal Kütüphane hizmetlerinden herkes çevrimiçi olarak 7/24 yararlanabilmektedir. Bu sistemle kullanıcılar kendi sayısal koleksiyonlarını oluşturabilmektedir. Eserlerin tamamında aranan kelime taranmakta ve o sayfalar görüntülenerek kullanıcıya kolaylık sağlanmaktadır. Ayrıca eserin istenilen dilde seslendirme ve çevirisi anlık olarak okuyucu tarafından yaptırılabilir (Bkz. Resim 8).

Resim 8. Farabi Sayısal Kütüphanesi Okuma ve Çeviri Ekranı

Sonuç olarak FARABİ Sayısal Kütüphanesi ve Osmanlıca OCR Yazılımının altyapı ve işleyiş süreçlerini özetleyerek ülkemizde bu alanda oluşturulacak çalışmalara yol gösterici olmasını ümit ediyoruz.

Kaynakça

Topaloğlu, A. (2011). Türkiye'de ilk sayısal kütüphane yönetim sistemi: IRCICA FARABI. *Türk Kütüphaneciliği*, 25(2), 277-286.

FARABİ Entegre Kütüphane Programı

Nurcan Toprak¹, İsa Engiz²

Öz

Bu makalede, Farabi Entegre Kütüphane Programı'nın kütüphanecilik bakımından tanıtılması amaçlanmaktadır. Söz konusu Program ile, yayınların kütüphane için temin edilmesinden başlayarak, kataloglama, etiketleme, sayısallaştırma, sayım, ödünç verme, fotokopi, raporlandırma gibi tüm işlemler entegre şekilde yürütülebilmektedir. Makalede, bu süreçler ana hatlarıyla anlatılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Farabi entegre kütüphane programı, kataloglama, UHF RFID, sayısal kütüphane, Osmanlıca OCR, IRCICA Kütüphanesi.

Giriş

İslam, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), 1980'de İslâm kültür ve medeniyeti sahasında faaliyetlerde bulunmak üzere kurulmuş bir araştırma merkezidir. Kurumun kütüphanesi de bu sahadaki araştırmacılara yönelik olarak oluşturulmuş bir ihtisas kütüphanesidir. Kuruluşundan itibaren mesleki yenilik ve teknolojileri yakından takip ederek uygulamaya geçiren IRCICA Kütüphanesi, böylelikle hem kullanıcılarına en iyi şekilde hizmet verme ve hem de kütüphanecilik mesleğine katkıda bulunma amacı gütmektedir. Bu makalede, Kurumun yukarıda sözünü ettiğimiz çalışmalarından biri olan ve uluslararası standartlar ile ulusal gereksinimler gözetilerek meydana getirilen, Farabi Entegre Kütüphane Programı kısaca tanıtılacaktır. Böylelikle sözü edilen iş süreçlerinin tümünün eksiksiz ve entegre şekilde yürütülmesinin önemine kütüphanecilik sahasında çalışan uygulamacı ve araştırmacıların dikkatlerinin çekilmesi amaçlanmaktadır.

Farabi Entegre Kütüphane Programı

Bundan 33 yıl önce kütüphanelerde bilgisayar kullanımı konusunda öncü çalışmalar yapan Kurum, 1983'te Türkiye'deki ilk kütüphane otomasyon programı olan ILIS'i (IRCICA Library Information System/IRCICA Kütüphanesi Bilgisayar Sistemi) hazırlamıştır. Bulut bilişimin değil, 33 MGBIT kapasiteli hafızaların kullanıldığı bir dönemden söz edildiği ve üniversite kütüphanelerinin büyük bölümünün dahi bilgisayar teknolojilerini 1990'lardan sonra kullanmaya başladığı dikkate alınırsa konunun önemi daha iyi anlaşılacaktır. ("Kütüphanecilikte", 1985, s. 31-36).

2015 yılı başından itibaren kullanımına geçilen Farabi Entegre Kütüphane Programı ise, bugünün mesleki ve teknolojik gelişmelerine paralel olarak hazırlanan, yayının sipariş edilmesinden kullanım raporlarının hazırlanmasına kadar tüm süreçleri tek çatı altında toplayan entegre bir programdır. Tüm materyal türlerinin ve iş süreçlerinin entegre şekilde yönetiminin önemi, kütüphanecilik sahasında çalışanlar ve akademisyenlerin takdir edecekleri bir husustur.

¹ IRCICA Kütüphanesi, Kütüphaneci, ntoprak@ircica.org

² Yazılım mühendisi, isaengiz@gmail.com

Farabi Entegre Kütüphane Programı, aşağıdaki modüllerden ve onların alt modüllerinden oluşmaktadır:

Sağlama

Kataloglama

Sürelî Yayınlar

UHF RFID (sayım, yanlış yerleştirme, fotokopi, güvenlik, etiketleme)

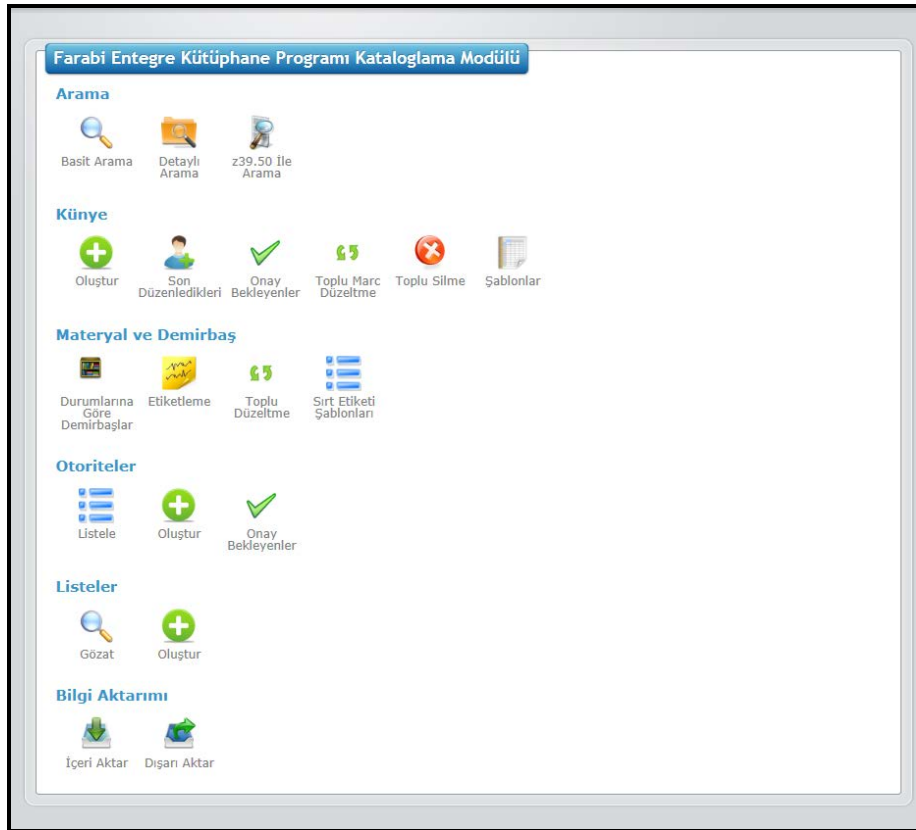
Sayısal Kütüphane

Dolaşım (kurum içi ve kütüphaneler arası)

Aşağıdaki başlıklar altında, Farabi Entegre Kütüphane Programı üzerinde iş akışının nasıl gerçekleştirildiğinden bahsedilerek kataloglama, etiketleme, raporlama, dolaşım ve sayısal kütüphane işlemleri gibi temel hususlara kısaca yer verilmiştir.

Farabi Entegre Kütüphane Programı İş Süreci

Farabi Entegre Kütüphane Programı iş sürecinde öncelikle, kütüphaneye gelen yayınların sağlama işlemleri yapılmaktadır. Satın alma, sipariş, bağış ve değişim gibi tüm işlemler buna dahildir. Örneğin süreli yayınların eksik sayılarının tespit ve takibi, sürecin bir parçasıdır. Sağlama işlemleri tamamlanan yayın için son olarak kısa katalog kaydı hazırlanır. Yayın koleksiyona alınmayacaksa otomatik olarak stok numarası verilerek depoya gönderilir; alınacaksa kataloglama biriminde işlemlerine devam edilir.

Resim 1. Farabi Entegre Kütüphane Programı Kataloglama Modülü

Kataloglama

Programda kataloglama işlemleri MARC formatında, Anglo Amerikan Kataloglama Kuralları ve RDA'ya (Kaynak Tanımlama ve Erişim) göre ayrıntılı şekilde yapılabilmektedir. Eserin kapağı ile orijinal alfabesindeki yazar ve yayın adı bilgileri katalog kaydına eklenebilmekte ve bu şekilde de taranabilmektedir. Program ayrıca konu ve kişi otoritelerinin oluşturulmasını da sağlamaktadır ki bu, ülkemiz kütüphaneciliğinde eksikliği

hissedilen, önemli bir husustur. Farabi Entegre Kütüphane Programı, Z39.50 ile künye kopyalamaya da imkân tanımaktadır. Kataloglama yapan kişinin son düzenlediği yayınları ve boş demirbaş numaralarını bir arada görmesi de mümkündür.

Marc Alan Adı	Marc No	İnd. 1	İnd. 2	Tanımlama
Leader	000			00000naa 2200000 a 4500
SABİT UZUNLUKTAKİ BİL...	008			160106s1919 tu 000 d ota c
DEWEY ONDALIK SINIFLA...	082	0		894./3523/TA.S
ANA GİRİŞ--PERSONEL ADI	100	1		Tarhan, Abdülhak Hamid, d1852-1937. 04762
ÜNVAN TABLOSU	245	1	0	Sardanapal: bmanzum bir facia-i tarihiye / cby Abdülhak Hamid.
YAYIN, DAĞITIM, VB.(BAS...	260			İstanbul: bMatbaa-i Amire, c1335 [1919].
FİZİKSEL AÇIKLAMA	300			170, iv p.; c22 cm.
SERİLER TABLOSU	490	0		Asar-ı müfide kütübhanesi. pkülliyyat-ı asar
DİL NOTU	546			Text in Ottoman Turkish.
KONU EKLENDİ GİRİŞİ--L...	650	1	0	Turkish drama y20th century. 0241463
ALTERNATİF GRAFİK TEM...	880	1	0	ساردانیال / cby عبدالحق حامد.

Resim 2. Çevrimiçi Katalogda Bir Kitaba Ait Bibliyografik Bilgilerin Verilişi

UHF RFID

IRCICA Kütüphanesi 2006 yılından itibaren Ar-Ge çalışmaları yaparak UHF (Ultra Yüksek Frekans) bandında RFID (Radyo Frekansı ile Tanımlama) uygulamasını Türkiye’de hayata geçiren ilk kütüphanedir. Söz konusu teknolojinin kütüphanecilik süreçlerine uygulanabilirliği değerlendirilerek yol haritası belirlendikten sonra çalışma aşamasına geçilmiş ve Kurumun ihtiyaçları doğrultusunda, teknik uzmanların desteğiyle bir yazılım geliştirilmiştir. Böylelikle meydana getirilen UHF RFID projesiyle sayım, arama-bulma, ödünç verme, güvenlik, etiketleme, yanlış yerleştirilen materyallerin tespiti ve çok çeşitli açılardan raporlandırma işlemleri çok hızlı ve güvenilir bir şekilde gerçekleştirilebilmektedir (Topaloğlu, 2011a, s. 106-116).

UHF RFID, aynı zamanda IRCICA Farabi’nin hayata geçirilen ilk modülüdür. Kataloglama biriminde kayıt işlemleri tamamlanan materyallerin her birine, yayın türüne göre otomatik olarak demirbaş numarası verilerek etiket işlemleri gerçekleştirilmektedir. Sırt ve RFID etiketleri yapıştırıldıktan sonra yayın kütüphane raflarındaki yerini almaktadır. Tüm bu aşamalar sırasında yayının hangi statüde olduğu (depo, cilt, nadir, büyük boy, danışma, etiket, ödünç vb.) anlık olarak takip edilebilmekte ve her türlü listeleme yapılabilmektedir.

Dolaşım ve Raporlar

FARABİ Sayım Modülü, el terminali üzerinde çalışmakta olup raporlandırmaları bilgisayar üzerinden takip edilebilmektedir. Okunan ve el terminaline depolanan bilgiler, bilgisayara aktarılıp kısa sürede kütüphanenin sayım sonuç listesi hazırlanabilmektedir. Yanlış yerleştirilen materyalin mobil terminal yardımıyla yerinin tespit edilmesi de mümkündür. Güvenlik Modülü, RFID ile birlikte programa entegre şekilde çalışmaktadır. UHF RFID Dolaşım Modülü’nde ise bir bilgisayar ve okuma-yazma kiti vasıtasıyla okuyucu kayıt ve tanımlama işlemleri gerçekleştirilebilmektedir. Bu modülde ayrıca okuyuculara toplu veya tek tek mesaj gönderme imkânı da bulunmaktadır.

İlişkilendirme Modülü, mobil terminal üzerinde çalışmakta olup, “Fotokopi” ve “Kütüphane İçi Dolaşım” olmak üzere iki alt modülden oluşmaktadır. Fotokopisi hazırlanan materyaller el terminalinde okutulur ve kullanıcı tarafından talep edilen sayfa numaraları girilerek yayın okuyucu ile ilişkilendirilir. Bu sayede hangi okuyucunun

hangi materyalden, ne zaman, kaç sayfa çekim yaptırdığı kaydedilebilmektedir. Böylelikle aynı eserden daha sonra tekrar fotokopi talep edildiğinde, aynı sayfaların tekrar taranarak yıpratılmasına ve zaman kaybedilmesine mahal kalmadan işlem gerçekleştirilmiş olmaktadır.

Fotokopi Raporu											
3.3.2015											
2.4.2015											
Göster											
Drag a column header here to group by that column											
Tarih	Okuyucu	Yayın Adı	Demirbaş	Tasnif	Başlangıç	Bitiş	Mevcut Sayfa	İş Durumu	Beklenen Tarih	Kullanıcı	İşlemler
30 Mart 2015 Pazartesi 13:20:44	Ali Ahmet DAĞCI	Osmanlı Devleti ve medeniyeti tarihi /	36291	956./1015/OS	197	220		İş tamamlandı, teslim için bekliyor	30.03.2015 12:14:08	3887356	Teslim Edildi Sil
28 Mart 2015 Cumartesi 16:10:40	Sabiha GÖLOĞLU	Roads of Arabia:	68333	709./538/RO.F	589	607		Bekliyor	28.03.2015 16:04:06	3887349	Tamamlandı Sil
28 Mart 2015 Cumartesi 16:10:40	Sabiha GÖLOĞLU	Roads of Arabia:	68333	709./538/RO.F	414	415		Bekliyor	28.03.2015 16:04:06	3887350	Tamamlandı Sil
28 Mart 2015 Cumartesi 14:54:14	Sabiha GÖLOĞLU	Roads of Arabia:	68333	709./538/RO.F	546	559		Bekliyor	28.03.2015 14:47:40	3887348	Tamamlandı Sil
27 Mart 2015 Cuma 12:58:25	Leyla YILDIZ	What is a muhtahid?:	G4011		1	23		Bekliyor	27.03.2015 16:52:20	3887336	Tamamlandı Sil
27 Mart 2015 Cuma 12:57:27	Leyla YILDIZ	Waqf im Mongolistan Iran:	39475	361./7632095:	140	145		Bekliyor	27.03.2015 13:51:21	3887334	Tamamlandı Sil
27 Mart 2015 Cuma 12:54:59	Serkan KAYA	İstanbul'un son nişan taşları /	51349	799./3209561:	118	127		Bekliyor	27.03.2015 16:48:54	3887332	Tamamlandı Sil
26 Mart 2015 Perşembe 15:25:26	Leyla YILDIZ	Encyclopaedia of the Qur'an /	49202	297./12203/EN	340	358		Bekliyor	26.03.2015 19:19:22	3887331	Tamamlandı Sil
26 Mart 2015 Perşembe 13:05:26	Hasan Basri KARTAL	Otel Merit Antique:	36263	647./9456226:	1	24		İş tamamlandı, teslim için bekliyor	26.03.2015 13:59:21	3887330	Teslim Edildi Sil
25 Mart 2015 Çarşamba 16:47:42	Zeynep BALCI	Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye ansiklopedisi /	53916	956./1015430:	724	739		İş tamamlandı, teslim için bekliyor	25.03.2015 20:41:38	3887311	Teslim Edildi Sil

Resim 3. Fotokopi Takip Raporu

Etiketleme, sayım, güvenlik, fotokopi, ödünç verme, okuyucu kayıtları gibi çok çeşitli raporlar program üzerinden kolaylıkla alınabilmektedir. Örneğin materyallerin kullanım sıklıkları ya da durumlarına göre (etiket, cilt, kontrol aşamalarındaki eserler vb.) anlık olarak listelenmeleri mümkündür.

Sayısal Kütüphane

Sayısal Kütüphane Modülü, programla entegre çalışacak şekilde tasarlanmıştır. Türkiye için ilk örnek çalışma olan IRCICA FARABİ Sayısal Kütüphanesi ise, tüm sayılaşma süreçlerinin tek elden yürütüldüğü, uluslararası sayısal kütüphane standartlarına, felsefesine ve normlarına uygun bir sistem oluşturma gayesiyle 2008 yılında uygulamaya konulmuştur. Bu projeye özellikle kültürel ve bilimsel mirasımızın sayılaşarak ücretsiz olarak erişime sunulması hedeflenmiştir. Ülkemizin, uluslararası standartlara uygun, web tabanlı ilk sayısal kütüphanesi olan FARABİ yazılımı, diğer kütüphanelerde de kurulup işletilmeye uygun bir yapıya sahiptir. (Topaloğlu,2011b, s. 277-286)

Uluslararası düzeyde bir ilk olan Osmanlıca OCR (Optik Karakter Tanıma) ise, Kurum'un kütüphaneci ve araştırmacıların sunduğu bir diğer hizmettir. Halen sürdürülmekte olan Proje ile tüm Osmanlıca matbu ve yazma eserlerin metin içi aramaya açık hale getirilmesi hedeflenmektedir. ("Osmanlıca OCR", 2016).

Sonuç

IRCICA Kütüphanesi 2006 yılından itibaren Ar-Ge çalışmaları yaparak, öncelikle UHF RFID modülünü hayata geçirmiş, 2015 yılında ise Farabi Entegre Kütüphane Programı tüm modülleriyle kullanılabilir hale gelmiştir.

Ülkemizde, tüm kütüphanecilik işlem ve hizmetlerini tek çatı altında toplayan ilk entegre kütüphane programı olan Farabi üzerinde halihazırda Osmanlıca OCR ve kütüphane robotu konularında geliştirme ve iyileştirme çalışmaları sürdürülmektedir.

Kaynakça

Kütüphanecilikte bilgi-işlem. (1985). *Bilgi işlem*, 2-3, Eylül-Ekim, 31-36.

Osmanlıca OCR ile Osmanlı tarihi dijital ortama taşınıyor. (2016, Ocak). <http://www.teknokulis.com/haberler/guncel/2016/01/07/osmanlica-ocr-ile-osmanli-tarihi-dijital-ortama-tasiniyor> adresinden erişildi.

Topaloğlu, A. (2011a). IRCICA kütüphanesi UHF RFID çözümleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 25(1), 106-116.

Topaloğlu, A. (2011b). Türkiye’de ilk sayısal kütüphane yönetim sistemi: IRCICA FARABİ. *Türk Kütüphaneciliği*, 25(2), 277-286.

Kültür ve Sanatta Türkiye'nin Sayısal Gündemi: Europeana Modeli Üzerinden Türkiye'deki Mevcut Durumun Değerlendirilmesi

Nermin Çakmak¹, Erdal Naneci²

Öz

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler her alanda olduğu gibi kütüphane, arşiv ve müze gibi kültür kurumlarının sundukları hizmetleri de etkilemektedir. Geleneksel yöntemlerle sunulan hizmetler, bilgi teknolojilerinin sağladığı olanaklarla daha da zenginleştirilmekte ve büyük kitlelerin zaman ve mekândan bağımsız olarak bu hizmetlere erişimlerini kolaylaştırmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki bu hızlı gelişimin etkilediği alanlardan biri de kültür ve sanat eserlerinin (kültür mirası) sayısal ortamda sunulması ile ilgili çalışmalarda olmuştur. Avrupa ve ABD, pek çok çalışma ve proje ile bu alanda öncülük etmektedir. Bu bildiride de, Avrupa'nın tüm kültürel kaynaklarının sayısallaştırılmasının, toplulaştırılmasının ve herkes tarafından eşit haklarla erişiminin sağlanmasının amaçlandığı önemli çalışmalardan biri olan, "Europeana (Avrupa Sayısal Kütüphanesi)" modeline yer verilmiştir. Bildiride Türkiye'nin sayısal gündemi ve Türkiye'de kültür ve sanat eserlerinin sayısallaştırılması, toplulaştırılması ve erişime sunulması hususlarındaki mevcut durumun, Europeana modeli üzerinden ortaya konması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda bildiride, "Türkiye özelinde, ulusal boyutta sayısal kütüphane sistemlerinin kurulması ve bu sistemlerin Europeana gibi sistemlerle entegrasyonu çerçevesinde çalışmalar yürütülmekte midir? Türkiye'deki mevcut durum nedir? Kültür ve sanat eserlerinin sayısal ortama aktarılması ve erişimi ile ilgili sorunlar var mıdır? Var ise karşılaşılan bu sorunlar nelerdir? Bu sorunlara ne gibi çözüm önerileri getirilebilir?" sorularının yanıtı; Türkiye Bilişim Derneği (TBD) tarafından, 6-9 Kasım 2014 tarihleri arasında düzenlenen, 31. Ulusal Bilişim Kurultayı kapsamında, 7 Kasım 2014 tarihinde TBD'nin oluşturduğu 39 uzmanlık grubundan biri olan "Kültür ve Sanatta Bilişim Uzmanlık Grubu (KSBİL)" nun gerçekleştirdiği Çalıştay sonuç raporuna dayalı olarak aranmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Europeana, kültür ve sanat eserleri, kültürel miras, sayısal kütüphane, sayısal gündem

Giriş

Kültürel miras; insanlık tarihinin başlangıcından bu yana insanın yaratıcılığı ve toplumlararası etkileşimler sonucunda ortaya çıkan, gelecek nesillere aktarılması, sahip çıkılması ve korunması gereken değerler bütünüdür (Deren, 2006; Can, 2009). Kültürel mirasın kapsamı oldukça geniştir. Bu bağlamda kültürel miras somut ve somut olmayan kültürel miras olmak üzere iki kategoride değerlendirilmektedir. Somut kültürel miras, tarihi kentler, binalar, arkeolojik sitler, kültürel alanlar gibi taşınamayan kültürel objeler ile heykeller, resimler, eski paralar, müzik aletleri gibi taşınabilir kültürel varlıkları gibi maddi kültürel değerlerin tamamını kapsamaktadır. Somut olmayan kültürel miras ise, kültürün somut olan maddi ve teknolojik yanının dışında kalanları; müzik, halk dansları, sözlü gelenekler, el sanatları geleneği, geleneksel oyunlar, törenler gibi sözel, işitsel ve inançsal unsurları kapsamaktadır (Ar, 2015).

¹ Dr., TMMOB Mimarlar Odası Kütüphanesi, ncakmak73@gmail.com

² Türkiye Bilişim Derneği, erdal.naneci@gmail.com

Kültürel miras, daha önceki kuşaklar tarafından oluşturulmuş ve evrensel değerlere sahip, kuşaktan kuşağa aktararak gelen her türlü eser ve sonraki kuşaklar tarafından sahip çıkılması ve korunması gereken önemli bir zenginliktir. Bu zenginlik gelecek kuşaklara aktarılmasının yanı sıra, yurttaşlık bilincinin gelişmesi ve toplumsal aydınlanmanın güçlenmesi açısından da büyük önem taşımaktadır (“Gaziantep’in”, 2009). Artık ülkelerin kalkınması sadece “ekonomik büyümeye” bağlı değil; aynı zamanda “toplumsal ve kültürel gelişme” ile de son derece ilişkilidir (Yılmaz, 2009). Bununla birlikte kültürel miras eserleri önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, günümüzde kültürel miras eserlerinin önemli bir turizm potansiyeli olarak ülkelere gelir sağladığı da dikkate alındığında bu eserlerin korunması büyük ölçüde önem arz etmektedir. Fakat; kültürel miras eserleri insanoğlunun bilerek ya da bilmeden yaptığı uygulamalar, küreselleşme, savaşlar, tarihi eser kaçakçılığı nedeniyle yer değiştirmeler, doğal afetler, devlet politikalarının ve yasal düzenlemelerin yetersizliği vb. gibi nedenlerden dolayı tehdit altındadır (Can, 2009).

Somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi amacıyla farklı standartlar geliştiren ve üye ülkelerin onaylaması ile çeşitli sözleşmeler yürürlüğe koyan “Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü” (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-UNESCO), 1972 yılında Paris’te imzalanan “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme”³ ile kültürel ve doğal mirasın tanımını yapmıştır (Aysu, 2013, s.85). Sözleşmede kültürel ve doğal mirasın sadece geleneksel bozulma nedeniyle değil, sosyal ve ekonomik şartların değişmesiyle de giderek artan bir şekilde daha da tehlikeli çürüme ve tahrip olgusuyla yok olma tehdidi altında olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca sözleşmede, kültürel ve doğal mirasın herhangi bir parçasının bozulmasının veya yok olmasının, bütün dünya milletlerinin mirası için zararlı bir yoksullaşma teşkil ettiğine vurgu yapılmıştır. Bu nedenle kültürel ve doğal mirasın parçalarının istisnaî bir öneme sahip olduğu ve tüm insanlığın dünya mirasının bir parçası olarak korunmasının gerektiği belirtilmiştir (UNESCO, 1972). Yine UNESCO’nun 2003 yılında Paris’te, 29 Eylül – 17 Ekim tarihleri arasında toplanan 32. Genel Konferansı’nda “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”⁴ kabul edilmiştir. Sözleşme ile somut olmayan kültürel miras ile somut kültürel ve doğal miras arasındaki köklü karşılıklı bağıllık göz önünde bulundurulmuş ve küreselleşme ve sosyal değişim süreçlerinin, topluluklar arasında diyaloga yenileme koşullarını oluşturmakla birlikte, hoşgörüsüzlük gibi, özellikle korumaya yönelik kaynakların yetersizliğinden dolayı, somut olmayan kültürel mirasla ilgili bozulma, yok olma veya yıkılma gibi ciddi tehditleri arttırdığına dikkat çekilmiştir. Sözleşmede ayrıca toplulukların, özellikle yerli toplulukların, grupların ve bazı durumlarda bireylerin somut olmayan kültürel mirasın üretimi, korunması, bakımı ve yeniden yaratılması konusunda önemli rollerinin bulunduğu, böylece kültürel çeşitliliği ve insan yaratıcılığını zenginleştirdikleri belirtilmiştir. Sözleşmede dikkat çekilen bir diğer önemli nokta da somut olmayan kültürel mirasın önemi ve korunması konusunda, özellikle yeni kuşakların daha fazla bilinçlendirilmesi gerektiği olmuştur. Bununla birlikte sözleşmeye taraf devletlerin işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma ruhu içinde bu mirasın korunmasına katkıda bulunmasının önemi de ayrıca belirtilmiştir (UNESCO, 2003).

Kültürel mirasın fiziki olarak korunması ve restorasyonu ile birlikte sayısallaştırılması da oldukça önemlidir. Böylece orijinal eser korunurken eserin daha geniş kitlenin yararlanmasına sunulması ve gelecek kuşaklara aktarılması mümkün olabilecektir (Türkiye Bilişim Derneği [TBD], 2014). İçinde bulunduğumuz sayısal çağda, teknolojiye hızlı gelişmeler yaşadığımız ortamı sürekli olarak değiştirmekte ve bu değişim hayatımızın birçok alanında karşımıza çıkmaktadır (Deren, 2006). Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki bu hızlı gelişimin etkilediği alanlardan biri de kültür ve sanat eserlerinin (kültür mirası) sayısal ortamda sunulması ile ilgili çalışmalar olmuştur.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması ve yapabilirliklerinin artması, sayısal ağ teknolojileri konusundaki hızlı gelişmeler, bant genişliklerinin artarak İnternet’i yazılı ve resimli bir ortam olmaktan çıkarıp, etkileşimli ve çoklu ortam özelliklerine sahip bir yapıya dönüştürmesi, sanal tabanlı uygulamaların geliştirilmesi, sayısallaştırma konusundaki gelişmeler ve ucuzlayan teknolojiler, bilgiye erişim, bilginin sağlanması ve dağıtılması konusundaki sınırları ortadan kaldırarak insanlara sanal ortamda dünyayı dolaşabilme ve sınırsız bilgiye ulaşabilme olanağı vermektedir. Bilgi ve iletişim teknolojileri, kültürel miras alanında da uçsuz bucaksız olanaklar sunarak, kültürel miras eserlerinin sanal ortamda yazılı, sesli ve görüntülü olarak üretilmesini ve paylaşılmasını kolaylaştırmaktadır (Deren, 2006).

Kültürel miras eserlerinin sayısallaştırılması ülkelerin ve toplumların politik, ekonomik, sosyokültürel ve teknolojik gelişmelerine de önemli katkılar sunmaktadır. Bu katkılardan bazıları aşağıda sıralanmıştır:

- Ülke tanıtımına katkı,

³ Sözleşmeye ülkemiz, 14 Nisan 1982 tarihinde, 2658 sayılı “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmeye Türkiye Cumhuriyetinin Katılmasının Uygun Bulunduğu Hakkındaki Kanun”la taraf olmuştur.

⁴ Sözleşmeye ülkemiz, 19 Ocak 2006 tarihinde, 5448 sayılı “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun”la taraf olmuştur.

- Kùltürler arası önyarguların giderilmesi,
- Uluslararası kuruluşlardan yurtdışı finansman desteği sağlanması,
- Şimdiye kadar yapılan uluslararası projelerin bilgi birikiminin kullanılabilmesi,
- İnternet teknolojilerinde ve bağlantı hızında artış,
- Konuya uygulanabilir teknolojilerde gelişmeler (3D, VR, vb.),
- Orijinal öğelerin yaşam süresinin uzatılması,
- Geniş kitleye erişim,
- Kùltürler arası iletişime katkı,
- Teknolojinin insan hayatındaki yerinin artması vb. (Deren, 2006).

Avrupa ve ABD, kültürel mirasın sayısal ortamda sunulmasına pek çok çalışma ve proje ile öncülük etmektedir. Bu bildiri, Avrupa'nın tüm kültürel kaynaklarının sayısallaştırılmasının, toplulaştırılmasının ve herkes tarafından eşit haklarla erişiminin sağlanmasının amaçlandığı önemli çalışmalardan biri olan, "Europeana (Avrupa Sayısal Kütüphanesi)" modeline dayandırılmıştır. Bildiride Türkiye'nin sayısal gündemi ve Türkiye'de kültür ve sanat eserlerinin sayısallaştırılması, toplulaştırılması ve erişime sunulması hususlarındaki mevcut durumu, Europeana modeli üzerinden ortaya konması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda bildiride Türkiye'nin sayısal gündemine ilişkin mevcut durumun değerlendirilmesi, Türkiye Bilişim Derneği (TBD) tarafından, 6-9 Kasım 2014 tarihleri arasında düzenlenen, 31. Ulusal Bilişim Kurultayı kapsamında, 7 Kasım 2014 tarihinde TBD'nin oluşturduğu 39 uzmanlık grubundan biri olan "Kùltür ve Sanatta Bilişim Uzmanlık Grubu" nun gerçekleştirdiği Çalıştay sonuç raporuyla ortaya konan sorun, tespit ve önerilerle sınırlandırılmıştır. Ancak Türkiye'nin sayısal gündeminin daha iyi anlaşılabilmesi için bildiride kısaca "Avrupa için sayısal gündem 2020" ve "Türkiye için sayısal gündem 2020 ve TBD" ilişkisine de kısaca yer verilmiştir.

Avrupa İçin Sayısal Gündem 2020

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin giderek artan önemi hayatın tüm alanlarını etkilemekte ve yaşamsal faaliyetlerin önemli bir kısmında yer almaktadır. BİT toplumsal, ekonomik ve sosyolojik olarak gelişmenin ve ilerlemenin olmazsa olmaz araçlarından biri haline gelmiştir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği (AB), hem giderek sıkıntıya giren mali yapısını düzenlemek hem de geleceğin ekonomisi olma yolunda, ağırlığını her geçen gün biraz daha hissettiren BİT'in ve bu teknolojilerin sağlayabileceği faydaların üzerinde yoğunlaşmak zorunda kalmıştır (Yaşa ve Çolak, 2011, s.3). Bu nedenle AB; sosyal, siyasal ve ekonomik birikimlerini daha ileri düzeye çıkarmak ve bilgi toplumuna geçiş sürecini hızlandırmak için özellikle bu birikimin artmasına, hayata geçirilmesine ve etkin biçimde kullanılmasına en önemli katkıyı sağlayan, etkileşimi yüksek düzeyde artıran "sayısallaşma" kavramına odaklanma ihtiyacı duymuştur. Bu bağlamda AB, BİT alanında birbirinden kopuk olarak ilerleyen ulusal çabalarını birleştirerek ve uygulamada eşgüdümü sağlayarak hem daha erken hem de daha etkin çözümler üretebilmek amacıyla strateji, eylem planı ve programlar oluşturmuştur. Bu kapsamda daha önce sırasıyla "e-Avrupa Girişimi" (1999) ve "Avrupa Birliği Lizbon Stratejisi" (2000), "e-Avrupa 2005" (2002) ve "i2010: Büyüme ve İstihdam için Bilgi Toplumu Stratejisi" (2005) girişimleri uygulanmıştır. Tüm bu girişimlerin devamı olarak 2010 yılında Avrupa Komisyonu tarafından "Avrupa için Sayısal Gündem" (Digital Agenda for Europe) girişimi hayata geçirilmiştir. Avrupa için Sayısal Gündem, AB'nin yeni ekonomik dönüşüm stratejisini ve 2020 yılı için hedeflerini ortaya koymak amacıyla 3 Mart 2010 tarihinde açıklanan "Avrupa 2020 Stratejisi"nin aşağıda sunulan 7 alt başlığın birisi olarak uygulanmaya devam etmektedir (Yaşa ve Çolak, 2011, s.3). Bu 7 alt başlık "akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme" temaları altında sınıflandırılmıştır.

Avrupa 2020 Stratejisi aşağıdaki 7 önemli girişimi içermektedir:

Akıllı Büyüme

1. Avrupa için Sayısal Gündem (Digital agenda for Europe)
2. İnovasyonda güç birliği ve ortak çalışma (Innovation Union)
3. İlerleyen gençlik (Youth on the move)

Sürdürülebilir Büyüme

4. Etkin kaynak kullanımı (Resource efficient Europe)
5. Küreselleşme için sanayi politikaları (An industrial policy for the globalisation era)

Kapsayıcı Büyüme

6. Yeni beceriler ve yeni işler (An agenda for new skills and jobs)

7. Yoksulluğa karşı Avrupa platformu (European platform against poverty) (Yaşa ve Çolak, 2011, s.14).

Avrupa 2020 Stratejisi ile, ekonomik krize yönelik çözüm politikalarına ilişkin Avrupa çapındaki niyet beyanı ifade edilmekte ve “akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme” yaklaşımı altında, sadece krizin aşılmasına yönelik kısa vadeli politikalara odaklanmayarak, daha üst hedefler ile küreselleşme karşısında bir dönüşüm perspektifi önerilmektedir. Bu bağlamda, Avrupa 2020 Stratejisi ile; AB ekonomisinin istihdamın, verimliliğin, ekonomik ve sosyal uyumun yüksek olduğu, akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir ekonomiye dönüştürülmesi amaçlanmaktadır. Bunun için de üye ülke ekonomi politikaları arasında güçlü bir koordinasyon sağlanması hedeflenmektedir (Yaşa ve Çolak, 2011, s.13).

Günümüzde sayısal pazarın %54’ünü Amerika Birleşik Devletleri (ABD), %42’sini de 28 AB üyesi ülke ile diğer ülkeler ellerinde tutmaktadır. AB ise sayısal pazarın sadece %4’ünü temsil etmektedir (European Commission, 2015a). Bu bağlamda AB, sayısal pazarda rekabet edebilmek ve genişbant internete ve birlikte çalışabilir uygulamalara dayalı ortak pazarın sürdürülebilir ekonomik ve sosyal faydalarının toplumda yayılımını sağlamak amacıyla, “Avrupa İçin Sayısal Gündem”i, 26 Ağustos 2010 tarihinde Avrupa’nın 2020 hedeflerini gerçekleştirmesini sağlayacak 7 önemli girişimden biri olarak, Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan tebliğ ile ilan etmiştir (Yaşa ve Çolak, 2011).

Avrupa İçin Sayısal Gündem 2020, 7 başlık altında 132 eylemden oluşmaktadır. Bu 7 başlık aşağıda sunulmuştur:

1. Sayısal tek pazar,
2. Birlikte çalışabilirliği ve standartları artırma,
3. Çevrimiçi (Online) güven ve güvenliği güçlendirme,
4. Herkes için yüksek hızlı internet erişimini destekleme,
5. Araştırma ve yenilikçiliğe yatırım,
6. Sayısal okuryazarlığı geliştirmek ve katılımı artırmak,
7. AB toplumu için BİT (European Commission, 2015b).

Bu çalışmada yukarıda sıralanan başlıklardan “AB toplumu için BİT” başlığı içinde yer alan ve Komisyon tarafından 79. Eylem olarak tanımlanan “Avrupa Sayısal Kütüphanesinin Finansmanı İçin Sürdürülebilir Bir Model Önerisi (Europeana)- (Action 79: Propose a sustainable model for financing the Europeana digital library)” ne yer verilmiştir (European Commission, 2015c). Europeana modelinden önce aşağıda kısaca “Türkiye için sayısal gündem 2020 ve TBD” ilişkisi üzerinde durulmuştur.

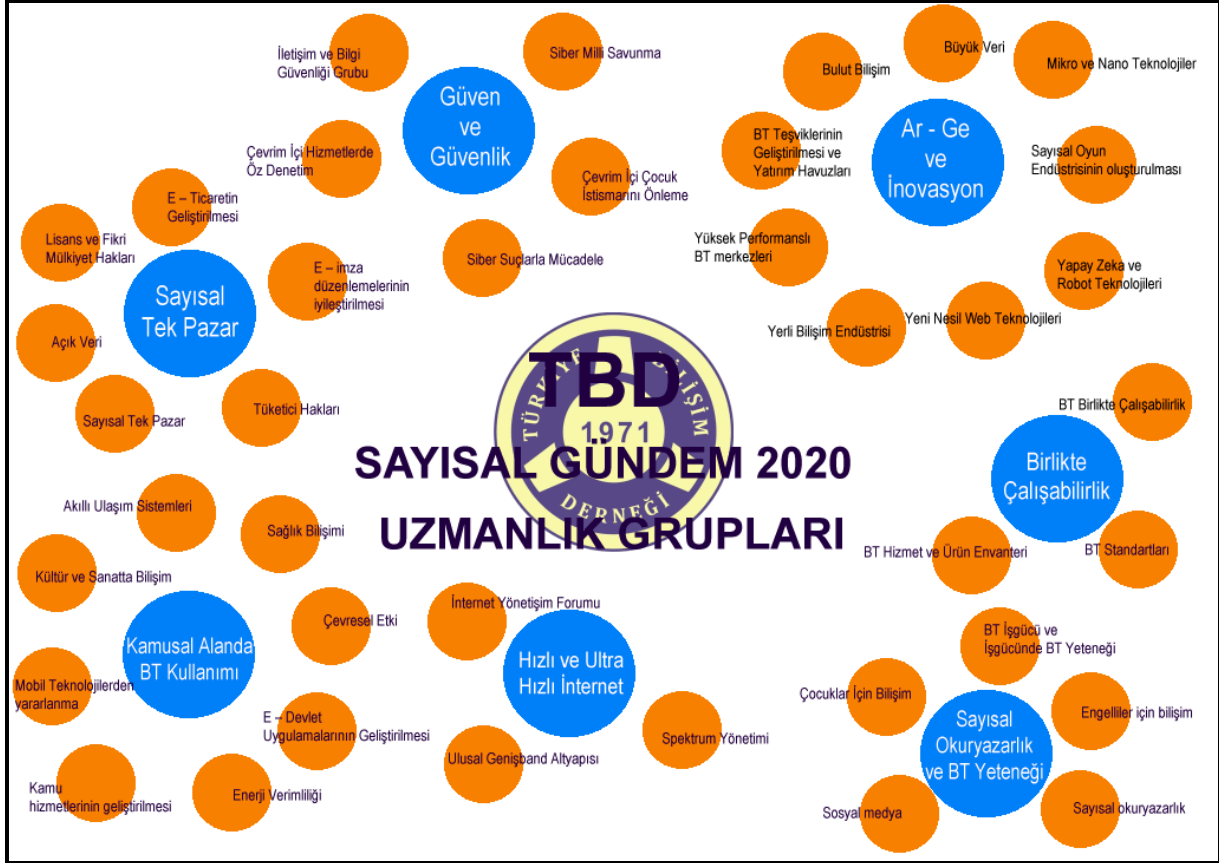
Türkiye’nin Sayısal Gündemi ve TBD

Avrupa İçin Sayısal Gündem 2020 çalışmalarına paralel olarak, Türkiye’de de benzer bir ‘Sayısal Gündem’ oluşturmak ve bilişim sektörünün geleceğini belirleyecek uzmanlık çalışmalarının başlaması gerektiğinden hareketle; TBD, TBV (Türkiye Bilişim Vakfı), TÜBİSAD (Bilişim Sanayicileri Derneği), ECİD (Elektronik Cihazlar İmalatçıları Derneği) ve TESİD (Türk Elektronik Sanayicileri Derneği) 29 Mart 2011’de bir araya gelerek ‘Dijital Türkiye Platformu’nu oluşturmuştur. TBD de, ‘Dijital Türkiye Platformu’ adına inisiyatif üstlenip Ağustos 2013’te ‘TBD Sayısal Gündem 2020’ çalışmalarına başlamıştır (“Sayısal gündem”, 2015). Bu bağlamda TBD, Avrupa İçin Sayısal Gündem 2020’de tanımlanan 7 ana başlık altında, aşağıda sıralanan hedeflere ulaşmak amacıyla 39 uzmanlık grubu (Bkz. Şekil 1) ile çalışmalarını sürdürmektedir. Bu uzmanlık grupları konu ile ilgili kamu kurumlarından, üniversitelerden, sektör firmalarından ve STK’lardan gönüllü yaklaşık 1500 kişinin katılımı ile oluşmuştur.

Hedefler:

- Bilişim teknolojileri alanındaki gelişmelere farkındalık yaratılması,
- Türkiye’ nin Sayısal Gündemi ve Ajandası’ nın oluşturulması,
- Türkiye’ nin bilişim teknolojileri ile geleceğe hazırlanması,
- Türkiye’ nin büyüme hedef ve stratejileri içerisinde tüm sektörlerde bilişim teknolojilerinden gereği gibi ve etkin biçimde yararlanılmasının sağlanması,

- Türkiye'nin sosyal, sanatsal ve kültürel yaşamına katkı sağlanması,
- Türk halkının yaşam kalitesinin artmasına katkı sağlanması,
- Avrupa Birliği'nin "Digital Agenda for Europe" programının paralelinde çalışmalar yapılarak, Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde BT alanında paralel ilerleme kaydedilmesi,
- Türkiye'nin "BT Skorboard (Sayısal raporlama/puanlama)"ının oluşturulması (TBD, 2016).

Şekil 1. TBD Sayısal Gündem 2020 Uzmanlık Grupları (TBD, 2016).

"Kültür ve Sanatta Bilişim Uzmanlık Grubu" da TBD çatısı altında oluşturulan 39 uzmanlık grubundan birisi olarak, Avrupa İçin Sayısal Gündem 2020'de oluşturulan 132 eylemden 5'ine odaklanarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Grup aşağıdaki 5 eylem çerçevesinde çalışmalarına devam etmektedir:

1. 6. Eylem: Online Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması,
2. 79. Eylem: Avrupa Sayısal Kütüphanesinin Finansmanı İçin Sürdürülebilir Bir Model Önerisi (Europeana),
3. 80. Eylem: Kültür ve Sanatta Yenilikçi Endüstrilerin Desteklenerek Geliştirilmesine BT Desteği Sağlanması,
4. 81. Eylem: Dijital Sinemaya Geçişini Desteklemek,
5. 82. Eylem: Kültürel Çeşitlilik Kapsamında Görsel-İşitsel Medya Direktifinin Uygulanması.

TBD Kültür ve Sanatta Bilişim Uzmanlık Grubu Çalıştay Sonuç Raporu ve Europeana Modeli

Hızla gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin her alanda etkin ve verimli kullanımını sağlamak ve bilişim kültürünü hızla yaygınlaştırmak artık bir zorunluluk haline gelmiş ve ülkemizin sosyal, siyasal ve ekonomik birikimlerini daha ileri düzeye taşımak ve bilgi toplumuna geçiş sürecini hızlandırmak için özellikle bu birikimin

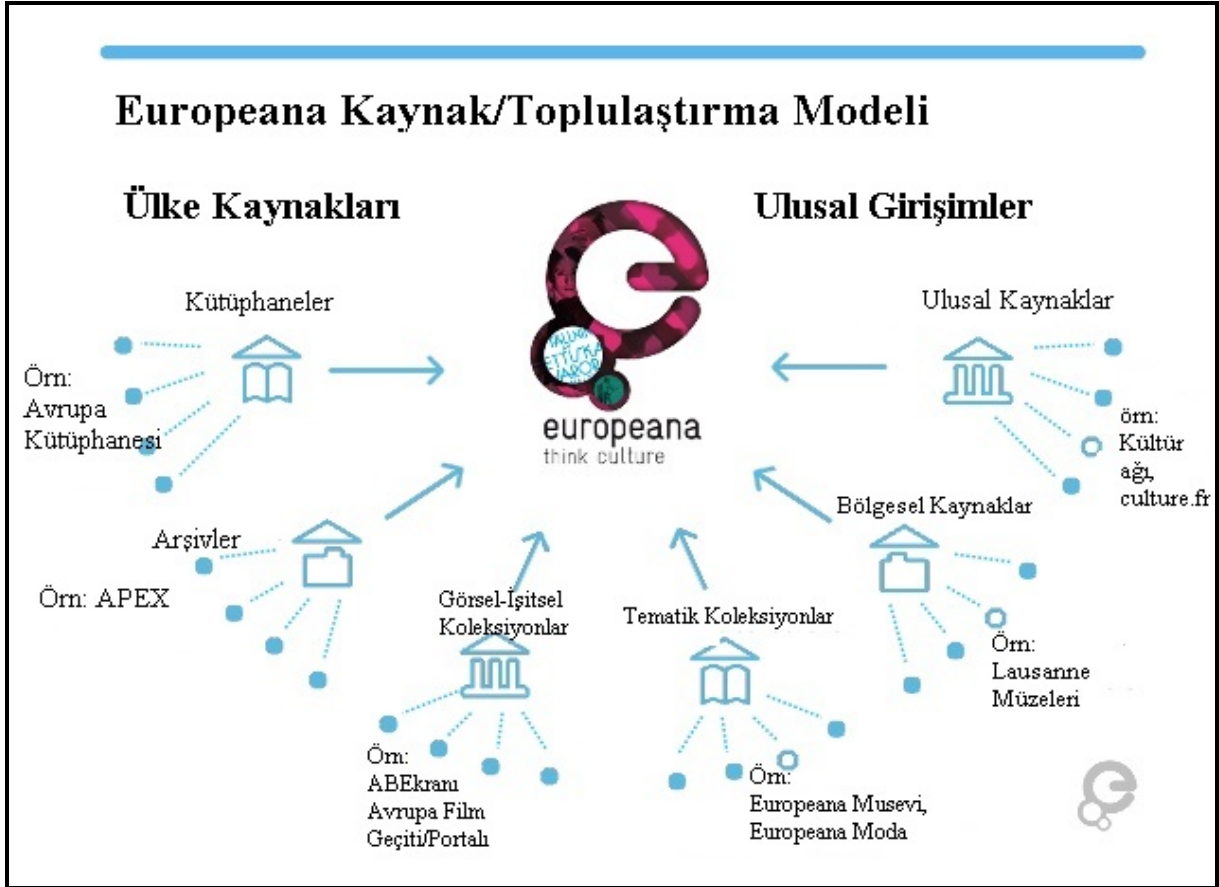
artmasına, hayata geçirilmesine ve etkin biçimde kullanılmasına en önemli katkıyı sağlayan, etkileşimi yüksek düzeyde artıran “sayısallaşma” kavramına odaklanmak bir gereklilik olmuştur. Bu bağlamda Türkiye Bilişim Derneği (TBD) tarafından 6-9 Kasım 2014 tarihlerinde düzenlenen 31. Ulusal Bilişim Kurultayı kapsamında 7 Kasım 2014 tarihinde TBD’nin oluşturduğu 39 uzmanlık grubundan biri olan “Kültür ve Sanatta Bilişim Uzmanlık Grubu” Çalıştay’ını gerçekleştirmiştir.

Bildirinin girişinde de yer verildiği gibi çalışmada Türkiye’nin sayısal gündemi ve Türkiye’de kültür ve sanat eserlerinin sayısallaştırılması, toplulaştırılması ve erişime sunulması hususlarındaki mevcut durumun, Europeana modeli üzerinden ortaya konması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda bildiri, Türkiye’nin sayısal gündemine ilişkin mevcut durumun değerlendirilmesi, KSBİL’in gerçekleştirdiği Çalıştay sonuç raporuyla ortaya konan sorun, tespit ve önerilerle sınırlandırılmıştır.

Çalıştay çerçevesinde yurt dışından ve yurt içinden bir araya gelen uzmanlar çalıştay başlığı olan “Kültür ve sanat eserlerinin sayısallaştırılması, toplulaştırılması ve hizmete sunulması” konusunda görüş, öneri ve tespitlerini paylaşarak konuyu değerlendirmişlerdir.

Çalışmada, yukarıda “Türkiye’nin Sayısal Gündemi ve TBD” başlığında sunulan 5 eylem planından 79. Eylem olarak tanımlanan “Avrupa Sayısal Kütüphanesinin Finansmanı İçin Sürdürülebilir Bir Model Önerisi (Europeana)” ne odaklanılmıştır. Bu bağlamda; Europeana, Avrupa’nın sayısal kütüphanesi, Avrupa’nın tüm kültürel kaynaklarını toplulaştırmayı ve çevrimiçi erişim sağlamayı amaçlamaktadır. Bu eylem planı ile Europeana’nın sürdürülebilir finans yapısının kurulması ve teknolojik altyapısının güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Bununla birlikte, Europeana ile Avrupa’nın (Avrupa Birliği’ne aday ülkeler de dahil) ortak kültür mirasına çevrimiçi erişimi sağlamak amacıyla yapılan sayısallaştırma projelerinin kamu finansmanı ve AB fonları ile desteklenmesi ve teknolojik altyapının bu yönde kurularak Avrupa kültür mirasının Europeana altında toplanması, hizmete sunulması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması hedeflenmektedir (European Commission, 2015c; TBD, 2014).

Europeana, farklı sektörlerden ve farklı AB üye ülkesinden kültür kurumlarını (kütüphane, arşiv, müze) bir araya getirmek için Avrupa ölçeğindeki en büyük kültür projesidir. Europeana 2008’de, kitap, harita, gazete, dergi, fotoğraf, ses ve videoyu içeren yaklaşık 2 milyon sayısallaştırılmış içeriğe erişim sağlayan bir prototip olarak başlamıştır (Niggemann, De Decker ve Lévy, 2011, s.28; Isaac, Clayphan ve Haslhofer, 2012). İki yıldan daha az bir süre sonra sayısallaştırılan içerik 15 milyonu geçmiştir. Günümüzde ise Europeana’ya 3000’den fazla kültür kurumu (kütüphane, müze, arşiv, galeri) yaklaşık 40 milyondan fazla sayısallaştırılmış içerik ile (görsel, metin, ses, video) katkı yapmaya devam etmektedir (“Why become”, 2015). Aşağıda Şekil 2’de de görüldüğü üzere Europeana’ya kütüphane materyalleri, müze objeleri, arşiv malzemeleri, görsel-işitsel nesnelere, sinema eserleri, resimler, fotoğraflar, haritalar vb. birçok nesne ile sayısallaştırılmış içerik sağlanmaktadır (TBD, 2014).

Şekil 2. Europeana Kaynak/Toplulaştırma Modeli (Pekel, 2013).

Avrupa Sayısal Kütüphanesi Türkiye için de bir model niteliği taşımaktadır. 2000'li yıllardan itibaren ülkemizde de kültür sektöründe sayısallaştırma çalışmaları başlamış olup el yazması eserler, görsel işitsel nesnelere, gazeteler, müze objeleri, arşiv malzemeleri, özel koleksiyonlar vb. eserler çevrimiçi olarak hizmete sunulmaya başlanmıştır. Çok kısıtlı da olsa bazı AB projeleri ile Europeana'ya içerik sağlanmıştır (TBD, 2014). Ülkemizde çeşitli AB projeleri ile bilindiği kadarıyla Europeana'ya içerik sağlayan belli başlı kurumlar Hacettepe Üniversitesi, Milli Kütüphane, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü ve VEKAM (Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkez-Locloud Projesi)'dir ("Sources", 2015; "Locloud", 2015). Bu projelerin hepsi oldukça önemli olmakla birlikte; Avrupa Sayısal Kütüphanesi gibi bir yapının Türkiye için de gerçekleştirilebilmesi için, Avrupa Birliği dışından da fon sağlanarak bu çalışmaların ülkemiz sahipliğinde de teşvik edilmesi, özendirilmesi ve politika geliştirilmesi gerekmektedir. Bu sayede ülkemizin kültürel mirasının sayısallaştırılması, sayısallaştırma ve üstveri standartlarının belirlenmesi, toplulaştırılması ve çevrimiçi hizmete sunulması, kurumlar arası eşgüdümün sağlanması, mükerrerliğin engellenmesi, çalışabilirlik ortamlarının yaratılması ile kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanılmasına ve katma değer yaratılmasına olanak sağlanabilecektir (TBD, 2014).

Çalıştayda "TBD Kültür ve Sanatta Bilişim Uzmanlık Grubu" nun ilgilendiği 4 eylem (Çalıştay'dan sonra Grup'un faaliyet alanına " 6. Eylem: Online Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması" da eklenmiştir), özellikle Türkiye'deki mevcut durum ve sorunlar açısından irdelenmiş ve önemli saptamalarda bulunulmuştur. Çalıştayda, Türkiye'deki somut olan (Kütüphane, müze ve arşiv materyali, anıtlar, yapı toplulukları ile arkeolojik, kentsel ve tarihi sitler) ve somut olmayan (Sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler, doğa ve evrenle ilgili uygulamalar, el sanatları geleneği vb.) kültürel miras eserlerinin korunması, sayısallaştırılması, toplulaştırılması ve erişiminin sağlanması (ulusal ve uluslararası sistemlerde-**Europeana** gibi) konularında mevcut duruma ilişkin yapılan tespitler ve değerlendirmeler aşağıdaki gibi özetlenebilir (TBD, 2014):

1. Somut olan ve somut olmayan kültürel miras eserlerinin korunması, sayısallaştırılması, toplulaştırılması ve erişiminin sağlanmasını yürüten/yürütecek ve bu alanda ilgili kurumlar arasında eşgüdüm ve koordinasyonu sağlayacak bir üst yapı/birim/organ/kurum bulunmamaktadır.

2. Böyle bir üst birimin olmayışı benzer çalışmaların/projelerin farklı kurum/kişi vb. tarafından tekrarlanmasına ve bu da hem zaman hem de maddi kaynak kaybına neden olabilmektedir.
3. Kültürel miras, kuşaktan kuşağa aktarılarak gelen her türlü eser ve sonraki kuşaklar için sahip çıkılması ve korunması gereken önemli bir zenginliktir. Bu zenginliğin restorasyonu ve fiziki olarak korunması ile birlikte sayısallaştırılması da önemlidir. Böylece orijinal eser korunurken eserin daha geniş kitlenin yararlanmasına sunulması ve gelecek kuşaklara aktarılması mümkün olacaktır. Ancak birinci ve ikinci maddede belirtilen nedenlerden dolayı kültürel miras eserlerine erişimin sağlanması için, kültür mirası özelliğindeki belgelerin nitelendirilmesinde ve sayısallaştırılmasında her kurum tarafından farklı tekniklerin ve yaklaşımların sergilendiği, çoklukla evrensel ölçütlerde standartlar kullanılmadığı görülmektedir.
4. Eserlerin sayısallaştırılmasının, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu kapsamında çoğaltma olarak kabul edilmesi ve telif hakkının ortaya çıkması nedeniyle sorun olmaktadır. Bu nedenle sayısallaştırma alanında telif hakları konusunun çözülmesi gerekmektedir.
5. Sayısallaştırma yaparak da eserlerin korunmasının sağlandığı konusundaki bilinç eksikliği, tanıtım ve eğitim yetersizliği nedeniyle, kurum ve kuruluşlar sayısallaştırma konusuna uzak durmakta, buna yüksek maliyet de eklendiğinde sayısallaştırma yapılmasından vazgeçilmekte, ya da sayısallaştırma uygulamaları adeta bir moda uyar gibi göstermelik olarak yapılmaktadır.
6. Görsel-İşitsel mirasımız için stratejik bir öneme sahip sayısal sinema ve Türkiye’de sinemanın sayısallaşması da çok önemlidir. Gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerine paralel olarak film çekim, izleme, koruma ve geleceğe taşıma teknolojileri de değişmiştir. Türkiye’deki film sektörünün de Avrupa ve dünya ile rekabet edebilmesi ve Türk filmlerinin dünya pazarlarındaki payının artırılması, sayısal ortamlarda saklama koşullarının oluşturulması, çevrimiçi erişiminin sağlanarak gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanılması yönünde adımlar atılmalıdır. Ancak bu teknolojilerin maliyetlerinin yüksek olması bu konudaki çalışmaların gerçekleştirilmesi önünde önemli bir engel olarak durmaktadır. Bu alanda devlet teşviki ve desteğinin artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.
7. Avrupa Birliği’ne adaylık süreci içinde olan ülkemizde, görsel-İşitsel medya hizmetlerinin Birlik içinde serbestçe dolaşımını düzenleyen Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri (GİMH) Direktifi’ne uyum sağlamak amacıyla 6112 sayılı “Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun” hazırlanmış ve 3 Mart 2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Tam uyumun hedeflendiği bu yasa ile Avrupa eserleri de dahil olmak üzere yayıncılık alanına ilişkin bir çok husus yeniden düzenlenmiştir.

Tüm bu genel bilgiler ışığında kütüphane, müze, arşiv eserlerinin, görsel-İşitsel materyallerin, sinema eserlerinin sayısallaştırılması, yaratıcı kültür endüstrisinin desteklenmesi ve Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Direktifi’nin uygulanması konularında var olan sorunlar tespit edilmiştir. Çalıştay raporunda konu ile ilgili soru, sorun, tespit ve çözüm önerileri aşağıda tanımlanan başlıklar altında ele alınmıştır⁵:

1. Sayısallaştırma (Genel durum),
2. Politika oluşturma (Ulusal ve kurumsal boyutta sürdürülebilir politikalar),
3. Yasal düzenlemeler (AB mevzuatına uyum, telif hakları),
4. Bütçeleme (Kurum kaynaklarının analizi, proje ve fon destekleri),
5. Bilişim altyapısı (Donanımsal ve yazılımsal uyumluluk, veri güvenliği ve yedekleme),
6. Standartlar (Sayısallaştırmada tanımlama/üstveri ve teknoloji standartları),
7. Erişilebilirlik (Mekândan ve zamandan bağımsız erişim, kullanıcı dostu arayüzler),
8. Birlikte çalışabilirlik (Kurumlar ve kuruluşlar arası iş birliği),
9. Koruma ve restorasyon (Fiziksel ve sayısal koruma),
10. Eğitim (Nitelikli insan gücü yetiştirilmesi),
11. Tanıtım (Farkındalık, yaygınlaştırma),
12. Değer yaratma (İstihdam, ekonomik değer, kültür turizminin artmasına katkı),

⁵ Raporunda konu ile ilgili soru, sorun, tespit ve çözüm önerileri tanımlanan başlıklar altında ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Fakat bu çalışmanın kapsamını aşacağı için sadece ana başlıklara yer verilmiştir. Çalıştay raporuna ilişkin ayrıntılı bilgi “TBD Kültür ve Sanatta Bilişim Uzmanlık Grubu”ndan elde edilebilir.

13. Yaratıcı kültür endüstrilerinden yararlanma,
14. Sayısal Türk sineması,
15. Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Direktifi'nin uygulanması.

Çalıştay raporunda ortaya konan hedefler ise aşağıda başlıklar halinde özetlenerek sunulmuştur. Bu hedefler Çalıştay'da 2015 hedefleri olarak belirlenmiştir. Ayrıntısı için rapora bakılabilir.

- Sayısallaştırma Üst Kurulu'nun kurulması,
- Bütçeleme planlamasının yapılması,
- Sayısallaştırma, niteleme ve üstveri standartlarının belirlenmesi,
- Telif hakkı ve diğer yasal düzenlemelerin hazırlanması,
- İlgili mevzuatların AB'ye uygun olarak düzenlenmesi,
- Verilerin güvenliği için bilgi teknolojisi altyapısının güçlendirilmesi,
- Kültürel miras alanında bilişim altyapısının iyileştirilmesi için çalışmaların başlatılması,
- EHT (Osmanlıca) eserlerin OCR ile ilgili çalışmaların hızlandırılması,
- AB projelerinin farkındalığının sağlanması ve projelere katılımın artırılması için tanıtım faaliyetlerinin planlanması,
- Eğitim programlarının kültürel mirasın öğretilmesi ve koruma bilincinin geliştirilmesine yönelik olarak geliştirilmesi,
- Değer yaratma (İstihdam, ekonomik ve kültürel değer, kültür turizminin artmasına katkı).

Sonuç ve Öneriler

Kültür ve Sanatta Bilişim Uzmanlık Grubu kapsamında bulunan 4 eylem ile ilgili yapılan çalıştayda ülkemizdeki mevcut durum genel hatlarıyla değerlendirilmiştir. Dünyada kültürel miras olarak en zengin kıtanın Avrupa kıtası olduğu ve ülkemizin de kültürel miras bakımından Avrupa ülkeleri arasında en zengin ülke olduğunu göz ardı etmek mümkün değildir. Ülkemiz MÖ. 12.000 yıl öncesine kadar giden bir kültürel zenginliğe sahip bulunmaktadır. Bu zenginliğin öneminin farkına varılması, korunması, geleceğe taşınması önemlidir. Gelişen BİT ile kültür mirasımızın daha geniş kitleye ulaştırılmasında ve korunmasında en etkin yol ise sayısallaştırılmaları olmalıdır. Fakat ne yazık ki ülkemizde kültür mirası varlıklarının tanımlanması, korunması ve sayısallaştırılması ile ilgili çabalar istenen düzeyde değildir.

Birbirinden bağımsız ve kopuk çabaların yerine kültürel mirasın sahip olduğu geniş yelpazede farklı kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülen sayısallaştırma işlemlerinde standartların oluşturulması ve yine ortak olarak kullanılacak verilerin belirlenerek veri üretiminde tekrarların önüne geçilmesi hem zaman hem de mali kaynak sağlama konusunda etkili olacaktır. Bu amaçla öncelikle üstveri standartlarının oluşturulması gerekmektedir. Kültür Toplumu Stratejisi Eylem Planı'nın bir an önce hazırlanarak ilgili kurum ve kuruluşların hangi konulardan sorumlu olacağını, finans kaynaklarının neler olabileceğinin, kurum ve kuruluşlar arasında veri üretiminin ve paylaşımının nasıl olacağını belirlenmesi ve sayısallaştırma ve BİT projelerinin yapımı konusundaki farkındalık ve bilgi düzeyinin artırılması önemlidir.

Bu bağlamda, Türkiye'nin Sayısal Kütüphanesi'nin oluşturulmasında öncelikli atılacak adım bir üst kurumun veya başka bir ifadeyle, sayısallaştırma için gerekli iş ve işlemleri yürütecek (standartlaştırma, tanımlama, uygun bilgi teknolojilerini ve sistemlerini geliştirme, üstveri tanımlama, bütçeleme, erişilebilirlik, eğitim, yasal düzenlemeler) ve konu ile ilgili kurumlar arasındaki koordinasyonu sağlayacak bir yapının kurulması olmalıdır. Bu yapı sayesinde hem ulusal çapta sayısallaştırma projelerinin temel standartları, iş ve işlemleri koordineli ve sistemli bir şekilde yürütülebilir hem de Europeana gibi uluslar arası projelere üstveri standartları, sayısallaştırma, erişim vb. iş ve işlemlere uyum sağlayacak ve bu projelerle entegre olarak çalışabilecek ulusal projeler geliştirilmesi mümkün olabilir.

Toplumsal bilincin yaratılması için de hem yeni yüzyılda yeni kültür oluşturulması hem de eski kültürün(lerin) korunması için sadece devlet bazında çalışma yapılması değil; halk tarafından da bu oluşumların sevilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla yapılan toplantı ve çalışmaların basın yayın organları tarafından ve internet ortamında, sosyal medya ortamlarında duyurulması ve paylaşılması da ayrıca önem taşımaktadır (TBD, 2014).

Kaynakça

- Ar, H. (2015). *Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında turist rehberlerinin rolü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Aysu, G. (2013). *Kültürel mirasın korunması sürecinin yönetiminde stratejik iletişim yönetiminin yeri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Can, M. (2009). *Çalışma raporu: Kültürel miras ve müzecilik*. <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/1279,muserrefcanpdf.pdf?0> adresinden erişildi.
- Deren, A. S. (2006). *Sanal ortamda kültürel miras enformasyon sistemlerinin kurulması ve Türkiye için durum analizi* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul). <https://polen.itu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11527/8531/4513.pdf?sequence=1> adresinden erişildi.
- European Commission. (2015a). *Why we need a digital single market*. https://ec.europa.eu/digital-single-market/sites/digital-agenda/files/digital_single_market_factsheet_final_20150504.pdf adresinden erişildi.
- European Commission. (2015b). *Europe 2020 strategy*. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/europe-2020-strategy> adresinden erişildi.
- European Commission. (2015c). *Pillar VII: ICT-enabled benefits for EU society Action 79: Propose a sustainable model for financing the Europeana digital library*. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/pillar-vii-ict-enabled-benefits-eu-society/action-79-propose-sustainable-model-financing-europeana> adresinden erişildi.
- Gaziantep'in kültürel mirası: Yahya Kemal Beyathı Lisesi SEMEP Proje Alanı. (2009, 13 Aralık). Kültürel mirasları korumamızın önemi [Blog yazısı]. <https://ykbsemep.wordpress.com/2009/12/23/kulturel-miraslari-korumamizin-onemi/> adresinden erişildi.
- Isaac, A., Clayphan, R. ve Haslhofer, B. (2012). Europeana: Moving to linked open data. *Information Standards Quarterly*, Spring/Summer, 24(2-3), 34-40. doi: 10.3789/isqv24n2-3.2012.06
- LoCloud Projesi. (2015). <https://vekam.ku.edu.tr/tr/content/locloud-projesi> adresinden erişildi.
- Niggemann, E., De Decker, J. ve Lévy, M. (2011). *The new renaissance: Report of the "comité des sages on bringing Europe's cultural heritage online* [Adobe Acrobat Reader sürümü]. doi: 10.2759/45571
- Pekel, J. (2013, 19 Eylül). Introducing Europeana's aggregation team. [Blog yazısı]. <http://pro.europeana.eu/blogpost/introducing-europeanas-aggregation-team> adresinden erişildi.
- Sayısal gündem 2020 çalışmaları projelendiriliyor. (2015, 19 Ekim). *BThaber*. <http://www.bthaber.com/kamu/sayisal-gundem-2020-calismalari-projelendiriliyor/1/16070> adresinden erişildi.
- Sources: Europeana collections. (2015). <http://www.europeana.eu/portal/en/explore/sources.html> adresinden erişildi.
- Türkiye Bilişim Derneği. (2014, Kasım). *TBD 31. Ulusal bilişim kurultayı: Kültür ve sanatta bilişim uzmanlık grubu çalıştay sonuç raporu*. Ankara: TBD.
- Türkiye Bilişim Derneği. (2016). *Sayısal gündem 2020*. <http://www.bilisim.org.tr/sayisal-gundem-2020/> adresinden erişildi.
- UNESCO. (1972). *Dünya kültürel ve doğal mirasın korunmasına dair sözleşme*. http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/somutkulturelmiras/somut_kulturel_miras.pdf adresinden erişildi.
- UNESCO. (2003). *Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi*. http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/somut_olmayan_km/SOKM_KORUNMASI.pdf adresinden erişildi.
- Yaşa, S. ve Çolak, Y. (2011). *Avrupa Birliği'nin bilgi toplumu politikaları ve Avrupa için sayısal gündem girişimi: Çalışma raporu 3*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı Bilgi Toplumu Dairesi. http://www.bilgitoplumu.gov.tr/wp-content/uploads/2014/04/AB_Sayisal_Gundem_Calisma_Raporu.pdf adresinden erişildi.
- Why become a Data Provider?* (2015). <http://pro.europeana.eu/share-your-data/become-a-data-provider> adresinden erişildi.
- Yılmaz, B. (2009). *Türkiye'de kültür politikası ve kütüphane: 1980 sonrası durum*. Ankara: TKD Ankara Şubesi.

Üniversite Kütüphanelerinin Mimari Açından Bir Değerlendirmesi: Erzurum İli Örneği

Malik Yılmaz¹, Hatice Baltacı²

Öz

Günümüzde üniversiteler bilim üreten merkezler olarak nitelendirilmektedir. Bu kurumların bilgi çağının gerektirdiği niteliklere sahip olmaları; ancak bilim üreten ve bilimi pazarlayan yerler olmalarına bağlıdır. Üniversitelerin bütün birimlerinin yeniliklere ayak uydurmaları ve yeniliklerin getirmiş olduğu uygulamaları kurumsallaştırmaları bugün için zorunlu bir hale gelmiştir. Üniversite kütüphaneleri de, bu kurumsal yapı içerisinde gelişen teknolojinin beraberinde getirmiş olduğu bilgi kültürünü içinde barındıran birimler olmakla birlikte, bilgi kaynaklarının gerek fiziksel gerekse de elektronik ortamda korunup saklandığı ve kullanıcılarının hizmetine sunulduğu mekânlar olarak ortaya çıkmıştır. Bir kütüphanenin var olabilmesi bütçe, personel, derme, kullanıcı, bina ve teknoloji unsurlarını gerektirmektedir. Çalışmanın amacı, Erzurum ilinde yer alan Atatürk ve Erzurum Teknik Üniversitesi'nin kütüphane binalarını kütüphane mimarisi açısından değerlendirmek ve bu binaların bilgi merkezine ve bilgi sunma hizmetine uygunluğunu ortaya koymaktır. Çalışmada belgesel analiz yöntemi ve gözlem tekniği kullanılarak, incelenen üniversite kütüphanelerinin mimari niteliklerine yönelik bilgiler elde edilmiştir. Ulaşılan bilgiler doğrultusunda ilgili üniversitelerin kütüphane binalarının kütüphane mimarisine uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kütüphane ve bilgi hizmetlerinin bilimsel ve çağdaş düzeyde verilebilmesi için bu kütüphanelerin kütüphane mimarisine uygun şekilde yapılması ve düzenlenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: Erzurum, kütüphane, kütüphane mimarisi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum Teknik Üniversitesi.

Giriş

Üniversiteler nitelikli insanların yetiştirilerek topluma kazandırıldığı ve katkı sağladığı akademik araştırma ve eğitim kurumları olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlama ülkelerin gelişmişlik düzeyiyle doğrudan ilişkilidir. Nitekim bu gelişmişlik bazı üniversiteler için sözde kalmışken; bazı üniversitelerde ise tam anlamıyla hayata geçirilmiştir. Günümüzde akademik gelişim ve rekabetle birlikte üniversitelerin, değişime uyum sağlamak ve kaliteyi yakalamak için önemli çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Bu değişimler bazen mevzuatın yönlendirmesiyle, bazen de yetkili kişilerin ortaya koyduğu kararlar ve kişisel inisiyatif ile gerçekleştirilmektedir. Üniversitenin önemli bir unsuru olan kütüphane de hem sahip olduğu derme ve hizmet sunumu; hem de hizmet sunduğu fiziksel mekân bağlamında mevzuat ve yönetsel kararlardan doğrudan etkilenmektedir. Üniversite kütüphane mimarisi, bilgi hizmeti sunulacak fiziksel ortamın planlanmasından, binanın hizmetler doğrultusunda yapımına ve kullanımına kadar pek çok süreci içermektedir. Artan taleplerle birlikte araştırma alanlarına ihtiyaç duyulması ve öğrenci sayısının yükselmesine bağlı olarak üniversiteler, diğer yapılarıyla beraber kütüphane yapılarını ve/veya mimarilerini de buna göre düzenlemektedir. Bu zorunluluk kütüphane binalarının hem mimari hem de ergonomik açıdan eğitim ve araştırmaya uygun bir şekilde yapılmasını veya hâlihazırda hizmet sunan binaların da fiziksel anlamda ihtiyacı karşılayacak şekilde yeniden

¹ Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, malik.yilmaz@atauni.edu.tr

² Atatürk Üniversitesi Bilgisayar Uygulama ve Araştırma Merkez Müdürlüğü, haticebaltaci@atauni.edu.tr

düzenlenmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda üniversite kütüphane binalarının fiziksel açıdan kütüphane mimarisine ve dolayısıyla bilgi hizmetlerine uygun bir şekilde tasarlanması önemlidir. Kütüphane mimarisine uygun şekilde tasarlanmış fiziksel bir mekânda daha etkili ve verimli kütüphane ve/veya bilgi hizmetleri sunulacağı bir gerçektir.

Çalışmanın konusunu, Türkiye'nin ve Doğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük üniversitelerinden biri ve önemli bir dermeye sahip olan Atatürk Üniversitesi'nin merkez kütüphanesi ile Erzurum'da yeni kurulan, Erzurum Teknik Üniversitesi (ETÜ) kütüphanesinin mimari açıdan değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Çalışmada bu iki üniversite kütüphanesinin, kütüphane mimarisi ve bilgi hizmetlerine uygunluğu açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Ayrıca çalışmayı desteklemek amacıyla bu iki kütüphaneden çeşitli görseller elde edilerek, kütüphanelerin mevcut durumu kütüphane mimarisi açısından ortaya konulmuştur.

Üniversite Kütüphane Binası

Bir kütüphane beş ana unsurdan oluşmaktadır. Bu unsurlar kullanıcı, derme, bina, bütçe ve personeldir; fakat bugün teknoloji de bu unsurlar arasında değerlendirilmektedir. Günümüzde bilgi teknolojilerindeki gelişmelerin bilgiye erişimi önemli ölçüde mekândan bağımsız hale getirdiği görülmektedir. Bu çarpıcı değişime karşın, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kütüphanelerin kullanıcılar için bilgi kaynağına erişimde önemli mekânlar olduğu ve kullanıcıların bu yapıları söz konusu amaçla kullandıkları gözlemlenmektedir. Bu bağlamda kullanıcıları, teknolojinin kolaylaştırıcı etkisinden kurtarıp, kütüphaneleri bilgi gereksinimlerini karşılamak için kullanabilecekleri cazip mekânlar haline getirmek, yönetimlerin en önemli görevlerinden biri olmalıdır. Nitekim '2023'e Doğru Üniversite Kütüphaneleri Raporu'nda bu gereksinime ve göreve şu şekilde değinilmiştir: "Kütüphane binaları eğitim, öğretim ve araştırma için gerekli her türlü yayının uluslararası standartlara göre düzenlenip hizmete sunulduğu, bu kaynaklardan yararlanacak sağlıklı ve engelli kullanıcıların sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayacak mekânlar olarak planlanmalıdır. Kütüphane binalarının teknik donanımları ve mimari yapıları modüler sistemde olmalı ve binanın tamamı veya belli bölümleri 7/24 kullanıma açılabilir. Kütüphane binalarının, kullanıcı ve çalışanlarının etkinliğini en üst düzeye çıkartan aynı zamanda en az çabayla en etkin kaynak yönetimine olanak sağlayan akıllı binalar olarak tasarlanmalıdır" ("2023'e Doğru", 2015). Mekân kullanıcı beklentilerine göre, teknolojinin getirdiği yenilikler çerçevesinde düzenlendiği zaman, kütüphaneden yararlanan kullanıcı sayısı artacaktır. Kullanıcı beklentilerine cevap veremeyen mekânlar zamanla etkinliklerini yitireceklerdir. Bu, hem üniversite açısından hem de üniversitenin bilgi merkezi olan kütüphaneler açısından düşünüldüğünde, itibar kaybına neden olabilecektir.

Üniversiteler eğitim ve bilimsel araştırma yaparak evrensel bilginin üretimine katkıda bulunan kurumlardır. Üniversitelerde yürütülen söz konusu faaliyetlerin bilimselliğinin yüksekliği üniversitenin kalitesini ve prestijini doğrudan belirlemektedir. Üniversitenin önemli birimlerinden olan kütüphaneler ise eğitim ve araştırmalara sahip olduğu basılı ve elektronik kaynaklarla önemli bir katkı sağlamaktadır. "Üniversiteyi oluşturan kapalı alanların içinde yer alan araştırma birimlerinin ve laboratuvarların yanı sıra, bilgi erişiminin sağlandığı kütüphaneler, bilgi üretim işlevi ile de bünyesinde yer aldığı kurumun vazgeçilmez bir birimidir. Bilgi üretiminde yaşamsal önem taşıyan kütüphanelerin üniversitenin önemli bir parçası olabilmesi için binanın fiziksel konumunun ve içerdiği mekânların verilen hizmetlere uygun olması önemlidir" (Küçükcan, 2007, s. 6-7).

Üniversite kütüphaneleri dâhil tüm kütüphane binaları, temelde belli bir fiziksel mekânda bilgi kaynaklarının korunmasını ve bilgi hizmetlerinin sunulabilmesini sağlamak için yapılmaktadır. Faaliyetlerin niteliği binanın mimari özelliğini doğrudan etkilemektedir. Bununla birlikte binanın, iç kullanıcı olarak adlandırılan çalışanlar ve bilgi gereksinimini karşılamak için kütüphaneye gelen kullanıcılar üzerinde olumlu etki bırakacak estetik ve ergonomik değerlere sahip olması, bu kişilerin psikolojilerini pozitif yönde etkileyeceği bir gerçektir. Binanın fiziksel yapısı dışında hizmetlerde kullanılacak malzemenin standartlar doğrultusunda ergonomik ve uyumlu olması, verimliliği arttıracak gibi iç ve dış kullanıcı sağlığını da koruyacaktır. Aşağıda Erzurum'da bulunan Atatürk ve Erzurum Teknik Üniversiteleri'nin merkez kütüphaneleri incelenerek, bu kütüphanelerin fiziksel özellikleri kütüphane mimarisi ve bilgi hizmetleri bağlamında değerlendirilmiştir.

Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi

1958-1959 öğretim yılının başlamasıyla birlikte bugünkü Şair Nefi İlköğretim Okulu binasında faaliyetine başlamış, daha sonra Fen Fakültesi binasında faaliyetlerini sürdürmüş ve 1970 yılında bugünkü binasına taşınmıştır. Kütüphane bu binaya taşındığında bina ayrıca rektörlük binası olarak da kullanılmıştır. Rektörlük binası yapıldıktan sonra bina tamamen kütüphaneye çevrilmiştir. Günümüzde kütüphane, çağdaş teknolojiyle donatılmış altyapısı, elektronik ve basılı ortamda sunduğu 300.000 civarında dermesiyle birlikte Türkiye'nin en

önemli koleksiyonlardan biri olan Seyfettin Özege Koleksiyonunu da bünyesinde barındırmaktadır (Atatürk Üniversitesi, 2015).

Atatürk Üniversitesi merkez kütüphanesi mimari açıdan incelendiğinde, birçok konuda hem iç hem de dış kullanıcı beklentilerine uygun olmayan önemli eksikliklerinin olduğu görülmektedir. Aşağıda kütüphane ile ilgili fotoğraflarla birlikte mimari açıdan değerlendirme yapılmıştır.

Fotoğraf 1. Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nin Ön Cephe Görünümü

Merkez kütüphane rektörlük binasının ve mühendislik fakültesinin ortasında yer almaktadır. Yerleşke incelendiğinde birkaç fakülte hariç çoğunlukla diğer fakültele yakın olduğu görülmektedir. Bu bakımdan kütüphaneye ulaşım nispeten kolaydır ve kullanıcılar için bir otopark alanı mevcuttur. Binanın önce rektörlük binası olarak yapılmasına karşın mimari tasarımı ve bağımsız olması nedeniyle merkez kütüphane, bir kütüphane binası olduğu izlenimini genelde uyandırmaktadır. Bununla birlikte kütüphane girişinde engelli kullanıcılar için rahatlıkla girip çıkabilecekleri bir düzenek olmadığından bu kullanıcılarının zorluk yaşayacakları muhtemeldir. Binanın giriş kapısı, alçak bir zemine yapıldığı için merdivenlerin bitiminde yer almaktadır (Bkz. Fotoğraf 1).

2a

2b

Fotoğraf 2a ve 2b. Kütüphanenin Girişinden Görünüm

Ana kapı girişinin sol tarafında ödünç verme hizmetlerinin verildiği oda ve kütüphanenin kafesi yer almaktadır. Sağ tarafta ise internet hizmetinin de verildiği bir çalışma salonu bulunmaktadır (Bkz. Fotoğraf 2a). Güvenlik ise iki tarafın ortasında konumlandırılmıştır. Çalışma salonu daha çok sınavlara hazırlanan öğrenciler için tasarlanmış olup, genellikle kütüphane bilgi kaynaklarını kullanmayan kullanıcıların çalışma alanı olarak ifade edilebilir. Ancak bu salon, hem girişin sağında hem de kafenin karşısında yer aldığı için gürültüye maruz kalmaktadır. Bu olumsuz durum kullanıcıları rahatsız etmektedir. Bu rahatsızlık kullanıcıların söz konusu salonu çoğunlukla kullanmamalarına neden olmaktadır (Bkz. Fotoğraf 2b).

3a

3b

Fotoğraf 3a ve 3b. Kütüphanenin Zemin Katından Görünüm

Binanın orta kısmında üst katla bağlantıyı sağlayan bir merdiven yer almaktadır. Bina zeminle birlikte üç katlı olduğu için ulaşım merdivenlerle sağlanmaktadır. Binada, özellikle engelli kullanıcılar için, asansörün mevcut olmaması bu kullanıcıların bilgi kaynaklarına erişimini ve bilgi hizmeti almalarını zorlaştırmaktadır. İç mekânda kullanılan boya, estetik ölçüler ve kullanıcı psikolojisi dikkate alınarak seçilmiştir. Fakat ışıklandırmanın standartlar doğrultusunda kullanıcı sağlığını olumsuz etkileyebilecek bir şekilde yapıldığı ve yetersiz bir aydınlık ortamın olduğu görülmektedir (Bkz. Fotoğraf 3a ve 3b). Ayrıca bu katta memur odaları da yer almaktadır.

Birinci katta toplam dört okuma salonu mevcuttur. Bu salonlarda açık raf sistemi uygulandığı için hem bilgi kaynakları bulunmakta hem de çalışma masaları yer almaktadır.

4a

4b

Fotoğraf 4a ve 4b. Kütüphanenin 1. Katından Görünüm

Birinci katta yer alan Dil ve Edebiyat Salonu'nun hemen yanında bir lavabo yer almaktadır. Lavabonun bu katta ve salonlara yakın olması hareketliliğe neden olduğu gibi ortamın hava kalitesine de olumsuz etkilemektedir. Salon girişinde kullanıcı çalışma masaları yer almaktadır. Dil ve Edebiyat Salonu'nda mimari yapı gereği raflar masalara dik konumlandırılmıştır. Bu yerleştirme sayesinde görevli salona nispeten hâkim olabilmektedir. Bina tasarımı sonucu yapılan kirişlerden dolayı, raflar bu kirişler dikkate alınarak yerleştirilmiştir. Kirişler hem estetik açıdan görselliği bozmakta hem de raf aralarında dolaşmayı zorlaştırmaktadır. Raflar birbirlerini destekler şekilde yerleştirilmiş, duvara sabitlenmemiştir Salon kütüphanenin batı cephesinde kaldığı için öğleden sonra gün boyu ışık almaktadır. Bu salon, iklimsel koşulların etkisiyle kullanıcıların yoğun bir şekilde kullandıkları salon olarak öne çıkmaktadır (Bkz. Fotoğraf 4a ve 4b).

5a

5b

Fotoğraf 5a ve 5b. Farklı Cephelerden Kütüphanenin 1. Katından Görünüm

Dil ve Edebiyat Salonu'nun yukarıda söz edilen durumu bu katta bulunan diğer salonlar için de geçerlidir. Kütüphanenin şu anki binası kırk yıl önceki koşullar dikkate alınarak tasarlandığı için, doğal olarak üniversitenin büyümesi ve öğrenci sayısının artması nedeniyle günümüzde fiziksel açıdan kullanıcı beklentilerine karşılık verememektedir. Salonlarda kullanıcıya alan açmak ve böylece kapasiteyi arttırmak için önceleri kullanıcıların dinlenme alanları olarak kullanılan yerler, günümüzde çalışma salonlarına dâhil edilmiştir. Bu hem binanın taşıyabileceği yük kapasitesi, hem de bir salona düşen kullanıcı sayısının çokluğu açısından önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır.

Binanın ikinci katında Seyfettin Özege Nadir Eserler Salonu ile birlikte bir salon daha yer almaktadır. Merkez kütüphanenin bodrum katında ise, süreli yayınlar ve az kullanılan basılı kaynaklar tutulmaktadır. Salonlarda her sene kullanıcı analizi yapıp, az kullanılan ve güncelliğini yitiren kaynaklar bodrum katındaki genel bilgi kaynakları salonunda korunmaktadır. Bu salonun eskiden matbaa olan diğer tarafı ise kullanıma açık değildir. Bu durum, kütüphanenin fiziksel kullanım alanının daralmasına neden olmaktadır.

Salonların hiçbirinde klima olmadığı için havalandırma pencerelerden sağlanmaktadır. Özellikle kış aylarında havalandırmanın yapılamaması nedeniyle havanın kalitesi düşmekte, bu durum kullanıcılar üzerinde fiziksel ve psikolojik olumsuzluklar doğurabilmektedir.

Erzurum Teknik Üniversitesi Kütüphanesi

Erzurum ilinin diğer bir üniversitesi olan Erzurum Teknik Üniversitesi 21.07.2010 tarih ve 27648 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan bir kararla kurulmuştur (Erzurum Teknik Üniversitesi [ETÜ], 2015a). ETÜ'de eğitime ilk olarak 2011 yılında mimarlık, mühendislik, iktisadi ve idari bilimler, edebiyat, fen ve sağlık bilimleri fakülteleri ile başlanmıştır. Bunun yanı sıra daha sonraki yıllarda yabancı diller yüksekokulu, sosyal bilimler, fen bilimleri ve sağlık bilimleri enstitüleriyle de eğitime devam edilmiştir. Üniversitenin misyonu bilim ve teknolojinin gelişimine katkıda bulunmak, ulusal ve uluslararası önemli projelere imza atmak, ülkenin sosyo-ekonomik sorunlarının çözümüne yönelik araştırmalar yapmak, bilimsel bakış açısına sahip, sanatsal ve kültürel düzeyi yüksek, katılımcı, özgür düşünen ve ahlaki değerlere sahip bireyler yetiştirmek olarak belirlenmiştir. Her eğitim kurumunda olduğu gibi ETÜ'de de bu misyon çerçevesinde öğrencilerin ve araştırmacıların bilgi gereksinimini karşılamak için bir kütüphane tesis edilmiştir (ETÜ, 2015b).

Fotoğraf 6. ETÜ Kütüphanesinin Yer Aldığı Merkezi Dersliklerden Bir Görünüm

Erzurum Teknik Üniversitesi'nin öğrencilerine ve akademisyenlerine hizmet verilen kütüphanede, henüz bağımsız bir kütüphane binasına sahip olmadığı için merkezi dershanelerin yer aldığı binanın ikinci katında yaklaşık 170 metrekarelik bir alanda hizmet sunulmaktadır. Edinilen bilgilere göre henüz yapım aşamasında olan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne taşınacak olan kütüphanede, merkezi kütüphane kurulana kadar hizmet sunulacaktır.

7a

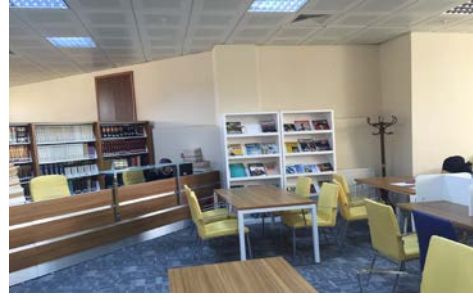
7b

Fotoğraf 7a ve 7b. Kütüphane Girişinden Görünüm

Erzurum Teknik Üniversitesi'nin yapılandırma çalışmaları halen devam etmektedir. Bu süreçte kütüphane de kullanıcılarına hizmet vermeyi ihmal etmemektedir. Kütüphane binası olarak tasarlanmamış olmasına rağmen, sahip olduğu bir salonla hizmet sunmaktadır. Kütüphane incelendiğinde, kullanıcıların araştırma yaptığı salona girmeden önce bir dinlenme alanına sahip olduğu görülmektedir. Duvar kâğıtları kitap baskılı olan bu alanda sanal bir kütüphane havası hissedilmektedir (Bkz. Fotoğraf 7a ve 7b).

8a

8b

Fotoğraf 8a ve 8b. Kütüphane Salonundan Görünüm

Yaklaşık 22.000 basılı dermesiyle ve abone olduğu veri tabanlarıyla aynı anda 60 kullanıcıya hizmet sunabilen kütüphane küçük bir alanda konumlandırılmıştır. Yer sıkıntısından dolayı basılı bilgi kaynakları ödünç verme bankosunun arkasında yer almaktadır (Bkz. Fotoğraf 8a ve 8b).

9a

9b

9c

Fotoğraf 9a, 9b ve 9c. Kütüphaneden Görünüm

Bir kütüphane mekânı olarak tasarlanmamış olduğundan ve yer darlığı sebebiyle alana yerleştirilen rafların arası oldukça dardır. Raflar zemine konumlandırılmış bir şekildedir. Olası bir depremde kitapların dökülmesini engelleyen raf sistemleri kullanılmıştır. Kütüphanenin havalandırma teknolojisine ve güvenlik sistemine sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte kütüphane hizmetleri için tahsis edilen alan, kütüphane hizmetlerine uygun olmamakla birlikte, kütüphane mimarisi açısından değerlendirilebilecek herhangi bir niteliğe de sahip değildir.

Sonuç

Bilgi merkezini oluşturan unsurlardan biri olan bina, bilgi kaynaklarının depolandığı, korunduğu ve bilgi hizmetlerinin sunulduğu fiziksel mekânlar olarak adlandırılmaktadır. Yürütülen faaliyetlerin niteliği, o faaliyetlerin içinde yürütüldüğü binanın fiziksel özelliklerini de doğrudan etkiler. Her faaliyet doğası gereği uygun mekânı gerektirir. Bilgi hizmetleri de bu bağlamda değerlendirildiğinde, iç ve dış kullanıcı memnuniyetini sağlayacak, bilgi hizmetlerine uygun, bugün ve gelecekteki ihtiyaçları karşılayacak esnekliğe sahip fiziksel yapıları zorunlu kılmaktadır. Eğitim ve araştırma yapan kurumlardan olan üniversitelerin bu çalışmalarında en önemli desteği sunan birimlerinden olan kütüphanelerin, daha etkin ve verimli hizmet sunabilmeleri bina olarak adlandırılan fiziksel mekânlarının kütüphane hizmetlerine uygun şekilde tasarlanmasına bağlıdır. Atatürk Üniversitesi merkez kütüphanesinin, günümüzde sürekli büyüyen üniversitenin fiziksel anlamda gereksinimleri karşılamaktan uzak olduğu görülmektedir. Bağımsız bir bina olarak tasarlanmış olsa da, bugün devamlı artan öğrenci ve araştırmacı sayısı ve bunların beraberinde getirdiği binaya ve/veya fiziksel ortama yönelik beklentileri, tüm yönleri ile gereksinimleri karşılayacak yeni bir kütüphane binasını zorunlu kılmaktadır. Üniversitenin kalbi olarak nitelendirilen kütüphanenin bugün ve gelecekteki beklentileri karşılayacak ölçülerde

yeniden tasarlanması üniversitenin eğitime ve araştırmalarına önemli katkılar sağlayacağı bir gerçektir. Erzurum Teknik Üniversitesi ise yeni kurulduğundan henüz tam olarak yapılandırma çalışmasını tamamlayamamıştır. Fakat ileride yapılması planlanan merkezi kütüphanenin fiziksel yapısının, iç ve dış faktörler dikkate alınarak ve gelecekte ortaya çıkacak olası durumlara karşılık verebilecek esneklikte tasarlanması, kuşkusuz üniversitenin akademik başarısına önemli katkılar sağlayacaktır.

Kaynakça

2023'e doğru Türkiye'de üniversite kütüphaneleri: Mevcut durum, sorunlar, standartlar ve çözüm önerileri. (2014). <http://yok.gov.tr/documents/9273450/9459025/%C3%9Cniversite+K%C3%BCt%C3%BCphaneleri+Raporu+Yeni/0afe641a-1e58-4822-a8de-a8ae35d4c4db> adresinden erişildi.

Atatürk Üniversitesi. (2015). *Tarihçe*. <http://www.atauni.edu.tr/#!standart=kutuphane-ve-dokumantasyon-daيره-baskanligi~tarihce> adresinden erişildi.

Erzurum Teknik Üniversitesi. (2015a). *Tarihçe*. <http://www.erkurum.edu.tr/Menu/73/tarihce> adresinden erişildi.

Erzurum Teknik Üniversitesi. (2015b). *Vizyon ve misyon*. <http://www.erkurum.edu.tr/Menu/44/vizyon-ve-misyon> adresinden erişildi.

Küçükcan, B. (2007). *Üniversitelerde kütüphane binaları kullanım verimliliğinin yapı biyolojisi açısından incelenmesi*. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi.

Kütüphanelerin İç Mekân Tasarımına Yönelik Renk Etkileri

Leila Hashempour¹, Aysa Taghizadeh Sapchi²

Öz

Renk insanları psikolojik ve fiziksel açıdan etkileyebilir, farklı renkler karşısında farklı tepkiler ortaya çıkabilir. Açıkçası, renk bireyin normlarını, eylemlerini, tepkilerini ve davranışlarını dolaylı etkilemektedir. İnsan hayatında renkler önemli bir yer tutarak, iç mekânın insan üzerindeki görsel etkisinde önem taşımaktadır. Bu yüzden, renk tasarımı önemli öğelerden biri sayılmaktadır. Renklerin insan üzerindeki etkilerini anlamak ve binalarda özellikle kütüphanelerde farklı uygulamalar doğrultusunda doğru kullanımlarını açıklamak kaçınılmaz bir husustur. Kütüphane binasında renk kullanımı, tasarımcı ve kütüphaneci arasında karşılıklı fikir alışverişi veya ortak çalışma alanı oluşturulması gereksinimini ortaya koymaktadır. Bu ortak çalışmaların veya danışmanlığın amacı, kullanıcının okuma, öğrenme ve araştırma yapabilmesi için uygun bir ortam yaratmaktır. Çalışmanın amacı, binalarda özellikle kütüphane binalarında iç mekân tasarımı için kullanılan renklerin etkilerini incelemektir.

Mevcut literatüre dayalı olarak yapılan bu çalışmada, öncelikle rengin psikolojik etkileri olmak üzere, renklerin sembolik anlamları belirlenmiştir. Renklerin kütüphane işlevine uygunlukları ele alınarak, kütüphanelerde iç mimarlığa yönelik renk psikolojisi incelenmiştir. Kütüphane iç mekân tasarımı için doğru ve uygun renk seçimi, personelin sunduğu hizmetlere yönelik bir taraftan “kaliteyi” yükseltirken diğer taraftan “verimliliği” arttırmakta, ayrıca, kullanıcıların odaklanma gücünü artırarak okumaları, eğlenmeleri veya araştırma yapmaları için uygun ortam yaratmakta yardımcı olabilir. Son olarak çalışmada mevcut literatüre dayalı olarak elde edilen bulgular çerçevesinde, konuyla ilgili genel önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Kütüphane, iç mimari, iç mekân tasarımı, renk, renk psikolojisi.

Giriş

Renk görünür ışık dalgalarının farklı dalga boylarında beynin yorumudur (Dodsworth, 2009, s. 130). Renk insanları psikolojik ve fiziksel açıdan etkileyebilir, farklı renkler karşısında farklı tepkiler ortaya çıkabilir. Örneğin, renkler kan basıncı, kalp hızı, vücut sıcaklığı, solunum, sinir ve sindirim sistemlerinde farklı fizyolojik tepkilere neden olabilir (Daggett, Cobble ve Gertel, 2008). Açıkçası, renk bireyin normlarını, eylemlerini, tepkilerini ve davranışlarını dolaylı etkilemektedir. Bir başka deyişle, renkler farklı yollar ile insan hayatı üzerinde önemli etkiler bırakan, kimyasal ve psikolojik özellikler nedeniyle önemli bir enerji kaynağıdır.

Renk tasarımı önemli öğelerden biri sayılmaktadır. Bu yüzden bir iç mekânı, iç mimari açısından estetik ve çekici duruma getirmede renk unsurunun ciddiyetle incelenmesi gerektiği anlaşılmaktadır (Hazırlar, 2004, s. 23). Bilgi, teknoloji ve sanatın bulunduğu nokta olan iç mimari, insan gereksinimleri için doğal bir düzen, gelişim ve tamamlanmadır (Kurtich ve Eakin, 1996, s. 3). İç mekân tasarımı renk, biçim ve doku gibi kendine özgü bileşenleri ile birlikte, iç mekânı optimize etmek, verimliliği ve estetik anlamlarının düzgün işleyişini sağlamak için çalışmaktadır. İç tasarım, estetik ve işlevsel düzenin aynı düzeyde olması gereken bir süreç, insanın kendi ana karakter olduğu kurgusal bir yapıdır.

¹ Hacettepe Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, leila_hashempour@yahoo.com

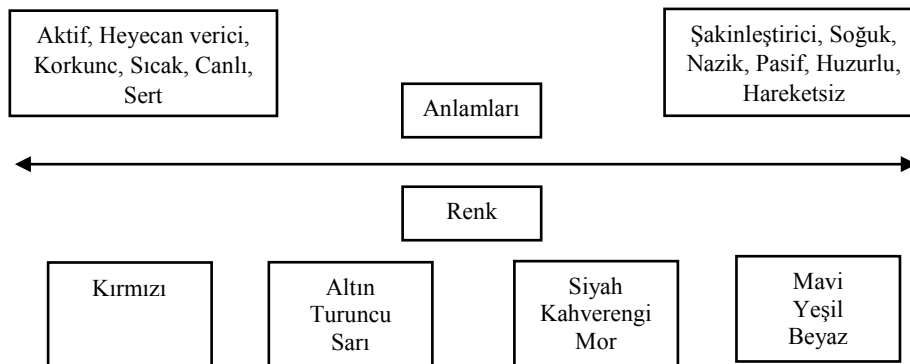
² Hacettepe Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarım Bölümü, aysa.sapchi@hacettepe.edu.tr

Bazen sıkıcı bir ortam gibi görünen kütüphanelerde, renklerin psikolojik etkileri yadsınmaz. Renk kullanımı açısından “ortama” yönelik yeni tanımlar ortaya çıkmaktadır. Konu ile ilgili bilinç eksikliği geri dönüşü olmayan etkilere neden olabilir. Bu yüzden, bir kütüphanede kullanılan renkler diğer ortamlara göre farklı olmalıdır. Kullanışlı ve canlı bir kütüphane binasında, sunulan hizmetlerin verimliliği iki katına çıkacaktır. Kütüphanelerde iç mekân tasarımı, bir yandan personelin faaliyetlerini doğrudan etkilerken, öte yandan kullanıcıların tutum, bakış açıları ve kişiliklerini etkileyebilir. Bir başka deyişle, bu tür mekânlarda iç mimarının amacı, yapılan faaliyetlerin konforu için fiziksel ve zihinsel performansı geliştirmektir.

Araçlar, malzemeler, renkler, dokular ve diğer tüm faktörler, kütüphane mimarisinin ayrılmaz bir parçasıdır. Kütüphane binasında renk kullanımı, tasarımcı ve kütüphaneci arasında karşılıklı fikir alışverişi veya ortak çalışma alanı oluşturulması gereksinimini ortaya koymaktadır. Bu ortak çalışmaların veya danışmanlığın amacı, kullanıcının okuma, öğrenme ve araştırma yapabilmesi için uygun bir ortam yaratmaktır. Mevcut literatüre dayalı olarak yapılan bu çalışmada, binalarda özellikle kütüphane binalarında iç mekân tasarımı için kullanılan renklerin etkilerini incelemek amaçlanmıştır.

Renk Psikolojisi

Renklerin birey üzerindeki etkileri nedeniyle, insanın yaşadığı yerlerde, kullandığı eşyalarda ve bulunduğu ortamlarda renk seçimine dikkat etmek gerekmektedir. Ayrıca, insanın bulunduğu mekânları ve kullandığı eşyaları her an değiştiremediği için renk seçiminin önemi ortaya çıkmaktadır. Renklerin bireye yönelik etkileri psikoloji, zihinsel ve fiziksel performans, sağlık, kültürel, sosyal, politik ve üretim gibi konularda kullanılmaktadır. Bu etkiler doğrultusunda, renkler sıcak ve soğuk olarak ikiye ayrılmaktadır. Renklerin anlam tayfını oluşturan şekil aşağıda gösterilmektedir. Bu tayfa göre, “sıcaklık”, “canlılık” ve “aktif olmak” kırmızı renk ile ilgili, “huzur”, “sakinleştirmek”, “nazıklık” mavi, yeşil ve beyaz renk ile ilgilidir (De Bortoli ve Maroto, 2001).

Şekil 1. Renklerin Anlam Tayfı

Renklerin psikolojik etkilerinden biri de rengin pozitif veya negatif özellikleridir. Renklerin pozitif veya negatif etkilerini kontrol altına alabilmek için kullanılan rengin doymuşluk ve değerinin taşıdığı anlamına yönelik büyük öneme sahip olduğu dikkat edilmesi gereken önemli bir noktadır. Mesela, kırmızı renk, bir ifade aracı olarak duyguların bir karşılığı olarak bazı anlamlarla görünmektedir. Bu anlamlar insanı ruhsal olarak etkileyebilir. Bu yüzden, mekânlarda kullanılan kırmızı renk, yarattığı ruh hali ile birlikte, psikolojik etkileşimlere neden olabilir. Gerçek bir sevgiyi ifade eden kırmızı kontrolü kaybetmek anlamına da gelebilir. Pozitif bir renk olsa da kanlı ve şiddete dayalı kurumları, hırs, tutku ve savaşları da ifade eder. Dolayısıyla, kırmızı negatif özelliği ile kaosun rengidir, uygun tonlarda kullanılmamışsa eğer, bir mekân içinde de kaosa ve şiddete neden olabilir (Özdemir, 2005, s. 392).

Psikologların araştırmalarına (Lang, 1987; Martel, 1995; Pile, 1995; Brown, 2002) göre, renklerin insan algısı üzerindeki etkileri ağırlık (hafif ve ağır), sıcaklık (sıcak ve soğuk), mesafe (uzak ve yakın), ve boyut (büyük ve küçük) ölçekleri açısından incelenmektedir. Farklı renklerle bulunan mekânlarda zaman ölçeği bile farklılık göstermektedir. Bu yüzden, iki aynı mekân farklı renk tasarımı ile insana yönelik farklı etkilere neden olabilir. Renklerin anlamları ve özellikleri Tablo 1’de yer almaktadır (Martel, 1995; Akkın, Eğrilmez ve Afrashi, 2004; Özdemir, 2005; Nezami Behrouz ve Toufan, 2013).

Tablo 1. Renklerin Anlamları ve Özellikleri

Renk	Anlam ve Özellikler
Kırmızı	Yaşam gücünü, her türlü arzu ve tutkuyu temsil eder. İstenilen sonuçları ve iş başarısı elde etmek anlamına da gelmektedir. Heyecan verici, sağlık, canlılık, aşk, zafer hissi, enerji, ısıtıcı etkiler taşır.
Sarı	Geçici mutluluk, zenginlik, bolluk, şeref ve sadakati hatırlatır. Sarı entelektüel olma, yöneticilik, hırs, iddia ve özgürlüktür. Uzun süre içinde zihinsel karışıklık ve vandalizme neden olabilir. Mor renk ile birlikte kullanırsa eğer bu olumsuz etkiler azalabilir.
Mavi	Huzuru ve hoşnutluğu çağırır. Güven, teslimiyet, fedakârlık, sonsuzluk, gelenek ve değer sembolünü temsil eder. Mavi içinde özgürlük ve uyum taşıyan bir renktir.
Yeşil	Düşünce tutarlılığını, azim, bilinçliliği temsil eder. Rahatlatıcı ve doğa ile bağlantılıdır. Genellikle duygusal krizin hafifletilmesine yardımcı olmak için kullanılır.
Mor	Asalet, aşk, utanç ve hüznü rengidir. Meditasyon ve içe kapanmayı artırır, tamamlayıcı rengi olan sarı ile birlikte oldukça pozitif etki yaratabilir.
Kahverengi	Toprak rengi olan kahverengi, güven ve fiziksel konforu temsil eder. Ortamın geniş bir alanı bu renk ile kaplanırsa eğer, ağırlık hissine ve hatta depresyona neden olabilir.
Turuncu	Duru sevincin, dengeli gücün sembolü turuncu, iyimserlik yayar. Birlik olmaya yönlendirici, neşe verici, zenginlik, ışık ve verimliliği temsil eden bir renktir. Çok kullanıldığı zaman huzursuz edicidir.
Beyaz	Beyaz, hiç rengin olmayışıdır, yani ışığın hepsinin yansıtılmasıdır. Birliğin ve saflığın sembolüdür. Umutsuzluğu tedavi eder, ancak fazla beyaz kullanımı insanı izole eder, diğer insanlardan ayırır.
Siyah	Bu renk, yas, pişmanlık, suçluluğu sembolize edebileceği gibi, derin dinlendirici sessizlik ve sonsuzluğu sembolize eder. Yas rengi olmasına rağmen, erdem, ihtiyat ve akıl niyetinde kullanılır.

Renk psikolojisini anlamak kütüphaneciler için önemli konulardan biridir. Kullanıcı gereksinimlerine yönelik bilgiye sahip olan kütüphaneciler, uygun renk ve tasarım seçiminde tasarımcıya yardımcı olarak istenilen hedeflere ulaşma ortamını sağlayabileceklerdir.

Renklerin Sembolik Anlamları

Renklerin psikolojik etkilerinin yanı sıra, sembolik anlamları da vardır. Bu semboller günlük yaşamın bir parçası olarak kültür, cinsiyet, yaş, zihinsel ya da duygusal durum ve kişisel deneyimler gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak her alanda karşımıza çıkmaktadır. Renklerin sembolik anlamlarının topluma bağlı olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle, renklerin farklı toplumlarda farklı biçimlerde farklı anlamları görülmektedir. Tarih boyunca ulusların dini, siyasi, kültürel ve sosyal farklılıklarında renk önemli yeri olan bir unsur olmuştur. Bunlara ek olarak toplumların yaşadığı doğa ayrı anlam kaynağıdır. Örneğin, sarı renk Çinliler ve Hristiyan toplum tarafından kutsal sayılmaktadır. İslam da ise, yeşil kutsal renk olarak kabul edilmektedir. Pekin’de parlak renkler saraylar, tapınaklar ve diğer törensel binalar için ayrılmaktaydı. Mısır’da “Shu” gökyüzünü yeryüzünden ayıran tanrının kırmızı olduğu için hasta tedavisinde kırmızı taşların önemli olduğu görülmektedir. Mor, orta çağ Avrupa’sında aristokratların rengi ve saray itibarını temsil eden bir renktir. Dolayısıyla, renkler insanların zaman içinde oluşturdukları yaşam biçimi anlayışları olabilmektedir (Rasmussen, 1994, s. 181; Özdemir, 2005, s. 398). Her ülkede ve kültürde renklerin belli simgesel değerleri bulunmaktadır. Renklerin farklı kültürlerde farklı algılanmasına en uygun örnek turuncu rengidir. Amerikalılar arasında daha az hoşlanılan turuncu, monarşinin yaklaşık 400 yıldan beri merkezi olan “Orange House” Hollanda’da en çok kullanılan renk olarak görülmektedir

(Akkın ve diğeri, 2004, s. 275). Aşk rengi olan kırmızı, dünya genelinde her yıl 14 Şubat'ta kutlanan sevgililer gününde çevrenin kırmızı güller ve hediyelerle donatılmasının nedenidir.

İnsanların kültürel geçmişlerine bağlı olarak renkler farklı duygulara neden olmaktadır. Bu konu renk seçiminde dikkate alınmazsa eğer, sıkıntı ve karmaşaya neden olabilir. Örneğin, kırmızı renk Amerika'da tehlike, Fransa'da aristokratiklik, Mısır'da ölüm, Hindistan'da yaratıcılık, Japonya'da kızgınlık, Çin'de ise, mutluluk duygusunu temsil eder. Yeşil rengi, Amerika'da güvenlik, Fransa'da cinayet, Mısır'da bereket, Hindistan'da refah, Japonya'da ise gençlik duygusunu göstermektedir (Daggett ve diğeri, 2008).

İç Mekân Tasarımı ve Renkler

İç mimari sanatı, iç mekân tasarımının yanı sıra, mimarlık bilimi, dekorasyon ve diğeri alanları kapsayan öğeler içermektedir. Bu sanatın amacı, görsel etkiyi elde etmek ve işlevselliği belirlemektir. Amaca ulaşmak açısından en önemli unsur iç mekân tasarımıdır (Hasol, 1998, s. 437). İç mekân tasarımının temel amacı ise, iç mekânların işlevsel açıdan geliştirilmesi, estetik olarak zenginleştirilmesi ve psikolojik açıdan değerlendirilerek ele alınmasıdır (Ertek, 1994, s. 85).

İç mekân tasarımı öğeleri arasında, renk önemli öğelerden birisidir. Bu öğe hem işlevsel hem de estetik açıdan dikkate alınmaktadır. Renklere karşı tepkiler ve davranışlar genellikle kültürel ve kişisel deneyimin bir fonksiyonudur. Renk, ortam ile kurulan ilişkinin belirlenmesinde en önemli faktörlerden biridir. Uygun renk kullanımı sıkıcı bir mekânı canlı bir mekân haline dönüştürebilir. Bir iç mekân tasarımı için renk seçimi konusunda yukarıda belirlenen etkileyici faktörlerin yanı sıra, mekânın işlevi ve ışık kaynakları dikkate alınması gereken bazı önemli noktalar arasında yer almaktadır.

Lang (1987)'e göre, mimarların yarattığı tasarımlar ve yapılar insan davranışı için potansiyel bir ortamdır ve insanı etkileyen ortamlar insanlar tarafından büyük beğeni kazanan ortamlar arasında yer almaktadırlar. Bu nedenle, mimarlar, tasarımcılar ve onların danışmanları kullanıcıyı etkileyen bir ortam yaratmak üzere önemli adımlar atmalıdır. Renk insanları etkileyebilecek faktörlerden birisi olduğu için, uygun ve eşgüdümlü kullanımları sayesinde belirli bir ortamı çekici ve estetik duruma getirebilirler.

Renklerin Kütüphane İşlevine Uygunlukları

Mekân algılanmasında katkıda bulunan renk, bazen mekânın işlevini iyi bir şekilde ifade eder. Bir başka deyişle, iç mekân tasarımına yönelik renk seçiminde mekân işlevi ve amacı önemli faktörlerden biridir. Kütüphanede kullanılacak renklerin seçimi iç tasarımın en ilginç ve karmaşık yönlerinden biridir. Bu nedenle, kütüphanelerin renk seçiminde teknik bilgi ve deneyime sahip olan tasarımcıyla çalışmak, ortamın verimliliğini arttırmak için daha güvenilir olabilir.

Mekânların birbirinden farklı olmalarını göz önünde bulundurmak gereklidir. Renk gibi önemli olan değerler bina içerisindeki fiziksel ortamın görsel özelliklerini oluşturmaktadır. Kütüphanenin tüm alanlarında renk düzeyleri mekân işlevine uygun özellikleri doğrultusunda değerlendirilmelidir. Bir halk kütüphane örneğinde, çocuklar ve yetişkinler alanında kullanılan renk düzeyi birbirinden farklı olabilir. Kütüphanelerin işlevleri çeşitli renk kullanımı ile doğru bir şekilde açıklanabilir. Çok katlı kütüphane binalarında, birbirine bağlı olan bölümlerde aynı renk kullanımı, ayrıca her bir kata özel farklı renk kullanımı belirli alanları bulmada kullanıcılara yardımcı olacaktır. İç tasarım için kullanılan renklerin yanı sıra, kütüphanede bulunan kitaplar, dergiler ve diğeri malzemelerin sağladığı renkleri de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Yerel personel nesnelere ve malzemelerde kullanılan renklerin kullanıcı algısı üzerinde etkisi olduğunu unutmamalıdır. Parlak renkler ile bir nesne daha büyük algılanır iken, koyu renkler ile aynı nesne küçük algılanabilir. Örneğin, kütüphanede küçük bir oda ya da küçük bir alan koyu renkler ile boyanmamalıdır; çünkü alan daha da küçük algılanır (Brown, 2002).

Kütüphanelerde İç Mimarlığa Yönelik Renk Psikolojisi ve Etkileri

Çeşitli iş yerlerinin, hastanelerin, okulların ve kütüphanelerin verimi renk unsuru ile arttırılmakta veya düşürülmektedir. Kütüphane yönetiminin ve verimliliğinin başarılı olması, kullanıcıların taleplerini ve ihtiyaçlarını karşılayan hoş ve güzel bir ortam türüne bağlıdır. Elbette ki böyle bir ortamın yaratılması ve tasarımı kütüphanelerin önemli amaçlarından biridir. Bu amaca ulaşmak için kütüphanecilerin ve tasarımcıların ortak çalışmaları ve fikir alışverişleri gerekmektedir. Ortak çalışmalarda renk öğesinin insan psikolojisine olan etkilerini dikkate alarak iç ve dış mekân tasarımı için renk kullanımı belli ilkelere bağlı olarak yapılmalıdır.

Renklerin psikolojik etkileri kütüphanede renk seçiminde belirleyici faktörlerden biridir. Genel olarak mavi, yeşil ve menekşe serin ve huzuru temsil eder iken, kırmızı, sarı ve turuncu sıcak, etkin, uyarıcı renkler olarak kabul edilir. Yangın ve kanın rengi olan kırmızı, ısı ve şiddet gibi psikolojik etkileri vardır. Bu etkiler tehlike anlamına gelmektedir. Kütüphane iç mekân tasarımında, parlak kırmızı bazı alanlarda nadiren ana renk olarak kullanılabilir. Ancak, bazen (sarı ve mavi) renkler ile birleşim halinde çocuk alanlarında kullanılabilir. Sarı rengin daha az saldırgan etkisi olduğu için kullanımı kırmızıya göre daha kolaydır. Parlak kırmızı gibi, sarı renk de genellikle çocuk alanlarında kullanılabilir. Doğa rengi olan yeşil, farklı şemalar ile tanınsa bile –kurumsal veya askeri yeşil- sakinleştirici duygusunu ve kararlılığı temsil eder. Buna ek olarak mavi, düşünme yeteneğini arttırdığı için kütüphanelerde okuma salonları için en uygun renk tercihidir (Pile, 1995; Brown, 2002). Mor renk, kırmızı ve maviden elde ettiği ikili doğasıyla uyku verici renktir. Bu nedenle, öğrenme merkezleri, kütüphaneler ve okullarda geniş bir alan için kullanımı tavsiye edilmez. Çünkü eğitim ile verimliliği düşürür, durgunluk yaratır ve entelektüel eksikliğe neden olur. Beyaz rengin olumlu etkilerinin aksine, siyah pasiflik, sessizlik ve hareketsizlik rengidir, zihinsel ve fiziksel uyarılmayı düşürdüğü için kütüphanelerde özellikle de çocuk kütüphanelerinde ve alanlarında kullanımı tavsiye edilmemektedir.

Renklerin tonları veya parlaklıklarına göre seçilmeleri yanında, psikolojik ve estetik açıdan da seçilmeleri önemli noktalardan biridir. Bu konular, geniş ölçüde renklerin etkilerini, özelliklerini ve aralarındaki kompozisyon niteliklerini bilmeyi gerektirir. Farklı renklerin, bir yüzeyi dar, alçak, yakın ve uzak göstermesi gibi özelliklerinden de yararlanılmalıdır (İnşaat, 2011). Görsel bir ortamda okuyucuyu etkileyen renk kompozisyonu, kütüphane iç mekân mimarisi için dikkate alınan önemli konulardan biridir. Farklı renkleri belli kavramlar ile amaçları ifade etmek için uyumlu ve düzenli bir şekilde bir araya getirmeye, renk kompozisyonu denilmektedir. Kütüphanenin farklı bölümlerinde renk seçimi kullanım amacına dayalı olmalıdır. Kütüphane gibi ortamların renk kompozisyonuna yönelik kullanılan renklerin yönleri ve yerleşimi önemlidir. Örneğin, mavi renk ortamın tavan, döşeme, duvarlarında farklı etkiler yaratabilir. Mavi, tavanda hafiflik duygusu yaratırken, döşemede ağırlık duygusuna neden olabilir; aksine, kırmızı tavanda ağırlık, döşemede ise hafiflik duygusu yaratabilir. Aşağıda Tablo 2’de, kütüphane iç mekân tasarımı için önerilen renklere ve sağladıkları psikolojik etkilere yer verilmiştir.

Tablo 2. Kütüphane Bölümlerinde Önerilen Renkler ve Psikolojik Etkileri

Alan/Bölüm	Önerilen Renk	Psikolojik Etkiler
Okuma Salonları	Mavi ve tonları, Yeşil, Beyaz	Huzur, Rahatlık, Azim, Bilinçlilik duygusu
Referans Hizmetleri Bölümü	Yeşil, Sarı, Beyaz	Yöneticilik, Özgürlük, Azim, Bilinçlilik duygusu
Ödünç Verme Masası	Mavi ve tonları	Güven, Huzur, Hoşnutluk duygusu
Bilgisayar Odaları	Yeşil ve Tonları, Pembe, Gül rengi	Öz-güven, Huzur
Toplantı Salonları (Çok Amaçlı Salonlar)	Turkuaz, Yeşil, Kırmızı,	Güven, Canlılık, Davet edici duygusu
Çocuk Alanları	Turuncu, Kırmızı, Sarı, Yeşil tonları	Enerji, Hareket, Canlılık, Kan dolaşımını hızlandırma
Koridorlar, Giriş Fuayeleri	Mor ve açık tonları	Huzur verme, öz-güven duygusu
Islak Hacimler	Beyaz ve tonları, Mavi-Turkuaz, Yeşil ve tonları	Saflık, Temizlik, Mekânları geniş göstermesi
Personel Çalışma Odaları	Lacivert, Kahverengi, Mor ve Siyah tonları	Güç, Rahatlık ve Otorite sağlama

Kütüphanelerin farklı bölümlerinde bölüm işlevine yönelik farklı renkler kullanılmalıdır. Öğrenme ve eğitim amaçlı ortamlarda en çok açık renkler tercih edilmektedir. Bu tür ortamlarda bireyin okumaya ve öğrenmeye daha fazla yoğunlaşması beklenmektedir (Daggett ve diğerleri, 2008). Kütüphanelerin de ana misyonlarına yönelik, açık mavi, yeşil ve hiç rengin olmayışı yani beyaz zihinsel aktivitelerin artışına yardımcı olduğu için okuma salonlarında kullanılmalıdır. Kütüphane referans bölümü kullanıcıyı bilgi aramaya teşvik etmelidir. Bunu başarabilmek için sakin ve sessiz bir ortam oluşturmak gerekmektedir. Renkler bulunduğumuz ortamda zamanın hızlı ya da yavaş geçmesi duygusunu etkileyebilmektedir. Enerji verici kırmızı renk ile boyanan bir ortamda uzun süre bulunulduğunda zamanın akışı yavaş olup ortam yorucu olabilir. Ancak, yeşil renk zamanın akışını hızlandırıp ortamın yorucu duygusunu azaltabilir (Cheshmeh Sohrabi, Rahim Salmani ve Rahim Salmani, 2001). Bu nedenle, yeşil, sarı ve beyaz ile birleşen sürekli öğrenmeyi ve ilerlemeyi teşvik eden renkler bu tür ortamlar için uygun görülmektedir. Ödünç verme masasında ödünç verme işleminin biraz zaman alıcı olduğu için kullanıcının bu arada sabırlı olması gerekmektedir. Bu nedenle, kütüphanelerde bu bölümler için en uygun renk huzuru ve güveni temsil eden mavi ve tonlarıdır. Masa arkası duvar uzaktan belirlenmesi için koyu renklerle boyanmalıdır (Latimer ve Niegaard, 2007, s. 162).

Bilgisayar odaları ve medya merkezi için öz-güven ve huzuru temsil eden renkler kullanılmalıdır. Bu bölümler için yeşil ve tonları, pembe ve gül rengi uygundur. Siyah veya koyu renkler bu bölümler için tavsiye edilmemektedir (Cheshmeh Sohrabi ve diğerleri, 2001, s. 49). Toplantı salonları veya çok amaçlı salonlar için açıktan koyuya doğru değişen renklere yer vererek, sıcak, mutlu ve davet edici bir ortam yaratılabilmektedir. Çocuk alanları hareketin yoğun olduğu yerlerden biridir. Kan dolaşımını hızlandıran, hareket, canlılık ve enerji verici renklerden olan yeşil ve sarı tonları, turuncu ve kırmızı bu mekânlar için en uygun renklerdir. Koridorlar, giriş fuayeleri gibi ortak kullanılan bölümlerde rahatlatıcı ve sıcak bir ortam yaratmak için, gül rengi ve pembe gibi renkler ve onların tonları, kuvvetli ve çarpıcı bir ortam yaratmak için koyu ve canlı renkler kullanılmalıdır. Genellikle ıslak hacimler küçük yerlerdir. Bu nedenle, duvarlar için açık ile orta arası renklere yer verilerek hacim genişlemesine yardımcı olunabilmektedir. Bu mekânlar için sağlığı ve temizliği çağrıştırdığından beyaz uygun renktir. Ayrıca, doğayı temsil ettiğinden ve mekânları geniş gösterdiğinden mavi-yeşil, mavi- turkuaz veya yeşil tonlardaki renkler diğer uygun renklere göre daha uygundur. Personel çalışma odalarında, çalışma rahatlığını, verimini ve zevkini arttıracak olan uygun seçilmiş renkler kullanılmalıdır. Bu mekânlarda, öz-güven duygusu için morun açık tonları, güç ve yoğunlaşma için siyah, otorite simgesi olan lacivert veya resmiyetten uzak, rahat ve tepkisiz, hissettiren kahverengi tonları da kullanılabilir renkler arasındadır (Özbudak, Gümüş ve Çetin, 2003; Daggett ve diğerleri, 2008).

Sonuç ve Değerlendirme

Tasarımın önemli öğelerinden biri renktir. Bir mekânda tüm yüzeyler ve biçimler renk farklılıkları ile daha iyi algılanabilir. Mekânları ve eşyaları her an değiştirme şansına sahip olmadığımız için renk seçiminin önemini göz önüne almak zorunda bulunmaktayız. Bireye yönelik renklerin etkileri doğrultusunda, renkler sıcak ve soğuk olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunun yanı sıra pozitif ve negatif özellikler, renklerin psikolojik etkilerinden biridir. Bu yüzden, iki aynı ortam farklı renk seçimi ile bireye yönelik farklı etkilere yol açabilir. Sıcak, soğuk, pozitif ve negatif özelliklerin yanı sıra, renklerin sembolik anlamları da vardır. Bu semboller kültür, cinsiyet, yaş, zihinsel ya da duygusal durum ve kişisel deneyimler gibi çeşitli faktörlere bağlıdır. Ayrıca, renklerin farklı toplumlarda farklı biçimlerde farklı anlamları görülmektedir.

Mekânların farklı olmalarını göz önünde bulundurmak önemlidir. Renk değeri bina içerisindeki fiziksel ortamın görsel özelliklerini oluşturmaktadır. Kütüphanenin tüm bölümlerinde renk düzeyleri mekân işlevine uygun özellikleri doğrultusunda değerlendirilmelidir. Kütüphanelerde kullanıcı ve kütüphaneci arasında iletişim olanağı sağlanıp, kullanıcının okumak, araştırmak ve boş zamanını geçirmek için uygun ortam yaratılmaktadır. Bu tür ortamlarda kullanıcıların ister bilgi ve araştırma gereksinimleri, ister ise estetik, zevk ve huzur ile ilgili gereksinimleri karşılanmaktadır. Başarılı bir kütüphane yönetimi kendi hedef kitlesinin taleplerini ve ihtiyaçlarını olumlu ve uygun bir şekilde tanımlayıp, karşılanması için farklı yöntemler uygulamalıdır. Kütüphanede renk seçiminde belirleyici faktörlerden biri renklerin psikolojik etkileridir. Bir kütüphane binası için çeşitli bölümlerde, alan özellikleri ve işlevine göre uygun renklerin seçilmesi önemlidir. Bu nedenle;

1. Ele alınan mekândaki işlevlerin özellikleri incelenmelidir.
2. Renklerin psikolojik etkileri dikkate alınarak alan için uygun renkler belirlenmelidir.
3. Seçilen renkler bir maket üzerinde incelenip, gerçek binada uygulanmalıdır.

Genel olarak, kütüphane iç mekân tasarımı için doğru ve uygun renk seçimi, personelin sunduğu hizmetlere yönelik bir taraftan “kaliteyi” yükseltirken diğer taraftan “verimliliği” arttırmakta, ayrıca, kullanıcıların odaklanma gücünü arttırarak okumaları, eğlenmeleri veya araştırma yapmaları için uygun ortam yaratılmasında yardımcı olabilir.

Çalışma sonucu elde ettiğimiz bilgilere göre konuyla ilgili şu genel önerilerde bulunulabilir:

- Bu çalışmada, renk psikolojisi göz önüne alınarak, kütüphanelerin farklı bölümleri için işlev özelliklerine yönelik literatüre dayanarak uygun renkler önerilmiştir. Renk seçiminde psikolojik etkilerin yanı sıra, renk yansıtma faktörü ve iklim özellikleri dikkate alınması gereken önemli noktalardan olup, gelecek çalışmalarda incelenmesi gereken konulardan biridir.
- Ayrıca, farklı kültürler ve inanç sistemlerinin yanı sıra, kişilerin renk tercihlerinde teknoloji de etken faktörlerden biridir. Modern teknolojilerinin hemen her alanda farklı etkiler ortaya çıkarması, kütüphaneleri daha da çok etkilemektedir. Yeni teknolojilerin kütüphane iç mekân tasarımına yönelik ışık, aydınlatma ve renk etkilerini incelemek kütüphane kullanıcılarının artan ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla dikkate alınması gereken önemli bir husustur.
- Kütüphanecilerin renklere yönelik tercihlerinin değerlendirilmesi ve kullanıcıların kullanılan renklere yönelik beklentilerinin saptaması için kullanıcı memnuniyeti çalışmaları yapmaları gerekmektedir.

Teşekkür

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'na (TÜBİTAK) 2215-Burs Programı kapsamında mali desteklerinden dolayı sonsuz teşekkürler ederiz.

Kaynakça

- Akkin, C., Eğrilmez, S. ve Afrashi, F. (2004). Renklerin insan davranış ve fizyolojisine etkileri. *T. Ofi. Gaz.*, 33, 274-282.
- Brown, C. R. (2002). *Interior design for libraries: drawing on function & appeal*. Chicago and London: American Library Association.
- Cheshmeh Sohrabi, M., Rahim Salmani, A. ve Rahim Salmani, A. (2001). Tasire reng dar memarie dakheliye fazaye ketabkhanehaye daneshgahi [The impact of color in the interior design of academic libraries]. *Ketabdari va Ettelaesani*, 14(1), 39-70.
- Daggett, W. R., Cobble, J. E. ve Gertel, S. J. (2008). *Color in an optimum learning environment*. International Center for Leadership in Education. <https://www.portlandschools.org/common/pages/DisplayFile.aspx?itemId=7160594> adresinden erişildi.
- De Bortoli, M. ve Maroto, J. (2001). *Colours across cultures: translating colours in interactive marketing communications*. <http://globalpropaganda.com/articles/TranslatingColours.pdf> adresinden erişildi.
- Dodsworth, S. (2009). *The Fundamentals of interior design*. Switzerland: AVA Publishing.
- Ertek, H. (1994). *İç mekân temel tasarım ilkelerine bir yaklaşım* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Hasol, D. (1998). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi.
- Hazırlar, M. A. (2004). *Halk kütüphanelerinde iç mimari* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- İnşaat teknolojisi: Bina durumu renk tasarımı 582YIM369*. (2011). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı. http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Bina%20Durumu%20Renk%20Tasar%C4%B1m%C4%B1.pdf adresinden erişildi.
- Kurtich, J. ve Eakin, G. (1996). *Inerior architecture*. Toronto: John Wiley & Sons.
- Latimer, K. ve Niegaard, H. (Eds.). (2007). *IFLA library building guidelines: Developments & reflections*. München: K-G Saur
- Lang, J. T. (1987). *Creating architectural theory: the role of the behavioral sciences in environmental design*. New York: Van Nostrand Reinhold Company.
- Martel, D. C. (1995). *Ben enerjyim* (A. Ünel, Çev.). İstanbul: Arion Yayınevi.
- Nezami Behrouz, F. ve Toufan, S. (2013). *Baz shenasiye naqhshe rang va nur da memarie dakheliye mohite ketabkhane* [Recognizing the role light and color in interior design library environment]. <http://www.kandabpars.com/thread10312.html> adresinden erişildi.
- Özbudak, Y. B., Gümüş, B. ve Çetin, F. D. (2003). *İç mekân aydınlatmasında renk ve aydınlatma sistemi ilişkisi*. http://www.emo.org.tr/ekler/0db17c6772e2a26_ek.pdf adresinden erişildi.
- Özdemir, T. (2005). Tasarımda renk seçimini etkileyen kriterler. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 391-402.

Pile, J. F. (1995). *Interior design*. New York: Harry N. Abrams.

Rasmussen, S. E. (1994). *Yaşanan mimari* (Ö. Erduran, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Sürdürülebilir Mimarlık Yaklaşımıyla Kütüphane Binaları

Berrin Küçükcan¹

Öz

Tarih boyunca toplumun bilgi gereksinimini karşılama amacıyla oluşturulan kütüphaneler, ilk ortaya çıkışlarından itibaren her zaman bir mekâna sahip olmuşlardır. Çünkü bina, kütüphaneyi oluşturan temel bileşenlerden biridir. Geçmişten bugüne bilgi kaynaklarının toplandığı bu kütüphane binaları, aynı zaman diliminde birden fazla kişiye hizmet veren, içerdikleri materyaller ile buldukları çevreyi etkileyen ve bu çevreden etkilenen mekânlardır. Bir başka deyişle iç ve dış çevre koşullarındaki olumsuzluklar kütüphane binasını, binadaki olumsuzluklar ise çevreyi etkilemektedir. Binada kullanılan enerji kaynakları ve üretilen atıklar, enerji tasarrufu ve çevre kirliliği açısından değerlendirilmesi ve önlem alınması gereken önemli konulardır.

Halen kullanılan taşkömürü, linyit, petrol, doğalgaz gibi yenilenemez geleneksel yakıtların çevreye verdikleri zararlar ve maliyetlerindeki yükseklik, insanlığı güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, jeotermal enerji gibi alternatif enerji kaynaklarını kullanmaya yönlendirmiştir. Günümüzde binalarda kullanılan bu fosil kökenli yakıtların yerini artık bu tür yenilenebilir enerji kaynakları almaktadır. Fosil kökenli yakıtların tüketimi sonucunda atmosfere salınan zararlı gazların oluşturduğu kirlilik ve iklim değişikliklerine neden olan küresel ısınmaya çözüm olarak geliştirilen yöntemler, sürdürülebilir bir çevre oluşturma yönündedir. Sürdürülebilir mimarlık yaklaşımı ise, çevreye zarar vermeyen ve enerji tasarruflu binalar tasarlama ve üretme sürecidir. Bu çalışmanın amacı; kütüphane binalarının sürdürülebilir bir çevre içerisinde konumlandırılarak nasıl bir sürdürülebilir mimarlık yaklaşımıyla tasarlanıp üretilerek kullanılabileceğini ve var olan binalara da nasıl bu özelliklerin kazandırılabilirliğini araştırmaktır. Gelişmiş ülkelerde bu yaklaşımla oluşturulmuş ya da bu özellikler sonradan kazandırılmış kütüphane binaları olmasına rağmen ülkemizde henüz “yeşil bina” sertifikasına sahip bir kütüphane binasının olmayışı, bu çalışmanın yapılması konusunda başlangıç noktası olmuştur. Kütüphane binalarının sürdürülebilir mimarlık yaklaşımıyla ele alındığı Türkçe kaynakların yetersiz oluşu nedeniyle yurtdışında yapılan çalışmalar incelenmiştir. Çalışmada öncelikle kavram olarak “sürdürülebilirlik” ele alınmış, sonra sürdürülebilir mimarlık yaklaşımı incelenmiş, kütüphane binaları da bu bağlamda değerlendirilmiş ve sonuçta, kütüphane binalarının sürdürülebilir mimarlık ilkelerini taşıyarak enerji tasarruflu ve çevreye zarar vermeyen binalar olabilmelerinin koşulları ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Kütüphane binaları, sürdürülebilir mimarlık, sürdürülebilir kütüphane binaları, enerji etkin tasarım, enerji verimliliği.

Giriş

Kendi kaynaklarını kendi üreten üretici modeli, geçen yüzyılın ikinci yarısında artış gösteren kırsal kesimden kente göç hareketi ile birlikte üretimi artık başkaları için yapan tüketici modeline dönüşmüştür. Artan kentsel nüfus ve sanayileşme, enerji tüketimini de artırmıştır. 1970’li yıllarda tüm dünyada baş gösteren enerji sıkıntısı, insanlığı o zamana kadar ağırlıklı olarak kullanılan taşkömürü, linyit, petrol, doğalgaz gibi yenilenemez (yani belli bir rezervi olan ve tükenebilir) enerji kaynaklarının yerine alternatif kaynaklar bulmaya yöneltmiştir. Bunun yanı sıra yirminci yüzyılın sonlarına doğru farkına vardığımız ve içinde bulunduğumuz yüzyılın da başlıca çevre

¹ Dr., Ataşehir Adıgüzel Meslek Yüksekokulu, berrinb1@gmail.com

sorunlarından biri haline gelen küresel ısınma ve bu geleneksel kaynakların kullanımından kaynaklanan çevre kirliliği sorunu, yenilenebilir enerji kaynakların kullanımını adeta zorunlu hale getirmiştir. Halen Türkiye'nin toplam enerji gereksiniminin ortalama dörtte üçünü dışarıdan sağladığı da göz önüne alındığında ortaya çıkan maliyet, işin diğer bir önemli boyutudur.

Ne kadar kullanılırsa kullanılsın ertesi gün tekrar kullanıma hazır olma özelliklerinden dolayı yenilenebilir enerji kaynakları olarak nitelendirilen rüzgâr enerjisi, güneş enerjisi, jeotermik enerji gibi kökeni fosil olmayan enerji kaynakları, zaten doğanın kendisi olmaları nedeniyle çevreye uyumlu kaynaklardır. Gittikçe artan önemine bağlı olarak bu kaynaklar üzerine yapılan araştırma ve her türlü çalışmanın da artmış olması, bunların elde edilmesi, kullanımı ve etkileri ile ilgili yeni kavramlar da türetilmiştir. Doğanın gördüğü zararları azaltma ve enerji tasarrufuna yönelik çalışmaları niteleyen “enerji etkin mimari tasarım”, “yeşil çevre”, yeşil bina”, “sürdürülebilir mimarlık”, “akıllı bina”, “sıfır enerji”, “pasif ev”, “gömülü enerji” vb. kavramlar bunlar arasında sayılabilir.

İçerisinde “kütüphane” bulunan binalar, tıpkı diğer binalar gibi bir fiziksel, biyolojik ve sosyal çevrenin parçasıdır. Ancak aynı anda birden fazla kişinin yoğun kullanımı, içerdiği materyaller vb. birçok özellik nedeniyle de diğer binalardan farklılıkları vardır. Sahip oldukları bu özellikler ile hem içinde buldukları çevreyi etkilerler, hem de bu çevreden etkilenirler. Çevre dostu sayılabilecek, yani doğayı kirletmeyen ve enerji tasarruflu binalar olmaları durumunda da, sürdürülebilir çevreye kentsel ölçekte katkıda bulunurlar. Kütüphane binasının sürdürülebilir bir çevrenin unsuru haline gelmesi için bazı koşulları sağlaması gerekir.

Sürdürülebilirlik Kavramı, Önemi ve Kentsel Bağlamda Sürdürülebilirliğin Kaynağını Oluşturan Çevresel Göstergeler

Özellikle kentlerdeki nüfus artışına ve sanayileşmeye bağlı olarak artan enerji gereksiniminin fosil yakıtlarla sağlanması ve bunların yanışıyla ortaya çıkan zararlı gazların atmosfere salınması ozon tabakasının delinmesine, çevre kirliliğine, iklim değişikliklerine ve küresel ısınmaya neden olmuştur. İklimlerin değişmesinden buzulların erimesine kadar ortaya çıkan bir çok sorun hızlı kentleşmeden dolayı yapılaşmanın artması, yeşil alanların ve tarım arazilerinin azalması ile desteklenerek bugüne kadar gelmiş ve ekolojik açıdan kentleri doğadan uzaklaştırmıştır. Kentler ise, ekolojik dengeli bozan ve çevreyi kirleten atıklarla artık baş edemez hale gelmişlerdir. Doğanın bozulan dengesini yeniden kurmak ve bu dengenin gelecek yıllarda da devamlılığını sağlamak adına yapılan çalışmalar, aslında zaten olması gereken ve geçmiş asırlardan beri örnekleri görülen bir anlayışın adlandırılması, yani sürdürülebilirlik kavramını ortaya çıkarmıştır.

Sürdürülebilirlik Kavramı

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (World Commission on Environment and Development -WCED) tarafından 1987 yılında yayınlanan çalışma raporunda sürdürülebilirliği çevresel, sosyal ve ekonomik unsurlar niteler denilmiştir (Bott, 2012). Kavram olarak da bakıldığında sürdürülebilirlik aslında çok boyutlu bir bileşendir, yani parçalardan oluşan bir bütündür. Sürdürülebilirliğin ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutları, kalkınma ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle eğitimden sağlığa, tarımdan mimarlığa kadar pek çok alanda sürdürülebilirlikten söz edilebilir. Çevresel bağlamda ele alındığında ise, en basit şekliyle, geleceği kaybetmemek adına bugünden önlemler olarak ekolojik devamlılığı sağlama olarak nitelendirilebilir.

Sürdürülebilir çevre kavramıyla ilgili olarak yapılan tanımlar içerisinde araştırmacılar tarafından en çok kullanılan tanım, Birleşmiş Milletler'in bünyesindeki Brundtland Komisyonu tarafından yapılmış olan tanımdır. Dünyadaki önemli sosyal ve çevresel sorunları incelemek ve bunlara insanlığın sürekli gelişimini gelecek kuşakların kaynaklarını tüketmeksizin sağlayacak öneriler geliştirmek ve çözümler bulmak amacıyla kurulmuş olan bu Komisyon, sürdürülebilirliği “Ekonomik, çevresel ve toplumsal gereksinimlerin, gelecek kuşakların yaşam koşullarına zarar vermeden karşılanması” şeklinde tanımlamıştır (Tuğlu, 2005). Ancak enerjinin ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için gerekli bir unsur olmasından dolayı her türlü çevresel eylem, aynı zamanda ekonomik açıdan da değerlendirilmelidir.

Sürdürülebilirliğin Önemi

İstatistiklere göre dünya nüfusunun yaklaşık %75'i kentlerde yaşamaktadır. Bu oran Türkiye için de geçerlidir. Gittikçe küresel bir köy olma yolunda olan dünyada ulaşım ve bilişim teknolojileri sayesinde mesafeler kısaltmakta, bir ağ sistemiyle insanlar, mekânlar ve kentler gittikçe birbirine yaklaşmaktadır. Ancak kentsel sistem içerisinde çevre-insan-mekân etkileşiminin doğru kurulamaması, sürdürülebilirliğin kentsel sürdürülebilirlik bağlamında değerlendirilmesini gerektirmiştir. Ekonomik odaklı kalkınmanın önemli bir unsur

olan sürdürülebilirliği çevresel bağlamda ele almak, birbirine zıt gibi görünen bu iki kavramı birbirini destekler hale getirebilir (Ayten, 2015).

Yapılan araştırmalar küresel ısınmanın başlıca nedeninin fosil kökenli yakıtların savurganca tüketimi sonucunda atmosfere salınan karbondioksit (CO₂) ve diğer sera gazları olduğunu göstermiştir. Bu gazların en yüksek oranda salındığı ülkeler ABD ve Çin'dir (Sev, 2009). Her şeyden önce, yeryüzünde yaşamın sürdürülebilirliğini sağlamak için, karbondioksit (CO₂) oranı düşürülmek zorundadır.

Siemens'in 2010 yılında "Sürdürülebilir Şehirler Projesi" kapsamında yaptırdığı ve kişi başı karbondioksit salınım miktarı, geri kazanım oranı, toplu taşıma araçlarının kullanımı, su ve hava kalitesi ve belediyelerin çevre politikaları gibi istatistiklere dayandırılarak oluşturulan "Avrupa Yeşil Şehirler Endeksi" çalışması, geniş kapsamlı karşılaştırmalı bir çalışma olmasından dolayı önemlidir. Bu raporun verilerine göre kentsel sürdürülebilirlik göstergeleri açısından Kopenhag 87,31 puanla ilk sırada, İstanbul ise 45,20 puanla 25. sırada yer almaktadır. Sekiz kategoride yapılan araştırmada İstanbul en az karbondioksit salınımı yapan 16. şehir olarak binaların enerji kullanımında 28., çevre yönetimi konusunda ise 29. sıralarda yer almıştır. O tarihlerde 12,6 milyon kişinin yaşadığı İstanbul, kişi başına 3,25 tonluk karbondioksit (CO₂) üretmektedir. Şehirde kişi başına tüketilen yenilenebilir enerji miktarı ise %5,12 iken, geri dönüştürülen çöp miktarı ise yalnızca %3,12 olarak belirlenmiştir. İstanbul'un karbondioksit tüketim oranının nispeten daha düşük çıkmasındaki en önemli etken, kişi başına düşen otomobil sayısının az olmasıdır (Ersoy, 2010). Yeşil sürdürülebilir planlamanın en iyi uygulandığı yeşil kentlerden birisi olan Kopenhag, birinci sırada olmanın getirdiği sorumluluğun da etkisiyle 2025 yılına kadar karbon-nötr, yani karbon salınımını sıfırlamayı, Londra ise %60 azaltmayı hedeflemiş ("Şehirler", 2011) ve bunu gerçekleştirebilmek için politikalar belirleyerek bir eylem planı oluşturmuşlardır.

Geçen süre içerisinde gelişmiş ülkelerde alınan çevre koruma önlemlerine karşın İstanbul'da nüfusla birlikte otomobil sayısının da arttığı düşünüldüğünde, yukarıda bahsedilen sıralamadaki yerinin bugün daha olumsuz bir noktaya kaydığını tahmin etmek zor olmayacaktır. Duruma ülke ölçeğinden bakıldığında da Türkiye İstatistik Kurumu [TUIK] (2015) 2013 verilerinin bu tahmini destekler bir sonuç ortaya koyduğu görülmektedir. TUIK'in sürdürülebilir kalkınma göstergelerine göre 2013 yılında Türkiye'de çevre-kişi başı sera gazı emisyonu ton CO₂ eşdeğeri (yıllık) 6,04'e yükselmiştir.

Felaket boyutuna ulaşan çevre sorunları, öncelikli olarak bu sorunlara neden olan etkenlerin ortadan kaldırılması ve insan eliyle yaratılan kirliliğin giderilmesi yönündeki çalışmalarla çözülmeye çalışılmaktadır. Ancak gelecekte yeni sorunlar oluşmaması için de bazı önlemler alınması gerekir. İşte geleceğe yönelik olarak alınan, kirliliği, atık oluşumunu ve enerji tasarrufuna yönelik olarak kaynak tüketimini azaltıcı olarak alınması gereken tüm bu önlemler, sürdürülebilirlik çerçevesinde değerlendirilebilir.

Sürdürülebilirlik Göstergeleri

Avrupa Yaşama ve Çalışma Koşullarını İyileştirme Vakfı (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions) tarafından belirlenen kentsel sürdürülebilir gelişme, ekonomik gösterge, sosyal göstergeler ve çevresel göstergeler olmak üzere üç ayrı grupta toplanmıştır. Bunlardan çevre ile ilgili olan göstergeler (Ayten, 2015):

- küresel iklim,
- hava kalitesi,
- asidifikasyon,
- ekosistem toksifikasyon,
- kentsel hareketlilik ve temiz ulaşım,
- katı atık yönetimi,
- enerji tüketimi,
- su tüketimi ve
- sorunlar başlıklarını içermektedir.

Kentsel bağlamda geliştirilen bu sürdürülebilirlik göstergeleri yoluyla kentin hangi bölgelerinde ne tür sorunlar olduğu saptanabilmekte ve bunlarla ilgili yerel ve ulusal boyutta politikalar geliştirilebilmektedir. Örneğin yeşil alanların, hava kirliliğinin ve zararlı gazların miktarının belirlenmesi, atıkların değerlendirilmesi ya da bunların aksi bir durum varsa onların saptanması konusunda bu göstergelerden yararlanılabilmektedir. Çünkü bu göstergeler sayesinde, sorunların saptanması durumunda bunlara çözümler üretilmesi, varsa alternatiflerinin

araştırılması kolaylaşmaktadır. Kentsel planlamada ve mimarı tasarımlarda ise bu göstergeler, sürdürülebilirliği sağlayarak en az maliyetle daha sağlıklı binalar ve mekânlar içeren yaşanabilir şehirler kurulmasında, var olanların ise buna dönüştürülmesinde yol gösterici olmaktadır.

Dünyanın kentsel nüfusu 2010 yılından beri kırsal kesim nüfusunun önüne geçmiştir ve bu oran her geçen gün artmaktadır. Sınırlı kaynakları aşırı derecede tüketen şehir yaşamı, ekolojik ayak izinin² büyüklüğü nedeniyle iklim değişikliğine etki etmesi açısından önemlidir. Çünkü şehirler küresel sera gazının %80'ini doğaya salarken, toplam enerjinin de %75'ini tüketmektedir. Binalar ise, enerji ve ulaşım ile birlikte bir şehrin sürdürülebilirliği açısından değerlendirilmesi gereken temel üçgenin önemli bir parçasını oluşturmaktadırlar (“Şehirler”, 2011).

Sürdürülebilir Mimarlık Yaklaşımı

Sürdürülebilir mimarlık, bu konu ile ilgili önemli araştırmaları ve yayınları bulunan Prof. Dr. Aysin Sev tarafından şu şekilde tanımlanmıştır “sürdürülebilir mimarlık, içinde bulunduğu koşullarda ve varlığının her döneminde, gelecek nesilleri de dikkate alarak, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına öncelik veren, çevreye duyarlı, enerjisi, suyu, malzemeyi ve bulunduğu alanı etkin şekilde kullanan, insanların sağlık ve konforunu koruyan yapılar ortaya koyma faaliyetlerinin tümüdür. Bir başka deyişle insanların mekân gereksinimlerini doğal sistemlerin varlığını ve geleceğini tehlikeye sokmadan yerine getirme sanatıdır” (Sev, 2009). Sürdürülebilirlikte temel ilkeler doğaya verilen zararların önünü almak, bu zararların nasıl giderilebileceği yönünde stratejiler geliştirmek ve uygulamaya koymaktır.

Doğal çevre ile yapma çevre arasındaki dengenin bozulmasıyla baş gösteren sorunları gidermeye ve dengeyi yeniden kurmaya yönelik olarak yapılan çalışmalarla başlayan sürdürülebilir mimarlık kavramı çok da eski değildir. Sürdürülebilirlik kavramının mimarlıkla birlikte ele alınması yeni kavramlar da ortaya çıkartmış, ilk başlarda türetilen “güneş mimarisi”, “yeşil mimarlık” gibi kavramlar ekosistemler üzerindeki etkilerin azaltılması, kaynakların etkin kullanımı, atıkların geri dönüştürülmesi vb. konular da eklenince, zaman içerisinde gelişerek sürdürülebilir mimarlığa kadar ulaşmıştır (Sev, 2009). Sürdürülebilir mimarlık bağlamında ortaya çıkan bir başka kavram da “gömülü enerji (embodied energy)”dir. Gömülü enerji, bir binanın tüm parçalarının üretimi ve uygulaması için harcanan toplam enerjiyi ifade eder. Binanın ömrü ne kadar uzun olursa bu enerjiye yapılan yatırımda artacağı için dayanıklı ve kaliteli malzeme kullanmanın önemi ortaya çıkmaktadır (Foster, 2007).

Sürdürülebilir mimari özellikler taşıyan binaların tasarımı ve üretimi ilk başlarda daha maliyetli gibi görünse de, geleneksel tasarımların yapının yaşam döngüsü sürecindeki maliyetleri düşünüldüğünde, zaman içerisinde bu binaların çok daha ekonomik olacağı ortadadır. Ama bundan da önemlisi, çevreye zarar vermeyen binalar oluşlarıdır. Çevreyi koruyarak enerji tasarrufu yapma ve bunlarla birlikte yaşam alanlarındaki konforun artırılması, sürdürülebilirliğin gerekliliklerindedir.

Sürdürülebilir kentsel gelişmenin kent bağlamında yeniden doğaya dönüş kapsamında ele alınması, çevrenin her geçen gün biraz daha zarar görmesini biraz olsun yavaşlatmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynakları, sürdürülebilirliği kendiliklerinden sağlamaktadırlar. Geleneksel fosil yakıtlardan daha az ekipman gerektirir, bakım giderleri de daha azdır ve personelden de tasarruf sağlarlar. Ama en önemlisi, yenilenebilir kaynakların karbondioksit (CO₂) ve diğer kimyasal kirlenici atık üretimi yok denecek kadar azdır. Ancak az da olsa bu yakıt türünün de olumsuz yanları vardır. Elde edilen elektriğin niceliğinin düşüklüğü, güç kaynağını oluşmasının rüzgar, güneş, yağmur gibi hava olaylarına bağlı olması, bu sistemlerin ilk kuruluş maliyetlerinin yüksek olması bunlar arasında sayılabilir.

Mimarlıkta Sürdürülebilir Tasarımın Bileşenleri

Sürdürülebilir mimarlık da, süreç içerisinde, sürdürülebilirliğin ekolojik, sosyal ve ekonomik açıdan devamlılık gerekliliklerini aynen içerir. Buradaki süreç, üretilen/kullanılan ürünün “planlama”dan “geri dönüşümü”ne kadar olan yaşam döngüsünün tamamını kapsar (Berberoğlu, 2009). Bir yapının sürdürülebilir mimarlık yaklaşımıyla tasarlanması *planlama süreciyle* başlar. Örneğin bir bölgeye halk kütüphanesi binası yapılacak ise imar planlarının hazırlanması sırasında binanın kent içerisindeki yerinin seçimi, ulaşım akslarının belirlenmesi, yapı adalarının ve parsellerin oluşturulması ile yapı nizamlarının belirlenmesi aşamalarında seçilen yerin iklimsel ve topografik özellikleri, arazinin su durumu ve bitki örtüsü mutlaka dikkate alınmalıdır. Çünkü bina ölçeğindeki sürdürülebilir yapı tasarımı ilkeleri yer seçiminden binanın konumuna, malzemeden peyzaja, güneş kontrolünden doğal havalandırmaya kadar her yönünü kapsar (Zağus Yiğitoğlu, 2015).

² *Ekolojik ayak izi*: Bir bölgede yaşayan belirli bir insan nüfusunun üretim yapılabilen alanlarda ekonomik kaynakları tüketme ve atık üretme esnasında doğaya getirdiği yükün tahmini olarak hesaplanması amacıyla oluşturulmuş bir yöntemdir (Kilbert, Sendzimir ve Guy, 2002a).

Binayı sürdürülebilir mimarlık yaklaşımıyla tasarlayıp üretmede asıl hedef, küresel ekosistemin varlığını sürdürebilmesini garanti altına almaktır. Sev (2009)'e göre sürdürülebilir tasarımın bileşenleri üç ana başlık altında incelenebilir :

I- Kaynak yönetimi (Enerjinin, suyun, malzemenin ve yapı alanlarının etkin kullanımı):

Yapının üretiminde kullanılan hammadde ve/veya ürünler hem girdileri, hem de çıktıları oluşturan kaynaklardır. Yapı malzemeleri, tüketim maddeleri, güneş radyasyonu, enerji, su, yağmur ve rüzgâr girdileri oluştururken, kullanılmış malzeme, geri dönüşümlü malzeme, kayıp ısı, zehirli gazlar, kirli su, zemin suyu ve kirli hava bunların çıktılarıdır. Hammaddenin kaynağından çıkışı ile başlayan bu süreç yapının kullanım evresinde devam eder ve yıkımına kadar sürekli bir akış (sürdürülebilirlik) içerisindedir. Yıkım sonrasında bazı atıklar çöpe atılırken, bir kısmı da geri dönüşüm yoluyla tekrar kaynak oluştururlar., Hammadde bu süreç içerisinde enerji kullandığı için kaynakların etkin kullanımı (kaynak yönetimi) ilkelerine göre girdileri azaltmayı hedefler. Üretim ve kullanım aşamalarında da yapıda yenilenemeyen kaynakların tüketiminin azaltılması gerekir. Isıtmada güneş radyasyonunun kontrol yöntemlerini içermesinden dolayı pasif güneş mimarisinin (gün ışığına göre tasarım) tercihi ise kaynağın doğru yönetilmesi ve çevre duyarlılığı açısından önemlidir.

II- Yaşam döngüsü tasarımı (Yapı öncesi dönem, yapı dönemi ve yapı sonrası dönem):

Yapının üretim, kullanım, bakım-onarım ve yıkım evrelerinde oluşan tüm sosyal, çevresel ve kültürel sorunların anlaşılması ve bu sorunlara sistemli ve kapsamlı bir şekilde yaklaşmak, sürdürülebilir bir yapı ortaya koymanın koşuludur. Sürdürülebilir yapılarda bu klasik evrelere geri dönüştürme, yeniden kullanma ve atıkların islah edilmesi eklenebilir.

III- İnsan için tasarım (Doğal koşulların korunması, kentsel tasarım alan planlaması ve insan konforu için tasarım):

Sürdürülebilir tasarım yalnızca insan sağlığı ve konforunu korumaz, aynı zamanda kültürel yapıyı, yaşam biçimini ve konforu da destekler, geliştirir. Bu da psikolojik sorunların azalmasını, fiziksel sağlığın korunmasını ve üretkenliğin artmasını sağlar. İnsanları ve diğer canlı türlerinin yaşam kalitelerini artıran bu tasarım yöntemleri doğal koşulların korunması, kentsel tasarım ve planlama, insan sağlığı ve konforu için tasarım olmak üzere üç farklı strateji içerir(Sev, 2009).

Bozulan ekolojik dengenin nasıl yeniden kurulabileceği yönünde yapılan araştırmalar, bilim insanlarını yenilenebilir kaynakları kullanabilen ve var olan konfor koşullarını azaltmaksızın enerji kullanımını en aza indiren binalar tasarlayıp üretmeye yönlendirmiştir. Çevreye en az zararı verdikleri için doğa dostu sayılan ve enerji tasarruflu olmaları nedeniyle de *akıllı bina* olarak adlandırılan bu binalar, sürdürülebilir yapı ilkelerine göre tasarlanmıştır (Okumuş ve Eren, 2015).

Teknolojik gelişmelerin bir ürünü olarak ortaya çıkan akıllı binalar doğaya ve çevreye zarar vermemek için yenilenebilir kaynakları kullanarak enerji tüketimini en aza, hatta sıfıra indiren binalardır. Bu binalar ekolojik tasarım ilkelerine göre tasarlanırlar (doğal aydınlatma, doğal havalandırma, doğal ısıtma, atık madde üretimini en aza indirme ve geri dönüştürme, kendi enerjisini kendi sağlayan vs.). Bu fonksiyonları ise bilgisayar ekipmanları ve yazılımları ile otomatik olarak yaparlar. Ancak tüm bunları gerçekleştirirken kullanıcı konforunu da ön planda tutarlar. Bu binalar iç ve dış mekân koşullarını algılayarak bu koşullara göre önceden programlanmış olduğu için ona göre işlem yaparlar. Örneğin günün belli saatlerinde belli mekânlarda ısıyı, aydınlatmayı, havalandırmayı vs. ayarlamının yanı sıra, yangın, deprem vb. olağandışı durumlar için de otomatik olarak önlemler almaya programlanmışlardır.

Sürdürülebilirlikte Başarı Nasıl Sağlanır?

Buzulların erimesine ve yeryüzünde deniz seviyesinin yükselmesine yol açan küresel ısınmaya çözüm olarak enerji üretim ve tüketimi esnasında doğaya zarar veren gazların salınımını azaltacak başlıca önlemler şöyle sıralanabilir:

- Yüksek teknolojiler kullanarak enerji verimliliğinin artırılması,
- Her alanda enerji tasarrufu yaparak tüketimin azaltılması,
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının fosil yakıtların yerini alması (Sev, 2009)

Sürdürülebilirlikte başarı elde edebilmek için yapıda enerji kullanımı ve malzemede son yenilikleri kullanmanın önemine dikkat çekilmektedir. Uzmanlara göre, yapı ekolojisi, bina çevresini geliştirme ve bakımı konusunda bir sürdürülebilirlik için;

- doğal sistemler ve endüstriyel ekoloji ile uyumlu fonksiyonlara sahip bir malzeme sistemiyle
- yalnızca yenilenebilir enerji kaynaklarına ve
- doğal sistem fonksiyonlarının korunmasının teşvik edilmesine bağlı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır (Kilbert, Sendzimir ve Guy, 2002b).

Sürdürülebilir başarının bir başka bileşeni olan sürdürülebilir yapı malzemesi seçiminde ise malzemenin üretiminde kullanılan enerji kaynağı gereksinimi, bu üretimden kaynaklanan karbondioksit emisyonu, içerdiği toksik madde miktarı, geri dönüştürülebilirlik özelliği, binanın kullanım evresinde iç mekân hava kalitesini düşürecek kimyasal emisyonlarının çok düşük ya da hiç olmaması, ozona zarar vermemesi, yenilenebilir kaynaklardan elde edilebilmesi, yerel kaynaklardan ve üreticilerden sağlanabilmesi, dayanıklılığı, yalıtım yapabilmesi, kullanım kolaylığı gibi özellikler rol oynar (Sev, 2009).

Ülkemizde son yıllarda kütüphaneler başta olmak üzere birçok kamu binasında atıkları cam, kağıt, metal gibi gruplara ayırarak geri toplama ve değerlendirme sürdürülebilirlik açısından oldukça umut verici bir gelişmedir, ancak yeterli olmaktan çok uzaktır. Esas başarı, bu binalarının sürdürülebilir mimarlık yaklaşımıyla planlanması, tasarlanması, üretilmesi ve kullanılması ile sağlanacaktır.

Sürdürülebilir Mimarlığa Geçişin Yol Göstericileri: Yeşil Sertifika Sistemleri

Binaların performansının izlenmesi ve ne kadar sağlıklı enerji etkin olduğunun hesaplanması yönünde geliştirilen yeşil sertifika sistemleri, sürdürülebilirliğin temel taşlarından. Sürdürülebilirliği kentsel mekân boyutunda ölçen yeşil sertifikaların gösterge başlıkları genel olarak;

- ekolojik yapının ve biyo çeşitliliğin korunması,
- altyapı tasarımı,
- arazi kullanımı,
- topografik şekillendirmeler,
- ulaşım (toplu taşıma, bisiklet ve yaya yolları),
- otopark,
- ısı adaları,
- enerjinin ve kaynakların korunumu,
- yenilenebilir malzeme kullanımı ve
- atık ve su yönetimi gibi konulardan oluşmuştur.

En yaygın ve kütüphane binalarına da sertifika veren sistemler olmaları nedeniyle 2009 yılından beri kullanılan Amerika Birleşik Devletleri kökenli LEED (Leadership in Energy and Environmental Design=Enerji ve Çevre Tasarımında Liderlik) ve İngiltere kökenli BREEAM (Building Research Establishment Environmental Assessment Method for Communities = Bina Araştırma Kuruluşu Çevresel Değerlendirme Metodu Topluluklar) bugün için gereksinimleri karşılayabilecek şekilde geliştirilmiş yeşil sertifika sistemleridir (Olgun, 2015). Bu kuruluşlar her ne kadar profesyonel bir iş çıkarıyor olsalar da, aslında gönüllü kuruluşlardır. Dünyada bu sertifikaları verebilecek kuruluşların oluşumunu tayin etme ve bunları denetleyerek yönlendirme yetkisi Dünya Yeşil Bina Konseyi'ne (World Green Building Council - WorldGBC) aittir (World Green Building Council [WorldGBC] 2015).

Bir binanın “yeşil bina” özelliğini kazanabilmesi, ancak yukarıda adları verilmiş olan standartlardan birini hayata geçirmiş olması ve bunu da sertifikayla kanıtlanması ile olur. Birden fazla sertifika veren kuruluş ve standart olmasının nedeni ise dünyanın farklı bölgelerinde iklimlerin de farklı olması, buna bağlı olarak o ülkede üretilen ve kullanılan malzemelerin, kültürlerin ve hukuki altyapının farkından kaynaklanmaktadır (Küçükcan ve Konya, 2013).

Yeşil bina olmanın ölçütlerini sağlayan binalar bu standartlardan hangisini uyguladıysa ona göre değerlendirilir ve puan alır. Örneğin Türkiye’de kullanılan en yaygın sertifika sistemi olan LEED’e göre puan aralıklar şöyledir:

40-49 arası LEED Sertifikası, 50-59 arası Gümüş Sertifika, 60-79 arası Altın Sertifika, 80-100 arası Platin Sertifika (Çevre Dostu Binalar Derneği [ÇEDBİK], 2015).

Binayı tasarım evresinden itibaren konfor koşullarını da gözeterek enerji verimliliğini sağlama ile ilgili olarak geliştirilen “pasif ev” standardı ise her ne kadar isminden dolayı yalnızca konutlar için kullanılan bir kavram olduğu izlenimi uyandırır da, her bina türüne uyarlanabilir. 1991’den beri geliştirilen bu standardı uygulayan binalar çok az enerji ile ısıtma-soğutma yapabilmekte ve %90’lara varabilen oranda tasarruf sağlamaktadır. Alman Pasif Ev Enstitüsü tarafından sertifikalandırılan bu binalarda doğru yapı malzemelerinin seçimi ve yenilenebilir enerjilerin kullanımıyla enerjisini tamamen kendi üreten “sıfır enerjili” binalar üretilebilir (Salman Gülcan, 2013). Bu sertifikayı alan binalar enerji gereksinimlerini dışarıdan sağlamıyor olmaları ve sifıra yakın karbondioksit üretmelerinden dolayı bu kavramla tanımlanmaktadır.

Yeşil sertifika alabilme koşulları taşıyan bina üretmek ya da var olan binaya bu koşulları uygulayarak yeşil sertifika alabilecek biçime dönüştürmek binayı yalnızca doğaya saygılı, çevre dostu, enerji tasarruflu ve konforlu bina yapmaz, aynı zamanda o binayı emsallerinden farklı, daha üst bir noktaya da taşır. Örneğin bir kütüphane binasının yeşil sertifika sahibi olması onun uluslararası standartlara uygunluğunun da tescilli olacağı için, bu durum bağlı bulunduğu kurum açısından bir prestij kaynağıdır.

Gelişmiş ülkelerde bu sertifikalara sahip pek çok kütüphane bulunmasına rağmen ülkemizde henüz böyle bir kütüphane yoktur. Ancak dünyada yeşil sertifika verebilecek kuruluşları tayin eden ve denetleyen Dünya Yeşil Bina Konseyi’nin (WGBC) Türkiye’de bir temsilcisi vardır. Bu görevi Çevre Dostu Binalar Derneği (ÇEDBİK) üstlenmiştir. Ülkemizde yeşil üniversite yerleşkesi olarak BREEAM sertifikası almaya hak kazanan ilk kurum Piri Reis Üniversitesi’dir (Piri Reis Üniversitesi, 2015).

Yeşil bina örneklerini inceleyen araştırmacılar için “Green Libraries: a Website for Information about Green and Sustainable Libraries” adlı Internet sitesinde ise ABD ve Kanada’da yeşil bina sertifikası almış kütüphaneler ile ilgili ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır (“Green libraries”, 2015).

Türkiye’de Yürürlükteki Çevre ve Enerji ile İlgili Kanun ve Yönetmelikler

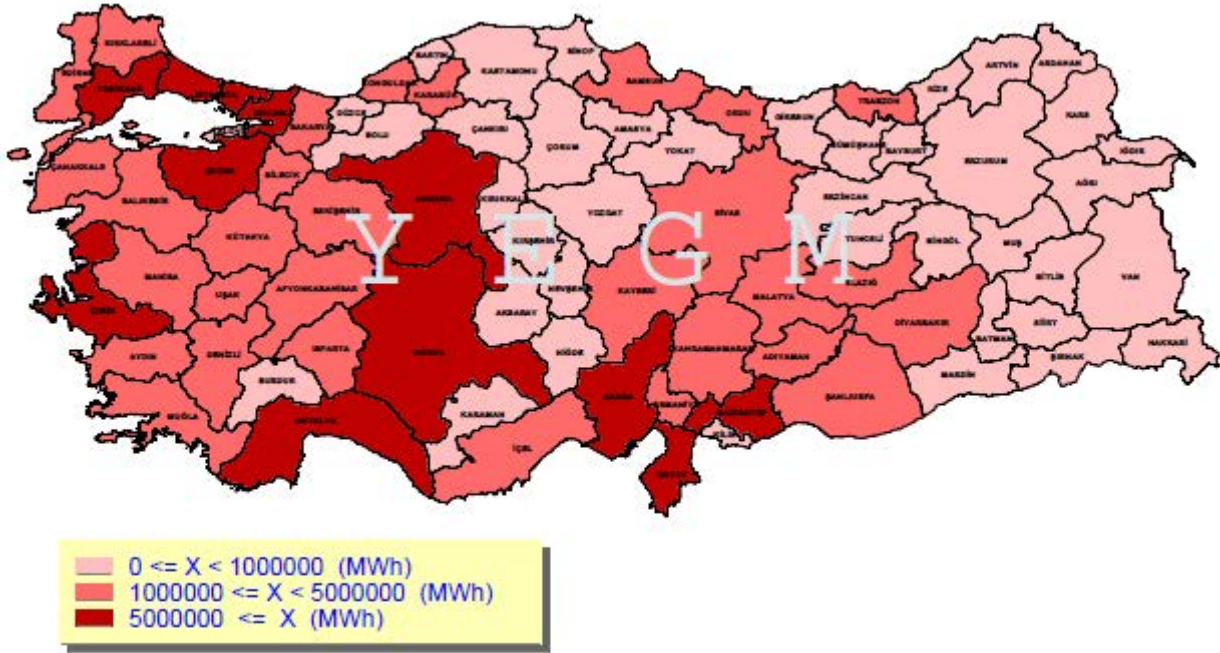
Başka alanlarda olduğu gibi enerji ile ilgili standartlar da gelişmiş ülkelerin standartlarından yapılmış çeviriler olup, ülkeye özel uyarlamalar içermesi konusunda ayrıca ele alınması gereken çalışmalardır. Çünkü her şeyden önce iklim farklılığı, her ülkede üretilen malzemelerde farklılıklar vs. vardır.

Resmi Gazete’de yayınlanışlarına göre ilgili standartlar, kanun ve yönetmelikler şöyle sıralanabilir:

- TSE 825 Binalarda Isı Yalıtım Kuralları (18 Aralık 2013)
- Enerji Kaynaklarının ve Enerjinin Kullanımında Verimliliğin Artırılmasına İlişkin Yönetmelik (27 Ekim 2011 tarihli ve 28097 sayılı)
- Binalarda Enerji Performansı Yönetmeliği (5 Aralık 2008 tarih, 27075 sayılı)
- Enerji Verimliliği Kanunu (2 Mayıs 2007 tarih, 26510 sayılı, Kanun numarası: 5627)
- İmar Kanunu (9 Mayıs 1985 tarih, 18749 sayılı, Kanun numarası: 3194)
- Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği (2 Kasım 1985 tarih, 18916 sayılı mükerrer)
- Çevre Kanunu (11 Ağustos 1983 tarih, 18132 sayılı, Kanun numarası: 2872)

Sürdürülebilirlik ve ekoloji ile ilgili konuları içeren ilk kanun olan ve 1983 yılında yürürlüğe giren Çevre Kanunu, Avrupa’da çıkartılan kanunların hemen ardından çıkarılmış olması nedeniyle önemlidir. Ancak o tarihten sonra güncellenmemesi ve İmar Kanunu’nun da 1985 yılından beri aynı kalmış olması, son yıllarda bu konularda olan gelişmelerin kanunlara henüz yansımamış olduğunun göstergesidir.

Türkiye’de illere göre enerji tüketimini harita üzerinden de değerlendirebilmek mümkündür (bkz. Şekil 1). Sanayileşme ve nüfus çoğaldıkça, enerji tüketimi de artmaktadır. Ancak ülkemiz, dünya üzerinde bulunduğu konum nedeniyle enerji gereksinimini güneş, rüzgar, jeotermal enerji vb. kaynaklardan karşılaması için gerekli potansiyele sahiptir. Bütün çabalar bu fosil kökenli yakıtlardan vazgeçme ve yenilenebilir kaynaklara yönelme yönünde olmalıdır.

Şekil 1. Şehirlere Göre Yıllık Enerji Tüketimi (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü, 2015)

Sürdürülebilir Mimarlık Yaklaşımıyla Kütüphane Binalarının Değerlendirilmesi

Kent dokusu içerisinde kendine has tasarım özellikleri taşıyan, aynı anda farklı özelliklere sahip birçok kişi tarafından kullanılan, fiziksel dış ve iç mekânları birbirinden çok farklı materyaller içeren, enerji tüketen ve bu tüketim giderleri de kişi bazında paylaşılmadan bir kurum tarafından karşılanan kamu veya özel sektör binaları olması nedeniyle kütüphane binaları özel bir konuma sahiptir. Hangi kullanıcı kitlesine hizmet veriyor olursa olsun bazı ortak özellikler içeren kütüphane binaları, giderleri de genellikle tek bir bütçeden karşılanıyor olması sebebiyle üretim ve kullanım maliyeti yüksek binalardır. Aynı zamanda çok sayıda atık üretirler. Bu ve buna benzer özelliklerinden dolayı kütüphane binalarının yeşil bina ölçütlerine göre tasarlanması, üretilmesi, kullanım aşamasında da bu özelliklerini koruması, sürdürülebilir mimarlık açısından gereklidir. Ayrıca sürdürülebilir mimarlık yaklaşımı hem kurumsal, hem de ülke ekonomisi için önemlidir.

Sürdürülebilirlik, küreselleşen dünyada ekonomi ve siyasetin anahtar ögesidir. Ancak insanların yararına, yine insan tarafından yapılan binalar, diğer yapılar, ticaret, finans ve kültürel bazı eylemler, gezegenimiz ve çevre ile ilgili kaygılar oluşturmaktadır. Konuya kütüphaneler açısından yaklaşımı ele alan bir toplantıda genel olarak şu sorular irdelenmiştir (Bonnet ve Minner van Neygen, 2009):

- Bu küresel kaygıya kütüphaneler nasıl yanıt veriyor?
- Sürdürülebilir bina ve tasarımları tarz olarak benimsiyorlar mı?
- Kütüphane personeli kendi etkinlikleri ve organizasyonlarında sürdürülebilirliğe duyarlık gösterip üzerinde duruyorlar mı?
- Dermeleri için (sayısal) sürdürülebilirlik ile ilgili çalışmalar yapıyorlar mı?
- Kütüphaneler sürdürülebilirlik konusunda bir küresel farkındalık (bilinç) oluşturmaya ne düzeyde katkı yapıyorlar?
- Sürdürülebilir bir dünya için yapılan çalışmalarda kütüphanelerin nasıl bir rolü olabilir?

Prof. Dr. C. Lux (2007-2009 döneminde IFLA Başkanı) sürdürülebilirlik kütüphanelerin gündeminde olmalıdır diyerek üç noktaya dikkat çekmiştir (Bonnet ve Minner van Neygen, 2009):

1. Kütüphaneler öğrencileri ve diğer insanları eğitir, sürdürülebilirlik ile ilgili profesyonel bilgi sağlar.

2. Kütüphanelerin sürdürülebilirlik ile ilgili çözülmesi gereken sorunları vardır ve genelde sürdürülebilirliğe nasıl katkı sağlayacakları konusunda hazırdırlar.
3. Sürdürülebilir kütüphaneler: Kütüphaneler ve kütüphane projelerinin sürdürülebilirliği savunan etkinlikleri artarak devam edecektir.

Sürdürülebilir bir kütüphane binası için yapılacak olan planlama çalışmaları, binanın yapılacağı bölgenin seçimi, binaya fiziksel olarak erişimi sağlayabilecek ulaşım akslarının ve beraberinde binayı çevreleyen fiziksel dış çevrenin tasarımıyla başlar. Öncelikli olarak nasıl bir yeşil kütüphane istenildiğine karar verilmelidir. Burada önemli olan tasarım ve uygulamadır. Hedefi, kaynakları başlangıçta açık ve net bir şekilde belirleyip ortaya koyan uygun bir plan ile garantiye almak ve ilerlemeyi bunun üzerinden değerlendirmek, hayati bir önem taşır. Hedef belirleme, ortak yürütülen bir çabayla yapılmalıdır. Burada en doğru strateji, daha projenin başında kütüphane binasının kullanıcıları olacak paydaşları (yönetici, personel, okuyucu vb.) için içine katmaktır. Bu şekilde ortak bir anlayış geliştirmek, fırsatları, kısıtlamaları ve hedefleri değerlendirmede başarı için projenin güçlü bir temele dayanmasını sağlar (McBane Mulford ve Himmel, 2010; Küçükcan, 2007).

Gereksinimleri o dönemin teknolojik olanakları doğrultusunda tasarlanmış ve üretilmiş binalarda karşılanan ve halen hizmet veren kütüphanelere yeşil bina özellikleri kazandırmak ise, bir çok ülkede benimsenen bir yaklaşımdır. Var olan binayı dönüştürmede öncelik kütüphanede daha önce olmayan fonksiyonların kazandırılması ve sürdürülebilirlik fikrine uyarılma yönünde bazı değişiklikleri kütüphaneye taşımaktır. Geri dönüştürülemeyen kaynakları azaltıp yerine geri dönüştürülmüş ve dönüştürülebilir olanları koymak, gelecek için gereklidir. Su tasarrufu, güneş panelleri ile güneş enerjisinden yararlanma, geri dönüşümlü veya sürdürülebilir yapı malzemeleri, yapı içi hava kalitesi gibi özellikler kazandırarak kullanımın yeniden planlanması, yeni bir bina planlamaktan çok farklıdır. Bu şekilde kütüphane binasının ekolojik ayak izi azalır, daha düşük maliyetle enerji verimliliği sağlanır (Hauke ve Werner, 2012).

Mesleki Kuruluşların Sürdürülebilir Mimariye Yaklaşımları

Sürdürülebilir mimari yaklaşımın önemi Uluslararası Kütüphane Dernekleri Federasyonu (International Federation Library Association - IFLA) tarafından bilinmekte olup, konu ile ilgili araştırmalar yaptırılmıştır. Örneğin 2013 yılında yayımlanan ve editörlüğünü P. Hauke, K. Latimer ve K. U. Werner'in yaptığı "The Green Library – Die Grüne Bibliothek" adlı kitapta (International Federation Library Association [IFLA], 2015) bu konu irdelenmiştir. Bu çalışmada da ele alındığı üzere, kütüphanelerin topluma karşı sorumlulukları ve sosyal yaşam içerisinde önemli bir yeri vardır. Avrupa, Asya, Avustralya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan alan araştırmaları göstermiştir ki, kütüphanelerin ekolojik ayak izlerini azaltmak gerekir. Yine aynı çalışmada pazarlamada sürdürülebilirlik rolü ve kütüphanenin toplumun gözündeki olumlu bir imaj oluşturabilmeyi başarması, ancak sürdürülebilir bir çevre için lider olması ve günlük işlerinin yanı sıra bu sorumluluğunu da yerine getirmesi ve farkını ortaya koymasıyla olur denilmiştir.

Amerikan Kütüphane Derneği (American Library Association - ALA) bu önemli konuya duyarsız kalmamış ve bir sürdürülebilir kütüphane veritabanı oluşturmuştur. Dileyen kişi Internet üzerindeki formu doldurmak suretiyle bu veritabanına katkıda bulunabilir, ALA tarafından düzenlenen hizmet içi eğitimlere ve yuvarlak masa toplantılarına katılabilir (American Library Association [ALA], 2015).

New York Kütüphane Derneği (New York Library Association - NYLA) tarafından kendi web sayfasından yayınlanan genelgede çevre sorunlarının ve iklim değişikliklerinin endişe verici olduğu söylenerek konuya dikkat çekilmiştir. Yine aynı genelgede kütüphanelerin kendilerine emanet edilen kaynakları iyi yönetmesi gerektiğine, kütüphanede çalışan herkesin sağlıklı bir ortamı hak ettiğine, doğal çevreye saygılı, yapı içi ve dışındaki hava kalitesini önemseyen, uzun vadede enerji harcamalarını azaltan, buna karşın içinde bulunduğu toplumu destekleyen ve sürdürülebilirlik konusunda lider kurumlar olması gerektiğine vurgu yapılmış ve dernek olarak bu konuda yapılacak olan her türlü tesis yapımının, eylem, politika, teknoloji ve program faaliyetlerinin teşvik edildiği belirtilmiştir (New York Library Association [NYLA], 2015).

Avrupa Araştırma Kütüphaneleri Derneği (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche - LIBER) kütüphane binalarına önem veren bir diğer uluslararası dernektir. Dernek web sayfasında "Architecture Forum" ile bu konulardaki tartışmalar ve bilgi alışverişi için bir tartışma platformu oluşturulmuştur. Bununla birlikte yayınlar yapmak ve toplantılar düzenlemek suretiyle de kütüphane ve kütüphanecilere destek verilmektedir (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche [LIBER], 2015).

Yukarıdaki seçilmiş örneklerden de anlaşılacağı gibi kütüphane binalarının önemi gelişmiş ülkelerdeki ulusal ve uluslararası dernekler tarafından kavranmış ve kütüphane binalarında sürdürülebilir mimarlık yaklaşımı desteklenmiştir. Türkiye'deki üç meslek derneğinin bunlara benzer somut çalışmalarla üyelerine destek vermesi, sürdürülebilir mimarlık yaklaşımının kütüphane binalarında uygulanmasını teşvik edecektir.

Kütüphane Binalarında Sürdürülebilirlik Nasıl Sağlanır?

Genel olarak, kamuya hizmet veren binalarda sürdürülebilirliğin sağlanma koşulları açısından bakıldığında pek çok ortak nokta olduğu görülür. Örneğin bir halk kütüphanesi binası için yapılması gerekenler ne ise, aynı bölgedeki bir başka eğitim kurumuna ait bina için de odur. Sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için her şeyden önce ülkesel bazda yapılması gereken şeyler vardır. Bunları şu maddeler altında sıralamak mümkündür:

- Sürdürülebilir kalkınma politikaları çerçevesinde ülkemiz acil eylem stratejilerine yönelmeli, kentsel yaşamı besleyen doğal kaynakların zarar görmesinin, hatta yok olmasının önüne geçecek önlemler alınmalıdır.
- Sürdürülebilirliğin dinamikleri yasa ve yönetmeliklerle korunmalı, yürürlükteki yasalar günün koşullarına ve teknolojik gelişmelere göre güncellenmelidir.
- Ülkemiz sürdürülebilir bir çevre için altına imza attığı uluslararası anlaşmalardaki taahhütlerini uygulamaya geçirmelidir.
- Standartlar geliştirilmeli ve ülkemiz koşullarına uyarlanmalıdır.
- Güneş sisteminden yararlanma belediyelerin inşaat izni verme koşulları arasında yer almalıdır.
- Yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanan enerji kullanım bedelinin yenilenemez kaynaklara ödenenden çok daha az alınması yoluyla yaygınlaşmasının desteklenmesi gerekir.

Sürdürülebilirlik, kütüphane binası bağlamında incelendiğinde ise:

- Kütüphane binası sürdürülebilir bina ölçütlerine göre ekolojik (karbon salınımı en aza indirilmiş, sıfır enerjili) olarak tasarlanmış ve üretilmiş olmalıdır.
- Binanın yapılacağı yer olarak toprak, su, bitki örtüsü ve burada yaşayan canlılara zarar vermeyecek bir yer seçilmeli, bu şekilde doğal topografya korunmalıdır.
- Binanın fiziksel dış çevre düzenlemesini yaparken yerel, yani o bölgede doğal olarak yetişebilen ya da köken olarak farklı bir bölgeden gelse de o bölgenin iklimine uyum sağlamış (adapte olmuş) bitkiler kullanılarak sürdürülebilir peyzaj tasarım özellikleri taşımasına dikkat edilmelidir. Çünkü bu tür bitkiler az su ve bakım isterler ve bölgenin var olan florasını bozmazlar. Yine sürdürülebilir tasarımın bir başka uygulama alanı da yeşil (yaşayan) çatıdır. “Ekstensif” ve “intensif”³ olmak üzere iki farklı türü olan yeşil çatılar doğal hayatın devamını sağlarken küresel ısınma sonucunda kentleri tehdit eden ısı adası etkisini azaltır, güneş ısısını tutar, ısı yalıtımını sağlayarak ısıtma-soğutma harcamalarını düşürmek suretiyle enerji verimliliğine de katkıda bulunur (Aygün, 2013).
- Soğuk-kuru ve sıcak-kuru iklimlerde binanın diğer binalarla bitişik nizam olması açık yüzeyleri azalttığı için enerji tasarrufu sağlar. Sıcak-nemli iklimlerde ise etrafındaki açık alanlar yoluyla hava hareketinin sağlanması ve bu yolla doğal bir havalandırma yapılması enerji tasarrufu açısından önemlidir.
- Son yıllarda özellikle soğuk iklimlerde yaygın bir şekilde kullanım alanı bulan çift kabuklu cephe sistemlerinin kullanılması (geleneksel yöntemlerle yapılan dış cephenin 50-60 cm. önüne ikinci bir cephe yapılması), enerjiden tasarruf sağlar.
- Binanın jeotermal enerji yani yer kabuğunun altında birikmiş olan sıcak su, buhar, gaz veya sıcak kuru kayalar içerisinde birikmiş ısı enerjiden yararlanabilmesi (10 m. derinlikten itibaren yer kabuğunun ısıyı yıl boyunca aynı kalır), yenilenebilir enerji kaynaklarının kütüphane binasında özellikle ısınma gereksinimini karşılar.
- Çevresel atık üretmeyen güneş kolektörlerinin suyu ısıtmada, güneş pilinin de güneş ışığını doğrudan elektrik akımına dönüştürmede kullanılması önemlidir. Kütüphanenin elektrik enerjisi gereksinimini rüzgar ve güneşten sağlayan bir sisteme sahip olması, enerji kaynağına ücret ödenmemesinin yanı sıra, personel ve bakım giderlerinin de az olmasından dolayı uzun vadede önemli bir tasarruf sağlar.
- Binada kullanılan yapı malzemelerinin enerji performanslarının ve sağlamlığının sürdürülebilirlikteki önemi büyüktür. Kullanılan malzemelerin yaşam döngüsü, dayanıklılığı ve geri dönüşüm özellikleri göz önüne alınmalı, geri dönüştürülebilir ve/veya geri dönüştürülmüş olmalarına dikkat edilmelidir. Daha ekonomik olacağı düşüncesiyle yerel malzeme kullanımı önerilebilir.

³ Ekstensif çatı: Hem eğimli, hem de düz çatılara uygulanabilir, ince bir toprak tabakası üzerinde birkaç tür bitkiyle hazırlanabilen basit ve düşük maliyetli yeşil çatı türüdür. Intensif çatı: Adeta park gibi düzenlenmiş, maliyeti de nispeten daha yüksek olan çatı bahçeleridir (Aygün, 2013).

- Yapı içi hava kalitesinin standartların altında olması, binanın kullanıcıları için sağlık sorunlarına kaynak oluşturur (Küçükcan, 2007). Bu nedenle yeşil bina sertifika sistemlerinden LEED ve BREEM'in de önkoşulu, iyi bir havalandırma sisteminin olması gerekli ve önemlidir. LEED'in ASHRAE 61.1 standardındaki minimum hava debilerinin en az %30 artırılması koşulunu doğal havalandırma ile sağlamak daha zor olduğu için çoğu kez mekanik havalandırma kullanılmaktadır. Ancak bu koşulla birlikte yıl boyunca çalışan bir mekanik havalandırma sisteminden enerji verimliliği de elde edebilmek için klima santralleri ve fanların buna uygun özellikler taşımalarına dikkat edilmelidir (Çakmanus, 2013). Kütüphanelerde gürültülü bir şekilde çalışan fanların kullanılması da, ülkemizde yapılan bir başka seçim hatasıdır.
- Binanın kullanım evresinde yapılan hatalardan biri de temizlik malzemeleri ile ilgilidir. İnsan sağlığına zarar vermeyen (örneğin yapı içi hava kalitesini bozmayan) ve doğayı kirletmeyen temizlik malzemeleri kullanılmalıdır.
- Aydınlatmada gün ışığından yararlanılması, yapay aydınlatmada da enerji tasarruflu ampuller kullanılması, bir diğer tasarruf yoludur. Örneğin LED (Light Emitting Diode) ürünler uzun ömürlü, sağlam, küçük boyutlu olmasından dolayı yer kaplamayan güvenilir sistemlerdir. Bu lambalarda doğaya zarar verebilecek herhangi bir gaz depolanmamıştır, yani yalnızca tasarruflu değil, aynı zamanda çevre dostudur. Işık kirliliğinin ekolojik etkisini ölçebilmek için hayvan davranışları üzerine yapılan araştırmalar, yapay aydınlatma yoluyla atmosfere salınan karbondioksitin, biyolojik çeşitlilik için bir tehlike oluşturduğunu kanıtlamıştır (Stone, Jones ve Harris, 2012). Bu sistemin, gün ışığına ve harekete bağlı sensörleri yönetebilecek iyi tasarlanmış bir aydınlatma sistemi otomasyonu ile desteklenmesi verimliliği de artırır.
- Kütüphanede atık üretimi en aza indirilmeli, üretilen atıklar geri dönüşümle tekrar ekonomiye kazandırılarak kaynakların sürdürülebilirliği sağlanmalıdır.
- Kütüphanenin yazılı bir Atık Yönetim Planı olmalıdır.
- Kütüphanenin içme, kullanma, temizlik, sulama gibi su kullanım alanlarında suyun tasarruflu kullanımını sağlamak, düşük debili, fotoselli musluklar, vakumlu ve biyokompoze rezervuar (atık suyu yerinde arıtan), rezervuarda su yerine kimyasal bir sıvı kullanımı, sürdürülebilirliğin gereklerindedir.
- Yağmur suyunun toplanarak geri kazanımı ve gri su olarak da adlandırılan lavabolardan gelen atık su da arıtılmak suretiyle rezervuarlarda, bahçe sulamada, çevre temizliğinde, süs havuzlarında, yeşil çatıda, araç yıkamada vs. kullanımı enerji tasarrufu için yapılması gerekenlerdir.
- Kütüphane çalışanları İş Sağlığı ve Güvenliği konusunda uzmanlar tarafından eğitilmelidir.
- Yalnızca çevre kirliliği konusunda değil, enerji tasarrufu konusunda da kullanıcıların bilinç düzeyi artırılmalıdır.
- Kütüphane kullanım kuralları içerisine çevre ve enerji kullanımı ile ilgili maddeler eklenerek, konuya ilişkin bir farkındalık yaratılması, bilinç düzeyini artırmaya katkıda bulunabilir.
- Kütüphane binasının geçici ve sürekli kullanıcıları arasında yukarıda bahsedilen konulara aykırı davranışlar için gerekli uyarıların yapılması, bu davranışları devam ettirenler konusunda kademeli yaptırımlar uygulanması da kullanım kurallarına eklenebilir.
- Halk eğitiminde çok önemli bir yeri olan kütüphaneler, toplum içerisinde çevre bilinci uyandırabilecek eğitimler, seminerler, sergiler vs. düzenlemelidir. Bu etkinlikler kütüphanenin sosyal sorumluluk projesi şekline dönüştürülerek ve bir program çerçevesine oturtularak bu konuda da süreklilik sağlanabilir.
- Kütüphaneler konuya ilişkin kaynakları dermesina katarak okuyucularını bunlardan yararlandırabilir.
- Kütüphane çalışanlarının konutlarının işyerlerine yakın olması, (örneğin işyerine yürüyerek ya da bisikletle gelmeleri) ulaşım ile ilgili enerji sarfiyatını azaltır.
- Kütüphane binasının önünde bisiklet park alanlarının olması gerekir.
- Bu ölçütlere uymayan yapılara bu özelliklerin kazandırılması yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Yıkıp yeniden yapma durumunda ise bunun neden olacağı çevre kirliliği, zaman kaybı, ekonomik zarar vs. iyi hesaplanmalıdır.

Halen kullanımda olan kütüphane binalarına yukarıda sayılan özellikleri kazandırmak yerine binayı yıkıp yeniden yapma yönünde de bir eğilim vardır. Binayı yıkıp tekrar yapmak maddi boyutun yanı sıra, doğal kaynaklar ve enerji kullanımı açısından da büyük bir yük getiriyor olması nedeniyle sürdürülebilirlik açısından en son başvurulacak yol olarak önerilmektedir. İngiltere'de yapılan bir araştırmada yıkım çalışmaları sonucunda

her yıl 70 milyon tonluk atık malzeme üretildiği, bunun yanı sıra yeni inşaatlar için ülkenin toplam enerjisinin yaklaşık %4'ünün tüketildiği saptanmıştır. Bununla birlikte, tüm bu işlemler esnasında yaklaşık 40 milyon ton da karbondioksit üretilmektedir (Foster, 2007). Ülkemizde ise özellikle son yıllarda depreme dayanıklı olmadıkları gerekçesiyle bazı yapıların yıkılarak yerlerine çok daha büyüklerinin yapıldığı ya da yıkılmak istendiği gözlemlenmektedir. Bunlar arasında kütüphane binaları da vardır. Depreme dayanıklı olmayan bir yapının güçlendirme olanağı da yok ise yıkımı elbette doğaldır. Ancak yıkılan bu yapıların yerlerine deprem kuşağındaki bir ülke yapısı olma özelliği taşımayan bazı binaların yapılmış olması ve bu binaların da şehirlerin rant değeri yüksek alanlarında bulunuyor olması akla bazı soru işaretlerini getirmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Yapılan bilimsel araştırmalar ve ölçümler dünyanın birçok bölgesinde çevre ile ilgili acil eylem planlarının devreye girmesinin zorunluluğunu ortaya koymuştur. Hızla kirlenen çevre ekolojik dengeyi bozmuş, ozon tabakasını delmiş ve küresel ısınma yoluyla tüm dünyada iklim değişikliklerine neden olmuştur. Örneğin Türkiye'de binaların yalnızca %10'unda ısı yalıtımı yapıldığı söylenmektedir. Yani bir anlamda göğü ısıtırken sarfedilen enerjinin maliyeti bir yana, küresel ısınmaya da önemli bir destek verilmiş olmaktadır. Yüksek bir maliyetle elde edilen ve kullanımı sırasında da atmosfere bıraktığı gazlar ve ürettiği katı/sıvı atıklarla doğayı kirleten fosil kökenli yakıtların kullanımı, artık tamamıyla terk edilmeli, çevre dostu olan yenilenebilir enerji kaynaklarına dönülmelidir. Kütüphane binaları da toplumun farklı kesimlerinden gelen, farklı yaşlarda ve kültürel alışkanlıklara sahip birçok kişi tarafından aynı anda kullanılan, kendine mahsus özellikleri olan ve topluma hizmet veren binalardır. Bu binaların sürdürülebilir mimarlık yaklaşımıyla planlanmamış, tasarlanmamış ve üretilmemiş olması, kullanım aşamasında fazla enerji tüketmesine ve geri dönüştürülemeyen, üstelik doğaya da zararlı atıklar üretmesine neden olmaktadır. Bu tür bir binanın kullanım maliyeti ise genellikle devlete yüklenmektedir. Halbuki içerisinde kütüphane bulunduran binaların çevreci özellikleriyle de topluma örnek olmaları beklenir. Çünkü kütüphane, halk eğitiminde önemli rolü olan bir kurumdur. Çevre dostu olan bir kütüphane binası kendi enerjisini kendi üreten, atık üretimi az ve geri dönüştürülebilir, en önemlisi de karbon salınımı yapmayarak doğayı kirletmeyen bir bina olmalıdır.

Kütüphane binalarının sürdürülebilir mimarlık yaklaşımıyla tasarlanmasının, üretilmesinin ve kullanılmasının getireceği kazançlar düşünüldüğünde, halen kullanımda olan binaların yeşil binaya dönüşümünün yapılması ve bundan sonra yapılacak olan kütüphanelerin de bu mimarlık yaklaşımıyla enerji tasarruflu ve çevre dostu bina olarak tasarlanıp üretilmesi gerekir. Bu konuda ülkemizdeki yasalar yetersiz kalmakta, yürürlükte olanların da ne kadar uygulandığı sağlıklı bir şekilde denetlenememektedir. Yasalar güncel gereksinimlere göre yeniden düzenlenmeli, denetim mekanizmaları da doğru işletilmelidir. Türkiye'de henüz hiçbir kütüphane binasının "yeşil sertifika" sahibi olmaması, mesleğimiz açısından bir eksiklik olarak kabul edilmeli ve bu konunun üzerine gidilmelidir.

Mesleki derneklerin tıpkı gelişmiş ülkelerdeki eşdeğer kurumlar gibi bu önemli konuya daha fazla eğilmeleri ve kütüphane binası tasarım ekibine danışmanlık yapacak olan meslek elemanlarının eğitimine destek vererek, danışmanlık yaparak vs. katkıda bulunmaları gerekir. Hem kütüphane binalarında görev yapan her kademedeki çalışanın, hem de binaya bilgi gereksinimini karşılamak üzere gelen kullanıcıların bu konulardaki bilinç düzeyini artırmak ve farkındalık oluşturmak, çevre konusunda sürdürülebilirliğin gereklerindedir. Kütüphaneciler bu konuda halk eğitimine de destek verebilir.

Çevre dostu bir kütüphane binasını enerji açısından kendi kendine yeten ve atıkları değerlendiren sıfır enerjili bir bina olarak tasarlayıp üretmek, ilk başlarda geleneksel tip bina üretiminden daha fazlaya mal olabilir. Ancak bu yatırım, binanın kullanım evresinde kâra dönüşecektir. Bundan da önemlisi, gelecek kuşakların bize emaneti olan çevre ile dost olmasıdır. Şunu unutmamak gerekir ki, doğaya uymayan her şey, insana da zarar verir.

Kaynakça

- American Library Association. (2015). *Sustainability round table*. <http://www.ala.org/sustainrt/home> adresinden erişildi.
- Aygün, F. N. (2013). Sürdürülebilir peyzaj tasarımı. *Yeşil Bina: Sürdürülebilir Yapı Teknolojileri Dergisi*, 4(21), Eylül-Ekim, 36-38.
- Ayten, A. M. (2015). Kentsel sürdürülebilirlik kavramının ülkemizdeki planlama sistemi kapsamında incelenmesi. Ü. Arpacıoğlu, S. Ergönül, İ. Olgun ve C. Şimşek (Editörler), 3. *Uluslararası Yeşilçığ Sempozyumu: Bildiriler Kitabı: 15-17 Nisan* içinde (ss. 114-124). İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Berberoğlu, U. (2009). *Sürdürülebilir mimarlık anlayışı çerçevesinde enerji verimliliği kavramının güncel konumu ve yeni yaklaşımlar* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

- Bonnet, V. ve Minner van Neygen, V. (2009). Exploring sustainability and Libraries in a global word. <http://www.ifla.org/news/how-green-is-my-library> adresinden erişildi.
- Bott, H. (2012). The dimensions of sustainability. S. Ergönül [ve diğerleri] (Editörler), *Green Age: Approach & Perspectives Towards Sustainability* içinde (pp.23-45). İstanbul: Mimar Sinan Fine Arts University.
- Çakmanus, İ. (2013). Havalandırma sistemlerinde enerji verimliliği: Kısım 2: Fanlar. *Yeşil Bina: Sürdürülebilir Yapı Teknolojileri Dergisi*, 4(21), Eylül-Ekim, 44-46.
- Çevre Dostu Binalar Derneği. (2015). <http://www.cedbik.org/> adresinden erişildi.
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü. (2015). *İllerin enerji görünümü*. http://www.eie.gov.tr/il_enerji.aspx adresinden erişildi.
- Ersoy, A. R. (2010, 19 Ağustos). Eko şehir modelleri geliştiriyoruz. (Röportaj). *EKOIQ*. <http://ekoIQ.com/eko-sehir-modelleri-gelistiriyoruz/> adresinden erişildi.
- Foster, N. (2007). Mimarlık ve sürdürülebilirlik. *Yapı Dergisi: Yapıda Ekoloji: Ekolojik Tasarım ve Sürdürülebilirlik Eki*, Kasım, 24-28.
- Green libraries: A website for information about green and sustainable libraries*. (2015). http://www.greenlibraries.org/usa_green_libraries_directory_a_-_g adresinden erişildi.
- Hauke, P. ve Werner, K. U. (2012). The second hand library building: sustainable thinking through recycling old buildings into new libraries. *IFLA Journal*, 38(1), 60-67.
- International Federation Library Association.. (2015). *The green library – Die grüne bibliothek*. <http://www.ifla.org/publications/ifla-publications-series-161> adresinden erişildi.
- Kilbert, C. J., Sendzimir, J. ve Guy, G. B. (Eds.). (2002a). *Construction ecology: Nature as the basis for green buildings*. New York: Spon Press.
- Kilbert, C. J., Sendzimir, J. ve Guy, G. B. (2002b). Defining an ecology of construction. C. J. Kilbert, J. Sendzimir, ve G. B. Guy (Editörler), *Construction Ecology: Nature as the Basis for Green Buildings* içinde (ss. 7-28). New York: Spon Press.
- Küçükcan, B. (2007). *Üniversitelerde kütüphane binaları kullanım verimliliğinin yapı biyolojisi açısından incelenmesi*. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi
- Küçükcan, B. ve Konya, Ü. (2013). Geleceğe miras: Yeşil bina. H. S. Keseroğlu ve S. Arslantekin (Yay. Haz.), 3. *Halk Kütüphaneciliği Sempozyumu: Kütüphanelerde Mekân Tasarımı: Bildiriler, Kütüphane Sunumları, Posterler: 8-10 Mayıs 2013 Bodrum* içinde (ss. 167-174). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche.. (2015). *Architecture forum*. <http://libereurope.eu/architecture-forum/> adresinden erişildi.
- McBane Mulford, S. ve Himmel, N. A. (2010). *How green is my library?*. Santa Barbara, CA: Libraries Limited.
- New York Library Association. (2015). *Resolution on the importance of sustainable libraries*. http://www.nyla.org/max/4DCGI/cms/review.html?Action=CMS_Document&DocID=1031&MenuKey=news adresinden erişildi.
- Okumuş, E. M. ve Eren, Ö. (2015). Akıllı cephe sistemi tasarım stratejileri ile sürdürülebilir mimarlık. Ü. Arpacıoğlu, S. Ergönül, İ. Olgun ve C. Şimşek (Eds.), 3. *Uluslararası Yeşilçığ Sempozyumu: Bildiriler Kitabı: 15-17 Nisan* içinde (ss. 71-81). İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Olgun, İ. (2015). Kentsel sürdürülebilirlik performansında akıllı büyümeden sertifikalı değerlendirmeye. Ü. Arpacıoğlu, S. Ergönül, İ. Olgun ve C. Şimşek (Editörler), 3. *Uluslararası Yeşilçığ Sempozyumu: Bildiriler Kitabı: 15-17 Nisan* içinde (ss. 207-218). İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Tuğlu, U. (2005). *Ekolojik açıdan sürdürülebilir yapılar ve malzeme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Türkiye İstatistik Kurumu*. (2015). <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Gosterge/?locale=tr> adresinden erişildi.
- Salman Gülcan, T. (2013). Yeni bir dernek: Sıfır Enerji ve Pasif Ev Derneği (SEPEV). *Yeşil Bina: Sürdürülebilir Yapı Teknolojileri Dergisi*, 3(19), Mayıs-Haziran.
- Sev, A. (2009). *Sürdürülebilir mimarlık*. İstanbul: YEM.
- Stone, E. L., Jones, G. ve Harris, S. (2012). Conserving energy at a cost to biodiversity? Impacts of LED lighting on bats. *Global Change Biology*, 18, 2458-2465.
- Şehirler için sürdürülebilir gelişme: Sürdürülebilir şehir*. (2011). http://www.surdurulebilirsehirler.com/images/Sustainable_Cities_Brosur_30_09_2011_Taze_Fikirler.pdf adresinden erişildi.
- World Green Building Council*. (2015). <http://www.worldgbc.org/> adresinden erişildi.
- Piri Reis Üniversitesi. (2015). *Yeşil bina*. <http://www.pirireis.edu.tr/> adresinden erişildi.

Zağpus Yiğitoğlu, S. (2015). Sürdürülebilir yapı tasarımının mevzuat yönüyle değerlendirilmesi. İ. Kahraman (Ed.), *Sürdürülebilir yapı tasarımı kılavuzu* içinde (ss. 48-60). İzmir: Mimarlar Odası İzmir Şubesi.

Bilgi Çağında Kütüphanelerin Mekânsal Dönüşümü

Ahmet Altay¹, Can Demirel² ve Bülent Topbaşlı³

Öz

İçinde Bulduğumuz “Bilgi Çağı” kütüphane binalarını önemli ölçüde etkilemiş ve değiştirmiştir. Bina, kütüphanelerin en önemli unsurlarından birisidir. Kütüphane binaları, kütüphane hizmetlerinin fonksiyonlarını yansıtır, kullanıcılarının rahatlıkla ulaşabileceği yapılar olmak zorundadır. Ayrıca bu binalar sürekli değişen ve yenilenen hizmetlere hızlı bir şekilde adapte olabilecek bir esneklikte tasarlanmalıdır. 20. yüzyılda başlayan ve 21. yüzyılda ivme kazanan yapı teknolojilerindeki gelişim, farklı malzemelerin kullanılmasına ve farklı tasarımların yapılabilmesine imkân sağlamıştır. Günümüzde yeni yapılan kütüphane binalarında akıllı bina uygulamaları, yeşil bina konsepti, yenilenebilir enerji kaynakları kullanımı gibi bilgi toplumu yapılarına özgü konsept ve yaklaşımların artarak kullanılmaya başlandığı göze çarpmaktadır. Bu çalışmada bilgi toplumuna geçiş süreciyle birlikte kütüphane binalarında yaşanan değişim ve dönüşüm ele alınmıştır. Çalışmanın temel amacı günümüzde yaşanan hızlı değişime bağlı olarak kütüphane binalarında yaşanan mekânsal değişimlere dikkat çekmektir. Çalışmada betimleme yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda konu ile ilgili literatür taraması yapılarak, kütüphane iç ve dış mekânlarının tasarımında dikkat edilmesi gereken ilke ve standartlara değinilmiş ve kütüphanelerde mekânsal tasarımlar için ergonomik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Bilgi çağı, kütüphane, bina, ergonomi.

Giriş

Kütüphaneleri oluşturan kullanıcı, derme, personel, bütçe ve bina unsurları birbirine bağlıdır. Bu unsurlardan birinin eksikliği ya da yokluğu durumunda kütüphane sisteminin sağlıklı çalışması düşünülemez. Kütüphane hizmetlerinin temel amacı, barındırdığı bilgiyi bilgi kullanıcılarına engelsiz ve kesintisiz olarak taşımaktır. Başta kütüphaneciler olmak üzere tüm kütüphane personeli, kullanıcı ile bilgi kaynakları arasındaki bağlantıyı sağlama ve kullanıcılarına bilgi kaynaklarını kullanma becerisi kazandırma hususunda sorumluluk taşımaktadırlar. Kütüphane personelinin bu fonksiyonunu gerçekleştirememesi kullanıcının bilgi kullanımını olumsuz etkiler. Bütçe de bilginin elde edilmesi, düzenlenmesi ve kullanıcı hizmetine sunulması aşamalarında son derece önemlidir. Bütçenin yeterli olmadığı bir kütüphanede bilgi kaynağının ve sunulan hizmetlerin yeterli olması mümkün değildir. Başka bir deyişle kütüphane kullanıcılarına yönelik derme oluşturulamazsa kütüphane sistemi amacına uygun çalışmaz. Bundan dolayı finansal kaynak bir kütüphane sisteminin temelini oluşturur. Kütüphane sistemini oluşturan kullanıcı, derme, personel ve bütçe unsurlarının işlevlerini gerçekleştirebilmeleri ise ancak ve ancak bir mekân ile mümkündür. (Şahin, 2007, s. 17). Özetle bir kütüphane sisteminde “mekân” diğer kütüphane unsurlarını kapsayan ve kuşatan bir fonksiyona sahiptir.

Yaşamakta olduğumuz “bilgi çağı”, kütüphanelerin “bina” unsurunu önemli ölçüde etkilemiştir. Bilgi çağının kütüphane binaları üzerindeki etkisine değinmeden önce bilgi çağında yaşanan gelişmelere bağlı olarak bilgi ve enformasyon kaynaklarının yayım araçlarında ve iletişim teknolojilerinde meydana getirdiği değişimin, bir “mekân” olarak kütüphaneler üzerinde yaptığı etki ve dönüşüme değinmek yararlı olacaktır. Tarihsel süreç

¹ Kırklareli Üniversitesi Pınarhisar MYO Bilgi Yönetimi Programı, ahmet.altay@klu.edu.tr

² Kırklareli Üniversitesi Pınarhisar MYO Yapı Denetimi Programı, candemirel@klu.edu.tr

³ Kırklareli Üniversitesi Pınarhisar MYO Yapı Denetimi Programı, bulent.topbasli@klu.edu.tr

içerisinde basım ve yayım teknolojisinde yaşanan gelişmeler, “kütüphane” kurumunun bir mekân olarak ortaya çıkmasını zorunlu kılarken ve onu desteklerken, teknolojik gelişmeler sonucu ortaya çıkan e-yayımlar ise tam tersi bir etkiye bulunarak onun varlığını tehdit etmeye başlamıştır. Kütüphanecilik asırlar boyunca mekân odaklı hizmet algılayışını sürdürürken, hizmetlerini, uygulamalarını ve geliştirdiği teknolojiyi de bu algılayış çerçevesinde şekillendirmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle beraber bu süreç tersine dönmüş ve yeni dönem mekân perspektifinde kurumsal yapıyı desteklemek yerine onu tehdit etmeye başlamıştır. Kütüphanecilik mesleği ve bilimi de “yeni çağ” da hizmet algılayışını, teknik ve uygulamalarını gözden geçirmek ve yaşanan gelişmeler kapsamında kendi konumunu yeniden tanımlamak zorunda kalmıştır (Toplu, 2010, s. 646-647; Hernon ve Matthews, 2013, s. 34-35).

Bu çalışmada içinde bulunduğumuz bilgi çağında kütüphane hizmet binalarında yaşanan değişim ve dönüşüm irdelenecektir. Çalışmanın ana amacı günümüzde yaşanan hızlı değişime bağlı olarak kütüphane binalarında yaşanan mekânsal değişimlere dikkat çekmektir. Çalışmada betimleme yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda konu ile ilgili literatür taraması yapılarak, kütüphane iç ve dış mekânlarının tasarımında dikkat edilmesi gereken ilke ve standartlara değinilmiş ve kütüphanelerde mekânsal tasarımlar için ergonomik önerilerde bulunulmuştur.

Bir Mekân Olarak Kütüphaneler

Dünya üzerinde yapılmış kütüphane binalarına yönelik çalışmalarda kütüphane hizmet binalarının genellikle büyüklüklerine göre sınıflandırıldıkları görülmektedir. Bu sınıflandırma küçük, orta ve büyük olmak üzere belirlenmiştir. Yapılan kütüphane örneklerine göre ise; genelde ayırıcı ve bütünleştirici olmak üzere iki farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır. Ayırıcı yaklaşımlar; kütüphanedeki birimlerin kesin olarak birbirinden ayrıldığı çözümlerdir. Bu yaklaşıma göre giriş bölümleri, sergi alanları, okuma salonları, çocuk bölümleri, süreli yayın bölümleri, ödünç verme bölümleri, yönetim kademesi ve hizmet personeline ait odaları gibi alanlar kesin çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. Ancak bu yaklaşımla birlikte esnek kullanım ve değişim mümkün olmamaktadır. Personelin çalışma alanları genellikle ayrı ayrı düzenlenmekte, bu şekilde yapılan düzenleme yer işgaline neden olmakta ve çalışanlar arasında iletişim kopukluğu yaşanmaktadır. Bütünleştirici yaklaşımlar ise; kütüphanede tamamen ayrılması şart olmayan mekânların bir bütün içerisinde değerlendirildiği çözümlerdir. Küçük ve orta ölçekli kütüphanelerde kullanılmaya elverişli olan bu yöntem okuma salonu, sergi bölümü, süreli yayınlar bölümü gibi bölümleri mobilya ve araç gereçler yardımıyla ayırmaktadır. Böylece birbirine göre engel ve rahatsızlık yaratmayacak etkinlik alanları bir mekân bütünlüğü içerisinde yer almakta ve daha büyük, ferah, aydınlık ve samimi ortam yaratılmaktadır. Yönetim ve hizmet birimi de kısmen bölünmüş ortak çalışma alanları içinde düzenlenmektedir (Dirik, Gelbal, Cengiz ve Kopuz, 2012, s. 250-251’de aktarıldığı gibi).

Metcalf (Arslantekin, 2013, s. 48’de aktarıldığı gibi)’a göre kütüphane binalarında hizmet binası planlanırken dikkat edilmesi gereken noktalar 10 temel konuda toplanmaktadır:

- Estetik sorunlar, inşaatların kalitesi, fonksiyon ve maliyet ilişkisi,
- Mali konular,
- Modüler sistem yapısı,
- Yükseklik sorunları,
- Trafik sorunu,
- Okuyucu ve personel için ayrılmış alanlar,
- Dermenin konuşlandırılması,
- Aydınlatma ve iklimlendirme,
- Mobilya ve teçhizatlar,
- Diğer mekân ve konstrüksiyon sorunları.

Kütüphane binasının genel yapısal özellikleri kadar iç mimarisine ilişkin özellikleri de önemlidir. Mekânın kütüphane olarak işlevlerini yerine getirebilmesinde, daha fonksiyonel kullanılmasında, kullanıcılar tarafından beğenilmesinde kütüphanenin, kullanıcılarına yönelik işlev ve rollerini gerçekleştirmesinde iç mimarinin doğrudan etkisi bulunduğu söylenebilir. Kütüphane hizmet binasının iç tasarımı bilgiye erişimi kolaylaştıracak ve teşvik edecek bir şekilde olmalıdır. Bu amaçla bilgisayarlar kütüphane içerisinde kolaylıkla erişilebilecek bir yere konumlandırılmalıdır. Kütüphane mobilyaları da kütüphanelerin kullanıcılar için cazip mekânlar haline gelmesinde önemli bir role sahiptir. Temin edilen mobilyaların kullanıcı odaklı ve ergonomik olmasına azami dikkat gösterilmelidir. Metal mobilyaların kullanıcılar üzerinde soğuk bir etki yaratma potansiyeli yüksek

olduğu için, kütüphane mobilyalarının ahşap malzemeden tercih edilmesi daha yararlı olacaktır. Kütüphane içerisinde aydınlatma, ısıtma ve havalandırmayı optimum düzeyde sağlayacak araç ve gereçlerin tercih edilmesi kullanıcı konforu açısından son derece önemlidir (Onat, 1989, s. 76; Hazırlar, 2004, s. 4-45). Özetle kütüphane binalarının iç mimarisinin kullanıcı merkezli olarak tasarlanması büyük önem taşımaktadır. Başka bir deyişle, bilgi çağının kütüphane binaları kullanıcılarını merkeze alan, onların gereksinimleri doğrultusunda şekillenen esnek yapılara dönüşmelidir.

Bilgi Çağı ve Kütüphane Binaları

İçinde bulunduğumuz bilgi çağında kütüphaneleri artık sadece “tuğla ve harç”tan (brick and mortar) oluşan mekânlar olarak düşünmek mümkün değildir. İnternet ve Web teknolojisindeki gelişmeler, pek çok işletmede olduğu gibi kütüphanelerde de zaman ve mekân engellerini ortadan kaldırarak onları kullanıcılarına 7 gün 24 saat bilgi hizmetleri sunabilen ve her an her yerden bilgiye erişilebilen kurumlara dönüştürmüştür. Teknolojide yaşanan gelişmeler sayesinde kütüphane dermeleri ve hizmetleri kütüphane binasının dışına taşınmıştır. Bu süreç kütüphane kullanıcılarının mekân odaklı geleneksel kütüphanecilik anlayışından kurtulmasına imkân veren bir etki sağlamaktadır. Örneğin kütüphane kullanıcıları artık süreli yayınlardan, makalelerden, e-kaynaklardan vb. yararlanmak için kütüphane hizmet binasına gitmek zorunda değildir. Bilgisayar, tablet, akıllı telefon, sosyal medya vb. gibi yeni çağın nimetlerinden yararlanarak kütüphanenin web sayfasına girip, ihtiyacı olan her türlü formda ve türde bilgiye rahatça erişebilmektedir. Başka bir ifadeyle, kütüphaneler günümüzde fiziksel mekânların ötesinde, uzmanlaşmış ve mobil bilgi hizmetleri sunan sanal platformlardır (Hooper, 2001, s. 72; Kurulgan, 2005a; Murray, 2006; Tonta, 2009, s. 743-744; Black, 2011, s. 31-32). Ayrıca bilgi teknolojilerinin sağladığı imkânlar, kütüphaneleri yönetim ve uygulamalar açısından, buldukları yere daha az bağımlı yapmaktadır. Yönetim, planlama, hizmetlerinin gerçekleştirilmesi ve yönlendirilmesi de artık zaman ve mekândan bağımsız olarak yapılabilmektedir (Kurulgan, 2005b, s. 190). Bilgi toplumunda bilginin mekâna bağımlılığının ortadan kalkması; geleneksel tabuları ortadan kaldırarak esnek, taşınabilir, mekâna bağlı kalmayan toplulukların ve şeffaf, açık kütüphanelerin doğuşuna öncülük etmiştir. Toplum ve gelişen teknolojiler kütüphanelere yön vermiştir (Tercan, 2010).

Bilişim teknolojilerinin kütüphanelerin bir mekân olarak etkinliğini azalttığına yönelik genel yargının aksine konuyu farklı bir bakış açısıyla ele alan Alman kütüphane sosyoloğu Eigenbrodt, özellikle dijital çağda somut bir mekân olarak kütüphanenin önemine işaret etmektedir. O’na göre dijitalleşme günlük hayatı kuşattıkça kullanıcıların belli bir kimlik ve düzen sunan kültürel ve sosyal mekânlara olan ihtiyaçları artacaktır. Eigenbrodt, ayrıca günümüz kütüphane binalarındaki genel eğilimin, kullanıcı odaklı ve cazip bir estetiğe sahip, farklı bir ortam oluşturmaya doğru dönüştüğünü iddia etmektedir (Kurulgan, 2013, s. 479’da aktarıldığı gibi).

20. yüzyılda başlayan ve 21. yüzyılda ivme kazanan yapı teknolojilerindeki gelişim, farklı malzemelerin kullanılmasına ve farklı tasarımların yapılabilmesine olanak sağlamıştır. Taşıyıcı sistemlerin güçlenmesi, betonarme ve çeliğin etkin şekilde kullanılması yapıların işlevsel ve görsel açıdan daha geniş bir yelpazede farklılaşmasını sağlamıştır. Günümüzde yeni yapılan kütüphane binalarında akıllı bina uygulamaları, yeşil bina konsepti, yenilenebilir enerji kaynakları kullanımı gibi bilgi toplumu binalarına özgü konsept ve yaklaşımların kullanılmaya başlandığı göze çarpmaktadır. Ayrıca kütüphanelerin zamanın gereksinimlerine uyumlu, kullanıcılarının ilgisini çeken mekânsal estetiğe sahip, bilgi teknolojileri ile donatılmış mekânlar olarak yapılanması sürecinde; iç ve dış estetik, yerleşim düzenindeki fonksiyonellik, ışık, ses düzeni, renk algısı gibi mekânsal unsurların da daha çok önem kazandığı görülmektedir. (Hosono, 2006, s. 127; Atınc, 2013, s. 15; Dursun ve Altay, 2013, s. 97). Muscogiuri’nin ifadesi ile (2013, s. 39): *“Bilgi çağının kütüphaneleri tasarımında mimari ve eşyanın kalitesi, imgelelenebilirlik, esneklik, ekonomik sürdürülebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik anahtar kavramlardır.”*

Kütüphaneler, çağın gerektirdiği bilgiyle ve materyalle donatılmış, modern ve cazibeli yerler olmalıdır. Bunun için de öncelikle kütüphaneyi oluşturacak koleksiyonu oluşturan her türlü materyali barındıracak, personelin verimliliğini, kullanıcıların kütüphaneyi kullanım sıklıklarını ve isteklerini arttıracak binaların olması gereklidir. (Onat Öz, 1992, s. 163). Bina kütüphane hizmetindeki en önemli unsurlardan birisidir. Bina, kütüphane hizmetinin fonksiyonlarını yansıtacak, kullanıcılarının rahatça erişebileceği, yaşanan baş döndürücü gelişmelere ve değişen hizmetlere uyarlamada yeterince esnek olacak biçimde tasarlanmalıdır (“Halk kütüphanesi hizmeti”, 2007, s. 37).

Teknoloji birçok alanda olduğu gibi kütüphanelerin mekânsal tasarımında da belirleyici bir etkidir. Modern kütüphane tasarımları teknolojiyi kütüphanenin yapısal bir unsuru gibi kütüphaneye “yedirmekte”, o, kütüphaneyi bütünleyen ve onun yeni yüzünü oluşturan bir eleman olmaktadır. Bu nedenle teknoloji ürünlerini ve alanlarını kütüphaneden soyutlamak, koparmak doğru değildir. Bu araçlar kütüphanenin her bölümünde diğer kütüphane donatıları (raf, masa, sandalye, kitap vb.) gibi düşünülmesi ve kütüphaneye yerleştirmelidir. Kısaca

kütüphanenin mekânsal düzenlemesi “fiziksel-dijital bütünleşme” olarak adlandırılan kütüphane-teknoloji bütünleşmesine olanak sağlayacak nitelikte olmalıdır (Yılmaz, 2013, s. 72).

Kütüphanelerde mekânsal tasarım yapılırken; birçok detay göz önünde bulundurulmaktadır. Hava sıcaklığı, kitap rafları, kitap boyutları, merdiven basamaklarının yüksekliği ve rahat çıkmaya elverişli olması, çalışma masaları ve sandalyeleri, okuma alanları, aydınlatma, renk uyumu, mobilya seçimi ve yerleştirilmesi, farklı kullanıcı gruplarına hitap etmesi, engellilere yönelik ayrıntıların düşünülmesi bunlardan bazılarıdır (Dirik ve diğerleri, 2012, s. 251). Yeni yapılan kütüphane binalarının hızlı değişime ayak uydurabilecek, değiştirilmesi kolay bir yapıda olması da önemlidir. Örneğin elektronik sistemlerin yaşanan hızlı değişime uyum sağlayabilecek esneklikte olması, kütüphane binasının içerisindeki her yere bilgisayarlar ve elektronik aletlerin yerleştirilebileceği göz önüne alınarak, yerlere döşenen malzemenin anti statik olması (Hazırlar, 2004, s. 44) mekânsal tasarım açısından faydalı olacaktır.

Modern kütüphanelerde farklı işlevdeki bölümler birbirine yakın ağırlıkta tasarlanmaktadır. Kütüphanenin danışma bölümü, kullanıcıların daha etkin bilgilendirilmesi ve doğru yönlendirilebilmesi için önem kazanarak genişlemiş ve giriş holünün mimari boyutları büyümüştür. Bazı örneklerde dairesel düzenlenmiş okuma salonu yerini giriş ve danışma holüne bırakmıştır. Okuma salonlarında yüksek ve düşey düzenlenmiş anıtsal pencere boşluklarının yerine, yatay düzenlenmiş pencere boşluğu dizileri kullanılmış ve erken dönem okuma salonlarının anıtsallığı, yerini insan ölçeğine daha yakın, iyi aydınlatılmış mekânlara bırakmıştır. Böylelikle geniş kullanıcı kitlesinin etkin kullanımı ve demokratik yaklaşımların önem kazanması ile ortaya çıkan kamusal işlevi, kütüphanelerin tasarımında temel değişimlere neden olmuştur (Bozkurt, 2013, s. 35).

Yılmaz (2013, s. 69-70), bilgi toplumunun kütüphaneleri için mekân estetiğine kaynaklık eden ya da mekân estetiğini temellendiren yeni algı ya da yaklaşımları on başlık altında toplamıştır. Bu başlıkların bütün kütüphane türleri için geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar:

- Kütüphaneleri yüz yüze iletişimin giderek azalmaya başladığı dijital çağda toplumsal bir iletişim merkezi, insanların birbiriyle karşılaştıkları toplumsal merkez olarak gören algı,
- İşlevsel ve yönetim odaklı kütüphane anlayışından uzaklaşarak “cazip” bir estetikle “farklı” bir atmosfer yaratmaya çalışan “kullanıcı odaklı” kütüphanelere yönelme,
- Ortaya çıkacak yeni hizmet biçimlerine uyarlanabilecek “esnek mimari tasarım” ilkesi,
- “keyifli” ve “rahat” sözcükleriyle tanımlanabilecek “tembellik etmeye” uygun kütüphane ortamı tercihi,
- Doğal ışıktan en üst düzeyde yararlanma, enerji tüketimini azaltma gibi çevreci duyarlılıkları dikkate alan “yeşil kütüphane” anlayışı,
- Kütüphane içindeki bölümler arası geçişte engelleri kaldırma, duvarsız bölümler oluşturma, az katlı ve enine geniş binalar yaklaşımı,
- Teknolojinin yapısal bir unsur olarak mekânla bütünleşmesine olanak sağlayan tasarım,
- Yerel koşulları (coğrafik, kültürel, tarihsel, toplumsal vb.) dikkate alan, mimar-kütüphaneci işbirliğini önceleyen kütüphane mimarisi duyarlılığı,
- Çalışma, düşünme ve öğrenmeye uygun bir ortam duygusu yaratan mekân anlayışı,
- Engelli bireyleri de dikkate alan mimari tasarımlar,
- Kütüphanenin aynı zamanda kültür merkezi işlevini görmeye de olanak sağlayacak mekân yaklaşımı.

Sonuç ve Öneriler

Bir kütüphane hizmet binasının en temel işlevinin bina içindeki her şeyi ve herkesi dış etkilerden korumak olduğu söylenebilir. Ancak kütüphaneler toplumsal kurumlardır ve içinde bulunduğu toplumun yaşadığı değişim ve dönüşümün kütüphaneleri etkilememesi mümkün değildir. Bu perspektiften bakıldığında içinde bulunduğumuz bilgi çağının kütüphanelerinin optimum düzeyde işlevsel olması ve hem kullanıcıları hem de çalışanları üzerinde estetik bir etki bırakması kaçınılmazdır. Ayrıca kütüphanenin iç ve dış tasarımında kullanılan malzemeler ve renklerin uyumlu ve ergonomik olması bir diğer önemli husustur. Bu uyum sağlandığında kütüphanede bir mekânsal bütünlük de sağlanmış olacaktır. Bu bütünlüğü oluştururken enerji kaynaklarının ve suyun verimli kullanılması, gün ışığının mümkün olduğunca değerlendirilmesi ve geri dönüşümlü malzemelerin kullanılması yoluna gidilmelidir.

Sonuç olarak çok geniş bir yelpazede kullanıcı gruplarına bilgi ve kültür hizmeti sunan kütüphaneler, modern bir anlayışla ve gelişen teknoloji ile uyumlu bir bakış açısıyla organize edilmelidir. Kütüphanelerin iç ve dış mekân tasarımları birçok farklı disiplini ilgilendiren ayrıntılı ve disiplinler arası bir süreçtir. Bu süreçte özellikle kütüphanecilerin mimarlar, mühendisler ve diğer uzmanlarla yapacağı işbirlikleri kütüphanelerdeki mekânsal tasarımın daha sağlıklı ve işlevsel olmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

- Arslantekin, S. (2013). Kütüphane binaları için ihtiyaç programları ve fonksiyon şemaları. H. S. Keseroğlu ve S. Arslantekin (Haz.), 3. *Halk Kütüphaneciliği Sempozyumu: Kütüphanelerde Mekân Tasarımı: 08-10 Mayıs 2013 Muğla* içinde (ss. 47-52). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Atıncı, S. (2013.) Türk halk kütüphanelerinin mekânsal tasarımlarında yeni gelişmeler. H. S. Keseroğlu ve S. Arslantekin (Haz.), 3. *Halk Kütüphaneciliği Sempozyumu: Kütüphanelerde Mekân Tasarımı: 08-10 Mayıs 2013 Muğla* içinde (ss. 15-20). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Black, A. (2011). We don't do public libraries like we used to: attitudes to public library buildings in the UK at the Start of the 21st Century. *Journal of Librarianship and Information Science*, 43(1), 30-45.
- Dirik, M., Gelbal, M., Cengiz, E. ve Kopuz, S. (2012) Halk kütüphanelerinde mekânsal estetik: Ankara'da halk kütüphaneleri üzerine bir araştırma. B. Yılmaz (Editör), 2. *Halk Kütüphaneciliği Sempozyumu: Değişen Dünyada Halk Kütüphaneleri: 09-12 Mayıs 2012 Muğla* içinde (ss. 217-231). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Dursun, B. ve Altay, A. (2013) Trakya'daki il halk kütüphanesi binaları için optimum aydınlatma tasarımı önerileri. H. S. Keseroğlu ve S. Arslantekin (Haz.), 3. *Halk Kütüphaneciliği Sempozyumu: Kütüphanelerde Mekân Tasarımı: 08-10 Mayıs 2013 Muğla* içinde (ss. 97-107). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Hazırlar, M. A. (2004). *Halk kütüphanelerinde iç mimari* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Heron, P. ve Matthews, J. R. (2013). *Reflecting on the future: of academic and public libraries*. Chicago: American Library Association.
- Hooper, T. (2001) Management issues for the virtual library. *The Electronic Library*, 19(2), 71-77.
- Hosono, K. (2006) Changes in university and public libraries in Japan. *IFLA Journal*, 32(2) 119-130.
- Halk kütüphanesi hizmeti: Gelişim için IFLA/UNESCO ilkeleri*. (2007). P. Gill ve diğerleri (Haz.), B. Yılmaz (Çev.). İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi.
- Kurulgan, M (2005a) Bilgi teknolojisinin üniversite kütüphanelerindeki planlama ve örgütlenme işlevleri üzerine etkileri ve Türkiye'deki uygulamaya ilişkin bir araştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, 19(1) 41-55.
- Kurulgan, M. (2005b) Bilgi toplumunun kütüphaneler üzerine etkisi. *ÜNAK'05: Bilgi Hizmetlerinin Organizasyonu ve Pazarlanması 22 Eylül 2005*, İstanbul. <http://kaynak.unak.org.tr/bildiri/unak05/u05-19.pdf> adresinden erişildi.
- Kurulgan, M. (2013). Bilgi teknolojilerinin kütüphane/bilgi-belge merkezlerine etkisi: Toplumsal, yapısal, yönetsel ve işlevsel açılardan bir inceleme. *Türk Kütüphaneciliği*, 27(3), 472-495.
- Murray, R. (2006, 30 Temmuz). Library systems: synthesise, specialise, mobilise. *Ariadne*, 48. <http://www.ariadne.ac.uk/issue48/murray/> adresinden erişildi.
- Muscogiuri, M. (2013) Kültür ve halk için kamu alanları tasarlamak. H. S. Keseroğlu ve S. Arslantekin (Haz.), 3. *Halk Kütüphaneciliği Sempozyumu: Kütüphanelerde Mekân Tasarımı: 08-10 Mayıs 2013 Muğla* içinde (ss. 15-20). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Onat, Z. (1989) *Halk kütüphanelerinin mekânsal organizasyonu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Onat Öz, Z. (1992) Kütüphane binalarının mekânsal organizasyonlarında ergonominin önemi ve standardizasyon. *Türk Kütüphaneciliği*, 6(3), 159-171.
- Şahin, G. (2007) *Halk kütüphanelerinin toplumsal rolü ve Etimesgut ilçe halk kütüphanesinin kullanım etkinliğinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Tercan, A. (2010). Kütüphanenin mekânsal evrimi. *Mimarist*, 37. <http://www.mimarist.org/images/pdfler/37.pdf> adresinden erişildi.
- Tonta, Y (2009) Dijital Yerliler, sosyal ağlar ve kütüphanelerin geleceği. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(4), 742-768.
- Toplu, M. (2010). Kil tabletlerden elektronik yayıncılığa kütüphanecilik felsefesinin gelişimi ve dönüşümü. *Türk Kütüphaneciliği*, 24(4), 644-684.

Yılmaz, B. (2013). Halk kütüphanelerinde mekânsal estetik. H. S. Keseroğlu ve S. Arslantekin (Haz.), 3. *Halk Kütüphaneciliği Sempozyumu: Kütüphanelerde Mekân Tasarımı: 08-10 Mayıs 2013 Muğla* içinde (ss. 69-73). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Okul Kütüphanesi Mimarisinden Beklentiler ve Uygulamalar

H. İnci Önal¹

Öz

Eğitimde yaşanan büyük değişimler okul kütüphanelerini etkilemiştir. En dikkat çeken değişim kütüphane mimarisinde olmuştur. Burada gerçekleştirilen araştırmanın temel amacı, okul kütüphanesi mimarisini tanımlayan kuramsal yapıyı açıklamak ve Türkiye'deki okul kütüphanelerinin mimarisini etkileyen unsurları ortaya çıkartmaktır. Araştırmanın kapsamı dünyadaki gelişmelerin ardından Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı'nın görüşlerini aktarmak; Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği içeriğinde hedeflenen yapıyı tanıtmak; zenginleştirilmiş kütüphane (z-kütüphane) kurulmasına yol açan gelişmeleri sunmak ve kullanıcı beklentilerini ortaya çıkartmak olmuştur. Genelde durum saptaması yapılırken betimleme yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırma, okul kütüphanesi çalışanlarına, mimari tasarım yapanlara ve konuya ilgi duyanlara yeni kütüphane binalarının nasıl tasarlanacağı hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca, Türkiye'de konuyla ilgili gelişmelerin neler olduğunu ve konuyla ilgili resmi yapılanmayı ortaya çıkartmaktadır. Burada kazanılan bilgiler okul kütüphanelerinin eğitim kurumlarındaki değerini artırmakla kalmayacak, edinilen bilgiler yeni kütüphanelerin tasarımlarını da etkileyecektir.

Anahtar Sözcükler: Kütüphane mimarisi, okul kütüphaneleri, okul kütüphanesi mimarisi, Z-kütüphane, kütüphane binalarının planlanması, yeni kütüphane binalarının özellikleri.

Giriş

“Kütüphanesiz eğitim düşünülemez” ilkesini gözeterek okul kütüphaneleri, buldukları okulların amaçlarını yerine getirmek üzere okul programına etkin olarak katılmak zorundadırlar. Bu kapsamda okul kütüphanelerinin kullanıcılarına hizmet verebilmek için çocuk ve genç psikolojisinden anlayan, öğretim programı hakkında bilgili, öğrenci ve öğretmenler ile iletişim halinde okul kütüphanecisine; derslerle birlikte özel ilgi alanlarına hitap edebilecek koleksiyona; çağdaş gereksinimleri karşılayan yeterli bütçeye; kullanıcıları çekecek bina ve donanıma sahip olmaları beklenir. Bilgi çağında yetişen her bireyin, hızla değişen bilgiye çeşitli kaynaklardan ulaşması, değerlendirmesi ve kullanma becerisine sahip olması gerekmektedir. Eğitim kurumlarının, elektronik bilgi kaynaklarının, İnternet ortamındaki çok çeşitli ödev sitelerinin ve benzeri teknoloji kullanımlarının sunduğu olanaklar yeni hizmet yapılarının geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Sayılan gelişmeler doğrultusunda, okul kütüphanelerindeki mimari yapıyı tanımlayacak, etkileyici unsurları ortaya çıkaracak ve Türkiye'deki okul kütüphanelerinin mimarisinin nasıl şekillendiğini saptayacak çalışmalara gereksinim duyulmaktadır.

Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Araştırmanın temel amacı, okul kütüphanesi mimarisi ile ilgili kuramsal yapıyı açıklamak, dünyadaki gelişmeleri sunmakla kalmayıp Türkiye'deki okul kütüphanelerinin mimarisini etkileyen yapıyı ve kuralları ortaya koymaktır. Türkiye'ye yönelik çalışmalar kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı'nın görüşleri; Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği içeriğinde hedeflenen yapı; zenginleştirilmiş kütüphane (z-kütüphane) kurulması; kullanıcı beklentileri ve uygulamalar yer almaktadır. Araştırmanın kapsamı dünyadaki gelişmeler, Türkiye'deki

¹ Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, onal@hacettepe.edu.tr

uygulamalar ve genel değerlendirmelerimizle sınırlıdır. Araştırmada betimleme yöntemi kullanılarak durum saptaması yapılmıştır. Uluslararası ve ulusal düzeyde mesleki literatürün izlenmesi kadar, gözlemler ve değerlendirmeler sonucunda gerçekleştirilen araştırmanın okul kütüphaneleri kullanıcılarının her ortamda bilgiye erişmelerine ve yaşam boyu bilgi kullanıcıları olmalarına katkıda bulunması beklenmektedir. Araştırılan konu geniş olmakla birlikte burada sunulanlar 1996 – 2016 yılları arasında okul kütüphaneleri mimarisine yönelik genel durumu değerlendirme niteliğindedir.

Okul Kütüphanelerinde Mimari Yapı

Kütüphane mimarisinde yeni ufuklar açılmıştır. Bilgi çağında yetişen her birey için gereken bilgiye hızlı ve kolayca erişmek önce cazip gelse de, doğru ve kapsamlı bilgiye kütüphanelerin sağladığı olanaklar çerçevesinde erişimin kolaylığı yaşanarak öğrenilmektedir. Bilginin eğitimden eğlenceye, sağlıktan teknolojiye sayılamayacak kadar çok alanda gerekliliği, kişileri bilgi edinmeye ve kütüphane kullanmaya yönlendirmektedir. Kütüphane hizmetleri bilgiyi her ortamda depolayarak ve erişimi sağlayarak gelişmektedir. Kütüphane dermelerinin dijitalleştirilmesi, kütüphanelerin somut bir mekân olarak ortadan kalkabileceği yönünde düşüncelere neden olsa da, günümüzde halen son derece görkemli ve işlevsel kütüphane binaları inşa edilmektedir. Kütüphane mimarisi somut bir mekân olarak kütüphaneleri dijital hizmetlerle bütünleştirmiştir. Günümüzde kütüphaneler kitapların bulunduğu bir yer olmaktan çıkmış, kullanıcıların her türlü bilgi kaynağına erişirken, okurken, bilgiyi kullanırken, sosyal ortamlardan yararlanırken veya internette sörf yaparken kişilerin birbirleriyle karşılaştığı sosyal bir mekâna dönüşmüştür. Bilgi yaşam boyunca gerektiğince, gündelik hayat dijitalleştiğince, insanların belli bir düzen ve kimlik sunan kütüphanelere yönelik beklentileri de artmıştır.

Geçmişten günümüze kütüphane binaları özel olarak inşa edilmiş veya başka amaçlarla kullanılan bir yapının kütüphane hizmetleri verecek şekilde mekânsal dönüşümüyle oluşturulmuştur. Belirtilen her iki durumda da, kütüphane mimarisinin sahip olması gereken temel nitelikler bulunmaktadır. Bu nitelikleri aşağıdaki maddeler kapsamında sıralamak mümkündür:

- Kolayca erişilecek ortamları sağlayan, ulaşılabilir;
- Görsel etki yaratacak düzeyde estetik;
- Kullanıcı özellikleriyle uyumlu ve gereksinimleri karşılayan;
- Bugün ve yarın hizmet verebilecek uygunlukta işlevsel;
- Teknik kapasitesi uyumlu;
- Ortamı güven veren;
- Doğal ışığı ve ısıyı kullandıracak yapıda ekonomik;
- Ses yalıtımlı;
- Masa, sandalye, raflar ve banko gibi temel kullanım araçlarının düzenlenmesine olanak tanıyacak biçimde ergonomik;
- Davetkâr ve sıcak ortamlar sağlayacak şekilde konforlu;
- Estetik değerlere uyum sağlayabilecek renklerde;
- Bireysel ve grup kullanımına olanak tanıyan;
- Gerektiğinde özel kullanım alanlarını açarak genişletilebilir;
- Kullanıcı isteklerini karşılayan;
- Rafları okunaklı bir şekilde etiketleyen;
- Kütüphane türüne uygun hizmetlere olanak tanıyan;
- Mobil kullanımlara imkân sağlayan;
- Kütüphane erişiminin ve iç mekân yapısının bedensel engellilerin kullanımına imkân veren;
- Hizmetlerde sürekliliği sağlayacak biçimde, gerektiğinde sürekli veya değişken;
- Uzun zamanlar beğenilecek tasarımda planlanan;
- Etkileşimli;

- Etkileri ölçülebilir;
- Yeşil kütüphane anlayışında yapılanan;
- Mekânlar arasında kolay kullanımı sağlayacak açıklıkta ve uyumda;
- Medya kaynaklarının kullanımına olanak tanıyan;
- Sosyal alanları sessiz mekânlarla bütünleştiren;
- Yangın yönetmeliğine uygun olarak gerekli önlemleri alan;
- Personel sayısına uygun çalışma alanlarını kapsayan;
- Dinlenme, lavabo, kantin vb. gibi ihtiyaç alanlarını bulunduran;
- Sergi, konferans, kurs gibi eğitim alanlarını düzenleyen;
- Kütüphanenin varlığını koruyacak enerjide sürdürülebilir.

Okulların temel amacı başarılı biçimde eğitimi gerçekleştirmektir. Eğitimin gerçekleştirilmesinde kullanılan önemli araçlardan biri de okul kütüphaneleridir. Eğitim kurumları, yeni hizmet ortamlarını hazırlarken yukarıda sayılan niteliklere sahip okul kütüphanelerini kurmaları ve aktif hizmetler vermeleri beklenmektedir. Bilgi hizmetlerine somut varlık kazandıran okul kütüphanelerinin mimari nitelikleri kadar, mekânsal tasarım yapıları da önem kazanmıştır. Kütüphane tasarımının temel nitelikleri arasında kullanıcılarla etkileşimi sürdürmek, mekândaki mimari yapı özelliklerinden memnuniyeti ölçümlemek, kütüphanede çeşitli medya kullanımlarına uygun ortamlar sağlamak, mükemmelliğe ulaşma yolunda ayrıntılara değer vermek ve teknik kapasiteyle uyum sağlamak bulunmaktadır.

Genel olarak “okul kütüphaneleri” terimi 1900 yılından itibaren çeşitli biçimlerde mesleki literatürde yer almıştır. Günümüze değin “okul kütüphanesi”, kütüphane, kitaplık, bilgi merkezi, okul araştırma merkezi, dokümantasyon merkezi, eğitim kaynakları merkezi, eğitim merkezi, eğitsel merkez, öğretim kaynakları merkezi, öğrenim kaynakları merkezi, öğretici merkez, destek birimi, görsel-ışitsel kaynaklar merkezi, kütüphane medya merkezi gibi çeşitli adları alarak kullanılmaktadır. Hangi adı taşıdığı önemli olmasa da temel hizmetler verilmektedir. Farklı isimleri olsa da eğitim ortamlarında okul kütüphaneleri mimari varlığıyla ilk anda dikkat çekmekte, verdiği hizmetlerle varlığını korumaktadır. Bu durumda okul kütüphaneleri mimarisinin etkilendiği alanlar şunlar olmaktadır:

- **Eğitim sistemi:** Milli eğitim sistemleri öğrencilerin bilgiyi kazanırken yaşam boyu öğrenme becerileriyle donanmalarını, insani değerleri benimsemelerini, ulusal beklentiler doğrultusunda yetişmelerini ve hayal güçlerini geliştirmelerini hedeflemektedir. Eğitim sisteminin desteği okullarda okul kütüphanesinin kurularak varlık kazanmasına sağlam dayanaklar hazırlamayı yeterli görmemekte, verilecek hizmetler için okul kütüphanesine sürekli yeni görevler yüklemektedir.
- **Kütüphaneler:** Öğrenciler bireysel, sosyal ve kültürel gelişimlerini sürdürmek üzere kütüphanelerden yararlanmaktadır. Kütüphaneler okumanın, sorgulamanın, araştırmanın, düşünmenin, hayal kurmanın ve yaratıcılığın geliştiği, fiziksel ve sanal ortamların birlikte kullanıldığı mekânlardır. Eğitim ortamlarında sadece okul kütüphaneleri değil, verilen hizmetler doğrultusunda diğer kütüphane türleri de kullanılmaktadır. Kütüphane türlerinin birbirleriyle işbirliği yapmaları ve etkileşim yaşamaları mimari yapılarının geliştirilmesine neden olmaktadır.
- **Personel:** Okul kütüphanesi kurallar doğrultusunda yöneticiler, kütüphaneciler, öğretmenler ve gönüllüler tarafından kurulmaktadır. Bununla beraber okul kütüphaneleri gelişimlerini kütüphanecilerin, kütüphane öğretmenlerinin ve kullanıcılarının desteğiyle gerçekleştirmektedirler. Fiziksel ve sanal ortamda öğrenim merkezi olarak hizmet verirken, okul kütüphanecisi hizmet verdiği kütüphanenin mimari yapısını oluşturmada ve iç mekân düzenlemesini yapmaktadır.
- **Standartlar:** Okul kütüphanesi mekânının yapılandırılmasında ve iç mekân tasarımlarının gerçekleştirilmesinde kütüphane hizmet standartlarının ve mimari standartların birlikte kullanılması gerekmektedir. Okulların amacının salt mimari standartlara uygun kütüphane kurmak olamayacağı gerçeğinden hareketle, gereksinimleri karşılayan ve gerçekleştirdiği hizmetlerle ait olduğu okulun eğitimsel amaçlarının gerçekleştirilmesinde araç olan okul kütüphanesi ön plana çıkacaktır. Uygun

ortamlarda gereken personelle, işbirliğine yatkın öğretmenlerle ve kullanıcılarla kütüphane hizmetleri verilecektir. Hizmet standartları öğretim programlarını zenginleştiren, öğrencileri eğiten, bilgi sunan, gereksinimleri karşılayan, eğlendiren çalışmaları yönlendirmektedir. Standartlar uygun ortamları hizmetlerle bütünleştirmektedir.

Eğitim sistemi, kütüphaneler, personel ve standartlar okul kütüphanesi mimarisini etkileyen başlıca konulardır. Belirtilen bu konuların okul kütüphanelerine sağlayacağı temel yararlar bulunmaktadır. Eğitim sistemi okul kütüphanesinin varlığına dikkat çekmektedir. Okul kütüphanesi yardımıyla öğrencilerin diğer kütüphaneleri tanınması, kullanması ve deneyim kazanması sağlanacaktır. Kullanıcıların kütüphane türleri hakkında karşılaştırmalar yapması ve bunlar içinde kendi okullarındaki kütüphanelerin varlığının tartışılması gündeme gelecektir. Eğitim ortamlarında öğretmenler ve kütüphane personeli öğrencileri bilgi ortamlarına yönlendirecektir. Standartlar okul kütüphanesi ortamlarına yönelik evrensel ölçüleri içermektedir. Standartlar yardımıyla okul kütüphanesi mimarisinde yaratıcılık ortaya çıkacaktır.

IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions - Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu) tarafından hazırlanan Okul Kütüphaneleri Rehberi, mimari alanda “Mekân ve Alan”, “Mobilya ve Donanım”, “Elektronik ve Görsel İşitsel (Audiovisual – AV) Donanım” konularını içermektedir (International Federation of Library Associations and Institutions [IFLA], 2015). Uluslararası nitelikteki Okul Kütüphaneleri Rehberi mimaride ve hizmetlerde yaratıcılığa olanak tanımaktadır. Okul Kütüphaneleri Rehberi ve kütüphanelere yönelik mimari standartlar arasındaki uyumlu kullanım örnekleri İngiltere, Danimarka, Umman, Şili, Hollanda okul ve çocuk kütüphanelerinde görülmüştür (Bon, Cranfield ve Latimer, 2012).

Türkiye’de Okul Kütüphanesi Mimarisi

Türkiye’de okul kütüphanelerine yönelik çalışmalara Milli Eğitim Bakanlığı önderlik etmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde okul kütüphaneleri ile ilgili görevleri Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Eğitim Araçları ve Yayınlar Dairesi Başkanlığı yürütmektedir. Ayrıca bu kurumun okuma kültürü, kütüphaneler, okullarda eğitim müzesi ve yeni okul kütüphanelerini kurma çalışmalarını yürütmek üzere projeler geliştirme görevi de bulunmaktadır. Türkiye’de, 1920 yılında ilk kurulan üç bakanlıktan biri “Maarif Vekaleti” olmuş ve derslere yönelik hazırlanan müfredat programlarının (öğretim programlarının) her birinin içinde okul kütüphanelerine yönelik maddeler yer almıştır. İlk olarak 1959 yılında *Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği* hazırlanmıştır. Türkiye’de okul kütüphanelerinin amaçları 24501 sayılı ve 2001 tarihli *Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği*’nde şu şekilde ifade edilmiştir:

“Türk millî eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda öğrencilerin bilimsel düşünen, demokratik davranışlara sahip, okuma alışkanlığı kazanmış, öğrenmeye, araştırmaya ve yeni teknolojileri kullanmaya istekli; hak, görev ve sorumluluklarının bilincinde; çağın gereklerini yerine getirebilecek şekilde yetişmelerine ve yararlanmalarına yardımcı olmak için okul kütüphaneleri ile ilgili gerekli düzenlemeleri yapmaktır” (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2001).

Okul kütüphanelerinin kuruluşunu, işleyişini ve personel ile ilgili iş ve işlemlerini açıklayan bu yönetmeliğin 5. maddesine göre, kurumlarda okul kütüphanesi ve ayrıca ilköğretim kurumlarında da sınıf kitaplığının kurulmasına onay verilmektedir. Yönetmeliğin 6. maddesinde “Kütüphanede bulundurulacak gerekli donatım malzemesi ile kitap ve diğer eğitim araçlarının, okul kütüphaneleri standartlarına uygun olarak düzenlenmesi beklenmektedir. Bu standartlar “Yönetmelik” kapsamında belirlenerek yapı ve yerleşim düzenine ait genel bilgilerin nasıl uygulanacağı yönetmelik ardından sunulan “Yönerge” içinde verilmektedir (MEB, 2001).

Okul kütüphanelerinin mekânsal özellikleri hakkında bilgilere gerek 2001 tarihli Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği kapsamında, gerekse 27.07.2006 ve 29.01.2009 tarihlerinde bu yönetmeliğin bazı maddelerinde yapılan değişiklikler içinde kısmen yer verilmiştir. Kütüphanelerin donanım, kitap ve diğer eğitim araçlarının standartlarını belirlemek ve verimliliğini artırmak amacıyla Kasım 2006 tarih ve 2590 sayı ile çıkartılan *Okul Kütüphaneleri Standart Yönergesi*’ içinde mekân ve donanım ile ilgili düzenlemelere yönelik bilgiler yer almaktadır. Bu yönergeye (MEB, 2006) göre:

“Madde 6:

- (1) *Kütüphane, kurumun yerleşim planında kolay ulaşılabilir, gürültüsüz bir yerde belirlenerek aydınlatma, havalandırma ve ısıtma sistemlerine sahip olacak şekilde oluşturulur.*
- (2) *Engelli öğrencilerin kütüphanelerden faydalanabilmeleri için fizikî şartların iyileştirilmesi yönünde gerekli tedbirler alınır.*
- (3) *Kütüphanede okul personeli ve öğrenciler için yeterli okuma, çalışma, dinleme ve izleme, proje hazırlık ve bireysel öğrenme ortamları ve ayrıca kaynaklar ve ekipman için depolar olacaktır.*

- (4) Kütüphane, bireysel öğrenmelere fırsat verecek, proje ve araştırma çalışmalarına uygun olacak şekilde donatılır.
- (5) Kütüphanede öğrencilerin ve personelin kullanabilmesi için kitapların ve diğer kaynakların sergilenebileceği yerler bulunur.”

“Madde 7:

- a) Kütüphanelerde çalışma masası, sandalye, bilgisayar masası, bilgisayar sandalyesi, görevli masası, kitap taşıma etajeri, projeksiyon (perdeli), fotokopi masası, danışma kitapları rafı (başvuru – müracaat), küçük raflı dolap, büyük raflı dolap, kitap rafı, süreli yayın dolabı, kütüphane fiş dolabı, gazetelik, resimli kitap rafı, televizyon ve video dolabı gibi temel donanım araçları bulundurulur.
- b) Kütüphane okuma bölümünde kurumdaki öğrenci sayısına uygun olarak çalışma masa ve sandalye sayısı:

- 1) 500 öğrenciye kadar, 40 öğrencinin aynı anda çalışmasına uygun sayıda masa ve sandalye,
- 2) 501-999 öğrenciye kadar, a bendindeki sayıya % 8’lik ek çalışma masası ve sandalye,
- 3) 1000 –1999 öğrenciye kadar, b bendindeki sayıya % 7’lik ek çalışma masası ve sandalye,
- 4) 2000 ve daha fazla öğrenci için c bendindeki sayıya % 5’lik ek çalışma masası ve sandalye olacak şekilde belirlenir.”

Okuma kültürüyle başlayan ve kütüphanelerin geliştirilmesinin önemine işaret eden 10. Kalkınma Planı (2014-2018) içinde bulunan “politikalar” başlığındaki 308. maddede “okuma kültürü yaygınlaştırılacak, çocukların erken yaşlarda kültür ve sanat eğitimi almaları sağlanacaktır” ifadesi bulunmaktadır (Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, 2013). Bu ifade okul kütüphanesine önem verilmesini dolaylı olarak etkilemiştir. Ayrıca, sadece okul kütüphanesi mimarisini değil, yeni bir okul kütüphanesi kavramı olan z-kütüphane oluşumunu da ortaya çıkartmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı, z-kütüphane çalışmalarına 2011 yılında başlamıştır. Bu kapsamda okul kütüphanelerinin öğrenciler ve yetişkinler için birer “hayat boyu öğrenme merkezi” ve eğlenme-dinlenme etkinliklerine imkân veren “yaşayan güvenli alanlar” haline dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Bakanlık, sivil toplum kuruluşları, belediyeler, okul aile birlikleri, hayırseverler, il özel idareleri ve diğer kamu kurumları ile yaptığı işbirliği ve protokoller sonucunda z-kütüphane adı altında yeni bir bakış açısıyla tasarlanmış altı farklı tip proje çizdirmiştir. 2011 yılından bu yana 77 ilde 571 zenginleştirilmiş kütüphane kurulmuştur. Z-kütüphane çalışmalarıyla okul kütüphanelerinin mimari yapısı, fiziksel özellikleri, dekorasyonu ve teknolojik alt yapıları gündeme taşınmıştır (Z-kütüphane.com, 2015). Böylelikle çağdaş kütüphanecilik anlayışına ulaşma ve hizmetlerin niteliğini artırma yolunda önemli adımlar atılmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı devlet okullarında önceden tasarlanarak çizilen örnek z-kütüphane mimari projelerini uygulamaktadır. Okullara farklı büyüklüklerde ve önceden belirlenmiş maliyet fiyatlarıyla örnek z- kütüphaneler kurulmaktadır. Türkiye’nin okul kütüphanelerinde standart mimari yapılanma başlasa da, belirtilen yapı içinde sunulan hizmetlerde halen standartlaşmanın sağlanamadığı bir gerçektir. Bununla birlikte özel okullar ise bina projeleri içinde okul kütüphanelerinin mimari yapılanmasını ve tasarımını kendi gereksinimlerine uygun olarak gerçekleştirmektedirler.

Okul Kütüphaneleri Mimarisinden Kullanıcı Beklentileri

Türkiye’de okul kütüphaneleri mimarisinden kullanıcı beklentilerini somut biçimde saptayan tek bir araştırmayı bulmak mümkündür. Önal (2009) tarafından gerçekleştirilen araştırmanın tanımı, özellikleri ve sonuçları şunlardır:

- Araştırmaya Türkiye çapında 7 – 11 yaş arasından 350 çocuk katılmıştır.
- Çocuklar çizdikleri resimleriyle kullandıkları kütüphanenin mimarisini ve orada verilen hizmetleri ifade etmişlerdir.
- Çocuklar kütüphaneden beklentilerini çizmişlerdir.
- Toplam 33 kütüphaneye yönelik veri toplanmış ve değerlendirilmiştir.
- Olumsuz koşullara rağmen her okulda kütüphaneye yer ayrılmaktadır.
- Standartlara uygun koşullarda okul kütüphanesi ortamını bulmak çok zordur.

- Çocukların bakış açısından kütüphane hizmet alanları olarak “merkezi bina; çalışma, okuma, bilgisayar kullanma alanları; danışma masası; sandalyeler, koltuklar, raflar; özel kullanım alanları; çalışma ve toplantı odaları; banko; sohbet ortamları ve diğer alanlar” kabul edilmektedir.
- Örnek okul kütüphanesinden beklentiler “estetik değerler ve görünüm; rahat mobilyalar; teknoloji kullanımı; kütüphane boyutu ve biçimi; ışıklandırma ve ısıtma; ortamın güzelliği; iç mekân tasarımı; trafik akışı; rahat ulaşılabilirlik; güvenlik” olarak sıralanmıştır.
- Çocukların hayallerine göre okul kütüphanesi bahçede, kırdı, bilgisayar başında, gökyüzünde ve düşünülen her yerde kurulmuştur.
- Kütüphanelerde renk kullanımı çok önemlidir. Sevilen kütüphaneler rengarenk tasarlanırken, sorunlu kütüphaneler çok koyu renklerle gösterilmiştir.
- Kütüphane ortamında vazgeçilmeyen nesnelere arasında Atatürk resmi, bayrak, çiçek, kalp, okumayı teşvik eden sözler, temiz olalım tabelaları bulunmaktadır.
- Çocuklar isteklerini gerçekleştirmek uğruna kütüphanede gönüllü çalışabileceklerini bildirmişlerdir.
- Görevliler en iyisini gerçekleştirme yolunda çalışmalarını sürdürmektedirler.
- Kullanıcı beklentileri geleneksel kütüphane ortamları ve hizmetleriyle sınırlı olmuştur.

Yukarıda söz konusu edilen ve Önal (2009) tarafından yapılan araştırmanın sonuçları okul kütüphanelerinin mimari yapısının hizmetler üzerindeki etkisini ortaya çıkarmıştır. Önal (2009) tarafından gerçekleştirilen ve Türkiye’de okul kütüphaneleri mimarisinden kullanıcı beklentilerini yansıtan araştırmalar 2016 yılını kapsayarak devam etmektedir. 2009 – 2016 yılları arasında, aynı yaş grubundan (7 – 11 yaş) yaklaşık 500 öğrencinin kütüphane mimarisinden beklentilerinde şunlar ortaya çıkmıştır:

- Okul kütüphanelerinin tasarımında bilgisayarlar merkezi konumdadır.
- Z-kütüphane benzeri çizimler yapılmaktadır.
- Çocuklar kütüphanede kendi isteklerini yansıtan kedi, köpek, oyun alanları, oyuncak ve benzeri canlılarla birlikte nesnelere yer vermektedirler.

Bunlara göre, okul bünyesinde kütüphaneler öğrencilerin eğitim ve öğretim gereksinimlerini karşılamak üzere sınıflar, laboratuvarlar, öğretmen ve yönetici odaları, kafeteryalar, spor salonları ve alanları, sanat odaları ve benzeri alanlarla birlikte düşünülür. Her okulun varlığı, beraberinde kütüphaneyi gerekli kılmaktadır. Bir başka deyişle, okulun varlığı kütüphanesiyle bütünleşmektedir. Kütüphane tasarımında gereken özellikler mimar ve kütüphaneci işbirliğiyle belirlenmektedir. Mimar ve kütüphane yöneticisi birlikte çalışarak gerekli ekipleri görevlendirmelidir. Yapıyı tasarlama, yapı ürünlerini seçme, yapıyı denetleme, yapım sürecinde görev alacak iç mimarları, mühendisleri, teknik ressamı seçme konularında karar verme yetkisi ve sorumluluğu “mimara” ait olsa da; kütüphaneci, öğrencilerin ve kullanıcıların gereksinimlerini mimara aktararak çalışmalarını yönlendirmektedir. Son söz ve sorumluluk kütüphaneciye ait olacaktır.

Değerlendirme

Araştırmada kütüphane mimarisi, kullanımı etkileyen önemli bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Türkiye’nin 18.456’sı 3.000’den fazla kitap bulunduran, toplam 55.000’e yakın ilk ve ortaöğretim düzeyindeki devlet okullarının kütüphanelerinde mimari ve fiziksel alan düzenlemesinde sorunlar yaşanmaktadır. Mekân bağlamında karşılaşılan sorunlar temelde, okullarda kütüphane için gerekli mekânın ayrılmasından, ayrılan mekânların da zamanla dersliklere dönüştürülmesinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye’de okul kütüphanesi çalışmalarına Milli Eğitim Bakanlığı’nın önderlik etmesi, 1959 yılından bu yana yeniliklerle *Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği*’nin yayımlanması, hizmet sunumuna yönlendiren Yönerge doğrultusunda çalışılması, z-kütüphane projesinin uygulamaya konulması, “okul kütüphanesi” ve “okul kütüphanesi mimarisi” için olumlu adımlardır. Ancak okul kütüphanesi sorunlarına bilinçli bir şekilde yaklaşacak üniversite düzeyinde eğitim almış kütüphanecilerin bulunmaması, sorunların çözümünü etkilediği gibi, okul kütüphanesine yönelik mimari yapılanmayı, tasarımları ve hizmetlerin niteliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Burada söz konusu edilen mimari yapılanma sorunlarına ek olarak, mesleki eğitim görmüş personel, bütçe, kullanıcı, koleksiyon alanlarında karşılaşılan sorunları hizmet verilen ortamları olumsuz yönde etkileyen diğer unsurlar olarak değerlendirmek mümkündür.

Sonuç

Okul kütüphaneleri zamanla kitap saklanan mekânlara değil, bilgi saklanan mekânlara dönüşmektedir. Okul kütüphaneleri çocukların ilk kullandıkları kütüphane türlerinden biridir. Bu durumda okul kütüphanelerinin mimarisi geleneksel kitaplarla birlikte, iletişimin farklı biçimlerine de ulaşmaya imkân sağlayan ortamları içeren yapıları öne çıkartmalıdır. Gelecekte kütüphanelere erişim bireysel olarak değil, uzaktan erişim ile sağlanacağından okul kütüphaneleri de bundan nasibini alacaktır. Bina kullanımını etkileyen önemli bir unsur olmaya devam edecektir. Hizmet verilen mekânlarda bilgiye somut ortamlar kazandırılmasıyla Türkiye’de okul kütüphaneleri gelişecektir.

Kütüphane binalarına yönelik yeni yaklaşımların başında yeşil kütüphane anlayışının hayata geçirilmesi bulunmaktadır. Yeşil kütüphane anlayışıyla dünyadaki tüketilebilir kaynakların gelecek nesillere aktarımı amaçlanmaktadır. Kütüphaneler, gerek yapı malzemelerinde gerekse mobilyalarında doğayı kirletmeyecek geri dönüşüm malzemeleri kullanmaya başlamışlardır. Gün ışığı, rüzgâr, yağmur, güneş enerjisi ve benzeri doğal kaynaklardan en üst düzeyde yararlanarak; su, elektrik gibi tüketilebilir kaynakların harcanmasından tasarruf edilmektedir. Belirtilen yeşil kütüphane uygulamaları Türkiye için yeni olanaklar sağlayacaktır.

Gelecekte okul kütüphanelerine kullanıcıların dizüstü bilgisayarları ile geleceğinden hareketle teknik donanımın bu çalışma biçimine olanak tanınmasına gayret gösterilmesi gerekmektedir. Kütüphanelerin mimari yapısıyla etkileyici ve zihinde kalıcı olması yaşam boyu kütüphane kullanıcısı olmaya yönelten unsurlardan biridir. Eğitimle özdeşleşme, bilgiyle buluşma ortamları sağlama, işlevsel planlama, hizmetlere karar verme, demografik değişikliklere ayak uydurma ve kişilere kendini iyi hissettirme, hatta mekâna hayranlık uyandırma kütüphane mimarisi için önem kazanmaktadır.

Kaynakça

Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü. (2013). *10. Kalkınma planı (2014 - 2018)*. https://pbk.tbmm.gov.tr/dokumanlar/10-kalkinma_plani.pdf adresinden erişildi.

Bon, I.; Cranfield, A ve Latimer, K. (Eds.). (2012). *Designing library space for children*. Berlin: De Gruyter Saur.

IFLA. (2015). *IFLA school library guidelines*, (2nd Rev. ed.). <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines.pdf> adresinden erişildi.

MEB. (2001). *Okul kütüphaneleri yönetmeliği*. (Resmî Gazete No. 24501). <http://www.bbyhaber.com/bby/wp-content/uploads/dosyalar/mevzuat/MEB-Okul-Kutuphaneleri-Yonetmeliği.pdf> adresinden erişildi.

MEB. (2006). *Millî Eğitim Bakanlığı okul kütüphaneleri standart yönergesi*. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/2590_0.html adresinden erişildi.

Önal, H. İ. (2009). *Designing tomorrow's libraries with children's views*. <http://conference.ifla.org/past-wlic/2009/103-onal-en.pdf> adresinden erişildi.

Z-Kütüphane.com. (2015). <http://www.z-kutuphane.com> adresinden erişildi.

Afet Öncesi Zarar Azaltma Çalışmaları ve Kütüphaneler: İstanbul Halk Kütüphaneleri

Gül Yücel¹

Öz

Çalışmada İstanbul il sınırları dâhilindeki halk kütüphaneleri depreme bağlı afet kapsamında yapısal olmayan unsurlar açısından değerlendirilmiştir. Binanın taşıyıcı sistem elemanları dışındaki tüm bileşenleri yapısal olmayan unsurlar olarak tanımlanmaktadır. Bunlar binada genel olarak mimari elemanlar, mekanik ve elektrik sistem bileşenleri ve taşınabilir mobilyalar olarak üç grupta sınıflandırılmaktadır. Dış cephe kaplaması, cam bölme, asma tavan ve diğer tür kaplamalar mimari grup içinde yer almaktadır. Elektrik ve mekanik altyapı sistemini havalandırma, ısıtma, soğutma sistemleri, jeneratör, transformatör vb elektik donanımları ve bunlarla bağlantılı borulama kablolama oluşturmaktadır. Taşınabilir hareketli mobilya ve ekipmanlar kapsamında raf, kitaplık, depolama rafları, masa üstü ekipmanları vb elemanları yer almaktadır. Deprem sırasında binaların taşıyıcı sistem hasar görmese de yapısal olmayan elemanlarda oluşan hasar can kaybı veya yaralanmaya neden olabilmektedir. Çalışmanın amacı halk kütüphanelerinde afet öncesi yapısal olmayan risklerin belirlenmesi ve bunların azaltılması yönünde yöntem önerisi geliştirilmesidir. Bu kapsamda İstanbul ilçelerinde bulunan halk kütüphaneleri yapısal olmayan unsurlar açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Deprem, afet, yapısal olmayan bileşenler, kütüphane.

Giriş

Afetler kapsamında risk, tehlikeler ve tehlike altındaki unsurların karşı koyma kapasite koşullarının etkileşimi sonucu ortaya çıkabilecek kayıplar can kaybı, yaralanma, maddi kayıp, geçim, ekonomik aktivitenin durması ya da çevresel zararlar olarak sıralanabilir. Doğal veya insan kaynaklı tehlikeler altındaki etkilenebilir fiziksel, sosyal, ekonomik yapının kayıplarla karşılaşılması çoğu kez kaçınılmaz olmakta ve afetle sonuçlanmaktadır. Tehlikenin varlığı, niteliği, tehlike altındaki unsurların kapasitesi, riskin ortaya çıkmasında temel rol oynamaktadır. Risk belirlemede tehlikenin bütün yönleri ile tanımlanmış olması ve etkisi altındaki unsurların karşı koyabilme kapasitelerinin bilinmesi bu süreçte önemli olmaktadır.

Türkiye’de başta deprem olmak üzere heyelan, su baskını vb. gibi doğal tehlike kaynaklı afetlerle karşı karşıya kalınmaktadır. Afet olay sayısının afet türüne bağlı dağılımında ilk sırada heyelan yer almakta, bunu deprem ve su baskını takip etmektedir. Afetlerde sayısının afetlere göre dağılımında ise ilk sırada deprem gelmektedir (Gökçe, Özden ve Demir, 2008). Afet zararlarının %55’ini deprem %21’ini heyelan, %8’ini de su baskınları oluşturmakta, yaklaşık her iki yerleşimden biri afetle karşı karşıya kalmaktadır (Gökçe ve diğerleri, 2008). Doğal tehlike kaynaklı afetlerin yerleşimler üzerindeki sonuçları, afet zararlarını azaltma yönünde her düzeyde planlanmasını kaçınılmaz kılmaktadır.

Toplumun bilgiye ulaşmasında en önemli kaynak olan halk kütüphaneleri, en küçük yerleşimlere kadar yayılan ağıyla, toplumun her kesimine ulaşmaktadır. Yaygınlığı ve kullanıcı sayısı ile bütünde büyük bir bilgi ağı oluşturan halk kütüphanelerinin fiziksel yapı, içerik ve hizmet biçimi açısından günün gereksinimlerine uygun olması, kitlelere ulaşmada önemlidir. UNESCO Halk Kütüphanesi Bildirgesi (UNESCO Public Library

¹ Yrd. Doç. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, gyucel@gelisim.edu.tr

Manifesto) (1994)'nde de vurgulandığı biçimde, halk kütüphaneleri kullanıcılara bilgiyi gönüllü sağlayan yerel bilgi merkezleridir. Bilgiye ulaşmada zorluk taşıyanlara hizmeti ulaştırmada ayırım gözetmeksizin destek verir. Bu kapsamda halk kütüphanelerinin bilgiye doğrudan ulaşmadaki yeri önemlidir. Barındırdığı kitap ve kitap dışı materyalin kullanıcıya gerekli konfor koşullarında kullanıma açılması, bulunduğu yapının gerekli standartlarda düzenlenmiş olması, günün koşullarına uygun düzenlenebilir esnekliğe sahip olması, hizmetin kesintisiz olabilme koşullarının sağlanması halk kütüphanelerinin yerel bilgi merkezi olma sürecini olumlu etkiler. Kütüphanelerin buldukları bölge koşullarından kaynaklanan veya kendi yapısından kaynaklı tehlikelere bağlı olası afetlere karşı hazırlıklı olmaları önemlidir.

Afet Risk Azaltma Çalışmaları ve Kütüphaneler

Afet risklerinin azaltılması, uzun dönemde tehlikeli durum ve etkileri nedeniyle oluşacak kayıpların en aza indirilebilmesi yönünde alınacak önlemler bütünüdür. Bu, süreç kaynaklarının belirlenmesi, tehdit eden tehlikelerin neler olduğunun belirlenmesi ve risk profiline ortaya çıkarılması, afet senaryolarının üretilmesi ve buna göre çözümlerin çalışılması, etki analiz ve olası hasarın belirlenmesine yönelik hazırlıklar, zarar azaltma planlarının hazırlanması, mevcut önlemlerin değerlendirilmesi, hazırlık ve planlarla ilgili kurum, kişi koordinasyonu, erken uyarı sistemi, afet konusunda bilinçlendirme çalışmaları, mevcut planların güncellenmesi gibi konuları kapsamaktadır (Kadioğlu, 2008). Mevcut yerleşimlerin afetlere karşı dirençli olma yönündeki hazırlıkları bu kapsamda bölgeye göre farklı parametreler de içerebilmektedir. Bu nedenle genel kapsamın yere özgü çalışılması önemlidir. Risk yönetim süreci, riskin tanımlanması, ölçme ve değerlendirme, kaçınma, kayıp önleme ve kontrol, finans ve gözden geçirme süreçlerini içermektedir (Kahn, 2008).

Kültür kurumları için temel risk alanları;

- Bina, insanlar ve koleksiyon için iç ve dış güvenlik,
- Bina ve koleksiyona yönelik fiziksel hasar ve tehditler,
- Hava ve diğer doğal olayların binaya hasar vermesi, kullanıcı ve personeli yaralaması,
- Kullanıcı ve personelin kendine, birbirine veya koleksiyona zarar vermesi,
- Teknoloji, yazılım ve donanım teknoloji kaybı,

olarak sıralanmaktadır (Kahn, 2008). Risk alanlarında temel alan bina, bina kullanıcıları ve bina içeriği, envanter olmaktadır. Karşı karşıya kalınan tehlikenin özelliğine göre bu üç alanla ilgili afet açısından alınacak önlemler de farklılaşmaktadır.

Kütüphaneler için risk değerlendirmede sırasıyla potansiyel afet kaynaklarının belirlenmesi, mevcut müdahale prosedürlerinin değerlendirilmesi ve yangın ve su açısından değerlendirme önemli olmaktadır (McIlwaine, 2006). IFLA-PC araştırmalarına göre %41 su, %61 yangının kütüphaneler için birincil risk unsurları olduğunu göstermektedir (McIlwaine, 2006). Su baskını ve yangın, aynı zamanda deprem gibi tehlikelerden kaynaklı afetler de ikincil afet konusu olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle yapılan risk değerlendirme çalışmalarında olası ikincil afete yol açacak tehlikelerin de değerlendirilmesi önemli olmaktadır.

Potansiyel afet kaynaklarının belirlenmesinde bina dışı riskler, bina yapısı ve servisi ile ilgili riskler, kişi veya grup insan kaynaklı riskler söz konusudur (McIlwaine, 2006). Bina dışı riskler içinde kurumun bulunduğu topografik koşullar, çeşitli jeolojik ve iklimsel veriler bulunmaktadır. Bunlardan biri veya birden fazlası etkili olabilir. Bu durumda tüm riskleri dikkate almak gereklidir. İnsan kaynaklı hasar potansiyeline yakınlık ise ticari veya endüstriyel tesislerden kaynaklanan riskleri, ulaşım ağından kaynaklanan sorunlar ve sivil kalkışma, terör benzeri konuları içermektedir. Bina yapısı ve servisi ile ilgili riskler kapsamında yangın riskleri, su baskını ve insan hata ve dikkatsizliklerinden kaynaklı sorunlar söz konusudur. Kişi ya da topluluklardan kaynaklı kundaklama, vandalizm, terörizm ve tahrip riskleri ise kurumdaki mevcut güvenlik düzenlemeleri, bulunulan bölgedeki politik durum vb. konular çerçevesinde yapısı değişebilmektedir.

Afet risk yönetiminde bütün süreçleri kapsayacak çalışma, kurum açısından tüm aşamalar için önlemlerin ve süreçlerin tamamlanması, olası afete karşı kurumun kapasitesini artıracaktır. Bu nedenle afetle ilgili yapılacak çalışmalarda değişen koşullara bağlı olarak eksiklerin giderilmesi, önlemlerin alınması ve afet planlarının yenilenmesi önemli olmaktadır.

Çalışmada potansiyel afet kaynaklarının belirlenmesi çerçevesinde ele alınan risk değerlendirmesinde, bina dışı riskler kapsamında binanın bulunduğu konumla ilişkili doğal tehlikelerden deprem dikkate alınmıştır. Bu kapsamda kütüphanelerde bina strüktürü dışında, yapısal olmayan sorunlar değerlendirilmiştir.

Deprem Binalar Üzerindeki Etkileri ve Yapısal Olmayan Sorunlar

Binalar genel olarak taşıyıcı sistem ve taşıyıcı sistem dışındaki strüktürel olmayan bileşenler bütünüdür. Taşıyıcı sistem bileşenlerini dikeyde taşıyıcı kolonlar, yatay ve dikey dayanımı destekleyici perde duvar, çapraz elemanlar, döşemeler ve temel sistemleri oluşturmaktadır. Yapısal (strüktürel) olmayan bileşenleri ise bina strüktür bileşenleri dışındaki bütün elemanları temsil etmektedir. Binalar, buldukları yerel zemin koşulları ve deprem tehlikesi dikkate alınarak tasarlanmaktadır. Depremle ilişkili olarak binalarda oluşacak etkilerin temel kaynakları yapı düzensizlikleri, taşıyıcı sistem sorunları, taşıyıcı olmayan bina bileşen sorunları ve bakım/onarım, müdahale ve malzeme kalitesi olarak sıralanabilir (Yücel ve Arun, 2010). Binaların depreme karşı dayanıklılığı temel olarak taşıyıcı sistem elemanları çerçevesinde ele alınmaktadır. Ancak strüktürel elemanlar dışındaki yapı bileşenlerindeki deprem etkisi bina yıkılmasa da olumsuz etki ile sonuçlanmaktadır.

Bina taşıyıcı sistemi dışındaki yapısal olmayan bileşenler mimari, mekanik, elektrik ve iç mimarlık alanının tanımladığı bileşen ve elemanlar olmaktadır (FEMA, 2012). Üç genel grupta toplanan yapısal olmayan unsurlar yapının kullanım türüne göre farklılık gösterebilmektedir. Mimari bileşenleri bölmeler, asma tavan, vitrin, doğrama, kaplamalar, baca, çit, mimari süsleme elemanları oluşturmaktadır. Mekanik, elektrik ve sıhhi tesisat bileşenleri, pompa, çiller, fan, klima üniteleri gibi ısıtma havalandırma sistem ekipmanları, motor kontrol merkezleri, dağıtım panelleri, transformatörler, borulama ve kanal sistemlerini içeren dağıtım sistemleridir. Üçüncü gruptaki mobilya, ekipman ve içerikler ise raf ve kitaplıklar, endüstriyel depolama rafları, ticari emtia, kitaplar, tıbbi kayıtlar, bilgisayar ve masaüstü ekipmanları, duvar ve tavana montajlı TV ve monitörler, dosya dolapları, mutfak, makine dükkânları veya diğer özel ekipmanlar, endüstriyel kimyasallar veya tehlikeli malzemeler, müze koleksiyonları vb. gibi kullanım türüne göre çeşitlilik gösteren unsurlar olmaktadır. Depremle veya farklı tehlike kaynaklı afetle sonuçlanabilecek risklerle ilişkili değerlendirilmede bina kullanım türüne özel yapısal olmayan sorunların irdelenmesi sonuçların doğruluğunu etkileyecektir.

Depremler binalarda yapısal olmayan bileşenlerde dört temel yoldan hasara neden olmaktadır. Bunlar;

- Deprem sarsıntı etkisi ile kayma, sallanma veya devrilme,
- Bina deformasyonu nedeniyle yapısal olmayan bileşende hasar,
- Farklı strüktürel bileşenler boyunca yer alan yapısal olmayan bileşenlerde ayrılma veya çarpma ve
- Yakın yapısal olmayan bileşenlerin birbiriyle etkileşimi sonucu oluşan hasar, şeklindedir (FEMA, 2012).

Binalarda yapısal olmayan bileşenlerin deprem nedeniyle hasar görmesi farklı durumlara bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Bileşenlerin dinamik özellikleri, bina içindeki konumu ve diğer yapısal veya yapısal olmayan bileşenlerle olan durumuna göre hasar oluşabilmektedir. Diğer etkenler ise yer hareketi özellikleri, bina strüktürel sistem özellikleri, yüklerin konumu ve yerleşimi, bağlantı tipi, strüktürle bağlantı var ise ikincil hasara neden olacak etkileşimler olarak sıralanabilir (FEMA, 2012).

Yakın döneme kadar deprem karşısında yapı davranışı strüktürel performans ağırlıklı çalışılmıştır (FEMA, 2012; Lagorio,1990). Öncelikli olarak yapının deprem nedeniyle göçmesinin önüne geçmek ve strüktürel hasar seviyesinin düşürülmesi ön planda olmuştur. Alaska depremine (1964) kadar strüktürel ağırlıklı çalışmalar ağırlıkta olup, strüktür dışı bileşen hasar sorunları daha az dikkat çekmiştir (Sabol, 1989). San Fernando depreminde (1971) ise strüktürel hasardan çok daha ağır yapısal olmayan hasarın oluşması ve bu tip hasarın ciddi yaralanmalara yol açacağı ve büyük maddi kayıplarla sonuçlanacağını ortaya koymuştur (Lagorio, 1990). Marmara Depreminde de (1999) sanayide oluşan strüktürel olmayan hasar, ekonomik kayıplar ve üretimin kesintiye uğraması, yapısal olmayan hasarın boyutunu ortaya koyan önemli örneklerden biri olmuştur.

a) 2010 Haiti depremi, 7.0 Mw

b) 1994 Northridge depremi (FEMA, 2012)

Resim 1. Asma Tavan Aydınlatma Hasarı

Geçmiş depremlerden edinilen tecrübeler ışığında aydınlatma elemanlarının yerinden çıkması, kırılan pencere camlarının ve dış cephe kaplamalarının düşmesi, ağır donanımların devrilmesi, parapetlerin devrilmesi, asma tavanların bağlantılarından ayrılarak düşmesi, kitaplık, dolap vb. nin devrilmesi, ara bölme duvarların yıkılması, duvara montajlı unsurların düşmesi, kimyasal içeriklerin saklandığı depolama birimlerinde sızıntılar gerçekleşmesi en çok rastlanan durumlar olmaktadır (Logorio, 1990), (Resim 1, 2).

Genel olarak depremin yapısal olmayan bileşen üzerindeki etkisi ölüm veya yaralanma, maddi kayıp ve işlevsel kayıp-kesinti olarak ifade edilebilir (FEMA, 2012). Bu üç temel alandaki etki bir deprem için farklı düzeylerde gerçekleşebilmektedir. Yapısal risklerin yüksek olduğu mevcut yapılarda yapısal olmayan hasarın önlenemeyeceğini düşünmekle birlikte, yine de göçmeye neden olmayacak çok büyük olmayan depremlerde yapısal olmayan bileşenlerde önlem almak yaralanma ve can kayıplarını ve ekonomik kayıpları işlev kesintilerini kontrol altına almak açısından önemli olmaktadır.

Binada yapısal olmayan bileşenlerin deprem açısından performans seviyeleri kullanım türüne göre farklılık gösterebilmektedir. Yapısal olmayan bileşen performans seviyeleri deprem nedeniyle oluşacak hasar seviyeleri ile tanımlanmaktadır (FEMA, 2000). Deprem nedeniyle oluşacak operasyonel, hemen kullanım, can güvenliği ve tehlike azaltıcı performans seviyeleri olarak tanımlanan hasarlar yapısal olmayan bileşen gruplarına ve bina kullanım türüne göre farklı değerlendirilmektedir (FEMA, 2000). Acil durumda kullanılacak hastane, itfaiye gibi işlevlendirilmiş binalar için afet sonrası işlevine devam etmesi esas olmaktadır. Yine içeriği açısından veya oluşturacağı riskler açısından önemli müze, reaktör vb. binalar için operasyonel performans seviyesi hedeflenmektedir. Yapısal olmayan elemanlardaki hasar nedeniyle binadaki kaçış yolları da kapanabilmekte, tahliye kısıtlanabilmektedir. Merdiven ve koridorlar, duvar yıkıntıları veya tavadan dökülenlerle kapanabilmekte, çıkış ve yangın kapıları deformasyonlar nedeniyle sıkışarak kapalı kalmakta, çıkış kapıları etrafındaki mobilya vb. elemanlar devrilerek kaçış yollarını kapatabilmektedir (Lagorio,1990).

Resim 2. Canterbury Üniversitesi, Kütüphane, Yeni Zelanda Canterbury depremi, Mw 7.

(FEMA, 2012)

Kütüphanelerde kitapların bulunduğu raflar, malzeme, tasarım, bağlantı durumu, büyüklük ve düzenlemesine göre depremdeki davranışı etkilenmektedir (Resim 2). Rafların devrilmediği durumda da herhangi bir önlem alınmadığında kitaplar raflardan düşebilmektedir. Kullanım anında gerçekleşecek bir depremin de yapısal olmayan bileşenlerdeki etkisi kullanıcıların yaralanmasına, tahliye güçlüğü ile karşılaşılmaya yol açabilecektir.

İstanbul Halk Kütüphaneleri ve Deprem Kapsamında Risk Belirleme

Materyal ve Yöntem

Çalışmada İstanbul il sınırları dâhilindeki halk kütüphaneleri depreme bağlı afet kapsamında yapısal olmayan unsurlar açısından değerlendirilmiştir. Çalışma alanı İstanbul halk kütüphaneleri için literatür araştırması, ilgili birimlerle görüşme ve yerinde gözlem, inceleme sürecini kapsamaktadır.

Yerinde inceleme, İstanbul il sınırları dâhilinde İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne bağlı kütüphanelerde gerçekleştirilen dışarıdan gözleme dayalı tespit ve değerlendirmeleri içermektedir. Çalışmada doğal afet kapsamında deprem etkileri için kütüphane yapılarında yapısal olmayan unsurlar incelenmiştir. Değerlendirmede yapısal olmayan unsurlar kapsamında binaya ilişkin cephe kaplaması, cam bölme, asma tavan ve diğer benzeri kaplamalar, taşınabilir hareketli mobilya ve ekipmanlar kapsamında raf, kitaplık, depolama rafları, masaüstü ekipmanları vb. dikkate alınmıştır. Yerinde inceleme Eylül-Aralık 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Halk Kütüphaneleri İnceleme ve Değerlendirme

Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'ne bağlı ülke genelinde 1121 halk kütüphanesi bulunmakta, kullanıcı sayısı 21 milyona yaklaşmaktadır (Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü [KYGM], 2015). Kayıtlı üye sayısı bir milyonu aşan halk kütüphanelerinde çocuk ve yetişkin yakın sayıdadır (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2014). TÜİK 2013 Kültür Araştırmalarına göre sayısı 16 milyonu aşan kitaplar ağırlıklı olarak edebiyat ve retorik, sosyal bilimler ve coğrafya, tarih alanlarındadır (TÜİK, 2014).

Bina ilke ve standartları Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği'nde (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012) belirlenmiş olan halk kütüphanelerinin yer seçiminde yerleşim nüfusunun asgari 50 bin olma koşulu getirilmiştir. Aynı yönetmelikle şube veya merkez kütüphane binaları için asgari büyüklükler belirlenmiştir. Engelli kullanıcıların kütüphane hizmetlerinden tam olarak yararlanmalarının öne çıktığı yönetmelikte, bina ve donanım ilke ve standartları bölümlerinde afete ilişkin herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

İstanbul Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne bağlı toplam 34 halk kütüphanesi bulunmaktadır (Tablo 1). Bunlardan altı adedi çocuk kütüphanesidir. Kütüphaneler farklı kurumlarla birlikte, bağımsız bina, tarihi bina vb. gibi farklı tipolojide bina içinde yerleşmiş durumdadır. İncelenen örneklerin seçiminde farklı bölgelerde bulunma, tarihi binayı kullanım, bağımsız bina kullanımı, başka kamusal kurumlarla ortaklaşa kullanım durumu gibi çeşitlilik gözlemlenmiştir.

Kütüphaneler Pazar günü haricinde her gün iş saatleri içinde hizmet vermektedir. İncelenen kütüphaneler ağırlıklı olarak araştırma düzeyi ilköğretim ve lise seviyesindedir. Yoğun olarak ilköğretim ve lise öğrencileri araştırma, ders çalışma, ödev hazırlama amaçlı kullanılmaktadır. Kullanıcı yaş aralığı 6-30 olan kütüphanelerde bulunduğu bölgeye göre yaş aralıkları farklılaşmaktadır.

Tablo 1. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na Bağlı İstanbul Halk Kütüphaneleri (2015)

Kütüphane Tipi	Sayısı
Müze Kütüphanesi	1
Çocuk Kütüphanesi	6
Halk Kütüphanesi	9
İlçe halk Kütüphanesi	10
İlçe halk Kütüphanesi Müdürlüğü	6
İl halk Kütüphanesi Müdürlüğü	1
Devlet Kütüphanesi Müdürlüğü	1
TOPLAM	34

Yerinde inceleme gerçekleşen halk kütüphanelerinde yapısal olmayan mimari ve iç mimari unsurlar depremle ilişkili olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada binaya ilişkin cephe kaplaması, cam bölme, asma tavan ve diğer benzeri kaplamalar, taşınabilir hareketli mobilya ve ekipmanlar kapsamında raf, kitaplık, depolama rafları, masaüstü ekipmanları vb. dikkate alınmıştır. Kütüphane yerleşim planı ile birlikte yapılan değerlendirmede acil durumda tahliye ve kullanım sırasında risk oluşturacak konular öncelikle değerlendirilmiştir.

İncelenen örneklerde kütüphane yerleşiminde okuyucu ve kitapların yer aldığı rafların genel olarak aynı mahalde çözüldüğü gözlenmiştir. Kitap raf yerleşimi okuma salonu çevre duvarlarında olduğu gibi, mekânsal özelliklere bağlı kitap rafları ve çalışma masaları ayrı şekilde düzenlenen örnekler de mevcuttur. Kitap raflarının yaygın şekilde birbirlerine bağlanmak suretiyle sabitlendiği gözlemlenmiştir.

Başka birimlerle birlikte ortak bina kullanımında kütüphane tahliye koşulları binanın mevcut sistemi ile ilişkilidir. Bağımsız binada olan kütüphanelerdeki kaçış yollarında iyileştirme acil durumda tahliyeyi olumlu yönde etkileyecektir.

İncelenen örneklerde kullanıcı kalma süresi ortalama 2-6 saat olmakta, eğitim öğretim döneminde kullanım yoğunluğu artmaktadır. Personelin ağırlıklı olarak yangın eğitimi aldığı kütüphanelerde yangın tehlikesine karşı yangın söndürme sistem ve acil kaçış önlemleri de paralelinde alındığı gözlenmiştir. Deprem konusunda yapıya ilişkin yapısal güçlendirme ise planlanma sürecindedir. Binanın farklı birimlerle birlikte kullanıldığı durumlarda depolama, kütüphane yerleşim planlama vb. gibi konular ayrılan yer özelliklerine bağlı olarak çözümlenebilmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Halk kütüphaneleri yirmi milyonu aşan kullanıcısı ve toplumun her kesimine hizmet veren bini aşan kütüphane sayısı ile en küçük yerleşimde hizmet veren, toplumun bilgiye erişiminde önemli bir merkezdir. Ülke düzeyinde her birimin karşı karşıya bulunduğu tehlikeler farklılık gösterebilir. Ancak alınması gereken temel önlemler açısından afet öncesi risklerin belirlenmesi ve bu risklerin azaltılması yönünde çalışmalar yapılması önemlidir. Bu kapsamda kütüphaneler için olası afet için zarar azaltma çalışmaları ön plana çıkarılmalıdır. Bu çalışmalarda farklı tehlikeleri kapsayan bütünlük afet risk değerlendirme çalışmaları desteklenmelidir.

Yangın ve su baskını önemli derecede hasar nedeni olmaktadır. Deprem açısından yapılan çalışmalarda yangın, su gibi risklerin de dikkate alınarak bütünlük değerlendirilmesi, olası ikincil afetlerin oluşmasını önleyecektir. Kütüphanelerde kullanılan tüm ekipmanların yangına dayanıklı malzemeden olması planlanmalıdır. Mevcut durumun riskleri belirlenmeli ve afet çerçevesinde birincil risk oluşturacak alan ve konularda önlem alınmalıdır.

Birden fazla katta yayılan kütüphanelerde kullanıcı özelliklerine uygun mekânsal düzenlemeler dikkate alınmalıdır. Acil durumda tahliye sırasında kullanıcı profilinden kaynaklı tahliyeyi güçleştiren mevcut planlamanın uygun hale getirilmesi, mekân düzenlemelerinin yeniden gözden geçirilmesi planlanmalıdır.

Acil durumda binanın güvenli tahliye koşullarının fiziksel olarak sağlanması ve gerekli yönlendirme ve bilgilendirmenin yapılması yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Tahliye yollarını kapayacak hareketli mobilya vb. unsurların gözden geçirilmesi, gerekli düzenlemenin yapılması acil durumda tahliye koşullarını olumlu yönde etkileyecektir.

Afet planlarının hazırlanmasında her birimin kendi özel yapısı dikkate alınmalıdır. Genel plan kararlarının esas oluşturduğu, her birimin karşı karşıya kaldığı riskler, mevcut fiziksel koşulları, kullanıcı profili vb. duruma göre hazırlıkların yapılması desteklenmelidir. Kütüphane personeli afet eğitimi konusunda desteklenmelidir. Bu yönde yapılacak çalışmalarla personelin olası afet durumunda afet planını uygulaması ve yapılacak müdahalelerdeki performansı artacaktır.

Kaynakça

- Federal Emergency Management Agency. (2000, Kasım). *FEMA 356 Prestandard: Prestandard and commentary for the seismic rehabilitation of buildings*. http://www.fema.gov/media-library-data/20130726-1444-20490-5925/fema_356.pdf adresinden erişildi.
- Federal Emergency Management Agency. (2012, Aralık). *FEMA E-74: Reducing the Risks of Nonstructural Earthquake Damage – A Practical Guide. Federal Emergency Management Agency*. <http://www.fema.gov/earthquake-publications/fema-e-74-reducing-risks-nonstructural-earthquake-damage> adresinden erişildi.
- Gökçe, O., Özden Ş. ve Demir, A. (2008). *Türkiye’de afetlerin mekânsal ve istatistiksel dağılımı afet bilgileri envanteri*. Ankara: Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Afet Etüt ve Hasar Tespit Daire Başkanlığı https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/97-2014061215307-abep_kitap_matbaa_final_04122008_small.pdf adresinden erişildi.
- McIlwaine, J. (2006). IFLA Disaster preparedness and planning: A brief manual (C. Koch, Ed ve Fransızcaya Çev.; S. Hernandez, İspanyolcaya Çev.) IFLA-PAC, International Preservation Issues: 6. France: IFLA-PAC. <http://www.ifla.org/files/assets/pac/ipi/ipi6-en.pdf> adresinden erişildi.
- Kadıoğlu, M., (2008). Modern, bütünlük afet yönetimin temel ilkeleri. M. Kadıoğlu. ve E.,Özdamar(Editörler), *Afet zararlarını azaltmanın temel ilkeleri* içinde (ss. 1-34). Ankara: JICA Türkiye Ofisi Yayınları.
- Kahn, M. B. (2008). *The library security and safety guide to prevention, planning, and response*. Chicago: American Library Association [ALA].
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2012, 11 Ocak). *Halk kütüphaneleri yönetmeliği*. (Resmî Gazete No. 28170). tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/01/20120111-18.htm> adresinden erişildi.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü. [KYGM]. (2015). *Bakanlığa bağlı halk kütüphaneleri 2014 yılı istatistik bilgileri*. <http://www.kygm.gov.tr/TR,134508/halk-kutuphaneleri-verileri.html> adresinden erişildi.
- Lagorio, H. J. (1990). *Earthquakes: An architect’s guide to nonstructural seismic hazards*. New York: Wiley-Interscience John Wiley.
- Sabol, T. (1989). Design of nonstructural systems and components. F. Naeim, V. N. Reinhold (Eds.) *The seismic design handbook* içinde (ss.387-412). Chapman&Hall, New York: International Thomson Publishing.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2014).*Türkiye kültür istatistikleri 2013*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- UNESCO public library manifesto [UNESCO halk kütüphane bildirgesi]. (1994). <http://www.unesco.org/webworld/libraries/manifestos/libraman.html> adresinden erişildi.
- Yücel, G. ve Arun, G. (2010). Mevcut yerleşimlerin deprem için fiziksel ve sosyal etkilenebilirliğinin belirlenmesi: Avcılar örneği. *Megaron: YTÜ Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, 5(1), 23-32.

Konu Başlıkları ve Kullanıcı Etiketleri Üzerine Bir Değerlendirme: Hacettepe Üniversitesi Kütüphane Kataloğu ve LibraryThing Örneği

İpek Şencan¹

Öz

Kaynakların Web ortamındaki varlıklarının artmaya başlamasıyla birlikte bu kaynaklara erişim konusunda yaşanan sıkıntılar da daha fazla dikkat çeker hale gelmiştir. Kullanıcıların bilgi arama esnasındaki davranışlarını doğrudan etkileyen erişim problemlerinin çözümündeki en etkili yollardan biri kaynakların doğru tanımlayıcılar ile tanımlanmasıdır. Kaynakların konularını tanımlamada başvurulan başlıca tanımlayıcılar konu başlıkları ve son yıllarda kullanımı giderek artan kullanıcı etiketleridir. Bu çalışmada, kaynaklara verilen konu başlıkları ile bu kaynaklara kullanıcıların atamış oldukları etiketlerin kaynağın konusunu tanımlamadaki rolleri değerlendirilmektedir. Çalışma kapsamında, Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi koleksiyonunda "Kütüphanecilik ve Bilgi Bilim" konusunda yer alan 2009 kitaptan sistematik örnekleme ile elde edilen 200 kitap incelenmiştir. Analizlerde, seçilen bu kitaplara katalogta verilmiş olan LC konu başlıkları ile LibraryThing'de atanmış olan etiketler değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda LC konu başlıkları ile LibraryThing etiketleri arasında sayı bakımından anlamlı bir ilişki olmadığı, kitaplara verilen konu başlığı ve etiket sayılarının yıllara göre farklılık gösterdiği gibi sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Bilgi arama davranışı, konu başlıkları, etiketleme, folksonomi, LCSH, LC konu başlıkları, LibraryThing.

Giriş

Kullanıcı araştırmalarının temelini oluşturan bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışı birbiriyle yakından ilişkili kavramlardır. Bilgi gereksinimi, belirli bir amacı gerçekleştirmede sahip olunan bilginin yetersiz olduğunun farkına varılması durumu olup, bireyi bilgi arama davranışına yönelten en temel unsurdur (Case, 2002, s. 5). Bilgi arama davranışı, belirli bir amacı gerçekleştirme gereğinin bir sonucu olarak amaçsal bilgi arama şeklinde tanımlanmaktadır. Bilgi arama esnasında bireyler kütüphane gibi manuel bilgi sistemleriyle etkileşime geçebilecekleri gibi bilgisayar tabanlı sistemlerden de yararlanabilmektedirler (Wilson, 2000). Bilgi davranışı ise bilgi kullanımı ile aktif ve pasif bilgi aramayı içeren, bilgi kanalları ve bilgi kaynakları ile ilişkili insan davranışlarının tümü olarak ifade edilmektedir (Wilson, 2000). Case (2002, s. 5)'in yaklaşımı da benzer şekildedir. Buna göre bilgi davranışı, bilgi aramayı kapsamakta olup, istemsiz veya pasif davranışların (bilgiyle karşılaşmak veya göz atmak gibi) tamamıdır. Bilgi davranışı başkalarıyla yüz yüze iletişim şeklinde olabileceği gibi TV reklamlarında aktarılan bilgiler gibi pasif bilgi alımını da kapsamaktadır (Wilson, 2000).

Bilgi aramaya yönelik araştırmalar geleneksel olarak çoğunlukla bilgi arama kanalları, bunlardan duyulan memnuniyet ile bunların kullanımı, bilgi arama kanallarının karşılaştırılması veya kütüphaneciler tarafından sağlanan araçlara erişim ile meslektaşlardan, aileden ve arkadaşlardan elde edilen bilgilere erişmeye yöneliktir (Spink ve Cole, 2004, s. 657). Son yıllarda ise Internet'in bilgi arama davranışlarına olan etkisine yönelik çalışmalar hız kazanmış olup özellikle sosyal ağlar, Google kuşağı gibi konular üzerine yoğunlaştığı görülmektedir.

¹ Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, ipekscn@gmail.com

Bilgi arayan kullanıcıların amacı bir konuda gereksinim duydukları tüm bilgilere ve sadece aradıkları bilgilere erişmektir. Bilginin organizasyonunda ve sınıflanmasında da temel amaç benzer şekilde aynı bilgileri içeren kaynakları bir araya getirmek ve farklılıklarını ayırt etmektir (Tonta, 2012, s. 160). Bu aşamada, kaynaklara erişimde başlıca unsurlarından biri olan konu başlıkları oldukça önemli role sahiptir. Bir kaynağın hangi konu ya da konularda bilgi içerdiği o kaynağa atanan konu başlığı ya da terimle temsil edilmektedir (Tonta, 2012, s. 162). Kaynakların tanımlanması, belli bir mantığa dayalı sistem içerisinde sınıflanması ve konu başlığına atanması kullanıcıların bilgiyi / kaynakları aramalarında ve onlara erişim sağlamaları aşamasında karşılımları çıkmaktadır. Kaynağın kullanıcının aradığı bilgi ile ilgili olup olmadığına kullanıcının sorgu cümlesinde yer alan bilgilerle kaynağa atanmış olan konu başlıklarının birbiriyle çakışma durumuna göre karar verilmektedir (Tonta, 2012, s. 160). Kullanıcı hiç çakışma olmaması durumunda bilgi arama davranışından vazgeçebilmektedir. Kaynakların konularının doğru terimlerle tanımlanması ister istemez kullanıcıların bilgi arama davranışlarını etkilemekte ve yönlendirmektedir. Bu, bilgi arama davranışları konusunun mutfağında yer almakta ve bilgi aramanın gerçekleştirilmesinde kritik bir önem taşımaktadır. Bu çalışmada, kaynaklara verilen konu başlıkları ile bu kaynaklara kullanıcıların atamış oldukları etiketlerin kaynağın konusunun tanımlanması açısından rolünün ne olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Konu Başlıkları

Konu başlıkları, önceden oluşturulmuş, belirli bir sistematığı olan, kaynakların konularını tanımlamaya yarayan ve kontrollü sözcüklerden (denetimli dilden) oluşan sistemlerdir. Konu başlıkları aynı zamanda, kullanıcıların belirli bir konudaki materyalleri bulmasına yardımcı olmak amacıyla Kongre Kütüphanesi gibi bir grup otorite tarafından yaratılan ve geliştirilen sözcük dizileridir (Adler, 2009, s. 313). Geleneksel sınıflama sistemleri ve konu başlıkları, bir kaynak için tekil bir sınıflama sağlayarak bilginin sistematik biçimde düzenlenmesini amaçlarlar (Shirky, 2005).

Kongre Kütüphanesi Konu Başlıkları Listesi (Library of Congress Subject Headings, LCSH) 1898'den beri Kongre Kütüphanesi'nde bulunan materyallerin kataloglanmasında aktif olarak kullanılmaktadır. Konu başlıklarına yönelik ekleme ve değişiklik önerileri düzenli olarak Politika ve Standartlar Birimi personeli tarafından gözden geçirilmekte ve kabul gören önerilerin listesi yayımlanmaktadır. Ortak kataloglama vasıtasıyla Amerika civarındaki diğer kütüphaneler de koleksiyonlarına konusal erişim sağlamak amacıyla LC (Library of Congress) konu başlıklarını kullanmaktadırlar. LC konu başlıkları ayrıca dünya çapında da büyük küçük pek çok kütüphanede farklı dillere çevrilerek kullanılmakta ve dünyanın en yaygın kullanılan uyarlanmış konu dizinleme dili olarak kabul görmektedir (Library of Congress, 2015a; 2015b). LC konu başlıkları bağlayıcı bir sistemdir, yani LC konu başlıkları ilişkili terimleri (related terms), eş anlamlıları veya göndermeler kullanılarak oluşturulan seçenekleri birbirine bağlar. Bu şekilde kullanıcıyı yetkili olmayan terimden geçerli başlığa yönlendirir. Çevrimiçi kütüphane katalogları kullanıcıların taramalarda geçerli terimi seçebilmeleri için "bakınız" ve "ayrıca bakınız" yönlendirmelerine bağlantı sağlarlar (Adler, 2009, s. 313).

LC konu başlıklarının yanı sıra onunla uyumlu olarak Kanada'daki dokümanlara ve Kanada'ya yönelik konularda konu başlığı sağlamayı hedefleyen Kanada Konu Başlıkları Listesi (Canadian Subject Headings, CSH) ve Amerika Ulusal Tıp Kütüphanesi tarafından hazırlanan Tıp Konu Başlıkları Listesi (Medical Subject Headings, MeSH) gibi farklı konu başlıkları listeleri de bulunmaktadır.

Katalog kaydının önemli bir parçası olarak kaynakları tanımlamaya yönelik bilgi profesyonelleri tarafından üst veri standartları veya kontrollü sözcükler kullanılarak konusal üst veriler oluşturulmaktadır. Örneğin, kaynağa bir konu terimi eklenirken ilk olarak kataloglama uzmanı kaynağın konusal içeriğini tespit etmektedir. Sonrasında ise, kaynağın konusal içeriği LC konu başlıkları gibi kontrollü sözcüklerden elde edilen en iyi konusal temsil terimi ile eşleştirilmektedir (Lu, Park ve Hu, 2010, s. 764). Konu başlığı verme aşamasında temel alınan bir konu başlığı listesi (LC konu başlıkları gibi) olmasının yanı sıra bazı durumlarda karar verme aşamasında kataloglama uzmanının yaklaşımı da önemli olabilmektedir. Çünkü çoğu zaman kuralları yorumlayabilmek için entelektüel bir birikim ve çaba gerekmektedir.

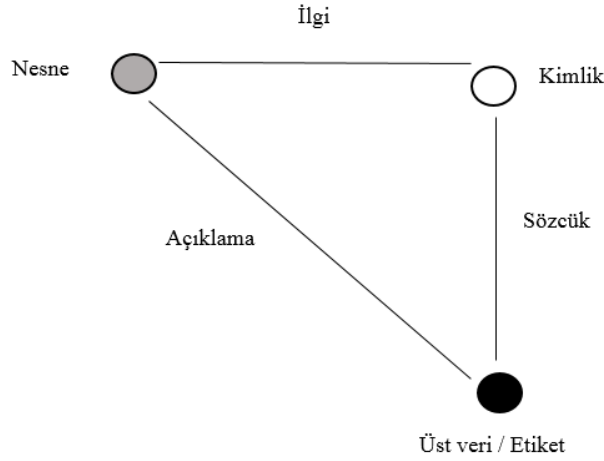
Kontrollü sözcükler kütüphane kataloglarının kendi içerisinde ve diğer kütüphane katalogları ile karşılıklı olarak ya da bilgi erişim sistemlerinde yer alan bilginin öngörülebilir ve tam olması için homojenlik ve evrensellik sağlayarak tasarlanmaktadır (Adler, 2009, s. 313). Ayrıca, kontrollü sözcükler ve standartlar tek biçim erişime ve karşılıklı işlerliğe de olanak tanımaktadırlar (Matusiak, 2006, s. 295).

Belirtilen özelliklerinin yanı sıra kontrollü sözcükler giderek kalıplaşmış ve kullanıcıların konuşma dilinden uzak bir duruma gelmekte ve çoğunlukla içerik yazarlarından gelen bilgileri kapsamamakta ya da kaçırılmaktadır (Rosenfeld, 2005). Ayrıca kullanıcıyı belirli bir kontrollü sözcük listesi kullanma konusunda zorladığı ve kullanmadığı takdirde bilgiye erişimini engellediği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Etiketleme

Etiketler, kullanıcılar tarafından daha sonra erişebilmeleri için kaynaklara (kitaplar, görseller, web siteleri, ...vb.) atanan anahtar sözcükler olarak bilinmektedirler (Thomas, Caudle ve Schmitz, 2009, s. 411). “Folk” ve “taxonomy” sözcüklerinin birleşiminden oluşan “folksonomi” kavramı ilk kez Wal (2007) tarafından kullanılmış ve bireylerin kendi erişimleri için URL’ye sahip herhangi bir nesneyi ve bilgiyi kişisel olarak bağımsız bir şekilde işaretlemesi / etiketlemesi olarak tanımlanmıştır. Bu kavram, etiketleme, sosyal etiketleme, sosyal imleme, ortak etiketleme (tagging, social tagging, collaborative tagging) gibi farklı kavramlarla da ifade edilebilmektedir. Özellikle Web 2.0’dan sonra kullanıcıların da içerik oluşturma, içeriğe müdahale etme ve içeriği düzenleme işine dâhil olmasıyla birlikte gündeme gelmeye başlamıştır. İnternet ortamında kaynakların tanımlanması işine serbest / doğal dile dayalı kullanıcı bakış açısı ve yaklaşımı getirmiştir.

Etiketleme işlemi genellikle başkalarıyla paylaşılabilen ve açık durumda olan sosyal bir ortamda gerçekleştirilir. Etiketler, bilgiyi kullanan bir diğer deyişle bilgiyi tüketen kullanıcılar tarafından oluşturulurlar. Bu tür dışa dönük etiketlerin değeri kullanıcıların kendi sözcüklerini kullanmaları ve bilgiden / nesneden anlaşılan çıkarımlara dayalı belirgin anlamları eklemelerinden ileri gelmektedir. Öte yandan kullanıcılar, genellikle etiketleme işleminde sınıflamayı çok dikkate almamakta, konuları kendi anlayabilecekleri anlamı sağlayacak şekilde etiketlemektedirler. Wal (2007) ayrıca etiketlemede *etiket*, *etiketlenen nesne* ve etiketlenen nesneye zengin bir anlam sağlayan ve etiket terimindeki belirsizliği gidermede temeli oluşturan *kimlik* olmak üzere üç temel prensibe (bkz. Şekil 1) yönelik inanın halen güçlü bir şekilde devam ettiğini ifade etmiştir.

Şekil 1. Folksonomi Üçlüsü (Wal, 2006)

Shirky (2005)’e göre etiketleme sırasında kullanıcılar tarafından oluşturulan serbest bağlantılar, sistemler üzerinde yer alan kaynakların yanı sıra Web’de yer alan büyük miktarda ve karmaşık verilerin de düzenlenmesinde en etkili yöntemlerden biridir. Sınıflama sistemleri, bir kaynağın birden fazla yerde sınıflandırılması konusunda başarısız kalmakta, öte yandan giderek sınıflama sistemini sabit tutmak ve sınıflama işlemini gerçekleştiren bir uzman için kullanıcıların nasıl arama yaptığını tahmin etmek imkânsız hale gelmektedir. Oysa etiketlemede, kullanıcı aşına olduğu/olmadığı bir kontrollü sözcük listesinden sadece bir veya iki terimle kaynağı sınırlamak ve buna göre karar vermek zorunda değildir (Shirky, 2005). Kullanıcılar etiketlemeyi temel olarak kendileri için yapmakta, yazılımlar ise bir kaynak için kullanılan etiketlerin tamamının görünür hale gelmesine imkân tanımaktadırlar. Bu sayede kullanıcılar diğer kullanıcıların etiketlerini de kullanabilmekte ve atadıkları etiketleri karşılaştırabilmektedirler. Bu sayede kullanıcılar arasında kaynaklara yönelik bilgi ve deneyim paylaşımı gerçekleşmektedir (Golder ve Huberman, 2006, s. 205-206). Ayrıca, kullanıcılar tarafından eklenen bu tür üst veriler kişisel düzeyde bilgiye erişimin yanı sıra genel düzeyde de bilgiye erişimi güçlendirmektedir (Thomas ve diğerleri, 2009, s. 414).

Günümüzde etiketleme kavramına hemen hemen herkesin özellikle sosyal ağlar aracılığıyla aşına olduğu söylenebilir. Facebook’daki gönderilerde kullanılan etiketler, fotoğraflardaki kişilerin etiketlenmesi, Twitter’daki ve Instagram’daki hashtag’ler hem işaretlemeyi hem de kategorize etmeyi sağlamaktadır. Folksonomi ya da etiketleme olarak bilinen bu işlemler sonucunda bilgi hem kültürel açıdan hem de bireysel ve kurumsal açılardan sınıflanmaktadır (Glushko, Maglio, Matlock ve Barsalou, 2008; Tonta, 2012, s. 166). Bireysel açıdan sınıflama imkânı sayesinde kullanıcılar kaynakları kişiselleştirebilmektedirler. Öte yandan, bu tür bireysel sınıflamaya

dayalı etiketlerin (“oku”, “must read”... gibi) bazen oldukça spesifik kalabildiği, başka kullanıcılar tarafından anlaşılmasının zorlaştığı, hatta kaynağın konusunu yansıtmaktan uzak olabildiği de unutulmamalıdır.

Etiketleme uygulamaları çeşitli kütüphane uygulamalarına adapte edilebilir duruma gelmiştir. Bunlar yeni nesil kütüphane katalogları olarak da adlandırılabilir. En bilinen ve kullanımı yaygın olan uygulamalar; LibraryThing, Goodreads ve Shelfari’dir.

LibraryThing

2005 yılından beri faaliyette olan LibraryThing², kullanıcıların kendi kitap koleksiyonlarını düzenlemede kullandıkları kişisel çevrimiçi kataloglama araçlarından biridir. LibraryThing, kullanıcıların anlamlı anahtar sözcüklerle kaynakları etiketlemelerine, kaynakları değerlendirmelerine, benzer konuda başka kullanıcılara ait kaynakları taramalarına, aynı tanımlayıcı ifadelerle etiketlenmiş kaynakları taramalarına ve grup oluşturup gruba katkı sağlamalarına imkân veren bir yapıdır (Westcott, Chappell ve Lebel, 2009, s. 78).

LibraryThing etiketleri, kullanıcı odaklı olup, çevrimiçi kataloglarda etiket bulutu veya etiket listesi olarak yer alabilme özelliğine sahiptir. Etiket gösterimi, farklı LibraryThing kullanıcıları tarafından uygulanan etiketlerden popüleritesi fazla olanların popüleritesi az olan etiketlere oranla daha büyük puntoda ve koyu yazımı şeklinde olmaktadır (bkz. Şekil 2).

The screenshot shows the LibraryThing interface for the book 'Looking for Information: A Survey of Research on Information Seeking,...' by Donald O. Case. The page features a navigation bar with 'Home', 'Groups', 'Talk', and 'Zeitgeist'. The book cover is displayed on the left. The main content area includes a table with the following data:

Members	Reviews	Popularity	Average rating	Conversations
287	4	39,220	★★★ (3.17)	None

Below the table, there are buttons for 'Add to your library' and 'Add to wishlist'. The page also shows a list of tags including 'behavior', 'grad school', 'Human Information Behavior', 'information', 'information behavior', 'information needs', 'information retrieval', 'information science', 'information seeking', 'information studies', 'librarianship', 'libraries', 'library', 'library and information science', 'library science', 'LIS', 'LIS510', 'MLIS', 'non-fiction', 'own', 'psychology', 'read', 'reference', 'research', 'school', 'textbook', 'theories', and 'ux'.

Şekil 2. LibraryThing Etiket Gösterimi

LibraryThing’de kaynaklar için etiketlerin listelendiği etiket tarayıcı üzerindeki etiketlere tıklanıldığında ilgili diğer etiketlere önermede bulunabilmekte ve aynı LibraryThing etiketine sahip kaynaklar listelenebilmektedir (Westcott ve diğerleri, 2009, s. 78). İki milyona yakın üyesi bulunan LibraryThing, yaklaşık 95 milyon kataloglanmış kitabı ve 114 milyon etiketi bünyesinde barındırmaktadır (LibraryThing Zeitgeist, 2015).

İlgili Çalışmalar

Literatürde konu başlıklarını ve etiketleri değerlendiren çeşitli araştırmalar mevcuttur. 2008 yılında gerçekleştirilen Sinclair ve Cardew-Hall’a ait çalışmada, etiket bulutlarının bireylerin etiket veri setinde bilgi ararken onlara herhangi bir katkı sağlayıp sağlamadığı incelenmiştir. Buna göre, etiket bulutunun özellikle taramalarda veya spesifik olmayan bilgi keşfinde yararlı olduğu, veri setinin içeriğine yönelik görsel bir özet sunmasının avantajlı olduğu ve etiket bulutunda yer alan terimlerin taranmasının özel sorgu terimleri oluşturmaya nazaran daha az bilişsel çaba gerektirdiği ve bu yönüyle daha kullanışlı olduğu ifade edilmiştir. Öte yandan, etiket bulutunun özel bir bilgi arandığında çok kullanışlı olamayabileceğine de dikkat çekilmiştir. 2009 yılına ait bir diğer çalışmada ise “cinsiyet değiştirme” konusuna ilişkin LC konu başlıkları ile LibraryThing etiketleri değerlendirilmiştir. LC konu başlıklarının cinsiyete ilişkin baskın söylemleri çoğaltıcı kritik bir rol oynadığı ortaya konmuştur. Katalogdaki kontrollü sözcüklere kullanıcıların sesini oluşturan etiketlerin de

² Sayfaya <https://www.librarything.com/> adresinden erişilebilir.

eklenmesinin bilginin aranmasında ve keşfinde oldukça önemli olduğu belirtilmiştir (Adler, 2009). LC konu başlıkları ile LibraryThing etiketlerinin karşılaştırılmasına yönelik bir diğer çalışma Carman (2009)'a aittir. Carman çalışmasında, LC konu başlıkları ile LibraryThing etiketlerinin ne oranda örtüştüğünü ve LibraryThing etiketlerinin LC konu başlıklarına ne kadar ek bilgi sağladığını ortaya koymayı amaçlamıştır. Buna yönelik olarak etiketler LibraryThing'den, konu başlıkları ise OCLC Worldcat'ten sağlanmıştır. Çalışma sonucunda, konu başlıkları ile örtüşen etiketlerin kaynağın ait olduğu temel konuyu belirlemede etkili olduğunu ve konu başlıklarına ek bilgi sağladığı, ancak detaylar konusunda etkisinin oldukça az olduğu görülmüştür.

Literatürde kullanıcılar tarafından atanan etiketlerin mi yoksa uzmanlar tarafından verilen konu başlıklarının mı daha üstün olduğunu tartışan çalışmalar da bulunmaktadır. Voss (2007), hem etiketlerin hem kontrollü sözcüklerin manuel dizinlemenin birer türü olduğunu ve aralarındaki farklılığın kayda değer geri bildirimlerle bulanıklaştığını ifade etmiştir. Öte yandan, her iki yapının da farklı güçlü yanları olduğunu, birinin zayıf özelliğini diğerinin güçlü özelliğinin tamamladığını vurgulamıştır. Shirky (2005) ise farklı olarak, Web'de kontrollü sözcük kullanımının değerli olmadığını savunmaktadır. Weibel (2006), her iki yaklaşımın da karma hale getirilerek daha zengin üst veriler yaratılmasını önermiştir. Matusiak (2006, s. 295) da her iki yöntemin birbirini desteklediğini ifade etmiştir. Örneğin, görsel kaynaklara entelektüel erişimdeki zorluklar açısından geleneksel dizinleme, daha tutarlı dizinleme ve görsel özelliklerin tanımlanmasında nispeten benzer düzey özgünlük sunmaktadır. Öte yandan etiketler ise kullanıcının dilini, yaklaşımını, deneyimini ve uzmanlığını işin içine katmakta ve kullanıcı odaklı dizinlemeye doğru bir yönelim sağlamaktadır (Matusiak, 2006, s. 295).

2008 yılında Kongre Kütüphanesi fotoğraf arşivinde yer alan bazı fotoğrafların Flickr'a konulması ve kullanıcıların bu fotoğrafları etiketlemeleri üzerine bir proje gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı, kütüphane koleksiyonunda bulunan fotoğrafların paylaşarak buna yönelik farkındalık oluşturmak ve kütüphane materyallerinin Web ortamında etiketlenmesinin deneyimlenmesi olarak ifade edilmiştir. Flickr projesi kütüphaneye ve koleksiyonuna ilişkin farkındalığı artırmış, koleksiyonlar arasında yaratıcı etkileşimi teşvik etmiş, kütüphane personelinin etiketleme ve Web 2.0 ortamı konusunda deneyim kazanmasını sağlamıştır (Springer ve diğerleri, 2008).

Türkçe literatüre bakıldığında, literatürün konu başlıkları ve etiketleri değerlendiren çalışmaların varlığı açısından zayıf olduğu görülmüştür. Bunun, Türkiye'de yer alan kütüphanelerde LibraryThing ve benzer uygulamaların henüz yaygın olarak kullanılmıyor olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı, Kapsamı, Yöntemi ve Araştırma Soruları

Çalışmanın amacı, kaynaklara verilen konu başlıkları ile bu kaynaklara kullanıcıların atamış oldukları etiketlerin kaynağın konusunun tanımlanması açısından rolünü ortaya koymaktır. Böylelikle kullanıcı etiketlerinin ve konu başlıklarının kaynakların konularını tanımlamada ne kadar örtüştüklerinin saptanması hedeflenmektedir. Çalışmanın veri setini ve kapsamını Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi "Kütüphanecilik ve Bilgi Bilim" koleksiyonunda (Z rafında) yer alan 2009 kitaplık evrenden sistematik örnekleme (1/10'luk) ile seçilen 200 kitap oluşturmaktadır. Seçilen 200 kitaba ilişkin LC konu başlıkları Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesinden, etiketler ise LibraryThing'den sağlanmıştır. Elde edilen konu başlıkları ve etiketler bir Microsoft Excel dosyasında toplanmış olup, bunların analizinde IBM SPSS Statistics 21 ve Microsoft Excel aracılığıyla çeşitli betimsel ve çıkarımsal istatistiklerden yararlanılmıştır.

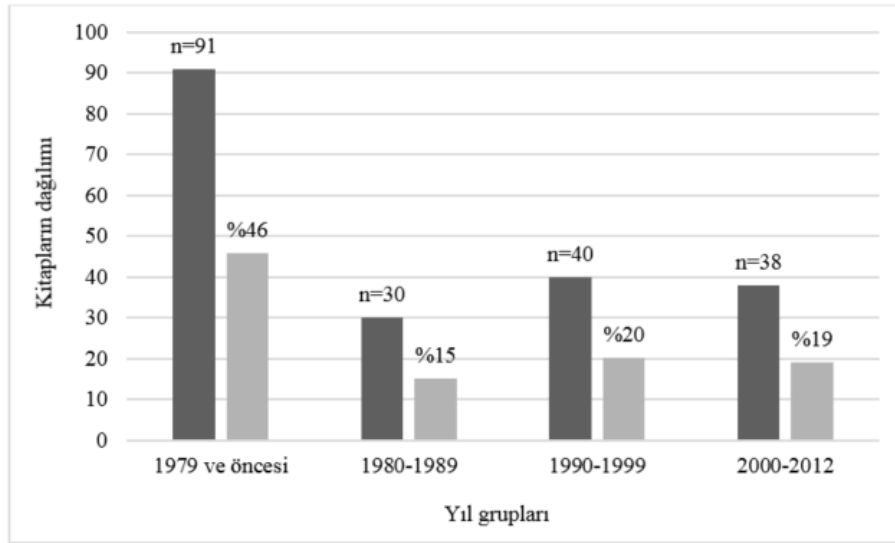
Çalışma kapsamında yanıtlanması hedeflenen temel araştırma soruları şunlardır:

- LC konu başlıkları ile LibraryThing etiketleri arasında sayı bakımından anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Birbiriyle örtüşen konu başlıkları ve etiketlerin oranı nedir?
- Kitaplara verilen konu başlığı ve etiket sayıları açısından yıllara göre farklılık var mıdır?

Bulgular

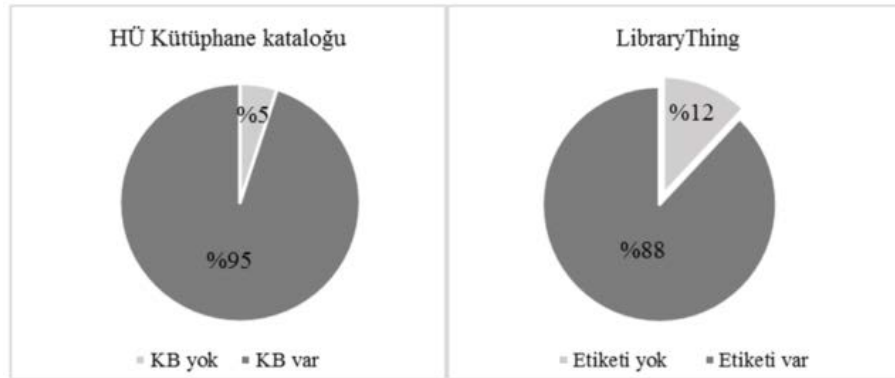
Çalışmanın temelini oluşturan veri seti 200 kitaptan meydana gelmektedir. Bu kitapların %96'sı (n=193) İngilizce, %2'si (n=4) Almanca, %1'i (n=2) Türkçe, kalan %1'lik (n=1) kısmı ise Fransızca kitaplardan oluşmaktadır.

Kitapların yıllara göre dağılımına bakıldığında (bkz. Şekil 3), 1979 ve öncesi yıllara ait kitapların %46'lık oranla, incelenen kitapların yaklaşık olarak yarısını oluşturduğu görülmektedir. 1990-1999 yıl aralığındaki kitaplar %20'lik oranla ikinci ve yine benzer oranla (%19) 2000-2012 yıl aralığındaki kitaplar ise üçüncü sırada gelmektedir. Kitaplar içerisinde en eski sayılabilecek kitap 1876 yılına aittir.

Şekil 3. Kitapların Yıllara Göre Dağılımı³

Tüm bu oranlar değerlendirildiğinde, Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi “Kütüphanecilik ve Bilgi Bilim” koleksiyonunun çok güncel olmadığı söylenebilir.

Çalışma kapsamında incelenen ve Şekil 4’te yer verilen unsurlardan bir tanesi de hiç konu başlığı ya da etiket almamış olan kitapların dağılımıdır.

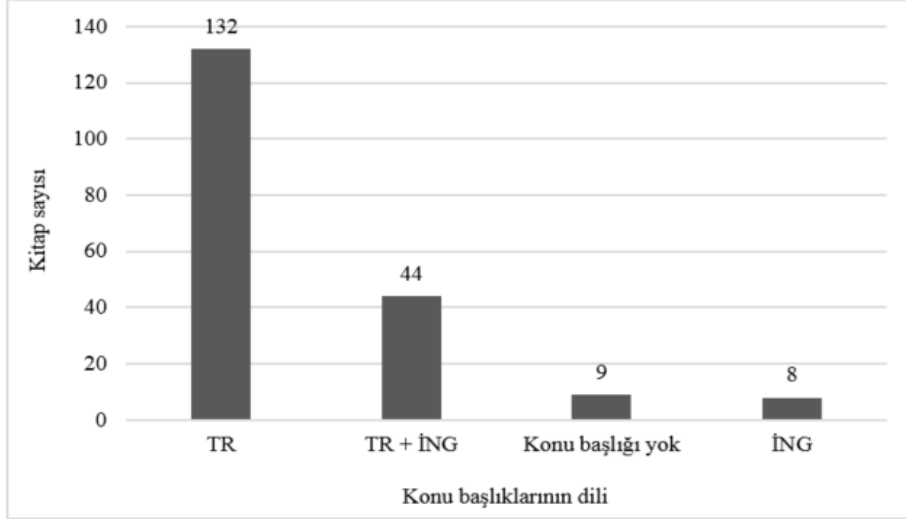

Şekil 4. Hiç Konu Başlığı (KB) ya da Etiket Almamış Olan Kitapların Dağılımı

Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi’nin kataloğunda yer alan kitaplardan %5’inin (n=9) konu başlığı bulunmamaktadır. Bu kitapların konu başlığı atanabilir nitelikte olup olmadıklarını doğrulamak amacıyla kitaplar OCLC WorldCat’te de taranmış ve bunlardan sekizine LC konu başlığı atandığı görülmüştür. Bu durumda, konu başlığı olmayan kitapların kataloglama hatasına maruz kaldığı söylenebilir. LibraryThing’de hiç etiket almamış olan kitapların oranı ise %12’dir (n=24). Bu kitaplara etiket atanmamış olması, belirtilen platformda kitaplara ilişkin konusal olarak tanımlayıcı unsur bulunmadığı için farklı kullanıcılar tarafından bu kitaplara erişimde sıkıntı yaşanabileceği anlamına gelmektedir.

İncelenen kitapların büyük bölümü (%96’sı) İngilizce kitaplardan oluşmaktadır. Buna yönelik olarak bu kitaplara verilen LC konu başlıkları değerlendirilmiştir.

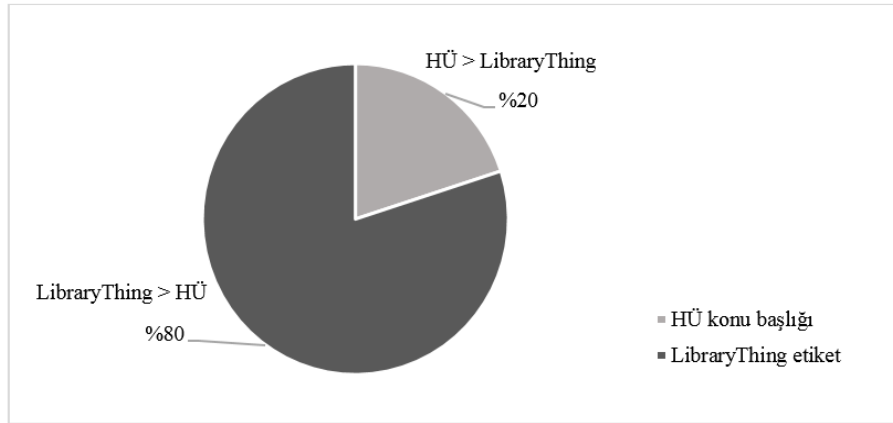
³ Örneklemdaki 200 kitaptan bir tanesinin yıl bilgisine erişilemediği için Şekil 3’te toplam kitap sayısı 199’u vermektedir.

Şekil 5. İngilizce Kitaplara Verilen LC Konu Başlıkları (n)

Konu başlığı olmayan kitap sayısının dokuz olduğuna Şekil 4’te değinilmişti. Bunun yanı sıra Şekil 5’e bakıldığında, incelenen İngilizce kitapların 132 tanesinin sadece Türkçe konu başlığına sahip olduğu görülmektedir. 44 tanesi hem Türkçe hem de İngilizce, sekiz tanesi ise sadece İngilizce konu başlığı içermektedir. Bu durum, katalogda yer alan kitaplara konu başlığı vermede dil açısından belli bir standart olmadığını ortaya koymaktadır. LibraryThing’de yer alan etiketlerin tamamına yakını İngilizce olduğu için çalışma kapsamında konu başlıkları ve etiketlerde karşılaştırma yapabilmek amacıyla, Türkçe konu başlıklarının İngilizce karşılıkları çalışmayı gerçekleştiren kişi tarafından eklenmiştir.

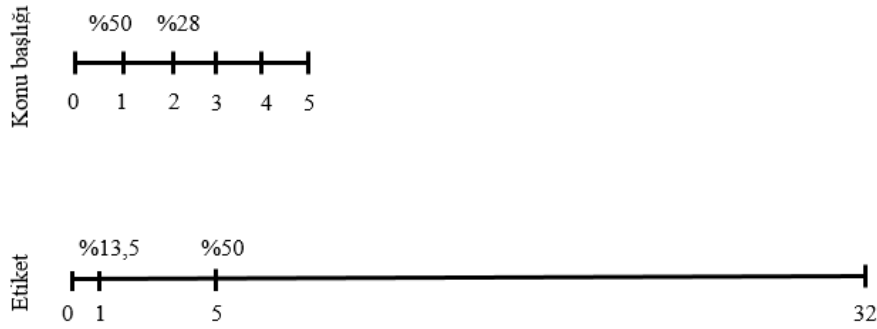
Çalışmada ayrıca kitaplara verilen konu başlığı ve etiket sayıları karşılaştırılmıştır.

Şekil 6. Kitaplara Verilen Konu Başlığı ve Etiket Sayılarının Karşılaştırılması

Şekil 6’ya göre, kitapların %20’sinde Hacettepe Üniversitesi katalogunda verilen konu başlığı sayısı LibraryThing’de verilen etiket sayısından fazladır. %12,5’inde LibraryThing’de kaynağa verilen etiket sayısı Hacettepe Üniversitesi katalogunda o kaynağa verilen konu başlığı sayısından azdır ya da o kaynağa LibraryThing’de hiç etiket verilmemiştir.

Konu başlığı ve etiket sayılarının incelenmesine yönelik bir diğer değerlendirme Şekil 7’de sunulmuştur.

Şekil 7. Kitaplara Verilen Konu Başlığı ve Etiket Sayıları

Konu başlığı ve etiket sayılarının dağılımına bakıldığında, konu başlıklarında %50'lik oranla en fazla tek konu başlığı kullanımını, %28'lik oranla iki konu başlığı kullanımı izlemektedir. Kitaplara verilen maksimum konu başlığı sayısı ise beştir. Bu, örneklemdaki sadece bir kitapta mevcuttur. LibraryThing'deki etiketlerde ise, kitapların yarısı beş ve daha az etiket almıştır. Diğer yarısı ise beşten fazla etiket ile etiketlenmiştir. Kitapları tanımlamada kullanılan maksimum etiket sayısı ise bir kitap için 32'dir.

Çalışmada değerlendirilen bir diğer unsur birbiriyle örtüşen konu başlığı ve etiket oranlarıdır.

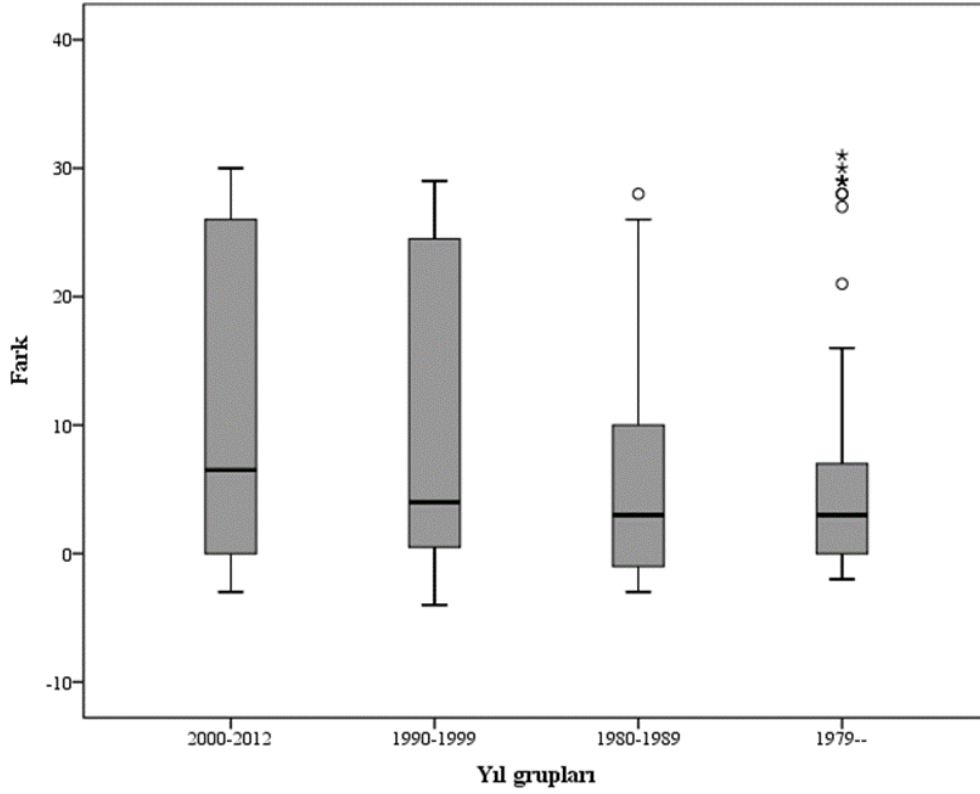
Tablo 1. Konu Başlıkları (KB) ve Etiketlerin Örtüşme Durumu

KB ve Etiket Örtüşme Sayısı	%
0 örtüşme	55
1 örtüşme	32
2 – 4 örtüşme	13

Tablo 1'de görüldüğü gibi, hiç konu başlığı ya da etiket almamış kitapların oranı %55'tir. Öte yandan kitaplara verilen konu başlığı ve etiketlerden sadece bir tanesinin örtüştüğü kitapların oranı %32'dir. İki ila dört konu başlığı ve etiketin örtüştüğü kitaplar ise %13 oranındadır.

Konu başlığı verme ile etiket atama yönünden, Hacettepe Üniversitesi kataloğundaki konu başlıkları ile LibraryThing etiketleri arasında sayı bakımından bir ilişki olup olmadığı Spearman Korelasyon Testi ile incelenmiş olup, bu unsurlar arasında sayı bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı anlaşılmıştır ($p=0,425$; $r=0,057$).

Çalışma kapsamında incelenen son unsur ise yıllara göre etiket sayısındaki değişimdir. Bu değişim aşağıda Şekil 8'de gösterilmiştir.

Şekil 8. Yıllara Göre Etiket Sayısındaki Değişim

Konu başlığı ve etiket sayılarının yıllara göre dağılımında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirleyebilmek için öncelikle konu başlığı ve etiket sayılarının normal dağılım durumuna bakılmıştır. Uygulanan Kolmogorov-Smirnov Testi ile verilerin normal dağılmadığı tespit edildiğinden farkların anlaşılabilmesi için Kruskal Wallis Testi yapılmıştır. Bu teste göre konu başlığı ve etiket sayılarının yıllara göre dağılımının %95 güven düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur. Şekil 8’de de görüldüğü gibi, 1990 öncesi ve sonrasında kitaplara verilen etiket sayısı açısından farklılık bulunmaktadır. Kitaplara atanan etiket sayıları konu başlıklarının sayısına nazaran daha fazla olduğu için etiket sayılarındaki yıllara göre farklılık daha belirgindir. 1990 sonrasında yaklaşık beş etiketlik bir artış olmuştur ve bu farklılığı yaratan büyük oranda 1979 ve öncesi kitaplardır.

Sonuç ve Değerlendirme

Kaynaklara verilen konu başlıkları ile bu kaynaklara kullanıcıların atamış oldukları etiketlerin kaynağın konusunun tanımlanması açısından rolünü ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada şu sonuçlar elde edilmiştir:

Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi’nin kataloğunda bazı sıkıntılar olduğu görülmektedir. Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi koleksiyonunda “Kütüphanecilik ve Bilgi Bilim” konusunda, İngilizce kitaplar yoğunlukta olup, bu konudaki koleksiyon çok güncel değildir. Kitapların dokuz tanesine konu başlığı atanmamıştır. Konu başlığı olmayan kitapların kataloglama hatasına maruz kaldığı düşünülmektedir. Çalışma kapsamına alınmış olan Kütüphanenin “Kütüphanecilik ve Bilgi Bilim” koleksiyonunun konu başlıkları açısından bu tür sorunlu bir duruma sahip olması, konu başlığı veren ekibin çoğunlukla kütüphanecilerden oluştuğu ve bu konudaki koleksiyonun içeriğine kendi alanları olduğu için daha hâkim oldukları göz önünde bulundurulduğunda oldukça düşündürücüdür.

Katalogda yer alan kitaplara konu başlığı vermede dil açısından belli bir standart olmadığı anlaşılmıştır. Almanca, Fransızca ve İngilizce kaynaklar için özellikle İngilizce konu başlığının olması, koleksiyonun bir üniversite kütüphanesine ait olduğu ve üniversite bünyesinde yurt dışından gelen öğrenci ve öğretim elemanlarının olduğu düşünüldüğünde bir hayli önemlidir.

LibraryThing’de yer alıp da etiket atanmamış 24 adet kitap olması, bu kitaplara ilişkin herhangi bir konusal tanımlayıcı unsur bulunmadığı için bu kitaplara farklı kullanıcılar tarafından erişimde sıkıntı yaşanabileceği anlamına gelmektedir.

Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi’nin kataloğunda kullanılan LC konu başlıkları ile LibraryThing’de verilen etiketler arasında sayı açısından anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Konu başlığı ve etiket sayısı açısından ise yıllara göre farklılık bulunmakta ve bu farklılık özellikle 1990 yılı öncesi ve sonrasındaki kitaplara verilen etiket sayılarında göze çarpmaktadır.

Konuların giderek disiplinlerarası bir hal almaya başlaması sonucu kaynakların konularının sadece belirli konu başlıkları ile sınırlanmasının çok doğru olmadığı düşünülmektedir. Bunun için, günümüz koşulları ve buna bağlı olarak değişen kullanıcıların bilgi arama davranışları dikkate alındığında, kullanıcılar tarafından oluşturulan etiketlerin kataloglara eklenmesi ve LibraryThing gibi platformlarla entegrasyonun sağlanması, kullanıcıların bilgi arama davranışlarını ve bilgiye erişimlerini olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Konuların giderek disiplinlerarası bir hâl almaya başlamasının bir diğer sonucu olarak kataloglamada alan uzmanlarına da yer verilmesinin kaynakların doğru şekilde tanımlanmasını kolaylaştıracağı tahmin edilmektedir.

Bilginin düzenlenmesi ve kataloglama eğitiminde yeni nesil kütüphane kataloğu ve etiketleme yaklaşımlarına da yer verilmesi, gelişmelere ayak uydurabilmek açısından son derece kritik bir öneme sahiptir.

Gerçekleştirilen bu çalışmaya ek olarak, daha sağlıklı çıkarımlarda bulunabilmek için kütüphanecilik ve bilgi bilim alanında çalışan uygulamacıların görüşlerini, konu başlığı verme konusunda karşılaştıkları sıkıntıları, etiketleme yaklaşımına yönelik bakış açılarını yansıtan çalışmalara da ihtiyaç vardır.

Teşekkür

Çalışmada yer verilen H. Ü Kütüphanesi’nin katalog verilerinin sağlanması konusunda yardımcı olan H. Ü Beytepe Kütüphanesi Danışma ve Eğitim Biriminden Cihan Doğan’a, çalışmaya değerli görüşleri ile destek olan hocalarım Prof. Dr. Nazan Özenç Uçak, Doç. Dr. Umut Al ve Arş. Gör. Güleda Doğan’a teşekkürlerimi sunarım.

Kaynakça

- Adler, M. (2009). Transcending library catalogs: A comparative study of controlled terms in Library of Congress Subject Headings and user-generated tags in LibraryThing for transgender books. *Journal of Web Librarianship*, 3(4), 309-331. <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/19322900903341099> adresinden erişildi.
- Carman, N. (2009). *LibraryThing tags and Library of Congress Subject Headings: A comparison of science fiction and fantasy works* (Yüksek lisans tezi, Victoria University of Wellington, Yeni Zelanda). <http://researcharchive.vuw.ac.nz/bitstream/handle/10063/1272/thesis.pdf?sequence=1> adresinden erişildi.
- Case, D. O. (2002). *Looking for information: A survey of research on information seeking, needs, and behavior*. USA: Academic Press.
- Glushko, R. J., Maglio, P. P., Matlock, T. ve Barsalou, L. W. (2008). Categorization in the wild. *Trends in Cognitive Sciences*, 12(4), 129-135. <http://faculty.ucmerced.edu/tmatlock/papers/paper-categorization-in-wild.pdf> adresinden erişildi.
- Golder, S. A. ve Huberman, B. A. (2006). Usage patterns of collaborative tagging systems. *Journal of Information Science*, 32(2), 198-208. <http://jis.sagepub.com/content/32/2/198.full.pdf+html> adresinden erişildi.
- Library of Congress. (2015a). *Library of Congress Subject Headings*. <http://id.loc.gov/authorities/subjects.html> adresinden erişildi.
- Library of Congress. (2015b). *Subject Headings & Genre/Form Terms*. <http://www.loc.gov/aba/cataloging/subject/> adresinden erişildi.
- LibraryThing Zeitgeist*. (2015). <https://www.librarything.com/zeitgeist> adresinden erişildi.
- Lu, C., Park, J. ve Hu, X. (2010). User tags versus expert-assigned subject terms: A comparison of LibraryThing tags and Library of Congress Subject Headings. *Journal of Information Science*, 36(6), 763-779. <http://jis.sagepub.com/content/36/6/763.full.pdf> adresinden erişildi.
- Matusiak, K. (2006). Towards user-centered indexing in digital image collections. *International Digital Library Perspectives*, 22(4), 283-298. http://www.jasonmorrison.net/iakm/cited/Matusiak_user-centered_indexing_digital_image.pdf adresinden erişildi.
- Rosenfeld, L. (2005). *Folksonomies? How about metadata ecologies?* http://www.louisrosenfeld.com/home/bloug_archive/000330.html adresinden erişildi.

- Shirky, C. (2005). *Ontology is overrated: Categories, links, and tags*. http://www.shirky.com/writings/ontology_overnated.html adresinden erişildi.
- Sinclair, J. ve Cardew-Hall, M. (2008). The folksonomy tag cloud: When is it useful? *Journal of Information Science*, 34(1), 15-29. <http://jis.sagepub.com/content/34/1/15.full.pdf+html> adresinden erişildi.
- Spink, A. ve Cole, C. (2004). Introduction to information seeking research. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 55 (8), 657-659. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/asi.20014/pdf> adresinden erişildi.
- Springer, M., Dulabahn, B., Michel, P., Natanson, B., Reser, D., Woodward, D. ve diğerleri. (2008). For the common good: The Library of Congress Flickr Pilot Experiment. http://www.loc.gov/r/print/flickr_report_final.pdf adresinden erişildi.
- Thomas, M., Caudle, D. M. ve Schmitz, C. M. (2009). To tag or not to tag? *Library Hi Tech*, 27(3), 411-434. <http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/07378830910988540> adresinden erişildi.
- Tonta, Y. (2012). Bilgi sınıflama, bilgi düzenleme ve bilgi erişim. Ö. Külcü, T. Çakmak, N. Özel (Yay. Haz.), *Prof. Dr. K. Gülbün Baydur'a armağan* içinde (s. 155-172). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
- Voss, J. (2007). *Tagging, folksonomy & co-renaissance of manual indexing?* http://arxiv.org/PS_cache/cs/pdf/0701/0701072v2.pdf adresinden erişildi.
- Wal, T. V. (2006). *Understanding folksonomy (tagging that works)*. 8 Eylül 2006'da Brighton, İngiltere'de gerçekleştirilen sunuş slaytları. http://s3.amazonaws.com/2006presentations/dconstruct/Tagging_in_RW.pdf adresinden erişildi.
- Wal, T. V. (2007). *Folksonomy: Folksonomy coinage and definition*. <http://vanderwal.net/folksonomy.html> adresinden erişildi.
- Weibel, S. (2006). *Hybrid vigor*. http://weibel-lines.typepad.com/weibelines/2006/03/hybrid_vigor.html adresinden erişildi.
- Westcott, J., Chappell, A. ve Lebel, C. (2009). LibraryThing for libraries at Claremont. *Library Hi Tech*, 27(1), 78-81. <http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/07378830910942937> adresinden erişildi.
- Wilson, T. D. (2000). Human information behavior. *Informing Science*, 3(2), 49-55. <http://www.inform.nu/Articles/Vol3/v3n2p49-56.pdf> adresinden erişilmiştir.

Mekândan Bağımsız Rezerv Hizmeti: Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi

Burcu Muratoğlu¹, Deniz Han²

Öz

Bu çalışmada, Suna Kıraç Kütüphanesi (SKK)'nin mevcut rezerv hizmetlerinin tanıtımı, değişen teknoloji ve ihtiyaçlar doğrultusunda mevcut sistemi iyileştirmek amacıyla geliştirilen pilot proje anlatılmıştır. Bir akademik dönemde rezerv sistemindeki kitapların ne kadarının e-kitap olarak temin edilebileceği proje kapsamında araştırılmıştır. Çalışma sırasında karşılaşılan zorluklar; dijital haklar yönetimi (DRM) çerçevesinde, e-kitapların yüksek maliyetleri, kaç kullanıcı tercih edilmesi gerektiği, farklı platformlar ve lisanslama sorunları ile sosyal bilimler-fen bilimleri alanlarındaki kitapların farkları gibi konular üzerinde durulmuştur.

Bu proje sonunda elde edilen verilerle, mekândan ve zamandan bağımsız e-rezerv materyallerinin, sınırlı sürede ödünç verilen basılı materyallere oranla kullanım farklılıklarını incelemek için, iki hizmetin kullanım istatistikleri paylaşılmış, dönem sonunda öğrencilere memnuniyet anketi uygulanıp ayrıca zaman, mekân ve personel ilişkilendirilmesiyle elde edilecek kazanç belirtilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Rezerv, e-rezerve, e-rezerv projesi, e-kitap, Suna Kıraç Kütüphanesi.

Giriş

Suna Kıraç Kütüphanesi (SKK) kurulduğu 1993 yılından itibaren, öğrencilere destek olmak amacıyla, ders materyallerini 2 saat süre ile rezerv hizmeti olarak sağlamaktadır. Bu uygulama son yıllarda, gelişen teknoloji ve ihtiyaçları karşılamak amacıyla, e-rezerv ile de desteklenmiştir. E-rezerve eklenen materyaller, telif haklarına uygun olacak şekilde, kitabın bir bölümü ya da bir makale şeklinde olmaktadır. Her hafta güncellenen bu materyaller, personele ek iş olduğu gibi, öğrencinin de tam olarak ihtiyacını karşılamamaktadır.

Buradan yola çıkılarak, e-rezerv hizmetinin, basılı materyalin bir kopyasının elektronik olarak da sağlanması yoluyla verildiği daha etkili bir işleyişe dönüştürmek amacıyla, bu pilot çalışmanın yürütülmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma sonucunda, elektronik kaynakların sağlanma yöntemleri, karşılaşılan zorluklar ve çalışmanın faydaları belirtilmiş, basılı ve elektronik rezerv materyallerinin kullanım istatistikleri karşılaştırılarak çalışmanın başarısı ölçümlenmiştir.

Koç Üniversitesi hedef bazlı çalışan bir kurumdur. Bu doğrultuda Mart 2015 tarihinde, kütüphane personeli olarak hedef belirleme toplantılarını geride bırakırken, “Elektronik Rezerv” projesi listede yerini almıştır. Belirlenen bu hedeften ve yönetimin de onayından sonra, ön çalışma olarak, durum tespiti yapılmıştır. SKK olarak, “rezerv ve e-rezerv hizmetinde neler yapmaktayız, bu hizmeti nasıl daha iyiye götürebiliriz, bunun için neler yapılmalı?” gibi sorulara cevap aranmıştır. Yeni neslin ihtiyaçları ve hızlı yaşam gereklilikleri düşünüldüğünde, öğrencilerin rezerv materyallerine kampüs dışından da erişimleri giderek zaruri bir ihtiyaç haline gelmektedir. Bu doğrultuda, 2015-2016 güz dönemi için bir pilot proje önerisi getirilmiştir. Bu projeye göre, basılı rezerv materyallerinin yüzde kaçını elektronik olarak sağlayabileceğimiz araştırılmıştır.

¹ Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi, bmuratoglu@ku.edu.tr

² Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi, dhan@ku.edu.tr

Rezerv Hizmeti ve e-Rezerv Hizmeti

Basılı Rezerv Hizmeti

Kütüphane rezerv sistemi, zorunlu eğitim materyalleri olarak öğretim üyeleri tarafından yazılan veya seçilen ders materyallerine (örneğin; sınavlar, ders programları, problem setleri, okuma paketleri, ders notları, ders kitabı vs.) erişim sağlamaktadır. Bu uygulama ödev için gerekli materyalin kütüphane içerisinde öğrencilerin kullanımına hazır olduğunu garanti etmektedir (Koç Üniversitesi, 2015) Bu sayede her eğitim öğretim yılında öğrencilere derslerinde kullanacakları kaynaklara daha hızlı ve kolay erişim sağlanması amaçlanmaktadır.

Rezerv hizmeti sayesinde öğrenciler öğretim üyeleri tarafından belirlenen kaynaklara erişim olanağı bulmaktadır. Bu kaynaklar aşağıdaki gibidir.

- Ders kitapları
- Örnek sınavlar
- Ders programları
- Okuma paketleri
- Quiz (Kısa Sınav)
- Ödevler
- DVD
- Kitap bölümleri vb.

Rezerv kaynaklarının yarıyıl başlamadan tamamlanabilmesi için dönem başlamadan yaklaşık 3 hafta önce istekler “Doküman Sağlama Kütüphanecisi”ne iletilir. Bu sayede istekler Doküman Sağlama Kütüphanecisi tarafından tam zamanında sisteme eklenip kullanıma hazır hale getirilmektedir. Öğretim üyeleri tarafından belirlenen kaynaklar kütüphanede mevcut değilse, bu kaynaklar sipariş yoluyla temin edilmektedir.

Öğretim üyeleri kütüphanenin sahip olduğu materyaller haricinde, kendi sahip oldukları materyalleri de rezerv kaynakları arasına ekleyebilmektedirler. Bu kaynaklar kütüphane içinde, bu hizmete ayrılmış bir masada öğrencilerin kullanımına sunulmaktadır. Bu kaynaklara geçici yer numarası verilip barkod yapılandırılmaktadır. Yarıyıl sonunda, bir sonraki dönemde rezerve eklenmeyecek kaynaklar öğretim üyelerine iade edilmektedir (Koç Üniversitesi, 2012).

E-Rezerv Hizmeti

İletişim ve enformasyon teknolojisinin bireysel ve kurumsal hayatın ayrılmaz bir parçası olduğu günümüzde, teknolojik yetenekler sürekli gelişmekte, kurumsal işlemler hızla elektronik ortama doğru kaymakta ve buna bağlı olarak yapılan işlemlerden daha fazla verim elde edilebilmektedir. İnternet tabanlı uzaktan eğitim veya çevrimiçi eğitim, gerek bilgi merkezlerinde daha iyi bir hizmet vermek, gerekse bilgi yönetimi bölümlerinde eğitimin çağın koşullarına göre yapılmasını sağlamak için değerlendirilmesi gereken popüler eğitim modellerinden biri olmuştur (Odabaş, 2003).

Teknoloji ilerledikçe, kütüphaneciler de ders okumalarına ulaşım için yeni yollar aramaya başladılar. Rezerv kaynakları için bu yeni yöntem, e-rezerv olarak adlandırılmaktadır. Elektronik rezerv yöntemi ile bir bilgisayar aracılığı sayesinde kâğıt işlemleriyle uğraşmadan dijital olarak taranmış dokümanlara erişim olanağı sağlanabilmektedir (Sylvester, 2000). E-rezerv hizmeti standart rezerv hizmetinin aksine ders materyallerine 7/24 kampüs içi veya kampüs dışı erişimi sağlayan rezerv sisteminin geliştirilmiş halidir. Bu sistem, telif hakkı saklı olan materyallerin taratılmış kopyalarının elektronik ortama aktarılmasına olanak sağlamaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta, kütüphanenin (kütüphanenin) ya da öğretim üyesinin rezerve yerleştirdiği yayına sahip olması gereğidir. Bu nedenle e-rezerve eklenecek materyallere kütüphane ya da öğretim üyesi sahip değilse, ilgili materyal satın alma yoluyla temin edilmelidir. Bununla birlikte, internet üzerinden erişimi olan ya da açık erişim dergilerinde bulunan makaleler telif hakkı izni olmaksızın e-rezerv sistemine eklenebilmektedir. E-rezerv hizmetinin, daha gelişmiş bir kullanıcı gurubuna hizmet sunma, öğrenciler için hazırlanmış okuma listelerine erişim kolaylığı sağlama, kütüphane içinden veya dışından elektronik rezervlere daha hızlı ve daha rahat bir biçimde erişme olanağı sunma gibi amaçları bulunmaktadır (Sylvester, 2000).

Suna Kırac Kütüphanesi Rezerv Hizmeti Uygulamaları

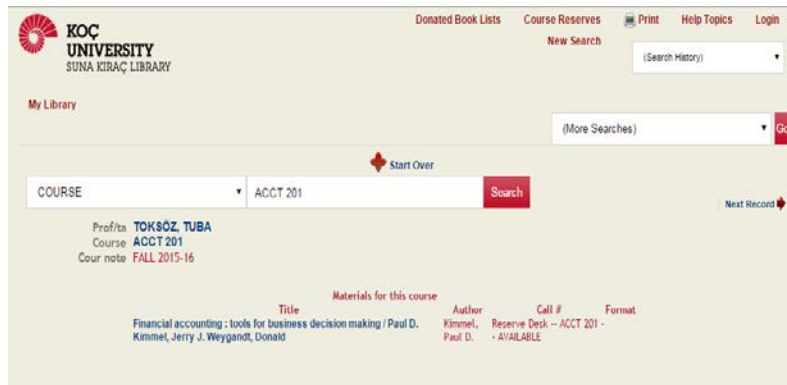
Suna Kırac Kütüphanesi'nde rezerv hizmeti 2005 yılında sunulmaya başlanmış olup, hizmet sadece basılı kaynaklarla sınırlandırılmamış, aynı zamanda teknolojinin gelişmesi ile birlikte e-rezerv sistemi de uygulamaya konmuştur. SKK'de rezerv hizmet akışı aşağıda sunulan sırada gerçekleştirilmektedir:

Rezerve eklenecek basılı kitap istekleri ve e-rezerve eklenecek okuma listeleri, öğretim üyeleri tarafından, çevrimiçi istek formu doldurularak, mail gönderilerek veya KUAIS (Koç University Academic Information System) altındaki ders kitapları listesi takip edilerek Doküman Sağlama Kütüphanecisi'ne iletilmektedir. Rezerv istekleri aşağıda “kitap” ve “e-rezerv” istekleri olmak üzere iki başlıkta açıklanmıştır.

Basılı Kitap istekleri

İlgili yarıyılı, derste okutulacak kitaplar, öğretim üyelerinin talebi doğrultusunda kütüphane rezerv sistemine eklenerek, öğrencilerin kullanımına sunulmaktadır. Öğretim üyelerinden gelen kitap istekleri sonrası rezerv materyalleri, Doküman Sağlama Kütüphanecisi tarafından sırasıyla aşağıda açıklanan işlemlerden geçirilmektedir.

Öncelikle rezerve konulması istenen kitabın koleksiyondaki durumu tespit edilmektedir. Kitap herhangi bir kullanıcının hesabındaysa 3 gün içinde iade edilmek üzere geri çağırılmaktadır. Kitap kütüphanede mevcut değilse siparişi (temin edilmesi) için satın alma birimine bilgi verilmektedir. Satın alınan ve hâlihazırda kütüphane dermesinde mevcut olan kitaplar üzerine ders kodu ve öğretim üyesi adı yazılarak katalog birimine gönderilmektedir. Katalog birimi ilgili yarıyıla ait geçici bir bibliyografik kayıt oluşturup kitabın üzerine ders kodu, öğretim üyesi ismi ve dönem adı yazılı olan geçici etiketi kitabın sırt bölümüne yapıştırılmaktadır. Katalog işlemleri biten ders kitabı rezerv kitaplarının bulunduğu raflara ders isimlerinin alfabetik sırasına göre yerleştirilmektedir. Rezerv kitapların durumu, kütüphane web sayfasından (Bkz. <http://library.ku.edu.tr/>) “katalog tarama”, “Ders kodu” ya da “Öğretim üyesi” adı girilerek kontrol edilebilmektedir.

Şekil 1. Rezerv Kitap Örneği

E-Rezerv İstekleri

E-rezerv isteklerinde de bir dizi işlemler yürütülmektedir. Öğretim üyelerinin birebir ya da mail yoluyla Doküman Sağlama Kütüphanecisi'ne iletmış oldukları ders programları (syllabus) ilk olarak incelenmektedir. Ders programlarında bulunan makale ya da kitap bölümlerinin kütüphane içerisindeki durumu kontrol edilmektedir. Kütüphanede bulunmayan kitap bölümü ya da makaleler satın alma yollarıyla temin edilmektedir. Makaleler temin edildikten sonra ders programı akışına göre her bir hafta için ayrı ayrı pdf olacak şekilde makaleler birleştirilmektedir. Düzenlenmiş olan haftalık bölümlere ders programındaki başlıklar verilecek şekilde geçici bir katalog oluşturulmaktadır. Şifrelendirilip sisteme aktarılan okumalara öğrenciler SKK web sayfası üzerinden “Katalog Tarama”, “Ders kodu” ya da “Öğretim üyesi adı” girerek kendilerine ait şifreleriyle erişim sağlayabilmektedirler (Bkz. <http://library.ku.edu.tr/>). Ders programlarında bulunan materyallere telif hakları gereği bazı kurallar belirlenmiştir. Telif hakları gereği uyulması gereken kurallar aşağıda sıralanmıştır.

E-rezerv koleksiyonuna telif hakkı iznine gerek olmadan yerleştirilebilen materyaller şunlardır:

- Eğitmenin ders notları (eğitmenlerin kendi izinleriyle eklenir), örnek testler, eğitmenin alıştırmaları/problem setleri veya eğitmenin hazırladığı diğer materyaller;

- Öğrencilerin çalışmaları (yazar olarak öğrencilerin izniyle);
- Hükümet yayınları;
- Kitaptan bir bölüm;
- Bir derginin herhangi bir sayısından bir makale;
- Herhangi bir kitaptan, gazeteden veya periyodik yayından bir çizelge, grafik, diyagram, çizim, karikatür veya resim (Koç Üniversitesi, 2015).

E-rezerv koleksiyonuna yerleştirilmeden önce telif hakkı izni alınmasını gerektiren materyaller aşağıda sıralanmıştır:

- Baskısı süren ya da baskısı tükenmiş bir kitabın tümü;
- Zorunlu ders kitapları;
- Ders paketinin tamamı;
- Bir kitaptan birden fazla bölüm;
- Bir periyodik yayının aynı sayısından birden fazla makale (Koç Üniversitesi, 2015).

Elektronik kaynakların kullanımını arttırmadaki temel amaçları; kullanıcının (öğrencinin) kampüste bulunma zorunluluğunu ortadan kaldırmak, kesintisiz erişim sağlamak ve fiziksel mekân kısıtlılıklarının önüne geçmek olarak sıralamak mümkündür. Koç Üniversitesi, uzaktan öğretim yönetim sistemlerini kullanmakta olup, öğretim üyeleri ve öğrencileri desteklemektedir. Suna Kırac Kütüphanesi de, 2016 yılı itibariyle, e-rezerv materyallerini bu eğitim yönetim sistemi içerisinde öğrencilerin kullanımına sunmaktadır.

Eğitim Yönetim Sistemi Uygulamaları

Öğretim Yönetim Sistemleri; eğitim içeriği hazırlanması ve yönetilmesi, dijital içeriklerin depolanması, paylaşılması ve organize edilmesine olanak sağlayan uzaktan eğitim teknolojilerini içermektedir.

Koç Üniversitesi, 2011 yılında uzaktan eğitim teknolojileri ile eğitimi desteklemeye başlamıştır. Bu kapsamda, halen kullanılmakta olan Eğitim Yönetim Sistemi aracı, ilk çözüm ortağıdır. Şu anda bu araçla, Kütüphane eğitimleri LIB101 Kütüphane Oryantasyonu ve RCAC Kütüphane Oryantasyon çevrimiçi ortamda verilmektedir. Bununla birlikte TIP Fakültesi'nin tüm dersleri (akademik takvimi takip etmedikleri için) ve sınavları bu platform üzerinden yapılmaktadır.

Buna ek olarak, 2014 yılında daha kurumsal bir çözüm arayışı ile yeni bir Öğretim Yönetim Sistemi (Learning Management System-LMS) uygulamasına başlanmıştır. Şu anda bu sistem, Koç Üniversitesi'nin kendi sistemi olan KUSİS ile entegre olmuş ve tüm dersler, dersleri alan tüm öğrenciler ve derslerin öğretim üyeleri tanımlanmış ve eşleştirilmiştir. 2015-2016 güz akademik döneminde, SKK e-rezerv materyalleri bu yeni sisteme yüklenip öğrencilerin kaynaklara buradan erişmesi sağlanmıştır. Bu aşamada, materyalleri sisteme yükleme işlemi Doküman Sağlama Kütüphanecisi tarafından yapılmaktadır. Ancak uzun vadede, öğretim üyelerinin derslerine ait elektronik materyalleri sisteme yüklenmesi planlanmaktadır.

E-Rezerv Projesi

SKK'nin uygulamakta olduğu e-rezerv sisteminde, zorunlu ders materyallerinde Dijital Haklar Yönetimi (Digital Rights Management-DRM) kuralları gereği kitabın tamamına uzaktan erişim imkânı bulunmamaktadır. Ayrıca, bir derse ait basılı rezerv kitabı, her 25 öğrenciye 1 kitap denk gelecek şekilde satın alınmaktadır. Kitaplar, her bir öğrenciye en fazla iki saatliğine ödünç verilmektedir. Özellikle sınav dönemlerinde basılı rezerv kaynaklarının öğrenci sayısına oranla sınırlı olması ve 2 saat süreyle ödünç verilebiliyor olmasının memnuniyetsizlik yarattığı gözlemlenmiştir. En fazla her iki saatte bir el değiştiren kitaplar, rezerv masasındaki personele fazladan iş yükü olarak yansımakta ve en çok da gece personelinin masada sabit kalmasına neden olmaktadır. Bu noktadan hareketle, basılı rezerv kaynaklarının elektronik kaynak olarak satın alınması ve kullanıma açılması hedeflenmiştir. 2015-2016 Güz döneminde, seçilen bir ders üzerinde pilot proje olarak başlatılan bu uygulamada karşımıza çıkan önemli başlıklar aşağıda sıralanmıştır:

- Sosyal bilimler ve Fen bilimleri alanlarındaki ders kitaplarının elektronik yayınlanma farklılıkları,
- Elektronik kitapların, basılı kitaplara oranla yüksek maliyetli olması,
- Elektronik kitapların genellikle koleksiyon olarak satılması, tek tek satın alımlarının zor olması,

- Basılı rezerv kaynaklarının geçen yıllardaki kullanım istatistikleri doğrultusunda, elektronik kopyaların satın alımlarında tekli/çoklu ve sınırsız kullanıcı seçeneklerinin değerlendirilmesi.

Basılı rezerv materyallerinin konu dağılımı incelendiğinde, sosyal bilimler alanındaki derslere ait kitapların çokça bir kısmının elektronik olarak sağlanamadığı fark edilmiştir. İçlerinde roman niteliğinde okuma kitapları da bulunan basılı rezerv kaynaklarının tamamının dijital olarak sağlanamayacağı anlaşılmıştır.

Haziran ayına gelindiğinde, kullanıcı ihtiyaçları gözlemlenmiş, kullanım istatistikleri karşılaştırılmış ve araştırmalar hızlanmıştır. Öncelikle bir maliyet analizi yapmak için, firmalara örnek kitap listeleri gönderilip ve basılı/elektronik fiyat çalışması yapmaları talep edilmiştir. Birden fazla firmadan alınan e-kitap fiyatları karşılaştırılmış, hangi firmanın daha fazla e-kitap sağlayabildiği değerlendirilmiştir. Eylül ayında, yapılan bu çalışmaların sonuçları değerlendirilmiş, akademik döneme yetişmeyen çalışmalar sebebiyle, 2015 güz döneminde de rezerv kaynakları basılı olarak sağlanmıştır.

Proje sırasında yapılan analizlerde, projenin güçlü ve zayıf yönleri karşılaştırılmış, karşılaşılabilecek tehditler ve elde edilecek kazanımlar ortaya konmuştur.

Projenin Güçlü Yönleri

E-Rezerv projesinin teknolojinin gelişmesiyle ve öğrenci ihtiyaçlarının farklılaşmasıyla ortaya çıkan değişim gereksinimlerine uygun, yenilikçi bir proje olduğu düşünülmektedir. Öğrenciler, ders materyallerine mekândan bağımsız olarak üniversite yerleşkesi içinden ve dışından, bilgisayar, tablet veya akıllı telefonlar aracılığıyla istedikleri zaman erişim sağlayabilmektedirler. Bu sayede teknolojik gelişmeler takip edilebilmektedir.

Bu projenin hayata geçmesi sonrasında öğrencilerin yeni sisteme kolay uyum sağlayabilecekleri öngörülmektedir. Öğrencilerin yüksek bir ortalamasının kişisel bilgisayar, tablet veya akıllı telefon sahibi olduğu düşünüldüğünde, bu araçları kullanmak konusunda fazladan bir eğitim verilmesine gerek duyulmayacağı bilinmektedir. Proje, her akademik kütüphanenin olduğu gibi, SKK' nın da birinci önceliği olan öğrenci odaklı eğitim anlayışına da uygun düşmektedir.

Projenin Zayıf Yönleri

Projenin, bizleri zorlayan ve değişimi tüm basılı rezerv materyallerinde uygulamamızı zorlaştıran bazı zayıf yönleri bulunmaktadır. Elektronik kaynakların, basılı kaynaklara oranla daha maliyetli olduğu bilinmektedir. Ayrıca, farklı platformlarda kullanıma sunulan kitaplar için platform ücreti talep edilmektedir. Öğrenciler için, farklı platformlara yönelmek ve her bir platformun kullanımını anlamak sorun teşkil edebilmektedir. Kütüphane açısından da öğrencinin kütüphane web sayfasından ayrılması projenin zayıf yönleri olarak sıralanmaktadır.

Projenin Tehdit Unsurları

E-Rezerv projesinin gerçekleşmesinin önünde bazı engeller bulunmaktadır. Bu engeller, zayıf yönlerden farklı olarak, dezavantajı avantaja çevirebileceğimiz taraflarının olmasıdır. Örneğin yayın evlerinin farklı satış modelleri vardır. Tek kullanıcı, üç kullanıcı veya sınırsız kullanıcı olarak erişim sunulan e-kitaplarda, bu e-kitapları kullanacak potansiyel öğrenci sayısına göre doğru modeli tercih etmek önemlidir. Az sayıda öğrencisi olan bir ders için, aynı anda 3 kullanıcı model yeterli olabilecektir. Ne yazık ki, basılı rezerv isteği olarak gelen kitapların tümünün elektronik versiyonu mevcut değildir. Bu durum, sosyal bilimler ve fen bilimleri alanları karşılaştırıldığında daha net görülebilmektedir. Fen bilimleri alanında yapılan yayınların elektronik kopyalarını bulmak görece kolay olmakla birlikte, bir roman veya sanat kitabının elektronik kopyasını bulmak mümkün olmamaktadır. Yine ayrıca, her yıl güncellenen basımlar, tehdit olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Örneğin 3. baskısını satın aldığımız bir kitabın gelecek yıl 4.baskısı piyasaya sürüldüğünde, elimizdeki kitap geçersiz olacaktır. Ancak, bu kitabın elektronik ortamda kiralama yoluyla edinilmesi durumunda, hem güncel basımlara erişim sağlamış hem de fiziksel mekândan kazanılmış olacaktır.

Kazanımlar

Bu projenin başarılı olması halinde elde edeceğimiz kazanım ise öğrenci memnuniyeti ve ihtiyaçların karşılanmasından ibarettir. Kütüphanelerin birincil önceliği olan kullanıcı memnuniyetinin karşılanması, bu projenin başarısı anlamına gelecektir.

Sonuç

Hali hazırda öğrencilerin ve öğretim üyelerinin memnun olduğu yapılan anket çalışmalarıyla ölçümlenmiş olan SKK rezerv hizmetini daha iyi bir noktaya getirmek amacıyla yapılan bu proje sonucunda kullanıcılar daha hızlı, daha kolay ve mekândan bağımsız olarak ders materyallerine erişim sağlayabileceklerdir. SKK e-rezerv projesi ile hedeflenen, günlük hayatta öğrencilerin sıklıkla kullandıkları mobil araçların ve kişisel bilgisayarların, kütüphane kaynaklarının etkin kullanımındaki rolünü arttırmaktır. Bu sayede daha fazla öğrenciye, daha etkin hizmet vermek amaçlanmaktadır.

Bu projenin başarılı olması halinde elde edeceğimiz kazanım öğrenci memnuniyeti ve ihtiyaçların karşılanması olarak hedeflenmiştir. Akademik kütüphanelerin birincil önceliği olan öğrenci memnuniyetinin karşılanması, bu projenin başarısı anlamına gelecektir. Fakat, tüm rezerv kaynaklarının elektronik ortamda sağlanamayacağı gerçeği kabul edildiğinden, önümüzdeki yarı yıllarda basılı ve e-rezerv hizmetinin eş zamanlı verileceği öngörülmektedir.

Halen üzerinde çalışılan proje tamamlandıktan sonra basılı ve elektronik rezervlerin kullanım istatistiklerinin alınıp karşılaştırılması ve öğrencilere memnuniyet anketi uygulanarak projenin başarısının ölçülmesi planlanmaktadır.

Kaynakça

- Koç Üniversitesi. (2012). *Rezerv hizmeti yönergesi: Y02-KD-008/SEB 002*. https://my.ku.edu.tr/sites/my.ku.edu.tr/files/yonergeler/Y02-KD-008-SEB-002_REZERV_HIZMETI_YONERGESI.pdf adresinden erişildi.
- Koç Üniversitesi. (2015). *Hizmetler: Rezerv istek*. <http://library.ku.edu.tr/reserverequest> adresinden erişildi.
- Odabaş, H. (2003) *İnternet tabanlı uzaktan eğitim ve bilgi ve belge yönetimi bölümleri*. http://eprints.rclis.org/8221/1/Internet_Tabanli_Uzaktan_Egitim.pdf adresinden erişildi.
- Önder, I. (2011). e-Kitap ve dünyada elektronik kitap yayıncılığı. *Türk Kütüphaneciliği*, 25(1), 97-105.
- Sylvester, G. (2000). University libraries-electronic reserve. *Journal Of Interlibrary Loan, Document Delivery & Electronic Reserves*, 11(2), 113. http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J110v11n02_09 adresinden erişildi.

Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi'nde Yeni Nesil Kullanıcılara Yönelik Yapılan Çalışmalar, Yenilikler ve Yaşanan Deneyimler

M. Sina Mater¹

Öz

Kayıt altına alınmış kaynakların korunması ve tekrar kullanılabilmesi için kütüphanelerin rolü ve önemi oldukça büyüktür. Geçmişten günümüze kadar geçen zaman zarfında yaşanan gelişimlerle doğanın doğal değişimi gibi kütüphaneler de gerek hizmet, gerek teknolojik gerekse mekansal değişimler ve gelişimler göstermişler; ayrıca bu değişimlere uygun öğrenme ve öğretme yöntemleri de geliştirmişlerdir. Geçmişte kullanıcı için çalışma alanını oluşturan bir takım temel unsurlar (masa, sandalye, koltuk, lamba vb.) kütüphane kullanımı açısından yeterliken, yaşanan teknolojik gelişmelere paralel olarak kullanıcıların beklentileri, istekleri ve bilgiye erişimleri bu unsurların ötesine geçmiştir. Kütüphanelere yönelik bu değişimlerle, alanların kullanımları yenilenirken, ergonominin ve teknolojinin gereklilikleri ile kullanıcı motivasyonu da düşünülmelidir. Bu sebeple belli başlı zamanlarda kütüphane binalarının iç tasarımlarının yenilenmesi gerekliliği ile yeni nesil kullanıcılara yönelik reel alanlar yaratılırken beraberinde sanal alanların da yaratılması bir o kadar doğal olacaktır.

Bu çalışmada Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi Binasının yenileme sürecine yönelik gerek planlama gerekse yaşanan problemlere ilişkin deneyimler ve karşılaşılan zorluklar aktarılmış; iç mimari yapıdaki yeni değişimlerin getirisi olarak kullanıcılara (pedagojik yöntemler baz alınarak) sağlanan yeni hizmetlerden ve yeni öğrenme modellerinden; ayrıca bu modellere uygun seçilmiş olan tasarımlardan da bahsedilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kütüphane binaları, yenileştirme, renovasyon, ergonomi, yeni nesil.

Giriş

Değişim ile yenilenme dünyanın oluşumundan bu yana doğanın ve insanın bir parçası olarak meydana gelmektedir. Günümüzde teknolojik değişimlerin getirisi olarak insanoğlu kendi ihtiyaçlarına uygun ortamlarda ve bu teknolojinin getirdiği artılardan faydalanabilmek için oluşturdukları alışkanlıklarıyla yaşamlarını sürdürmektedirler. Dolayısıyla değişen bir kullanıcı ve buna bağlı olarak artan ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır. Kullanıcısı olmayan bir kütüphane düşünülmemeyeceğine göre, değişen bu ihtiyaçların karşılanabilmesi için, kütüphaneler de hem binalarında hem de hizmetlerinde yenilikler yapmaktadırlar. Bu çalışmada kullanıcılarına yönelik yenilikler yapan dünyadan birkaç örnek inceledikten sonra Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi'nde yapılan yenileştirme çalışmalarından bahsedilecektir.

Yeni Nesil Kullanıcılar

90'lar kuşağı sonrası için yeni nesil kullanıcılar diyebiliriz. Dijital yerliler ve göçmenlerden (Tonta, 2009) sonra, X,Y, Z kuşakları olarak karşımıza çıkan bu nesle yönelik daha birçok kavram ortaya çıkmaya devam ediyor olacak; ancak ortada bir gerçek var ki o da tüm bu teknolojik değişime kolayca ayak uydurabilen, bir önceki

¹ Danışma Kütüphanecisi, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi, smater@ku.edu.tr

jenerasyonun genetik kodları aktarılmış ve mobil bir dünyanın nasıl kullanılabilceğinin farkında olan yepyeni bir nesil olarak geliyor ve değişiyor oluşlarıdır. (Popp, 2012) Bu bağlamda kütüphane kullanıcıları olarak karşımıza çıkan günümüz kullanıcıları için; özgür ruhlu, korkusuz ve bir o kadar da rahat oluşlarının yanı sıra meraklı, eğlenceye düşkün, ortak hareket etmeyi seven işbirlikçi bireyler de diyebiliriz. (Sadeh, 2007) Dahası bizi bundan sonra bekleyen kuşakları düşünenecek olursak; nasıl bir değişimin içerisine girmemiz gerektiği sorusu ilerleyen günlerde tüm kütüphanecilerin aklında olacak önemli sorulardan biri haline gelecektir.

Dünyada Kütüphane Binalarında Yaşanan Yenilikler

Eskiden beridir insanların akıllarında yer etmiş kütüphaneci ve kütüphaneler algısının hızla değiştiğinin hepimiz farkındayızdır. Bir zamanların o meşhur “Kütüphanede ne kadar çok kitap okuyorsunuzdur; ya da Bu kitapların hepsini okudunuz mu ?” soruları artık eskisi kadar çok karşımıza çıkmamaktadır. Özellikle yeni nesilden gelen sorular bazen onların ihtiyaçlarını karşılamak adına biz kütüphanelerin ne denli bir değişime hazır olmamız gerektiğinin çağrısı gibi görünebilmektedir. Bu değişim ihtiyacına “HDMI görüntü kablosu ödünç veriyor musunuz ?” sorusunu örnek gösterebilirim. Kullanıcıların talep ve istekleri bu denli değişimler gösterirken, kütüphanelerin bu değişime daha duyarlı yaklaşmaları gerekmektedir. Bu bildiride gerekli duyarlılığı göstermiş birkaç kütüphane örneğinden sonra Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi’nde yapılan yenilikler incelenecektir.

Yenilikçi Kütüphane Tasarımları ve Dünyadan Örnekler

Teknoloji ilerledikçe bilginin yazıldığı materyaller ve okuma araçları da değişim göstermektedir. Eskiden kütüphane binalarının düzgün ışıklandırılması ve kaynakların incelenebilecekleri oturma alanları kullanıcılar için yeterli iken, değişen birçok etken sayesinde, öncelikle insan sağlığı düşünülerek birçok araç gereç ergonominin gereklilikleri göz önünde bulundurularak tasarlanmaktadır ve üretilmektedir. Antik yunan kültüründe *Ergon*, iş, çalışma; *nomos* ise yasa anlamına gelmektedir. Bu da *Ergonomos* sözcüğünü yani “*Çalışma Yasası*” sözcüğünü oluşturmaktadır. Günümüze Ergonomi olarak gelen bu kelime kısaca “*fiziksel çevrenin insana uyumlaştırılması süreci*” olarak tanımlanmaktadır. (İncir, 2008) Günlük yaşamda yaptığımız her hareket sağlığımız için büyük bir önem teşkil etmektedir. Özellikle kütüphaneciler ve kullanıcılar için, toz, bilgisayar ve fare kullanımı sırasında oluşabilecek hastalıklar², ışık, ısı, nem, temizlik, doğru oturma pozisyonları, eğilme, kitap taşıma vb. birçok günlük hareket beraberinde de birçok soruna neden olabileme potansiyelini getirmektedir. (Küçükcan, 2007) Bu sebeple kütüphane binaları ve iç tasarımları günümüzde yeni neslin bakış açısına uygun olarak her açıdan ergonomik, bazen modern, bazen post-modern, bazen de eski ama iç tasarımı yeni binalar olarak ortaya çıkmaktadırlar. Aşağıda bu şekilde ergonominin gereklilikleri de düşünülerek tasarlanmış birkaç kütüphane binası incelenmiştir.

Amerika-Gedenkbibliothek – Berlin

Berlin’de bulunan Amerika-Gedenkbibliothek kütüphanesinin iç tasarımında ilk başta dikkat çeken, kitap raflarının sırtlarına ergonomiye uygun, *ideal vücut duruşu* düşünülerek eklenmiş bilgisayarlar olduğu görülmektedir. Hatta biraz daha dikkatli bakılacak olursa; monitörlerin de kendi içlerinde ayarlanabilir oldukları farkedilmektedir. Bunun yanı sıra rafların alt bölümlerine yerleştirilmiş kitaplar sırtlarındaki etiketler kolayca okunabilir konumda ve engelli kullanıcılara yönelik kolun rahatlıkla ulaşabileceği dereceli bir biçimde durmaktadır.

² Repetitive strain injury (RSI); çok fare/klavye kullanımı veya çok yazı yazımı sonrasında el ve bilekte oluşan şiddetli ağrı, sızı, uyuşma ile bu eylemlere devam edildiğinde tekrar eden hastalıktır.

Resim 1. Ergonomik Raflar
(“Amerika-Gedenkbibliothek”, 2015)

Middlebury Yüksekokulu Davis Aile Kütüphanesi – Amerika

Teknolojik gelişimlerden belki de en önemlilerinden birisi olan cep telefonları günümüzde artık hepimiz için vazgeçilmez bir araç haline almıştır. Akıllı telefonların da ortaya çıkışı ile kullanım daha da artmış ve çalışma ortamı açısından sessiz olması gereken kütüphaneler için ses bazında bir problem oluşturmaya başlamıştır. Özellikle telefon görüşmeleri yapmak için bina dışarısına çıkan kullanıcılar açısından bir değişimin yapılması gerekliliğinin farkında olan Davis Aile Kütüphanesi Resim 2’de görüldüğü üzere ses yalıtımlı özel telefon kabini sayesinde, kullanıcılarına kütüphane içerisinde diledikleri gibi cep telefonları ile konuşabilme imkanı sağlamaktadır.

Resim 2. Telefon Kabini
(Watson, 2012)

Kullanıcı ihtiyaçları kişiden kişiye fark gösterirken, yenilikçi iç tasarım araştırmaları sırasında kütüphane mobilyaları satan bir firmanın katalogunda gördüğüm bazı tasarımlar özellikle mobil ve teknolojik hayatın içerisinde yaşayan kullanıcıların batarya problemlerini tamamen ortadan kaldıracak nitelikteydi. Kütüphanelerde çalışma alanlarına eklenebilecek USB girişler ve güç üniteleri ile kullanıcıların ihtiyaçlarına yönelik oldukça önemli bir değişim yapılabilir. Özellikle “*Pardon Şarj aletiniz var mı ?*” sorusunu soran kullanıcıları çok olan bir kütüphane belki şarj cihazı bile ödünç verebilir.

Resim 3. Bretford Mobilya Firması'nın Piyasaya Sürdüğü Kütüphane 2.0 Serisi
(Lacey, 2013)

Amsterdam Üniversitesi Kütüphanesi – Amsterdam

Günümüz kullanıcıları rahat yaşamayı sever, özellikle kendisini evinde hissetmeyi daha da çok sever, bu durumda Amsterdam Üniversitesi Kütüphanesi kullanıcılarına böyle bir ortamı yaratmayı başarmış, başarılı iç tasarımı olan bir başka kütüphane örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir evin mutfağını andıran çalışma alanlarının yanı sıra, ses yalıtımlı grup çalışma kabinleri ile grup çalışmalarına yönelik sessiz çalışma ortamları da oluşturmuşlardır.

Resim 4. ve Resim 5. Amsterdam Üniversitesi Ortak Çalışma Alanları
(Burt, 2013)

Edith Cowan Üniversite Kütüphanesi - Avustralya

Kütüphane binaları eskiden sadece araştırma amaçlı olarak kullanılıyorduyduysa da artık günümüzde bir yaşam alanı olarak kullanılmaktadır. Ülkemizde dahi birçok kütüphane 7/24 hizmet vermeye başlamıştır. Uzun süreli çalışma temposunda bulunan kullanıcılar zamanla yorgun düşebiliyor; hatta çalıştıkları yerde uyuyakalabiliyorlar. Bunun üzerine Edith Cowan Üniversitesi Kütüphanesi “*Study Area Siesta / Çalışma Alanı Siestası*” başlığı altında iki adet uyku kabinini kütüphaneye eklemişlerdir. *Avustralya Ulusal Uyku Derneği*'nin yaptığı bir araştırmaya göre 20 ile 30 dakika arasında yaşanan kısa süreli uyku ile kullanıcıların konsantrasyonlarında ve performanslarında ciddi bir artış olduğu tespit edilmiştir. Bu sayede uyku kabini içerisinde 20 dakikalık kısa bir uyku ile öğrenciler kendilerini yenilenmiş olarak çalışmaya hazır hissedebilmektedirler. Bu kabinlerde uyuyan kullanıcılar 20 dakikalık dinlenme sonrasında, titreşimli koltuk, özel ses ve ışıklandırma ile yavaşça uyandırılmaktadırlar.

Resim 6. Edith Cowan Üniversitesi Kütüphanesi Uyku Kabini
("Study", 2014)

Herning Halk Kütüphanesi - Danimarka / Yüksekliği Ayarlanabilir Mobilyalar

Özellikle son dönemde kullanımı artan bir başka önemli değişimlerden birisi ise yüksekliği ayarlanabilir mobilyalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sayede kullanıcılar ya da kütüphaneciler ister ayakta isterse oturarak çalışabilmektedirler. Özellikle sağlık açısından da tüm gün oturmak zorunda kalındığı durumlarda oluşabilecek bel, sırt vb. rahatsızlıkların da önüne geçilebilmektedir. Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi de yüksekliği ayarlanabilir masalar ile kullanıcı ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Resim 7. ve Resim 8. Herning Halk Kütüphanesi Bilgi Masaları (InfoPods)
(Larsen, 2014)

Melbourne Üniversitesi Baillieu Kütüphanesi - 3D Yazıcılar

Son zamanların en popüler teknolojik donanımlarından birisi olarak kabul edilen 3D yazıcılar ile kullanıcılar tasarladıkları ya da modelledikleri fikirlerin bir çıktısını alabilmektedirler. Resim 7'de görüldüğü üzere Melbourne Üniversitesi Baillieu Kütüphanesi'nde makers günleri bağlamında tüm kullanıcılara açılmış olan bir 3D Yazıcı görünmektedir. Ülkemizde ise belli bir ücret karşılığında Makers Türkiye atölyelerine katılabilir ve burada 3D yazıcılar ile ilgili daha detaylı bilgiler alabilirsiniz.³

³ Ayrıca bkz. www.makersturkiye.com

Resim 9. Melbourne Üniversitesi Baillieu Kütüphanesi 3D Yazıcı Bölümü
("We're doing", 2012)

Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi Yenileştirme Çalışmaları

Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi 1993 yılında Koç Üniversitesinin kuruluşundan itibaren yenilikleri takip etmekte, kütüphanecilik alanındaki değişimlerin farkında olup, kullanıcılara, onların ihtiyaçlarını en iyi biçimde karşılayabilecekleri ortamı yaratmayı görev edinmektedir. Bu bağlamda kullanıcı ve kütüphaneciler için her zaman yenilikçi bir kütüphane olmaya özen göstermiştir. Aşağıda bahsedilecek renovasyon çalışmaları 2013 yaz dönemi itibarıyla başlamış olup halen devam etmektedir. Bu süre zarfında yenileme çalışmalarının birinci aşaması bitmiş olup ikinci aşaması ise 2016 yaz döneminde başlayacaktır.

Neden Yenileştirme Çalışmalarına Başlandı

Yenileştirme çalışmalarına kütüphanenin daha öncesinde belirlenen belli başlı planlarının gerçekleştirilebilmesi ve üniversitenin mevcut yapısındaki değişimler sebebiyle başlanmıştır. Bu değişimler kısaca aşağıdaki gibi açıklanabilir:

- Kullanıcı ihtiyaçlarının günün her saatinde karşılanabilmesi için 7/24 çalışma saatlerine geçilmiş olunması,
- 7/24 çalışma saatlerine geçiş ile kütüphanenin bir yaşam alanı olarak kullanılmaya başlanması,
- Üniversite popülasyonunun ciddi bir şekilde artışı,
- Değişen kullanıcı ihtiyaçları,
- Öğrencilerin etkileşimlerine uygun çalışma alanları oluşturmak (Ortak Öğrenme Merkezi/Learning Commons),
- Yeni teknolojik araç ve gereçler için uygun alt yapıyı sağlamak,
- Her geçen gün artan kütüphane eğitimleri için sınıflara gitmek yerine öğrencilere bu eğitimleri kütüphane ortamında sağlamak,
- Artan nüfus ile oluşabilecek ses artışını engellemek.

7/24 Açık Kütüphane

Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi, artan kullanıcı sayısı ile birlikte bilgiye her daim erişilebilmesini sağlamak amacıyla, haftanın yedi günü, günün yirmi dört saati hizmet verecek şekilde çalışma saatlerini 2010 yılından itibaren değiştirmiştir. Bu sayede kullanıcılara yeni bir yaşam alanı oluşturulurken, bir yandan da bilgiye erişim ve gelen soruların zamanında karşılanması sağlanmıştır. Özellikle kütüphanenin 7/24 çalışma saatine geçişiyle öğrencilerde yeni bir kütüphane geleneği oluşmaya başlamış, kütüphane sadece ders çalışma ortamı olarak görülmeğe çıkmış, kampüs içerisinde yeni bir yaşam alanı ve yeni bir sosyalleşme alanı olarak da görülmeye başlanmıştır.

Kompakt Raf Sistemi ve Değişen Ortak Öğrenme Alanları

Kütüphanenin uzun zamandan beri ortak öğrenim alanı (learning common) ve bir öğrenim merkezi yaratma planı mevcuttur. Bu sebeple kütüphanenin 2. katının bu plana uygun bir biçimde dönüştürülebilmesi için bu katta bulunan tüm kitapların diğer katlara taşınması ve taşınma sonucunda kullanıcıların alışmış oldukları bu kaynaklara erişimlerinin de hızlı, etkin ve tek bir noktadan sağlanabiliyor olması gerekiyordu. Bu nedenle binanın bodrum katına kompakt raf sisteminin yapılmasına karar verilmiştir. Kompakt raf sistemi, özel olarak hazırlanmış raylar üzerinde tekerlekleri vasıtasıyla hareket ederek birbirinden ayrılan ve birbirine yanaşan dolap serilerinden oluşmaktadır. Projenin başlaması için özellikle 2013 yaz dönemi seçilmiştir. Bu sayede kütüphane kullanıcısının en az olduğu dönemde tüm tadilat ve taşınma işlemleri tamamlanabilecek ve yeni gelen kullanıcılarla birlikte, mevcut kullanıcılara yepyeni bir raf sistemi ile yeni döneme başlanabilecekti. Yapılan çalışmalar sonucu kompakt raf sistemi sorunsuz bir şekilde bodrum katına uygulandı. Tüm taşınan kitaplar, deneyimli kütüphaneciler ile birlikte raflara teker teker konuldu, herhangi bir kayıp ya da yanlış yerleşim olmaması açısından da tüm katlarda sayım yapıldı.

Son olarak kompakt raf sisteminin nasıl kullanılacağına dair öğrencilere eğitim videoları, oryantasyon dönemi uygulamalı eğitimler verilerek, bu sisteme kolaylıkla adapte olmaları sağlandı. Böylelikle kütüphanenin 2. katı artık değişim için uygun hale gelmiştir.⁴

Resim 10. SKK Kompakt Raf Sistemi İnşaat Aşamaları

Grup Çalışma Odaları / Duvarlara yazı yazmak serbesttir

Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi binası içerisinde 1. ve 2. katlara dağılmış toplam 13 grup çalışma odası bulunmaktadır. Bu alanlar öğrencilerin ortak çalışmalarına uygun olarak tasarlanmış ve ayrıca projeleri ile ilgili fikirlerini ya da dersleriyle ilgili örnekleri yazabilecekleri beyaz tahta ile donatılmıştı; ancak ne var ki bu tahtanın yetmediği durumlarla karşılaşılabiliniyordu. Özellikle son zamanlarda artan, odanın camlarına yazılan örnekleri de görmeye başlayınca özel bir çözüm uygulaması ile odalar içerisinde bulunan duvarlar yazıma uygun hale getirildi. Bu sayede artık Grup çalışma odalarımızda “*duvarlara yazı yazmak serbesttir*”.

⁴ Yapılan yenileştirme çalışmaları ile ilgili görseller için <https://www.flickr.com/photos/sklibrary/> Flickr adresimizi inceleyebilirsiniz.

Resim 11. ve Resim 12 SKK Grup Çalışma Odaları

Her Yaşa Uygun Çalışma Ortamı

Kütüphane olarak sadece üniversite bünyesinde bulunan öğrencilere hizmet vermemekteyiz, fakülte üyeleri, idari personel, onların aileleri, dışarıdan gelen araştırmacılar, üye kullanıcılar vb. birçok kullanıcıya sahibiz; ancak özellikle bir kullanıcı tipi var ki en değer verdiklerimiz arasında yer alıyorlar. Yaşça küçük ama hayalgücü olarak sınırsız güce sahip çocuk kullanıcılarımızı da her zaman düşünmeye özen gösteririz. Bu sebeple onların kullanımlarına uygun özel bir çalışma ortamı oluşturduk. Bu sayede diledikleri gibi oyun oynayabilecekleri, kitap okuyabilecekleri, eğlenebilecekleri ve her şeyden önemlisi kütüphane bilinciyle yetişebilecekleri bir ortam yaratmayı amaçladık. Kütüphanenin 1. katında bulunan “**Çocuk Odası**” ile üniversitemizi ziyaret eden tüm çocuklarımız gelip burada zaman geçirebilirler, kütüphane kaynaklarını kullanabilirler. Hatta bazen büyükler bile bu alanı kullanmak için bizden yardım istiyorlar; ancak o bölüm sadece değerli çocuklara özel.

Resim 13. SKK Çocuk Odası

Yeni Kütüphane Seminer Odası

Kütüphane içerisinde bir seminer odasının bulunmaması sonucu, biz danışma kütüphanecilerinin eğitimleri sınıflarda vermeleri gerekiyordu. Bu durum büyük bir kampüs içerisinde bazen sınıflara zamanında girememek gibi, gün içerisinde sürekli koşmaktan yorgun düşme gibi, bazen de eğitim verecek birisini bulamamak gibi durumlara yol açıyordu. Her şeyden öte kütüphane ve kaynaklarını anlatmak için kütüphane ortamı dışarısında bir ortamda bulunmak vermek istediğimiz etkiyi azaltıyordu. Sadece bununla da kalmıyor üniversite popülasyonunun gün geçtikçe artması sonucu bazen öğretim üyeleri bile bazı derslerini grup çalışma odalarında yapmaya başlamışlardı. Bu durum beraberinde yeni bir seminer odasının gerekliliğinin işaretini bizlere gösteriyordu. Bu sebeple 2. kata yeni bir seminer odası yapılması planlandı. Yapılan seminer odasının duvarları özel ray sistemi ile düzenlendiği için oda istenilen vakitlerde 2 farklı sınıf ortamı şeklinde kullanılabilir. Gerekli durumlarda tek büyük bir sınıf şeklinde ayarlanabiliyor ya da final dönemlerinde çalışma alanı

oluşturabilmek için tamamen kaldırılabilir. Bir nevi tak çıkar seminer odası denilebilir. Özellikle duvarlarda kullanılan özel ses yalıtımı ile seminer odası içerisinde oluşan hiçbir ses dışarıdaki çalışma alanına yansımamaktadır. Bu sayede etrafta çalışan kullanıcılar rahatlıkla ders çalışabilmektedirler. Seminar odası içerisine çalışma masaları ile birlikte 40 kişi, iki ayrı sınıf olarak 20'şer kişi ve sadece koltuklarla 100 kişi rahatlıkla sığabilmektedir. Bu da final dönemlerinde seminer odasının kaldırılması sonucu 100 kişilik bir çalışma ortamı yaratabiliyoruz anlamını taşımaktadır.

Resim 14. ve Resim 15 SKK Tak Çıkar Seminar Odası

Ses Yalıtımlı Çalışma Alanları

Kütüphane olarak sessizliği severiz, bu durumda kullanıcılar için de ortak çalışma alanları yapılırken, artan kullanıcı sayısını ve 7/24 çalışma saatlerini de eklediğimizde oluşabilecek seslerin önüne de geçmemiz gerektiğini biliyorduk. Bu sebeple kütüphane katlarında ve grup çalışma odalarında özel ses yalıtımı çalışmaları yapılarak, sesin katlara dağılımını engellemeyi amaçlayarak, ses emilimi bina içerisinde artırıldı. Ses yalıtımlı grup çalışma kabinleri eklenerek bu alanlara kullanıcıların rahat çalışabilmeleri için bilgisayarlarındaki görüntüyü aktarabilecekleri televizyonlar ve özel kablosuz ses adaptörleri eklendi. Sunumları ya da çalışmaları ile ilgili görüntüleri kulaklıkları ve kütüphaneden ödünç alabilecekleri özel ses adaptörleri ile aynı anda 10 kişi sesli olarak dinleyebilmektedir.

Resim 16. SKK Grup Çalışma Odası Ses Yalıtımı Çalışması

Kütüphane Sessiz Çalışma Alanları

Kütüphanede gerçekleştirilen ses yalıtımı çalışmalarını destekler nitelikte kütüphane binası, üç önemli sessiz çalışma alanına ayrılarak üç farklı renk ile belirlendi. Kırmızı alan (Süper Sessiz Çalışma Alanı); Turuncu Alan (Sessiz

Çalışma Alanı); Yeşil Alan ise (Alçak Sesle Konuşma Çalışma Alanı) olarak ayrıldı. Bu sayede sessiz bir ortamda çalışmak isteyen kullanıcı 1. Katta bulunan Süper Sessiz Çalışma Alanını tercih ederken, grup çalışmalarını tercih eden gruplar, Grup Çalışma Odalarını ya da 2. Katta bulunan çalışma alanlarını tercih etmeye başladılar. Bu çalışma ile kütüphane içerisinde sessizlik ciddi bir şekilde sağlanmaya başlanmış oldu.

SÜPER SESSİZ ÇALIŞMA ALANLARI	SESSİZ ÇALIŞMA ALANLARI	ALÇAK SESLE KONUŞMA ÇALIŞMA ALANLARI
Tanım: Sessiz çalışma,Konuşmak yasak,Telefon görüşmesi yasak,Cep telefonları sessize ya da titreşime alınır,	Tanım: Sessiz okuma ve çalışma alanı,Çok az konuşma,Alçak sesle konuşma,Telefon görüşmesi yasak,Cep telefonları sessize ya da titreşime alınır,Grup çalışma odalarına girerken ve çıkarken sessiz olunur,	Tanım: Grup çalışma ya da diğerleriyle sessiz konuşma serbest,Sessiz konuşma serbest,Cep telefonları sessize ya da titreşime alınır,Kısa telefon görüşmeleri serbest,
Alan: 1. Kat	Alan: Bodrum Kat, Atrium, 24 Saat Çalışma Odası, 2. Kat	Alan: Grup Çalışma Odaları ve Teras

Resim 17. ve Resim 18. SKK Sessiz Çalışma Alanları

Orta Avlu Dergi Salonu'ndan Çalışma Alanına

Son olarak Orta Avluda bulunan Dergi salonunun ise kullanıcıların daha rahat bir şekilde çalışabilecekleri ve kaynakları okuyabilecekleri bir alana dönüştürülmesi kararlaştırıldı. Bu sayede bu alanda daha etkin bir oturma ve çalışma alanı oluşturuldu. Özellikle günlük gazete okumak ve öğle vakitlerinde zamanını geçirmek isteyen idari personel ve diğer tüm kullanıcılarımız için vazgeçilmez bir alan yaratılmış oldu.

Resim 19. ve Resim 20 SKK Orta Avlu (Atrium) Dergi Salonu – Çalışma Alanı

Öncesi

Sonrası

Sonuç

Yukarıda bahsedilen tüm yenilik ve değişimlerin getirilerini kısaca maddelendirecek olursak:

- Yenileştirme çalışmaları okulun kapalı olduğu yaz döneminde gerçekleştirildiği için öğrencilerde oluşabilecek olumsuz etkilerin önüne geçilmiştir.
- Yapılan değişimler ile 750 kişilik oturma kapasitesi 1000 kişiye kadar yükseltilmiştir.
- Ses yalıtımlı çalışma alanları ile geçmiş zamanlarda oluşan ses büyük bir oranda kesilmiştir.
- Yeni eğitim salonu ile aynı anda 2 farklı eğitim verilebilirken; kullanımın yoğun olduğu zamanlar okuma salonuna dönüştürülerek ekstra 100 kişilik oturma kapasitesi oluşturulmuştur.

- Her masa üzerine priz ve veri kablo hatları döşenmiş, wi-fi bağlantısı tüm mevkilerde güçlendirilmiştir. USB güç kaynağı girişli soketlerin de bir sonraki yaz döneminde masalara yerleştirilmesi planlanmaktadır.
- Bu değişimler ile kullanıcıların tepkileri anketlerle ölçülmüş ve %85'lik oranda beğenildiği görülmüş, öğrencilerde olumlu bir güven etkisi yaratarak yeni isteklerin gelmesini sağlamıştır.
- Yapılan yenileştirme çalışmalarının ilk bölümü tamamlanmış; ancak sonraki çalışmalara okul dönemi sebebi ile ara verilmiştir.

Yeni neslin ihtiyaçları teknolojinin ve eğilimlerin (trendlerin) değişimi ile artmaya devam ederken, kütüphanecilik de bu değişimin bir parçası olmaya devam ediyor olacaktır. Dünyadaki kütüphanelerden vermiş olduğumuz örnekler bu değişimlerin sadece bir kısmını taşımaktadır. Özellikle burada belirtilmemiş, takip edilmesinin yararlı olabileceği ve önerilebilecek birçok farklı hizmet ve teknolojik materyal de bulunmaktadır. Özellikle biz kütüphanecilere düşen en önemli görevlerden birisi, bu teknolojiye uyum sağlayabilen kütüphanelerin çeşitli ortamlarda bilgi paylaşımında bulunmalarını ve bu değişime nasıl uyum sağlanabileceği ile ilgili belirli zamanlarda eğitimler düzenlemelerini sağlamaktadır. Hatta personel değişimleri gibi programlarla da bu bilgilerin uygulamalı ve yerinde gösterilerek paylaşılması önerilebilir.

Kaynakça

- Amerika-Gedenkbibliothek Nach der renovierung.* (2015). http://www.zlb.de/ueberuns/presse/pressefotos.html?type=98&print=1&no_cache=1# adresinden erişildi.
- Burt, P. (2013, 4 Şubat). Amsterdam University Library learning spaces visit 28th January 2013 [Web blog mesajı]. <http://blogs.ucl.ac.uk/digital-education/2013/page/11/> adresinden erişildi.
- İncir, G. (2008). *Ergonomi: Çalışma ortamı ve fiziksel çevre: Gürültü, titreşim, aydınlatma, hava koşulları*: Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları.
- Küçükcan, B. (2007). *Üniversitelerde kütüphane binaları kullanım verimliliğinin yapı biyolojisi açısından incelenmesi*: İstanbul : Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi.
- Lacey, K. (2013, Mayıs). *The Business of: School Furniture: Innovative designs for tomorrow's learning.* <http://www.districtadministration.com/article/business-school-furniture> adresinden erişildi.
- Larsen, C. (2014). *Lammhults biblioteksdesign A/S, Herning Public Library, Denmark.* <http://www.lammhultsbiblioteksdesign.com/projects/projects/denmark/herning/herning-public-library> adresinden erişildi.
- Popp, M. P. (2012). Changing world, changing libraries: New literacies, new user needs, and leadership for change. *Reference & User Services Quarterly* 52(2), 84-89.
- Study area siesta. (2014, 14 Ağustos) *Edith Cowan University*. <https://www.ecu.edu.au/news/latest-news/2014/08/study-area-siesta> adresinden erişildi.
- Sadeh, T. (2007). Time for a change: New approaches for a new generation of library users. *New Library World*, 108(7/8), 307-316. <http://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/03074800710763608> adresinden erişildi.
- Tonta, Y. (2009). Dijital yerliler, sosyal ağlar ve kütüphanelerin geleceği. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(4), 742-768. <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/tonta-dijital-yerliler-tk-2009.pdf> adresinden erişildi.
- We're doing 3D printing at the University of Melbourne. (2012, 16 Ağustos). [Web blog mesajı]. <https://blogs.unimelb.edu.au/researchservices/2012/08/16/were-doing-3d-printing-at-the-university-of-melbourne/> adresinden erişildi.
- Watson, J. (2012, 12 Mart). Cell phone booths in Davis Family Library – Location update. [Web blog mesajı]. <http://sites.middlebury.edu/middblogs/tag/library-spaces/> adresinden erişildi.

Üniversitelerde Kütüphane - Kurum İmajı İlişkisi

Engül Demirdağ¹

Öz

Üniversiteler, bir ülkenin bilimsel araştırma yapan en önemli kurumlarıdır. Bilimsel araştırma faaliyetleri günümüz bilgi toplumunun gelişmesinin en temel ölçütleri arasında sayılmaktadır. Dolayısıyla, üniversiteler toplumsal gelişmenin temel kurumlarıdır. Bilgi üreten kurumların öncüleri olan üniversitelerin araştırma işlevlerini gerçekleştirirken gereksinim duydukları temel, bilgidir ve dolayısıyla bu bilgiye en hızlı ve kolay erişebilecekleri yerler de üniversitenin kütüphanesidir. İşlevsel kütüphanesi olmadan bir üniversitenin araştırma etkinliklerini sürdürmesi, akademisyen ve öğrencilerin kendi üniversitelerinden memnun olması çok zordur. Böylesine önemli bir ilişkinin söz konusu olduğu üniversite-kütüphane yapılanmasında üniversitenin başarısını belirleyen en önemli unsurlardan biri de üniversitenin kalbi olarak değerlendirilen kütüphanesi olacaktır. Ancak verimli ve işlevsel olabilen, kullanıcısının gereksinimlerini karşılayabilen, onunla iyi ilişkiler içinde olan, hizmet verdiği kitle tarafından doğru ve olumlu biçimde algılanan, olumlu imajı olan bir kütüphane, parçası bulunduğu üniversitenin amaçlarına ulaşmasına katkıda bulunabilir.

Bu çalışmada, öğrencilerin üniversite tercihlerindeki öncelikleri, kendi üniversitelerinin imajına yönelik algıları bu algıları etkileyen unsurlar ve kütüphanenin üniversite imajındaki önemi tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla İstanbul Ticaret Üniversitesi ve Koç Üniversitesi'nde 8'er kişiden oluşan çeşitli bölümlerden iki grup öğrenciyle 90 dakika süren odak grup görüşmesi yapılmıştır. Araştırmada öğrencilerin kütüphane hakkındaki düşünceleri araştırıldığı için görüşme daha önce kütüphaneyi kullanmış öğrencilerle yapılmıştır. Görüşmeler sonucunda toplanan verilerin özgün formuna sadık kalınarak araştırmaya katılan öğrencilerin ifadelerinden doğrudan alıntı yapılarak betimsel bir yaklaşımla veriler analiz edilmiştir. Verilerden edilen sonuçlara bakıldığında, kullanıcılarının beklentilerini karşılayabilen işlevsel bir kütüphanenin, üniversitenin imajına olumlu katkısı olduğu ve güçlü bir bağlılık rolü oynadığı görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Kurum imajı, üniversite kütüphaneleri, kütüphane imajı.

Giriş

En genel biçimde, herhangi bir kişi kurum ya da durum hakkındaki görüşlerin toplamı olarak ifade edilen kurumsal imaj (Peltekoğlu, 2014, s.565), insanların kurum hakkındaki düşüncelerinin etkileşiminden oluşur. Başarılı bir kurumsal imaj oluşturmak, hedef kitlelerin o kurumu doğru bilgilerle tanınması, hakkında olumlu izlenimlere sahip olması ile mümkündür. Olumlu imaj, kurumların saygınlığını artırır ve uzun süre ayakta kalabilmelerini sağlar. Kurumsal imaj, paydaşların kafasındaki izlenimlerden oluştuğu için kişilere göre olumlu ya da olumsuz olarak değişebilmekte ve kurumların birden fazla, farklı imajı olabilmektedir. Dolayısıyla kurum imajı bütüncül bir anlayışla, kurumu ilgilendiren tüm ölçütler hesaba katılarak incelenmelidir. Kurumlara rekabet avantajı sağlayan kurum imajı, kurumu aynı teknolojiye sahip, benzer ürünleri üreten rakiplerinden farklılaştıran önemli stratejik yönetim unsurlarından biridir. Bunun önemini kavrayabilmiş olan yöneticiler stratejik yönetim yaklaşımlarına kurum imajını eklemişlerdir. Bu çalışmada kurum imajı, üniversiteler ve üniversite kütüphaneleri açısından ele alınmıştır.

¹ İstanbul Ticaret Üniversitesi, Kataloqlama ve Sınıflama Sorumlusu, eaybaz@ticaret.edu.tr

Üniversite kütüphaneleri, üniversitenin pazarlama çalışmalarıyla uyumlu ayrı bir pazarlama planı yaparak, üniversitenin imajına ve sonucunda itibarına olumlu katkıda bulunabilirler. Üniversite yöneticileri, üniversitenin tanıtımında kütüphaneyi kullanarak üniversitenin asıl amacı olan bilimsel araştırmalara verilen önemin ön plana çıkmasını sağlayabilirler. Akademik kütüphanelerde istenilen imajın oluşması, kullanıcılarının tepkisini izleyerek ve ölçerek sağlanabilir. Üniversite yönetimi ve fakülteler de kütüphane hizmetlerini anlatarak, kütüphanenin tanıtımına ve imajına katkıda bulunabilirler. Bilgi kullanıcılarının talepleri giderek karmaşık hale geldikçe, tanıtım ve oryantasyon kütüphane imajının canlı kalmasını sağlayarak, kullanıcılarla kütüphane arasında güçlü bir bağlılık aracı olacaktır.

Araştırmanın teorik bölümünde, kurum imajı, üniversitelerde kurum imajı ve kütüphanenin üniversitenin imajındaki rolü üzerinde durulmuş; uygulama bölümünde de İstanbul Ticaret Üniversitesi ve Koç Üniversitesi'nde öğrencilerle yapılan odak grup görüşmesi doğrultusunda; öğrencilerin kütüphane kullanım alışkanlıkları, kütüphane kullanımlarını olumsuz yönde etkileyen unsurlar tespit edilmeye çalışılmış, üniversite ve kütüphane yöneticilerine üniversitenin ve kütüphanenin imajını olumlu yönde geliştirmeye yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Kurum İmajı

Alanyazında kurumsal imajla ilgili çalışmalar incelendiğinde oldukça fazla tanım olduğu görülmektedir. Bu tanımlardan bazıları şunlardır; kurumsal imaj, bireylerin bir kurumla planlı veya plansız etkileşimleri sonucunda istemli veya istemsiz izlenimlerine dayalı olarak oluşturdukları düşünceler, algılar, inançlar ve tutumlar toplamının zihindeki özet bir resmidir (Polat ve Arslan, 2015, s. 6).

“İmaj, bir kişi veya kurumun diğer kişi ve kurumların zihinlerinde isteyerek ya da istemeyerek bırakmış olduğu fikirler, anlayış ve değerlerdir” (Dinçer, 1998, s.2). İmaj, bu tanım ışığında en genel yaklaşımıyla, bireyin zihninde kurumla ilgili canlanan düşüncelerin etkileşimi sonucunda yavaş yavaş oluşan bir imge, bir resim olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözü edilen bu öğeleri ise, bilgilenme düzeyi, sahip olunan değer yargıları, sunulan olanak ve hizmetler oluşturmaktadır.

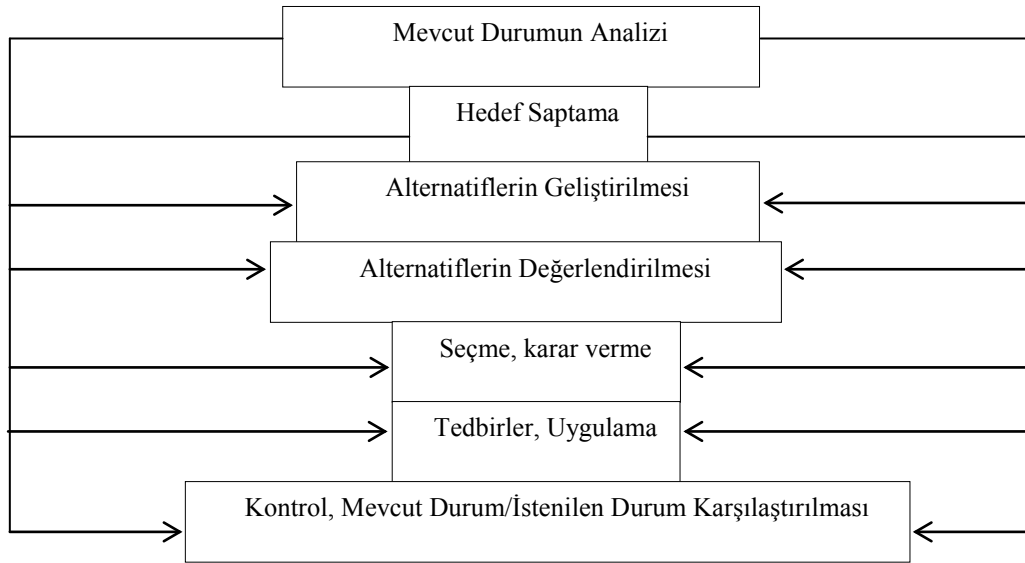
Peltekoğlu tarafından yapılan genel tanıma göre; herhangi bir kişi, kurum ya da olay hakkında görüşlerin toplamı olarak ifade edilmektedir. Kurumsal İmaj; kurumsal görünüm/tasarım, kurumsal iletişim ve kurumsal davranış unsurlarının toplamından oluşur ve işletmenin iç ve dış hedef kitlesi üzerinde güven yaratmak, sürdürmek, verimliliği artırmak ve uzun vadede itibara etki etmek gibi işlevleri yerine getirir (Peltekoğlu, 2014, s.573).

Yukarıda sıralanan tanımlara bakıldığında genel olarak, her kuruluşun bir imajı olduğu ve bu imajın, insanların kişilikleri ve kuruluşla yaşadıkları deneyimlere bağlı olarak olumlu ya da olumsuz olabildiği ve yönetilmesi gerektiğine vurgu yapıldığı görülmektedir.

Bu tanımların ışığında büyük başarılarla ulaşılmış, güçlü bir imajı olan örgütlere baktığımızda, çoğunlukla kurum için neyin önemli olduğu hakkında güçlü hislere sahip olduklarını görürüz. Başarılı olan örgütlerin hemen hepsinin ortak yönü; kim olduklarını ne yaptıklarını ve niçin yaptıklarını bilmeleridir. Örgütçe paylaşılan değerlerin olması ve tüm çalışanların bu değerleri benimsemesi başarıyı arttıran önemli unsurlar olarak değerlendirilmektedir (Aydm, 2012, s.46).

Bahsedilen değerlerin oluşması, uzun vadeli bir çalışma gerektirir. Bu çalışmanın, ürün kalitesi, hizmet, iletişim ve halkla ilişkilerde gelişme olmadan başarıya ulaşması zordur. Herhangi bir birey kurum hakkında imaj oluştururken yalnızca almış olduğu hizmetin kalitesi ve fiyatına bakarak değil, kurum hakkında edindiği bilgi ve başka tecrübelerini de göz önünde bulundurarak bir fikre varacaktır. Bu nedenle, müşterilerle ve çalışanlarla iletişimde etkili olmak, müşterilerin ve çalışanların işletmeye güven duymasını sağlamak, müşterilerle ve diğer hedef kitlelerle duygusal bağ kurmak amacıyla güçlü bir kurum imajı oluşturmak gerektiği ifade edilmektedir (Özüpek, 2013, s. 144).

Güçlü bir imaj çalışması tıpkı bir halkla ilişkiler kampanyası gibi, bir geribildirim çemberi içerisinde, aşağıdaki şekilde belirtilen aşamaların sırayla uygulanmasıyla gerçekleşir. Ayrıca bir imaj yaratma çabası ancak etkili kurum kimliği ve kurum felsefesi çalışmaları sonucunda başarıya ulaşabilir. Bir imaj çalışmasına başlarken yapılması gereken aşamalar sırayla şunlardır: mevcut imajın tespit edilmesi, hedef belirleme, alternatiflerin geliştirilmesi ve değerlendirilmesi, seçme ve karar verme, tedbirler ve uygulama, arzulanan imaja karar verilmesi, çalışmaların programlanması ve değerlendirme.

Şekil 1. İmaj Oluşturmanın Aşamaları (Okay, 2008, s. 259)

Şemada da görüldüğü gibi imaj çalışması bir seferlik bir çalışmayla değil, bir döngü içerisinde, belirtilen aşamalar sürekli tekrarlanıp değerlendirildiği taktirde kalıcı ve başarılı bir imaj oluşturulabilecektir. Ayrıca kurum imajı ile ilgili diğer usullarda dikkate alınmadır. Bu unsurlar aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Kurum İmajı İle İlişkili Kavramlar

Kurumsal imajın, kurum kimliği, kurum kültürü, kurumsal sosyal sorumluluk ve kurum itibarı ile etkileşimi çok yoğundur. Kurumsal imaj kavramı genellikle kurumsal itibar ve kurumsal kimlik kavramlarıyla karıştırılmaktadır. Bu kavramların temelde birbiriyle etkileşimleri bulunsa da, aşağıda özetlendiği gibi farklı anlamlar ifade etmektedirler.

Kurumsal kimlik; kurumun kendini kamuoyuna tanıtmak için kullandığı kurum adı, logosu, reklam sloganı vb. gibi semboller ve anlatımlardır. Örgüt kimliği oluşturmaya yönelik çalışmaların son hedefi imaj oluşturmaktır (Polat ve Arslan, 2015, s.9). Kurum kültürü; kurum imajının etkin ve başarılı olabilmesi için gerekli olan kurumsal değerlerin oluşmasını sağlar (Kılıç, 2004: s.82). Kurumsal sosyal sorumluluk; toplum yararına yapılan sportif, sanatsal, çevreyi korumaya yönelik girişimlerin, eğitim ve kültür faaliyetlerinin yapılması veya bu tür girişimlerin ekonomik olarak desteklenmesi, örgütün kamuoyu nezdinde, itibarının yükselmesine, imajının ise olumlu olmasına katkı sağlayacaktır (Karaköse, 2012, s.44). Kurumsal itibar ise; tarihi boyutu olan, örgütün algılanmasında uzun bir dönemi gerektiren ve imaj gibi yaratılabilen değil kazanılan bir kavramdır. Örgütsel imaj algısı kolay değişebilirken, örgütsel itibar kolay değiştirilemez (Polat ve Arslan, 2015, s.9).

Üniversitelerde Kurum İmajı

Her geçen gün artan üniversite sayısı, ve dolayısıyla artan tercih seçeneklerinin sonucu üniversiteler arasında da kıyasıya rekabet yaşanmaktadır. Yükseköğretimin ticarileşmesi ve bilginin ticari bir ürün mantığı ile alınır-satılır hale dönüşmesi artan rekabet vb. birçok faktör yükseköğretim kurumlarının bir işletme gibi algılanması ve çalışmasını zorunlu kılmaktadır (Penpece, 2014, s.17). Çünkü üniversiteler bir yandan nitelikli öğrenci ve öğretim elemanlarını kazanabilmek, bir yandan da kurumlar ve toplumla ilişkilerini geliştirebilmek için pazarlamaya ihtiyaç duymaktadırlar. Olumlu imaj ve itibar sahibi ve uluslararası rekabette başarılı bir üniversite olabilmek için markalaşmak büyük önem taşımaktadır. Güçlü bir marka olabilmek için pazarlama stratejilerindeki gelişmeleri takip etmek büyük önem taşımaktadır. Günümüzde pazarlama anlayışındaki değişim ürün odaklılıktan müşteri odaklılığa doğru gelişmektedir. Bu durum müşterilerin beklentilerini karşıladığı oranda başarıyı getirecek ve anlamlı olacaktır. Tüketici pazarlarına yönelik ürünler için olduğu gibi, üniversiteler açısından da pazarlama odaklılığa ihtiyaç her zamankinden daha fazla görülmektedir (Torlak ve Doğan, 2011, s.101).

Son yıllarda Türkiye’de uluslararasılaşma eğilimine girmiş olan üniversiteler, bu konuda son derece umut vadeden adımlar atarak, kendi örgütlenmelerini tamamlamakta, programlarını uluslararası nitelikte sunmak için çaba sarf etmektedirler. Geline nokta, doğal eğilimlerle güçlenen Türkiye’nin yükseköğretiminin uluslararasılaşma deneyimini, kalıcı ve sürdürülebilir kılabilmesi için kurumsallaşması ve markalaşması gerekmektedir (“Yükseköğretimin”, t.y).

Üniversite Kütüphanelerinin Önemi

Üniversitelerde bilgi ihtiyacının karşılandığı en önemli birimlerden biri kütüphanedir. Gerek dünyada, gerekse ülkemizde başarılı üniversitelere bakıldığında hepsinin aynı zamanda nitelikli kütüphanelere de sahip oldukları görülmektedir. Üniversitenin bilgi üretmek ve araştırma yapmak gibi asıl amacına hizmet eden kütüphanelere bu açıdan bakıldığında üniversite faaliyetleri üzerinde önemli role sahip oldukları söylenebilir. Üniversite öğrencileri, öğrenimleri sırasında kütüphaneyi ne kadar çok kullanırlarsa, öğrenim başarıları da o oranda artacaktır. Çünkü öğrenciler zengin koleksiyona sahip modern üniversite kütüphanelerinde, kendi konuları ile ilgili binlerce bilgi kaynağı bulabilir ve yararlanabilirler (Alar, 2004, s. 305). Bir konuyu kütüphanedeki bir çok kitap, dergi vb. bilgi kaynağı kullanarak öğrenen bir öğrenci ile, sadece derslerinde tuttuğu notları çalışan bir öğrencinin bilgileri ve öğrenim başarısının aynı olmayacağı bir gerçektir.

Üniversite kütüphaneleri sahip oldukları bu önemli rolün gereği; kurum imajına katma değeri olabilecek hizmetleri belirleyerek, rakiplerin hizmetlerindeki farklılıkları ve artı değerleri tespit ederek, kütüphane çalışanlarının kütüphaneyi benimsemelerini sağlayabilirler. Bunun için kütüphane çalışanları gerekli becerilere sahip olmalı, kütüphane imajı sürekli iç ve dış hedef kitle açısından ölçülerek, değerlendirilmeli ve eksiklikler giderilmelidir. Bu çalışmaların olumlu bir kütüphane imajı yaratmada etkili olacağı söylenebilir.

Üniversitelerin Kurum İmajında Kütüphanenin Önemi Üzerine Bir Odak Grup Çalışması

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Üniversiteler eğitiminin uluslararasılaşmasıyla birlikte yoğun bir rekabet ortamına girmişlerdir. Bu rekabet ortamında başarılı olabilmek, rakipler karşısında öne çıkabilmek için marka olmak bir zorunluluk haline gelmiştir. Üniversitelerin pazarda markalaşmalarıyla beraber, üniversiteye bağlı tüm birimler de ticari kuruluşların kullandıkları pazarlama stratejilerini kullanmaya başlamışlardır. Kütüphaneler kullanıcılarına ve paydaşlarına sundukları ürün ve hizmetlerin planlanması ve sunulması için pazarlama stratejilerini kullanabilirler. Üniversite kütüphaneleri bağlı buldukları kurumdan bağımsız olarak hareket etmeseler de üniversitenin pazarlamasında önemli rol üstlenebilirler. Bu noktadan hareketle araştırmanın amacı; üniversitelerin kurum imajında kütüphanenin rolünü belirlemek, üniversitelerin kurumsal imajını artırabilmek için kütüphanelerinin kurumsal imajından nasıl yararlanabileceklerine ilişkin önerilerde bulunmaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada, 2014-2015 eğitim-öğretim döneminde, İstanbul Ticaret Üniversitesi ve Koç Üniversitesi’nde lisans düzeyinde eğitim gören öğrencilerin, üniversitenin imajını genel olarak nasıl algıladıkları ve bu algılarının oluşmasında kütüphanenin rolü incelenmiştir. Bu iki üniversite; en az on yıllık bir eğitim geçmişine sahip olmaları, vakıf üniversitesi olmaları, kurumsal imajlarının olumlu olduğu düşünülmesi nedeniyle tercih edilmiştir. Araştırmada öğrencilerin kütüphane hakkındaki düşünceleri araştırıldığı için görüşme kütüphaneyi kullanan öğrencilerle yapılmıştır. Görüşmeler sonucunda toplanan verilerin özgün formuna sadık kalınmış, araştırmaya katılan öğrencilerin ifadelerinden doğrudan alıntı yapılarak betimsel bir yaklaşımla veriler analiz edilmiştir.

Bu kapsamda İstanbul Ticaret Üniversitesi ve Koç Üniversitesi’nde üniversitenin imajı, farklı fakülte ve bölümlerden rastlantısal olarak seçilen 8’er öğrenciyle odak grup görüşmesi yapılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Öğrencilerin kendi üniversiteleri ve rakip gördükleri üniversitelerin imajı hakkındaki düşünceleri tespit edilmeye çalışılmış aynı sorular üniversite kütüphaneleri içinde sorularak kütüphanelerin üniversitenin imajındaki rolü araştırılmıştır. Araştırmanın Türkiye’de üniversite kütüphanelerinin imajı konusunda yapılan ilk çalışma olması nedeniyle önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın Soruları, Bulguları ve Değerlendirilmesi

Regenthal (1992)'e göre kurumsal imaj, kurum kimliği etkilerinin çalışanlar, hedef grupları (müşteriler, ortaklar) ve kamuoyu üzerindeki sonucudur ve aşağıda sıralanan dört ana noktayı kapsamaktadır. Bunlar;

- ❖ kurum hakkındaki düşünce,
- ❖ kurumun tanınırlığı,
- ❖ kurumun rakipleriyle karşılaştırılabilirliği
- ❖ kurumun prestiji (Regenthal, 1992 ; Okay, 2008, s.245).

Araştırmanın soruları yukarıda belirtilen dört unsura göre hazırlanıp betimsel bir yaklaşımla veriler analiz edilmiştir. Odak grupta soru sorma yöntemi (Krueger ve Casey 2000)'e göre beş bölümden oluşur. Başlangıç, giriş, geçiş, anahtar ve bitiş. Bu formata dayanarak, katılımcılara 14 soru sorulmuştur. Görüşmelerde moderatörlüğü İstanbul Ticaret Üniversitesi'nde araştırma görevlisi İhsan Eken yapmıştır. Görüşmeler yaklaşık 90 dakika sürmüştür. Araştırma için iki üniversitede 2014-2015 eğitim-öğretim döneminde çeşitli bölümlerde okuyan her üniversiteden 8, toplam 16 öğrenci seçilmiştir. Öğrenciler seçilirken, kütüphane hakkındaki düşünceleri araştırılması nedeniyle kütüphane kullanım alışkanlıkları sorulmuş, daha önce kütüphaneyi kullanan öğrenciler seçilmiştir.

Sorular, üniversitelerin ve kütüphanelerin imajıyla ilgili olmak üzere ayrı ayrı incelenmiştir. Sorulara öğrencilerin verdikleri cevaplardan alıntılar yapılmış, ardından bütün öğrencilerin görüşleri değerlendirilerek genel bir analiz yapılmıştır. İstanbul Ticaret Üniversitesi öğrencileri "T.K.", Koç Üniversitesi öğrencileri "K.K" kısaltmalarıyla kodlanmıştır.

Üniversite Hakkındaki Düşünce

Katılımcılara "Okuduğunuz üniversite hakkında bilgiyi nereden aldınız? Üniversitenizle ilgili şu anki düşüncelerinizi açıklar mısınız?" soruları sorulduğunda aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır.

İstanbul Ticaret Üniversitesi öğrencilerinin 4'ü üniversitelerinden memnun olduğunu belirtmiş, 2'si sosyal olanakların (kampüs, kafe. vb.) yetersizliğinden dolayı %50 memnun olduğunu, 2 öğrenci ise memnun olmadığını belirtmiştir. Öğrenciler üniversitenin bulunduğu çevrede sosyal ve kültürel mekanların sayısının öğrencilere göre yetersiz olmasını, üniversite kampüsünün olmamasını memnuniyetsizliklerinin nedenleri olarak belirtmişlerdir.

T.K.4 "Genel anlamda pozitif düşünüyorum. Memnunum. Özel üniversitenin avantajlarından ve başörtüsü sorunundan dolayı tercih ettim. kendi araştırmalarım sonucu karar verdim. Hoca profilini beğendim. Okulun öğrencilerinden de bilgi aldım."

T.K.6 "... İTO'nun verdiği güvenceden dolayı tercih ettim. Özellikle hocalardan memnunum, yanlarına gidip soru sorabiliyoruz, konuşabiliyoruz. Ama dersane ortamı gibi, %50 memnunum diyebiliriz.

T.K.7 "Bölümden dolayı tercih ettim. Dışarda İstanbul Ticaret Üniversitesi bankacılık ve finans dediğiniz zaman biliniyor."

Koç Üniversitesi öğrencilerinin hepsi kendi üniversitelerinden memnun olduklarını, öncelikle bölüme karar verdiklerini sonrasında sosyal ortam, kurumun sağlayacağı olanaklardan dolayı Koç Üniversitesi'ni tercih ettiklerini aşağıdaki örnek ifadeyle belirtmişlerdir.

K.K.1 "Bölümüm işletme olduğu için üniversitenin ayırt edici olması gerekiyordu. Koç Üniversitesi benim diğer mezunlardan ayrılmamı sağlayacak. Akademik personelin kalitesi, biliniyor olması, okul gezisinde tanıtımının iyi yapılması benim tercihimde etkili oldu."

Üniversitenin Tanınırlığı

Türkiye'de en çok hangi üniversitelerin bilindiği ve nedenlerini belirlemek amacıyla katılımcılara, "Size göre Türkiye'de en çok hangi üniversiteler biliniyor? Nedenleri?" sorusu sorulduğunda aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır.

Devlet üniversitelerinden Boğaziçi, İstanbul, İTÜ, ODTÜ ve Hacettepe en sık tekrarlanan üniversitelerdir. Devlet üniversitelerinin tanınma nedenlerine baktığımız zaman, öncelikle köklü tarihlerinin olması, İstanbul Üniversitesi'nin şehirle bütünleşmesi, şehrin merkezinde olması. Boğaziçi Üniversitesi'nin eğitim kalitesi ve sağlayacağı imkânlardan dolayı bilindiği ifade edilmiş, ODTÜ ve İTÜ de mühendislikte en çok bilinen üniversiteler olarak belirtilmişlerdir. Dikkati çeken bir başka nokta devlet üniversitelerinin köklü tarihlerinin

olması nedeniyle bilinirliklerinin yüksek olması fakat eğitim kalitelerinin artık tartışılır olduğu düşüncesi olmuştur.

Öğrenciler bu bilinirliğin ve özelliklerin bölüme göre değiştiğini belirtmişlerdir. Bunu bir öğrencinin şu ifadesiyle özetleyebiliriz: “Mimar Sinan dediğimiz zaman iyi bir sanatçı çıkabilir ama mühendislik bölümleri olsa bile, iyi bir mühendis çıkar mı tartışılır. Teknik üniversiteden iyi bir mühendis çıkar diye düşünüyorum çünkü mühendislik için daha fazla imkânları var.” (K.K.7)

Üniversitenin Rakipleriyle Karşılaştırılabilirliği

Katılımcılara “Okuduğunuz üniversiteye rakip gördüğünüz üniversiteler hangileridir? Ve imajının iyi olmasının nedenleri?” sorulmuş aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır.

İstanbul Ticaret Üniversitesi öğrencileri rakip olarak bir üniversite belirtmemekle birlikte Türkiye’de en iyi üniversite olarak Koç ve Sabancı üniversitelerini eğitim kalitesi ve marka bilinirliklerinin yüksek olmasından dolayı okumayı arzuladıkları üniversiteler olarak belirtmişlerdir. Bu yöndeki bir öğrenci görüşü aşağıdaki gibidir:

T.K.8 “Koç ve Sabancı iyi ama onlar zaten aldıkları eğitim ücreti karşılığında size bütün imkânları sunuyorlar. Hocalarına da maddi açıdan iyi ücret ödedikleri için hoca sadece üniversitede çalışıyor ve dolayısıyla eğitimin kalitesi de iyi oluyor.”

Koç Üniversitesi öğrencilerinin hepsi yurtiçinde kendilerinden daha iyi üniversite olmadığını belirtmekle birlikte, Boğaziçi Üniversitesi’ni rakip olarak belirtmişlerdir. Boğaziçi dışında mühendislik alanında İTÜ ve ODTÜ de rakip olarak sayılan üniversiteler arasında.

K.K.4 “Boğaziçi’ni rakip olarak görüyorum. Yüksek puanlarla öğrenci almalarından dolayı.”

Koç ve Sabancı üniversiteleri her iki grubun katılımcıları tarafından en çok bilinen ve başarılı bulunan vakıf üniversiteleri olarak belirtilmişlerdir. Devlet üniversitelerinden Boğaziçi, İTÜ, ODTÜ ve Hacettepe en çok bilinen üniversiteler olsa bile eğitim kaliteleri ve sosyal olanaklarının başarılı vakıf üniversitelerine göre tartışılır olduğu belirtilmiştir.

Üniversitenin Prestiji

Katılımcılara “Sizce iyi bir üniversitenin özellikleri nelerdir? Devam etmekte olduğunuz üniversitenin imajı ile ilgili düşüncelerinizi açıklar mısınız?” soruları sorulmuş ve aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır.

İstanbul Ticaret Üniversitesi’nin prestijini etkileyen en önemli unsurun, üniversitenin İstanbul Ticaret Odası (İTO) tarafından kurulmuş olması ve İTO’nun sağlayacağı imkânlar olarak belirtilmiştir. Bu durumun ilk etapta üniversitenin bilinirliğini arttırdığını fakat sürekli İTO’dan dolayı bilinmesinin üniversitenin kendi imajının oluşmasını engellediğini vurgulamışlardır. Alanında tanınan ünlü akademisyenlerin olması ve akademisyenlerle iletişim kurabilme imkanı üniversiteden memnuniyeti arttıran nedenler olarak belirtilmiştir. Üniversite kampüsünün olmaması ve bulunduğu çevrede öğrencilere yönelik sosyal mekânların yetersiz olmasını da imajını olumsuz etkileyen nedenler olarak belirtmişlerdir. Öğrencilerden 7’si üniversitede kampüs ortamının olmamasını en önemli olumsuzluk olarak belirtmişlerdir.

T.K.5 “Benim ilk baktığım şey hoca profili. Hoca ve öğrenci kalitesi sizin seviyenizi de etkiler. Bölümün bilinirliği, eğitim kalitesi, öğrenci kalitesi. Konferans ve seminer gibi bilimsel etkinlikler de önemli. Tabi ki yemek, içmek gibi imkânlar, kampüs ve otopark ta önemli.”

T.K.7 Olumlu düşünüyorum genel anlamda. Sürekli okulun reklamlarını görüyorum, şehir dışından gelirken. Bölümüm açısından da. Mesela arkadaşlarım psikoloji okuyorlar, Haluk Hoca (Haluk Yavuzer) sizin üniversitede diyorlar.”

T.K.8 “... Üniversitenin asıl bilinmesi gereken bölümü ticari bilimler ama psikoloji ve hukuka önem veriliyor, ticari bilimler önemsenmiyor.”

Koç Üniversitesi öğrencilerine aynı sorular sorulduğunda aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır; Koç Üniversitesi öğrencilerinin hepsi kendi üniversitelerini prestijli bulduklarını, Koç Gurubu’nun desteği, Üniversitenin kendilerine bir ön kimlik sağlaması, yurtdışı bağlantıları ve Koç Üniversitesi’nin sağlayacağı kültürel ortamın önemli olduğunu belirtmişlerdir.

K.K.1 “Mezun olduğunda sağlayacağı imkânlar. Yurtdışı programları, erasmus. Yurtdışında farklı bir kültür tanıma imkânı sağlaması. Diğer yurtdışı okullarıyla iletişimi olması. Bir de üniversitenin düzenlediği konferans ve seminerler.”

K.K.6 “... Kütüphanenin mevcut koleksiyonunun yanı sıra uygun çalışma ortamı sağlıyor mu? Faal öğrenci kulüplerinin olması önemli. Kültürel ve sanatsal faaliyetler üniversiteyi üniversite yapan şeyler. Sadece Eğitim beklentisi çok eski şeyler..”

Her iki üniversitede öğrencilerin verdikleri cevaplara bakıldığında; öğrencilerin öncelikle okumak istedikleri bölüme karar verdiklerini, sonra o bölümün hangi üniversitede prestijli olduğunu araştırıp ona göre tercih yaptıklarını belirtmişlerdir. Sonrasında kampüs ve sosyal ortamın önemli olduğu bu olanakları sağlayan üniversitelerde ise beklentilerin yükseldiği üniversitenin öğrencilerine sunacağı yurtdışı bağlantılarının ön plana çıktığı ve kültür sanat etkinliklerinin üniversitenin prestijini etkileyen en önemli unsurlar olduğu belirtilmiştir.

Üniversitelerin Kurum İmajında Kütüphanenin Rolü

Daha önce de belirtildiği üzere görüşme soruları iki bölüm halinde oluşturulmuş öncelikle üniversitelerin imajı ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Ardından öğrencilerin kütüphaneler hakkında düşünceleri ve kendi üniversite kütüphanelerinin kendileri için önemini ve üniversitenin imajındaki rolünü araştırmaya yönelik sorular sorulmuştur.

Öğrencilerin Kendi Kütüphaneleri Hakkındaki Düşünceleri

Katılımcıların kendi kütüphaneleri hakkındaki düşüncelerini tespit etmek amacıyla birbiriyle bağlantılı dört soru sorulmuştur. Bu sorular ve alınan cevaplar aşağıda sırasıyla verilmiştir.

Kütüphaneyi ne sıklıkla kullanıyorsunuz? Bir konu hakkında bilgiye ihtiyacınız olduğunda kaynak araştırmasına nerden başlarsınız? “Kütüphanenizi kaynak açısından yeterli buluyor musunuz? Aradığınız kaynakları bulabiliyor musunuz?” soruları yöneltilmiş ve aşağıdaki cevaplar alınmıştır.

İstanbul Ticaret Üniversitesi öğrencilerinden 4’ü her gün kütüphaneyi kullandığını söylemekle beraber 3’ü sınav dönemlerinde, biri de haftada 2-3 gün kullandığını belirtmiştir. Öğrencilerin hepsi kütüphanenin olanaklarından ve hizmetlerinden memnun olduklarını ifade etmekle birlikte bilgi ihtiyaçlarını internetten de karşılayabildiklerini belirtmişlerdir. 4’ü araştırmalarında interneti kullandığını belirtirken 3’ü hem internet hem de kütüphaneyi kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu noktada derslerde verilen ödevlerin öğrencileri kütüphane kullanmaya teşvik etmesi, kütüphanenin kullanılmasında önemli olduğu aşağıda verilen öğrencinin cevabından anlaşılmaktadır.

T.K.8 “Hoca bütün sınıfa aynı kaynaktan ödev verdiği zaman o kitap ödünç alınmış olabiliyor. Onun dışında araştırdığım bütün kaynakları bulabiliyorum aynı kaynaktan ödev verilmediği sürece. Şu ana kadar baktığım kaynakların %99’unu rafta buldum. Kütüphaneyi daha çok vize ve final haftalarında kullanıyorum.”

Koç Üniversitesi öğrencilerine aynı sorular sorulduğunda kütüphaneyi hem ders çalışmak için hem de araştırmalarında yoğun bir şekilde kullandıkları aşağıdaki ifadelerinden anlaşılmaktadır. Öğrencilerin 5’i hafta içi her gün 3’ü ise haftada 2-3 gün kullandığını belirtmişlerdir.

K.K.2 “Haftada beş gün kütüphaneyi kullanıyorum. Raf aralarında dolaşırken, hobilerimle ilgili kaynak bulabiliyorum. Mesela sporla ilgileniyorsanız, sporla ilgili kaynak bulabiliyorsunuz. Bu çok önemli.Kaynak konusunda hiç sorun yaşamadım şu zamana kadar. Araştırmama online katalogdan başlıyorum.”

K.K.4 “Kütüphanede yaşıyorum diyebilirim.kütüphane 24 saat açık olduğu için, ders çalışmak için çok uygun bir ortam. Ben biraz eski kafalıyım, online katalog kullanmayı beceremiyorum. E-book kullanmayı da sevmiyorum. Araştırmamı kütüphane raflarından kendim yapıyorum. Raf aralarında hobilerimle ilgili kitapları sürekli araştırıyorum. Online kataloglardan araştırdığım zamanda aradığım kaynakları bulmuştum.”

Öğrenciler kütüphaneyi araştırmalarında kullandıkça taleplerinin arttığı görülmüştür. Her iki grubun öğrencileri kütüphanelerinden memnun olduklarını ve ders çalışmak için yoğun şekilde kullandıklarını belirtmişlerdir. Görüşmeye katılan Koç Üniversitesi öğrencilerinin hepsinin araştırmalarını kütüphaneden yaptıkları ve dolayısıyla kütüphaneyi daha etkin şekilde kullandıkları görülmüştür. İstanbul Ticaret Üniversitesi öğrencileri ise kütüphaneyi kaynak açısından yeterli bulduklarını belirtmelerine rağmen, 3 öğrenci internetten buldukları kaynakların kendi araştırmaları için yeterli olduğunu belirtmiştir. Kütüphanenin öğrenciler gözündeki imajının

yükselmesi, onların araştırmalarına sunduğu katkıya bağlı olarak değişecektir. Bu katkının arttırılması için öğrencilerin araştırmalarında kütüphaneye yönlendirilmelerinin etkili olacağı düşünölmektedir.

Kütüphanenin Tanınırlığı

Katılımcılara “Bu üniversitede eğitime başlamadan önce kütüphanesi hakkında önbilginiz var mıydı? Kütüphane hakkında şu anki düşöncelerinizi açıklar mısınız?” Soruları sorulmuş ve İstanbul Ticaret Üniversitesi öğrencilerinden aşağıdaki cevaplar alınmıştır.

T.K.1 “*Mekân çok çekici olduğu için, herkes kütüphaneye gelmeyi tercih ediyor. Daha önce fikrim yoktu.*”

T.K.2 “*Olması gerekenden daha iyi olduğu için çok yoğun oluyor ve güröltü olabiliyor. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ders çalışmak için daha uygun gibi. Burası teknolojik olarak, imkân olarak çok iyi olduğu için yoğun kullanılıyor ve güröltü olabiliyor.*”

İstanbul Ticaret Üniversitesi öğrencilerinin üniversiteye başlamadan önce hiçbirinin kendi üniversite kütüphaneleri hakkında fikirleri olmadığı görölmüştür. Ayrıca öğrenciler üniversite Üsküdar yerleşkesindeyken kütüphaneyi mekân olarak beğenmediklerini, şuanda memnun olduklarını belirtmişlerdir.

Her iki grubun öğrencileri daha önce kütüphaneleri kullanmasalar da, Koç Üniversitesi’nde görüşmeye katılan öğrencilerden 3 öğrencinin kendi kütüphanelerini gördükleri ve kütüphaneleri hakkında fikri olduğu görölmüştür.

K.2 “*Benimde hiç fikrim yoktu. Sadece okul gezisinde görmüştüim ve çevremden nadir eserler koleksiyonunu duymuştuim.*”

K.3 “*Koç’tan önce hiç bilgim yoktu ve kullanmazdım. Ama tercih sürecinde bana Türkiye’nin en kapsamlı kütüphanesi diye anlatmışlardı. Kütüphane bence okulun araştırma kaynaklarında ve eğitim kalitesinde önemli bir ölçüt. O yüzden kütüphanede tercihimde etkili olmuştu.*”

K.5 “*Benim için tercihte en önemli kriterlerden biri, ve ilk baktığım yer. En akademik kütüphane Bilkent’inkini biliyorum. ODTÜ’de kaynak olarak çok iyi. Mekân olarak biz daha iyiyiz. Kaynak sayısı anlamında onlar kadar iyi olmasak ta hızla büyüyen bir kütüphaneyiz. Bilkent’inde kütüphanesi iyi galiba. 14 senede bilinen üniversitelerin yarısı kadar kaynağa sahip bir kütüphanemiz var. Çalışma ortamı olarak onlardan daha iyi*”

Verilen cevaplara bakıldığında kütüphanenin 1 öğrenci için üniversite tercihinde önemli kriterlerden biri olduğu görölmüş. Diğer 3 öğrenci üniversite tercihlerini yapmadan önce, üniversite gezisi sırasında kütüphaneyi gördüklerini ve mekan olarak beğendiklerini belirtmişlerdir. 4 öğrenci ise daha önce kütüphaneler hakkında fikirleri olmadığını kütüphaneye olan ilgilerinin Koç Üniversitesi’nde başladığını belirtmişlerdir.

Görüşmede ortaya çıkan sonuçlara bakıldığında öğrencilerin hepsinin üniversiteden önce kütüphane kullanmadıkları anlaşılmıştır. Bu durumun nedenleri arasında özellikle devlet liselerinin işlevsel kütüphanelerinin olmamasının etken olduğu düşünölebilir. Her iki grubun öğrencileri kütüphane kullanmaya kendi üniversitelerinde başladıklarını ve yine aynı şekilde kütüphane kullanma bilincinin kendi üniversitelerinde oluştuğunu belirtmişlerdir.

Kütüphanenin Rakipleriyle Karşılaştırılabilirliği

Katılımcılara iyi bir “Kütüphanenin özellikleri sizce nelerdir? Hangi üniversitelerin kütüphanesini biliyordunuz? soruları sorulmuş ve aşağıdaki cevaplar alınmıştır.

İstanbul Ticaret Üniversitesi öğrencilerinin verdikleri cevaplar:

T.K.1 “*Başka kütüphaneler hakkında fikrim yok. Bizim üniversitenin kütüphanesini de bilmiyordum.*”

T.K.5 “*Kütüphaneye, okulun olumsuz yansımaları olabilir ama bence kütüphanemiz iyi. Ortam, önemli*”

Verilen cevaplara bakıldığında daha önce bazı üniversitelerin kütüphanelerini görseler bile kullanmadıkları için net bir değerlendirme yapamadıkları görölmüştür. Öğrenciler başka üniversitelerin kütüphanelerini görüp beğenseler dahi kendi üniversite kütüphanelerinden memnun olduklarını ve yeterli bulduklarını belirtmişlerdir.

Koç Üniversitesi’nde görüşmeye katılan öğrenciler, koleksiyon olarak Bilkent ve Boğaziçi gibi üniversitelerin kütüphanelerini beğenseler de Koç Üniversitesi Kütüphanesi’ni hem mekân olarak hem de koleksiyonunun güncel olmasından dolayı diğer kütüphanelerden daha iyi olduğunu ve Türkiye’de rakibinin olmadığını belirtmişlerdir.

K.K.5 *Bilkent'i biliyordum. Akademik ve bütçe olarak. ODTÜ. İstanbul üniversitesi kütüphanesi iyidir diye düşünüyorum fakat kapalı raf sistemi ile çalışıyorlar. Boğaziçi Üniversitesi derme olarak iyi olsa da mekân olarak Koç daha iyidir."*

Her iki gruptan alınan cevaplar değerlendirildiğinde üniversitenin eğitim politikasının kütüphane kullanımında etkili olduğu düşünülmektedir. Her öğrenciye bireysel ödevler verildiğinde öğrencilerin kendi araştırmalarını kütüphaneden kendileri yapmak zorunda kaldıkları görülmüştür. Ödevlerin kapsamına bağlı olarak kütüphaneye gelmek zorunda kaldıklarını, kütüphaneyi kullandıkça, kütüphaneyi sadece mekansal olarak değil verilen hizmetin kalitesi ve dermenin niteliği açısından da daha nesnel bilgilerle değerlendirdikleri görülmüştür.

Kütüphanenin Prestiji

Kütüphanenin öğrencilerde oluşturduğu izlenimi belirlemek amacıyla katılımcılara iki soru sorulmuştur. Birinci soru "Okuduğunuz üniversite kütüphanesinin sizde yaratmış olduğu izlenim nedir?" Alınan cevaplardan bazıları aşağıda verilerek değerlendirilmiştir.

İstanbul Ticaret Üniversitesi öğrencilerinden elde edilen cevaplar:

T.K.1 *"Modern, teknolojik bir imajı var."*

T.K.5 *"Üniversiteye girerken ilk olarak kütüphaneyi görenler çok etkileniyor."*

T.K.6 *"Okuldan çok kütüphane biliniyor. Pozitif bir imajı olduğunu düşünüyorum..."*

T.K.7 *"Beğeniyorum ben her açıdan. imajı çok iyi, üniversiteden çok kütüphane şu an da ön planda. Sosyal medyada, üniversiteden çok kütüphane biliniyor."*

T.K.8 *"İstanbul Ticaret Üniversitesi :Kütüphanesi teknolojiye uyum sağlamış bir kütüphane, çok modern. Koç'u görmüştüm eskiyi hatırlatan ahşap bir ortam. Ben ce kütüphane öyle olmalı (Koç Üniveritesi Kütüphanesi)"*

İstanbul Ticaret Üniversitesinde 8 öğrencinin hepsi kütüphanenin imajını olumlu bulduklarını belirtmişlerdir. Üniversite'nin kampüsünün olmaması kütüphanenin girişte olması kütüphanenin kullanımını ve bilinirliğini arttırmaktadır. Kütüphane öğrenciler için hem bir araya gelip ders çalışabildikleri hem de sosyalleşebildikleri bir ortam sağlamıştır. Bu da üniversitenin imajında kütüphanenin önemini arttıran etkenlerden biridir.

Koç Üniversitesi öğrencilerinin ise; kütüphaneyi ders çalışma alanı ve araştırma merkezi olarak görmenin yanı sıra duygusal bağlarının da çok güçlü olduğu ve kütüphaneyi sahiplendikleri verdikleri cevaplardan anlaşılmaktadır.

K.K.1 *"Keyif veriyor. Burada daha keyifli çalışıyorum. Buluşma ortamı bizim için. Yurt ortamında çalışmıyorum. Kütüphanede olmak beni rahatlatıyor."*

K.K.2 *".... Burada kendimi evimde kitap okuyormuş gibi hissediyorum. Sessiz ve rahat çalışma ortamı sunuyor. Dinlenmek için bir öğrencinin kütüphaneye gitmesi çok önemli bir şey benim için. İnsanların gürültüsünden uzak yuva gibi bir yer."*

K.K.3 *"Burada zaman duruyor benim için. Zaman belli bir yerde duruyor gibi. Kütüphane sanki bizim rahatımız için çalışıyor gibi, çok önemli bir şey. Kitap desteğinin yanı sıra rahatlık sağlaması çok iyi. Çok güzel bir ortam sunuyor."*

Koç Üniversitesi öğrencilerinin hepsi kütüphanenin imajını olumlu bulduklarını kendini evlerinde gibi hissettiklerini, kendileri için çok önemli bir mekân olduğunu belirtmişlerdir.

Öğrencilerin Üniversite tercihi yaparken dikkat ettikleri kriterler ve üniversitenin imajında önemli etkenler ve kütüphanenin bu etkenler arasındaki rolünü belirlemek amacıyla "kütüphane okuduğunuz üniversitenin imajını olumlu yönde etkiledi mi? Etkilediyse neden? Etkilemediyse neden? Sorusu sorulmuş alınan cevaplardan bazıları aşağıda verilmiştir

T.K.1 *"Etkilemez. Okula girerken kütüphanesi var mı diye bakmam"*

T.K.2 *"Etkiler, okula giriş amacınıza göre etkiler. Dış görünüş bence imajı daha çok etkiler"*

T.K.3 *"Araştırmacılar için çok önemlidir, etkiler bence."*

T.K.4 *"Etkiler. Kütüphaneyi kullananlar için çok önemli bence."*

T.K.8 *"Bence etkiler, üniversite demek kitap demek. Üniversite imajını %50 oranında kütüphane, %50 kampüs ve hocalar etkiler."*

İstanbul Ticaret Üniversitesi öğrencilerinin 7'si kütüphanenin üniversitenin imajını etkilediğini belirtmişlerdir. Bu etki öğrenciye göre değişse de kütüphanenin mekân olarak büyük, modern ve işlevsel olmasının çok önemli olduğunu üniversiteyi tercih nedeni olmasa bile üniversitenin imajında önemli unsurlardan biri olduğunu belirtmişlerdir.

Koç Üniversitesi katılımcılarının verdikleri cevaplara bakıldığında kütüphanenin görüşmeye katılan öğrencilerin hepsinde olumlu etkiler bıraktığı ve onlar için üniversitenin en önemli unsurlarından biri olduğu aşağıda verilen cevaplardan da görülmektedir.

K.K.1 *“Etkiledi, daha önce kütüphane hakkında fikrim yoktu. Şimdi ise içinden çıkmadığım bir mekân. Kitapların içinde kaybolabilirsiniz. Koç Üniversitesi'nin imajını çok yükseltti.”*

K.K.2 *“Etkiledi. Artık kendimi kütüphanesiz hayal edemem. Online kitap okumayı sevmiyorum, kitabı dokunarak hissetmek isterim. Kütüphane üniversitenin tanıtımında kullanılabilir. Üniversiteyi kütüphanesiz hayal edemiyorum. Benim gözümde Koç Üniversitesi'nin imajını çok çok yükseltti.”*

K.K.3 *“Etkiledi. Okulun ayrılmaz bir parçası. Kütüphanesiz üniversite düşünemem. Spor salonu olmasa da olur ama kütüphane olmazsa olmaz.”*

Her iki grupta verilen cevaplar değerlendirildiğinde; kütüphanenin, üniversitenin imajında çok önemli olduğunu, üniversitenin imajını çok yükselttiğini, kendileri için hem ders çalışabildikleri hem de sosyalleşebildikleri bir ortam olarak üniversitenin en önemli unsuru olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilerin hepsi daha önce aktif kütüphane kullanıcıları olmadıklarını kütüphaneyi kendi üniversitelerinde tanıdıklarını ve üniversitenin imajında önemli olduğunu ve üniversitesiz kütüphane düşünemediklerini belirtmişlerdir.

Sonuç ve Değerlendirme

Yapılan her iki odak grup görüşmesinde öğrencilerin üniversite tercihlerinde yönlendirici role sahip unsurlara bakıldığında; üniversitesinin marka değerinin olması, bölümün prestiji, akademik kadro en önemli unsurlar olarak belirtilmiştir. Bununla birlikte yalnızca dersliklerin ve binanın donanımlı ve modern olmasının öğrenciler için yeterli olmadığı, bir kampüs ortamının olması ve kampüste ders dışı zamanlarda sosyal faaliyetlerde bulunabilecekleri ortamların olması gibi unsurların öğrencilerin tercihlerinde önemli bir paya sahip olduğu görülmüştür. Bu imkânları sağlayan Koç Üniversitesi gibi marka olmuş üniversitelerde öğrencilerin üniversiteden beklentisi artarak üniversitenin sağlayacağı kültür ortamı, sanatsal faaliyetler ve yabancı üniversitelerle gerçekleştirilecek işbirliği gibi görece üst düzey beklentileri olması dikkat çekmektedir. Bu bağlamda öğrenci kalitesini, nitelikleri ve beklentileri üniversitenin imaj değerlendirmesinde yönlendirici bir güce sahip olduğu sonucuna varılabilir.

Kütüphane imajının oluşmasında öncelikle kütüphaneyi kullanma deneyiminin olmasının kayda değer olduğu gözlenmektedir. Diğer taraftan derslerde verilen ödevlerin kapsamının her iki grupta da kütüphane kullanımında etkili olduğu görülmüştür. Bütün sınıfa aynı ödevin verilmesi ya da internet kaynaklarının yeterli bulunması gibi durumlar kütüphane kullanımına gerek duyulmamasına neden olduğu öte yandan öğrencilere verilen bireysel ödevlerin öğrenciyi araştırmaya yönlendirdiği ve kütüphane kullanımını arttırdığı görülmüştür. Burada kütüphane yönetimi ile akademisyenlerin etkili biçimde iletişim kurmalarının önemi ortaya çıkmaktadır. Akademisyenlerin öğrencilerin araştırmasında gerekli materyalleri önceden kütüphaneye bildirmeleri, kütüphanenin zamanında bunları temin etmesi ve araştırma için kütüphaneye gelen öğrencinin bilgi ihtiyacının karşılanmış olarak ayrılması kütüphane kullanımını arttıracaktır ve öğrencinin araştırmalarında ilk başvuracağı yerin kütüphane olacağı söylenebilir.

Bununla birlikte pozitif üniversite imajı ve öğrencilerin üniversiteden memnuniyet dereceleri arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmaktadır. Bu memnuniyeti oluşturmada ise üniversitenin üzerine; eğitimin kaliteli olması, sosyal ve fiziksel ortamın öğrenci istekleri doğrultusunda hazırlanması, öğrenci öğretim elemanı ilişkisi, kurumsal kimlik kazandırma, aidiyet duygusu oluşturma ve sunulan destekler gibi bir takım sorumluluklar düşmektedir.

Kütüphaneler üniversitenin kurumsal kimliğiyle uyumlu kurumsal kimlik, görsel kimlik, logo ve amblem oluşturarak üniversitenin tanınmasını sağlayarak imajını güçlendirebilirler. Ayrıca sergi, konferans, panel gibi etkinlikler üniversitenin kütüphanesinde yapılarak kütüphanenin bilinirliği artırılabilir. 21. yüzyılın akademik kütüphanesini oluştururken yapılacak en önemli şey, tüm kararları verecek olan üniversite yönetimine, kütüphanenin değerini en iyi şekilde anlatmak olacaktır. Kütüphane yönetiminin kurumsal imaj oluşturmak üzere bilinçli bir iletişim ve tanıtım faaliyetinde bulunması gerekmektedir. Kütüphaneye üniversite adıyla bir isim vermek (GSÜ, İTÜ Mustafa İnan Kütüphanesi, Suna Kıraç Kütüphanesi gibi) kütüphanenin bilinirliğini ve prestijini arttırmada önemli bir rol oynayabilir.

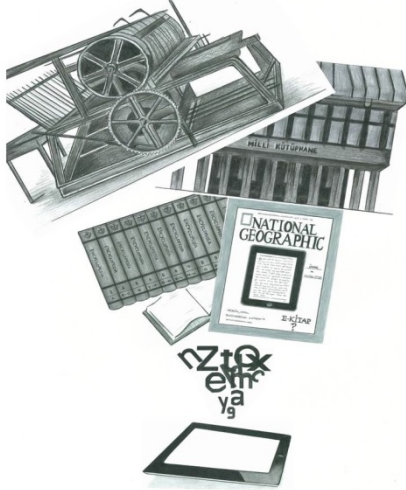
Kaynakça

- Alar, H. (2004) Atatürk üniversitesi son sınıf öğrencilerinin kütüphane kullanım sıklıklarını etkileyen değişkenler üzerine bir araştırma. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 26, 305-322. <http://www.turkiyatjournal.com/DergiTamDetay.aspx?ID=604> adresinden erişildi.
- Aydın, F. (2012). *Halkla ilişkiler perspektifinden kurum imajının tüketici davranışına etkisi İKEA örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Dinçer, R.M (1998). *İş yaşamında ve özel yaşamda kişisel imaj*. İstanbul: Alfa.
- Karaköse, T. (2012). *Kurumların DNA'sı ve itibar yönetimi*. Ankara: Nobel.
- Kılıç, F. (2004). *Kurum imajının yapılandırılmasında hedef kitle algısının rolü ve önemi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ege Üniversitesi, İzmir.
- Krueger, R. A. ve Mary A. C. (2000). *Focus groups. a practical guide for applied research* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Okay, A. (2008). *Kurum kimliği* (6.b.). İstanbul: Mediacat Kitapları.
- Özüpek, N. (2013). *Kurumsal imaj ve sosyal sorumluluk* (2.bs.). Konya: Eğitim Kitabevi.
- Peltekoğlu, F. B. (2014). *Halkla ilişkiler nedir?* (8.bs.). İstanbul: Beta.
- Penpece, D. (2014). *Yükseköğretim kurumlarında pazarlama: Türkiye'deki mevcut durum*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Polat, S. ve Arslan Y. (2015). *Örgütsel yaşamda imaj: İmaj geliştirme ve yönetimi*. Ankara: Nobel.
- Regenthal, G. (1992). *Identität und image-praxishilfen für das management in wirtschaf*. Köln: Wirtschaftsverl. Bachem
- Torlak, Ö. ve Doğan, V. (2011). Üniversite adaylarının marka algılarının üniversite tercihlerine etkilerinin ölçümü: Eskişehir örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 12(1), 97-113. <http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/2394/7.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden erişildi.
- Yükseköğretimin uluslararasılaşması*. (t.y) <https://yolharitasi.yok.gov.tr/docs/YuksekogretiminUluslararasılasmasi.pdf> adresinden erişildi.

Gutenberg'den E-Kitaplara 1450 - ...

Matbaa'nun İcadıyla..

1450'de Gutenberg'in matbaayı icadı basılı kitaplar için bir dönüm noktası oldu. Basılı kitaplar raflarda ki yerleri aldı ancak hızla büyüyen bu gelişim ile depolama problemlerine yol açmaya başladı. İskenderiye'den Kongre Kütüphanesine kadar geniş bir yer buldu. Ardından İnternet'in bulunması yeni bir dönemi açtı. Bilgisayar ve internet derken artık her şeyin başında bir "e" var: Elektronik, E-Devlete, e-posta, e-imza, e...

Peki Neden E-kitap ?

Taşıma ve depolama maliyetlerinin olmaması
Yer ve zamandan tasarruf sağlaması
Korsan firmaların değerini azaltması
Daha geniş kullanıcı kitlelerine hizmet etmesi
Cihazlara gerekli işlemcinin yüklenmesi ile engelli kullanıcılara kolaylık sağlanması
Mobil kullanıma uyumluluk
Okuma seçeneklerinde kullanıcılara tercih imkanı sunması
Envanter kontrolü, raf okuma, yerleştirme gibi rutin işlemlerden tasarruf sağlayarak personel ihtiyacını en aza indirmesi
Kayıp ya da hasarlı kitap sorunlarının önüne geçilmesi
Kullanıcılara 7/24 hizmet sağlaması
Kütüphanelerde boşalan rafların yerini kullanıcı isteği doğrultusunda farklı alanlara dönüştürülme imkanı sunması
Barkod, etiket, güvenlik şeridi gibi teknik servis gereksinimlerini azaltması ile kataloglama maliyetlerinde kar
Reserve hizmetlerinde e-reserv kolaylığının olması
Elektronik not alma ve saklama kolaylığının olması
Çevre dostu
Kullanım istatistiklerinin saptanmasında kolaylık
Bir kitabın kullanıma sunulmasındaki zamanı en aza indirmesi

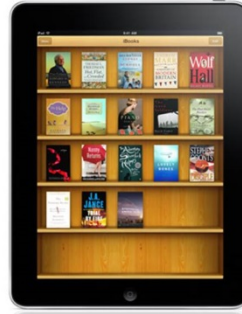
gibi avantajlara sahiptir.

Getirdiği Sorunlar

Her üreticinin mobil uygulamaya sahip olmaması
Uzun süreli kullanımda göz sağlığına zarar verme ihtimalinin yüksek olması
Maruz bıraktığı radyasyonun etkisi
Kullanıcı eğitimi gerektirmesi
e-kitap üreticilerinde farklı veri tabanı yapılarının olması sebebiyle farklı kullanımını öğrenme ihtiyacı
Her e-kitap üreticisinin istenilen sayfaların basımına farklı kısıtlamalar getirmesi
Kütüphaneler arası ödünç verme hizmetine yer vermemesi
İnternet altyapısına bağımlı olması
Paket olarak satın alınan koleksiyonlarda seçme şansını sunmaması, istatistiki mevcut mal durumunu artırırken gerçekte bu durumun söz konusu olmaması gibi sebeplerden dolayı basılı formattaki kaynakların yerini tutmaması da,

bilgi merkezleri ve akademik kütüphanelerce bahsettiğimiz avantajları nedeniyle tercih edilmektedir.

Gutenberg'in matbaayı icadıyla başlayan basılı kitabın e kitaplara kadar uzanan tarihi serüveni, dezavantajları ve beraberinde getirdiği hizmetlerle akıllarda farklı soru işaretlerine neden olsa da yakın gelecek e-kitabın alternatif mi yoksa ihtiyaç mı olduğu sorusunun cevabını verecektir.

OKUMAK İÇİN ENGEL'SİZ'SİNİZ

BEGÜM ZARİF
RÜMEYSA GÖNÜLLÜ

HATİCE MELİKE TALAY
AYŞENUR ÇELİKER

Geleneksel kütüphanelerde basılı kaynakların yoğun bir şekilde kullanılması, kullanıcıların fiziksel olarak o ortamda bulunması zorunluluğunu ortaya çıkarmaktaydı. Bu durum da doğal olarak kullanıcılara seçim yapma hakkı tanımıyordu. Özellikle engelli kullanıcılar her istediklerinde bu hizmetten kolayca yararlanamıyor, özel bir çaba harcamaları gerekiyordu. Gerek koleksiyonların kullanıcılar açısından yetersizliği gerekse kütüphanelerin fiziksel eksikleri göz önüne alındığında engelsiz kütüphanelerin gelişmesi bir zorunluluk haline gelmişti. Peki bu sorunları nasıl çözeriz ?

Öğrenmek için engel de sizsiniz, engelleri yok eden de ...

Kütüphanelerde yaşanan zorluklar göz önüne alındığında, özellikle engelli kullanıcılarımıza yönelik yapılacak çalışmaların üzerinde yoğunlaşılması bir zorunluluktur.

Kütüphaneler engel tanımıyor. Peki ya siz?

Yeni nesil kütüphaneler gerek içerik gerek mimaride bulunan eksiklikleri ortadan kaldırıp, daha çok kullanıcı hizmetine ve isteklerine yönelik bir hedef belirlemektedir. Bu hedef doğrultusunda elektronik kaynakların kullanımı özellikle kütüphanelerde yaygınlaşmış, teknolojik açıdan gelişmeler yaşanmış ve yaşanan problemler minimuma indirgenmek istenmiştir. Örneğin görme engelli kullanıcılar için kullanılan Braille alfabesinin yerini, zamanla bilgiye daha kolay ulaşım sağlamaları adına sesli kitaplar almış, bazı kütüphanelerin engelli kullanıcıların kullanımına uygun olmaması nedeniyle bu kütüphanelere evden veya başka bir mekandan ulaşım sağlanmış, koleksiyonlarda bu doğrultuda düzenlenmiştir.

